

І. В. Захарова, Л. Я. Філіпова

ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНО- АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України
для студентів вищих навчальних закладів*

«Видавництво
«Центр учбової літератури»
Київ – 2013

УДК 002.5+303.442.3(075.8)

ББК 73я73

3-38

Гриф надано

Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України

(Лист №1/11-3155 від 06.03.2012 р.)

Рецензенти:

М. С. Слободяник – доктор історичних наук, професор, Директор Інституту державного управління та інформаційної діяльності Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв;

Л. Г. Петрова – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри книгознавства та видавничої справи Київського національного університету культури і мистецтв;

О. А. Серков – доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри «Системи інформації» Національного технічного університету «Харківський політехнічний університет».

3-38 **Основи інформаційно-аналітичної діяльності** [текст] : нав. посіб. / Захарова В. І., Філіпова Л. Я. – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 336 с.

ISBN 978-617-673-175-7

Даний навчальний посібник складений на основі програми підготовки фахівців з документознавства та інформаційної діяльності, якою передбачено вивчення навчальної дисципліни «Інформаційно-аналітична діяльність».

Основна мета навчального курсу – опанування знань щодо теоретичних основ ІАД, організаційно-методичних засад реалізації ІАД в управлінській сфері та в галузі НТІ, типології інформаційно-аналітичних продуктів і послуг, методики їх створення і надання користувачам, підготовки інформаційно-аналітичних документів.

УДК 002.5+303.442.3(075.8)

ББК 73я73

ISBN 978-617-673-175-7

© Захарова В. І., Філіпова Л. Я., 2013.

© «Видавництво «Центр учбової літератури», 2013.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
МОДУЛЬ 1. Інформаційно-аналітична діяльність: основи теорії	8
1.1. Інформаційна складова інформаційно-аналітичної діяльності	8
1.1.1. Науково-інформаційна діяльність	8
1.1.2. Наукова інформатика	12
1.1.3. Поняття «інформація»	17
1.1.4. Поняття «інформаційні процеси»	20
1.2. Аналітична складова інформаційно-аналітичної діяльності	23
1.2.1. Поняття «аналітика»	24
1.2.2. Поняття «інформаційна аналітика»	33
Література до модуля 1	40
Тест № 1	43
МОДУЛЬ 2. Інформаційно-аналітична діяльність: практичні аспекти реалізації у сфері управління	45
2.1. Зміст інформаційно-аналітичної діяльності: загальні поняття та визначення	45
2.2. Інформаційно-аналітична діяльність у сфері управління	50
2.2.1. Роль і місце ІАД в управлінні	50
2.2.2. Технології інформаційно-аналітичної діяльності у сфері управління	59
2.2.3. Інтегрована інформаційно-аналітична система: проект та концепція	63
2.2.4. Місце регіональної інформаційно-аналітичної служби в системі інформаційної діяльності органів управління (на прикладі місцевих державних адміністрацій)	72
2.2.5. Інформаційно-аналітична робота органів державної виконавчої влади (на прикладі обласної державної адміністрації)	77
Література до модуля 2	85
Тест № 2	91
МОДУЛЬ 3. Інформаційно-аналітична діяльність: практичні аспекти реалізації в системі науково-технічної інформації	93
3.1. Інформаційно-аналітична діяльність в системі науково-технічної інформації: методичні та організаційні засади	93
3.2. Галузева система науково-технічної інформації: загальна характеристика	104
3.3. Напрями НІД у регіональних центрах НТІ (ЦНТЕІ)	113
3.4. Роль організацій системи НТІ у розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення інноваційних процесів	117
Література до модуля 3	119
Тест № 3	122
МОДУЛЬ 4. Інформаційні продукти як результат інформаційно-аналітичної діяльності	124
4.1. Поняття про інформаційну продукцію	124
4.1.1. Трактуювання терміну «інформаційні продукти». Взаємозв'язок понять «інформаційна продукція» — «інформаційний продукт» — «інформаційна послуга»	124

4.1.2. Виробники інформаційної продукції	128
4.1.3. Регламент на інформаційну продукцію	138
4.2. Інформаційно-аналітична продукція: питання типології	139
4.2.1. Класифікація інформаційно-аналітичної продукції	139
4.2.2. Типологія ППП	146
4.3. Фактографічна інформаційна продукція.	151
4.4. Реферат як один з основних видів документної інформаційної продукції	163
Література до модуля 4.	170
Тест № 4	174
МОДУЛЬ 5. Інформаційне обслуговування і інформаційно-аналітичні послуги	177
5.1. Інформаційне обслуговування і інформаційні послуги	177
5.2. Інформаційно-аналітичні послуги: різновиди, характеристика	184
5.3. Послуги документального обслуговування.	187
5.4. Фактографічне і концептографічне обслуговування	196
Література до модуля 5.	199
Тест № 5	202
МОДУЛЬ 6. Оглядово-аналітичний документ: поняття, класифікація, структура, методика складання	204
6.1. Огляд як результат оглядово-аналітичної діяльності. Функції огляду	204
6.2. Класифікація і характеристика основних видів оглядів	211
6.3. Структура оглядових документів (на прикладі оглядових видань)	221
6.4. Методика підготовки оглядів	223
Література до модуля 6.	235
Тест № 6	237
МОДУЛЬ 7. Методика підготовки інформаційно-аналітичних продуктів	240
7.1. Загальна методика створення документної інформаційно-аналітичної продукції	240
7.2. Довідка як форма інформаційного, інформаційно-бібліографічного обслуговування	243
7.3. Методика складання дайджесту.	250
7.4. Методика складання реферату.	254
7.4.1. Сутність реферування. Особливості структури і складання реферату.	254
7.4.2. Інформативний реферат	256
7.4.3. Реферат-резюме	257
7.4.4. Методика формалізованого складання реферату-екстракту	258
Література до модуля 7.	268
Тест № 7	271
ДОДАТКИ.	273
ЗРАЗКИ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ ПРОДУКТІВ	290

ПЕРЕДМОВА

Навчальний курс з основ інформаційно-аналітичної діяльності (*далі — ІАД*) спрямований на вивчення теоретичних, методичних, організаційних та прикладних аспектів реалізації головних напрямів інформаційно-аналітичної роботи.

Необхідність видання навчального посібника для студентів ВНЗ, присвяченого проблемам ІАД, обумовлений наступними чинниками.

По-перше, активний розвиток ІАД у вітчизняних державних і комерційних установах набув характеру однієї з істотних тенденцій останнього часу. Її актуалізація обумовлена рядом об'єктивних факторів: з одного боку, це демократизація соціального життя, розвиток ринкових відносин, легітимність, бурхливий розвиток підприємницької діяльності, а з іншого, — пов'язане з ними підвищення значимості інтелектуальної складової при прийнятті рішень в управлінській та інших сферах суспільного життя, а також зростаючий потік інформації, необхідний для прийняття управлінських рішень та здійснення інших видів суспільної діяльності.

По-друге, в останні роки відбулося досить широке визнання соціального статусу ІАД, яке характеризується цілим рядом ознак (інформованість суспільства про існування аналітики, визнання феномену аналітики як інструменту управління складними процесами, засоби розкриття сутності подій, що відбуваються, та у прогнозуванні їхнього подальшого розвитку, формування уявлення щодо професіонального аналітика як експерта, який володіє ексклюзивним знанням). Відбувається становлення професійного співтовариства аналітиків, посилення відкритості ІАД, її результатів.

По-третє, відбуваються суттєві структурні зміни аналітики, пов'язані з посиленням її професіоналізації та спеціалізації, поглибленням поділу праці. Стрімко йде всебічна технологізація аналітичної діяльності, насичення сучасним програмно-комп'ютерним забезпеченням, евристичними методами пізнання.

Інформаційно-аналітичні служби (підрозділи) почали створюватися в структурі органів влади, у міністерствах і відомствах, в органах ЗМІ, у сфері бізнесу, при політичних партіях і рухах. Загальною відмітною

рисом даних служб є органічна інтегрованість у відповідні сфери діяльності, функціональний і організаційний симбіоз з їхніми соціальними інститутами і конкретними організаціями. В діяльності даних аналітичних служб, покликаних здійснювати інформаційний супровід керування у відповідних сферах, найбільше чітко проглядається інформаційно-допоміжна природа інформаційної аналітики, що ріднить останню з іншими видами інформаційно-інфраструктурних, інформаційно-допоміжних служб, що традиційно упорядковують інформаційний простір, оптимізуючи і направляючи рух інформаційних потоків, що забезпечують збереження накопичених інформаційних ресурсів і т.п. До їхнього числа відносяться як найдавніші винаходи людства (бібліотеки, архіви, бібліографічні служби), так і більш сучасні реферативні служби, органи НТІ, новітні фірми, що розроблюють електронні (у тому числі, мережні) інформаційні ресурси.

Разом з тим, інформаційна аналітика не є усього лише ще одним новим організаційним різновидом вищезгаданих служб, її сутнісна, базова функція принципово відрізняється від тих задач, що вирішують в інформаційному просторі ці служби. Їхні задачі: кількісні перетворення інформації (інформаційне згортання — бібліографування, анотування, реферування; консолідація великих інформаційних масивів у виді баз і банків даних) і її структурне упорядкування (систематизація, предметизація і т.п.). Інформаційна аналітика, використовуючи всі можливості, надані даними службами, активно оперуючи їхніми інформаційними продуктами і послугами, виконує насамперед задачу якісно-змислового перетворення інформації, функціонально перетинаючись в цьому плані з науковою (виробництво нового знання) і управлінською (розробка варіантів рішень, сценаріїв) діяльністю.

Таким чином, ІАД розуміється як важлива складова інформаційної діяльності, яку здійснюють фахівці з інформаційної сфери. Розмаїття тлумачень «інформаційно-аналітична робота» та «інформаційна аналітика» в різних галузях суспільної практики, перш за все: в журналістиці, політології, в сфері економічної, фінансової та банківської сферах тощо, вимагає від авторів цього навчального посібника визначити чіткі межі цієї професійної діяльності. ІАД розглядається як соціально-організований різновид наукової праці, яка виконується в цілях підвищення ефективності досліджень і розробок і полягає в здійсненні таких головних процесів, як: збір, аналітико-синтетична переробка, зберігання і пошук закріплених в документах наукової інформації, а також в наданні (або розповсюдженні) цієї інформації ученим і фахівцям у відповідний час і в зручній для них формі (в межах інформаційного забезпечення та інформаційного обслуговування, що здійснюють інформаційно-аналітичні служби або підрозділи окремих організацій).

Даний навчальний посібник складений на основі програми підготовки фахівців з документознавства та інформаційної діяльності, якою передбачено вивчення навчальної дисципліни «Інформаційно-аналітична діяльність».

Основна мета навчального курсу — опанування знань щодо теоретичних основ ІАД, організаційно-методичних засад реалізації ІАД в управлінській сфері та в галузі НТІ, типології інформаційно-аналітичних продуктів і послуг, методики їх створення і надання користувачам, підготовки інформаційно-аналітичних документів.

Завдання, що стоять перед студентом при вивченні навчального курсу:

- 1) засвоєння теоретико-фундаментальних основ ІАД та її складових;
- 2) оволодіння знаннями щодо організації, форм, засобів, технології і компонентної структури ІАД в прикладному аспекті, зокрема, в сфері управління і галузі НТІ;
- 3) опанування знань щодо організації інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності організації, підприємства, установи, а також керівників, фахівців, наукових працівників, визначення основних напрямків вдосконалення цієї діяльності;
- 4) знайомство з існуючими класифікаціями інформаційно-аналітичних продуктів і послуг як результату ІАД;
- 5) опанування методики створення інформаційно-аналітичних продуктів;
- 6) здобуття навичок щодо створення проекту асортименту (номенклатури) інформаційно-аналітичних продуктів і послуг;
- 7) засвоєння методики підготовки і складання окремих видів інформаційно-аналітичних документів;
- 8) здобуття знань і навичок щодо підготовки оглядів з актуальних соціальних, економічних і фінансових питань, аналітичних доповідей, довідок та інших матеріалів, використовуючи інформаційно-пошукові системи Інтернет.

Фахівці з документознавства та інформаційної діяльності мають самостійно застосовувати окремі елементи знань і умінь з організації інформаційно-аналітичної діяльності, поєднуючи їх залежно від конкретної ситуації або проблеми: в інформаційно-аналітичних службах управлінських структур та органів державної влади, в інформаційних центрах науково-освітньої сфери, інформаційно-рекламних та інформаційно-патентних структурах; в кадрових і архівних підрозділах різних організацій та установ; інших інформаційно-документних підрозділах.

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ОСНОВИ ТЕОРІЇ

- 1.1. Інформаційна складова інформаційно-аналітичної діяльності.
 - 1.1.1. Науково-інформаційна діяльність.
 - 1.1.2. Наукова інформатика.
 - 1.1.3. Поняття «інформація».
 - 1.1.4. Поняття «інформаційні процеси».
- 1.2. Аналітична складова інформаційно-аналітичної діяльності.
 - 1.2.1 Поняття «аналітика».
 - 1.2.2. Поняття «інформаційна аналітика».

1.1. Інформаційна складова інформаційно-аналітичної діяльності

Інформаційно-аналітична діяльність (ІАД) має багато тлумачень, якщо її розглядати в різних аспектах. Інформаційний підхід до ІАД дозволяє відносити її до напряму інформаційної діяльності, зокрема, трактувати її в якості комплексної інформаційної діяльності, що застосовує засоби та методи науково-інформаційної діяльності та інформатики. Дослідження змісту ІАД з точки зору аналітичної роботи надає інший акцент ІАД, яку трактують як творчу аналітичну діяльність, призначену для оцінювання інформації і підготовки прийняття рішень; як сукупність процесів семантичної обробки даних, в результаті чого розрізнені дані перетворюються на закінчену інформаційну продукцію — аналітичний документ. Однак зазначимо, що чітке розділення між двома цими складовими (видами) ІАД є умовним і можливим виключно на рівні абстрагування, в теоретичній площині.

Розглянемо дві складові ІАД: інформаційну (1.1.) та аналітичну (1.2.).

Інформаційний підхід до ІАД дозволяє відносити її до напряму інформаційної діяльності, зокрема, трактувати її в якості комплексної інформаційної діяльності, що застосовує засоби та методи науково-інформаційної діяльності та інформатики.

1.1.1. Науково-інформаційна діяльність

Теоретичною базою інформаційної складової ІАД є головні положення науково-інформаційної діяльності (НІД) та наукової інформатики.

Інформаційна діяльність взагалі є невід'ємною частиною всіх сфер суспільного життя. Вона має певні цілі та завдання, для реалізації яких

існують конкретні засоби, що сприяють отриманню необхідних результатів. У нашій державі існують спеціальні інформаційні установи, що складають систему інформаційного забезпечення користувачів документальною інформацією універсального, галузевого, проблемно-тематичного змісту. Створюються також умови для здобуття професійної освіти в цій галузі — підготовка фахівців для роботи в підрозділах інформації. Водночас, інформаційні структури формуються як органічні складові багатьох установ, організацій, фірм. Інформаційна діяльність охоплює всі галузі науки, освіти, виробництва, а також економіку, політику, культуру, техніку, природознавство тощо. Отже, вона є не тільки окремою функцією суспільства, а й складовим елементом людського життя.

НІД вважають ключовим напрямом інформаційної діяльності. Вона має свій предмет і методи дослідження, що відбито у Законі України «Про науково-технічну інформацію» (1993). НІД визначається у цьому Законі як «сукупність дій, спрямованих на задоволення потреб громадян, юридичних осіб і держави у науково-технічній інформації, що полягає в її збиранні, аналітико-синтетичній обробці, фіксації, зберіганні, пошуку і поширенні». Об'єктом НІД є наукова інформація, яка відображає відомості про «досягнення науки, техніки, виробництва, одержані в ході науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності» [5]. Тому зазвичай цей вид діяльності пов'язують, насамперед, із галузями природничих, технічних, сільськогосподарських наук. Узагальнюючи існуючі визначення НІД, зупинимось на наступному.

Науково-інформаційна діяльність (НІД) — це соціально-організований різновид наукової праці, яка виконується в цілях підвищення ефективності досліджень і розробок і полягає в здійсненні таких головних процесів, як: збір, аналітико-синтетична переробка, зберігання і пошук закріплених в документах наукової інформації, а також в наданні (або розповсюдженні) цієї інформації ученим-дослідникам і фахівцям у відповідний час і в зручній для них формі (в межах інформаційного забезпечення та інформаційного обслуговування).

НІД зародилася в кінці ХІХ в. у межах бібліотекознавства під впливом потреб самої науки. Стрімке зростання досягнень в науці і техніці супроводжувалося швидким зростанням кількості що виходить в світ науково-технічної літератури і розширенням круга її потенційних читачів. Протягом багатьох століть потреби освічених людей в інформації задовольнялися бібліотеками. До винаходу книгодрукування рухомими літерами в ХV в. широкі верстви населення були безграмотними і тому бібліотек не потребували. До кінця ХІХ в. розповсюдження письмовості населення в розвинених країнах зросло до такого ступеня, що масові

читачів в них стало значно більше, чим учених і фахівців. Тому бібліотеки в цей час розділилися на спеціальні (наукові і науково-технічні) і масові. Для масових бібліотек головним є культурно-просвітницьке завдання. Завдання наукових і науково-технічних бібліотек полягає в інформаційному обслуговуванні учених і фахівців. В даний час багато спеціальних бібліотек одночасно з бібліотечними виконують й інформаційні функції, фактично виконуючи роботу служб науково-технічної інформації (НТІ).

Фундаторами сучасної науки про інформацію, на думку вчених, стали бельгійський соціолог і документаліст Поль Отлє (Otlet) (1868-1944) та його сподвижник Анрі Лафонтен (La Fontaine) (1854-1943), які створили на початку ХХ в. Універсальну десяткову класифікацію (УДК) — систему, якою користуються сьогодні всі країни світу. Вони запропонували проект створення Універсального бібліографічного репертуару (УБР), який не був здійснений. Отлє і Лафонтен бачили в цих класифікаціях лише засоби для досягнення довшої системи організації знань. Їх головною ідеєю було переконання в необхідності впорядкування усесвітньої системи наукової комунікації. Ці цілі і сьогодні ще далеко не досягнуті, а потреба у вдосконаленні наукової комунікації відчувається гостріше, ніж 100 років тому.

НІД остаточно виділилася як наукова підсистема в середині ХХ в. У більшості розвинених країн світу існують національні або державні системи науково-технічної інформації, а їх уряди створюють спеціальні органи для управління цими системами. За деякими оцінками, в світі на організацію цієї діяльності щорічно витрачається понад 10 млрд. доларів. У радянський період існувала Державна система науково-технічної інформації (ДСНТІ), пізніше на її основі стали формуватися аналогічні системи пострадянських держав, у тому числі і України.

До сьогоднішнього часу існує дві крайнощі в розумінні місця НІД в структурі наукової праці. Одна з них зводить цю діяльність до сукупності чисто технічних операцій, які полегшують фахівцям доступ до необхідної інформації або ж сучасного різновиду бібліотечний-бібліографічного обслуговування. Цієї позиції часто дотримуються учені-теоретики й бібліотекарі. Інша точка зору, що висловлюється деякими вченими-інформатиками, інженерами і менеджерами, полягає в тому, що, оскільки немає чіткої межі між інформаційним і дослідницьким аналізом і синтезом, то немає і межі, що розділяє інформаційну і дослідницьку діяльність. Така позиція відображає потребу фахівців, що росте, в аналітичних і прогнозних оглядах і не робить відмінностей між інформуванням і отриманням нового знання.

На думку р.С. Гіляревського, відомого вченого й фахівця в галузі наукової інформатики та науково-інформаційної діяльності, обидві ці

точки зору є крайніми і невірними, оскільки ведуть до заперечення самостійного існування інформаційної діяльності. В даний час стає зрозуміло, що проблема інформаційної кризи не може бути вирішена як в рамках чистого дослідження, так і одними бібліотечний-бібліографічними методами і засобами. Для істотного підвищення ефективності будь-якої творчої роботи потрібна розробка принципово нових інформаційних методів і засобів, що є практичним завданням наукової інформатики — базової теоретичної дисципліни для НІД.

Основною метою НІД є забезпечення всіх потенційних інформаційних потреб лаконічною та кваліфікованою інформацією про нові знання, досвід і прогнози в різних сферах людської діяльності.

Конкретними цілями НІД є: збір наукових джерел інформації (документів), їх систематизація, аналіз і синтез, переробка, зберігання, пошук, відтворення, розмноження і розповсюдження наукової інформації.

З'ясуємо місце науки в контексті розгляду НІД. Слово «наука» буквально означає знання. Зазвичай під наукою розуміють суму отриманих до даного моменту знань, які створюють в сукупності певну систему. Ширше розуміння терміну «наука» полягає в тому, що вона є і результатом пізнання, і самою діяльністю по виробництву знань.

Як соціальний інститут наука включає наступні види діяльності:

- науково-дослідну (експериментальну і теоретичну). Її мета полягає в прирості нового знання;
- науково-організаційну, направлену на здійснення керівництва і управління наукою;
- науково-інформаційну, покликану забезпечити інформаційне обслуговування інших видів діяльності;
- науково-допоміжну, таку, що виконує решту всіх функцій обслуговування, крім власне інформаційного забезпечення;
- науково-педагогічну, що забезпечує рух знань з науки в інші сфери людської діяльності.

Всі компоненти і види наукової діяльності взаємозв'язані і обумовлюють один одного.

Тенденція функціонального розділення праці в науці спостерігалася ще в середині ХХ ст. Єдності теорії і практики як двох сторін наукової діяльності відповідає розділення кожної науки на теоретичну і прикладну. Через систему суспільного розподілу праці наукова діяльність пов'язана зі всіма сферами соціальної діяльності. Диференціація наук за об'єктом і предметом дослідження, а також за функціональним принципом призвела до збільшення зв'язків між науками. У вчених виникла об'єктивна необхідність в обміні науковими знаннями, в розповсюдженні результатів наукової праці. Тому функція інформування відокремилася, науково-інформаційна діяльність (НІД) стала специфічним

різновидом наукової праці, будучи його органічною складовою. (див. рис. 1).

Рис. 1. Суспільний розподіл праці в науці за функціональною ознакою

Якщо розглядати науку як інформаційний процес, то в ній можна виявити замкнутий цикл, що складається з отримання, передачі, накопичення і логічної обробки наукової інформації з метою отримання нової інформації. Цей процес реалізується завдяки циркуляції потоків наукової інформації в системі науки, що самоорганізовується. Іншими словами, існує деяка сукупність методів і засобів передачі науковій інформації, яка називається системою наукової комунікації.

У системі наукової комунікації виділяють неформальні і формальні процеси. Неформальні процеси, як правило, здійснюються самими дослідниками. До них відносяться: безпосередній діалог між ученими і фахівцями про дослідження та наукові розробки; усні доповіді перед колегами; обмін препринтами та відгисненнями наукових публікацій тощо. До формальних процесів відносяться: редакційно-видавничі і поліграфічні процеси, необхідні для публікації рукопису, включаючи її рецензування; процеси розповсюдження наукових публікацій, включаючи пов'язані з такими процесами аспекти книготоргівлі; бібліотечний-бібліографічна справа й архівна діяльність; науково-інформаційна діяльність.

Таким чином організаційно оформилися певні структури наукових комунікацій, завдяки яким значно зменшилася роль в них вчених-дослідників, а самі ці структури створили окремі галузі знань та суспільного життя.

1.1.2. Наука інформатика

Інформатика як наукова дисципліна, що вивчає структуру і загальні властивості об'єктивної (наукової) інформації, закономірності і технології її функціонування в суспільстві, стала розвиватися з початку минулого (XX) сторіччя. Згідно з науковими поглядами р.С. Гіляревсько-

го, ця дисципліна виникла у відповідь на потребу, що збільшилася, в ефективних методах збору, обробки, зберігання, пошуку і розповсюдження наукової інформації. Вважається, що інформатика зародилася в ті часи, коли з'явилася необхідність раціоналізувати діяльність професійних (спеціальних) бібліотек в умовах інформаційного вибуху, що починався. Величезні досягнення в науці і техніці супроводжувалися швидким зростанням кількості науково-технічної літератури і розширенням круга її читачів. Першим кроком в організаційному оформленні інформатики було створення в 1895 році Міжнародного інституту бібліографії, що став пізніше головною професійною організацією фахівців з інформатики під назвою Міжнародна федерація з інформації та документації (Fédération Internationale d'Information et Documentation — FID). Бельгійський вчений Поль Отле окреслив контури інформаційної науки. Згідно з П. Отле об'єкт нової науки включає наступні процеси інформації:

- створення документів, в яких реєструються і публікуються нові відкриття, ідеї, результати експериментів і інші значущі форми віддзеркалення дійсності;
- збір цих документів в бібліотеках і музеях;
- аналіз документів для короткого, але вичерпного опису їх змісту;
- «систематичний перерозподіл», при якому схожі відомості з різних документів зводяться в тематичні сховища на основі глобальної класифікації знання;
- синтез узагальнювальних документів, в яких все оригінальне кожної початкової роботи зводиться в загальну об'єктивну картину наукового знання.

Ці етапи інформаційної роботи складають основний зміст інформатики, але з розвитком і модифікацією завдань, визначуваними новими досягненнями науки і техніки за останні часи.

Спочатку для позначення нової наукової дисципліни був використаний термін «документація (documentation)». Цей термін спирається на широке розуміння документа як когось матеріального об'єкту, що містить закріплену на ній інформацію і використовуваного в суспільній практиці для її зберігання і передачі у просторі та часі. Проте це слово не було зручним для найменування наукової дисципліни тим, що воно багатозначне (позначає і науку, і збори документів, і процеси роботи з документами) і дуже акцентує увагу на матеріальному носіїв інформації (тоді як всього більшого значення набувають «недокументальні» інформаційні процеси).

В російськомовній науковій термінології пропонувалося альтернативне найменування — «документалістика». У англійській літературі з кінця 1940-х років в тому ж значенні стали вживати поняття «наукова

інформація (scientific information)» і в 1958 р. була проведена міжнародна конференція з «наукової інформації».

Основні положення і принципи наукової дисципліни «наукова інформатика» вперше (російською мовою) були систематично викладені в монографії А. І. Михайлова, А. І. Чорного і р. С. Гіляревського, озглавленої «Основи наукової інформації». Хоча ще в 1962 р. член-кореспондент АН СРСР А. А. Харкевич пропонував дати науці нове найменування: «інформологія» або «інформатика» («інформація» плюс «автоматика»). У 1968 р. монографія А. І. Михайлова, А. І. Чорного і р. С. Гіляревського була перевидана в переробленому і доповненому вигляді під новою назвою «Основи інформатики» [23]. Слово «інформатика» стало вживатися в назвах багатьох зарубіжних виданнях замість слова «документація».

Зарубіжні наукові підходи до вивчення інформатики як науки, свідчать про те, що в середині 1960-х рр. був запропонований термін «інформатика» (англ. *informatics, information science*; франц. *science de l'information*; німецьк. *Informatik, Informationswissenschaft*), що швидко отримав визнання і розповсюдження. Приблизно в цей час і впровадження комп'ютерів, що трохи пізніше розширюється, і впровадження їх у всі сфери інтелектуальної діяльності привело до створення нової дисципліни, яка в США отримала назву «Computer science» (наука про обчислювальні машини), у Франції — «informatique», у ФРН — «Informatik», тобто назва, співпадаюча з російським терміном «інформатика». Надалі цей термін укорінявся в романських мовах — іспанському, італійському, португальському, румунському. З середини 1980-х рр. термін «інформатика» як узагальнююча назва теорії і практики створення обчислювальних машин і їх застосування для автоматизованої обробки даних і інформації став також використовуватися в російській мові. І це відбулося не дивлячись на те, що давно вже склалися і отримали загальне визнання такі наукові дисципліни, як обчислювальна техніка і математичне програмування, які за змістом повністю відповідають франко-германському тлумаченню поняття «інформатика».

Фактично до 1970-х років склалися дві незалежні наукові дисципліни, що іменували себе терміном «інформатика». Проте обидві вони досліджували дві різні сторони одного феномена інформації — змістовний сенс і технічні засоби створення, накопичення і розповсюдження знань. Розуміння глибинної єдності двох областей знання прийшло в ході розвитку інформаційних технологій. З одного боку, обробка смислової інформації стала проводитися майже виключно за допомогою обчислювальної техніки, а з іншого боку, підвищення ефективності обчислювальних систем вимагало обліку смислового змісту даних (концепція ЕОМ п'ятого покоління).

Таким чином, до теперішнього часу існує два напрями інформатики — «семантична» інформатика і «обчислювальна» інформатика.

Для нашого курсу має інтерес перший напрям інформатики — «семантична» інформатика», розвиток якої привів до формування декількох концепцій, серед яких є і концепція «наукова інформатика», яка вважається теоретичною основою НІД.

Суть концепції «наукова інформатика» полягає в тому, що інформатика трактується як наукова дисципліна, що вивчає структуру і загальні властивості наукової інформації, а також закономірності всіх процесів наукової комунікації. При цьому підкреслюється, що «інформатика — це наукова дисципліна, а не самостійна галузь науки; інформатика вивчає структуру і загальні властивості наукової інформації, а не будь-якій інформації і навіть не семантичній інформації; інформатика займається вивченням всіх процесів наукової комунікації, здійснених як по формальних каналах (тобто через літературу), так і по неформальних каналах; інформатика відноситься до круга суспільних дисциплін, оскільки вона займається вивченням явищ і закономірностей, властивих лише людському суспільству» [23, С. 394-395].

Об'єктом дослідження в науковій інформатиці є «наукова інформація», що розуміється в широкому сенсі слова як інформація, отримана методами об'єктивного (наукового) пізнання і використовується у всіх сферах суспільного життя, а не тільки в науці як такий. У цьому сенсі наукова інформація протиставляється зокрема «художній інформації» і об'єднується з діловою інформацією у сфері бізнесу. Таким чином, об'єктом наукової інформатики є наукова інформація (логічна структура знання) і закономірності науково-інформаційної діяльності (її теорія, історія, методика, організація), яка полягає в зборі, обробці, зберіганні, пошуку і розповсюдженні науково-технічної інформації (НТІ).

Найбільш актуальні проблеми, вивченням яких займається наукова інформатика, є наступні: семіотичні основи наукової інформації і наукової комунікації, моделювання інформаційних процесів і систем; властивості і закономірності документальних інформаційних потоків, автоматизація семантичної (сислової) обробки інформації (автоматизація реферування, індексування, перекладу); автоматизація інформаційного пошуку на базі сучасної обчислювальної техніки тощо.

Згідно з р.С. Гіляревським в інформатиці, що досліджує закономірності науково-інформаційної діяльності, вироблені специфічні ідеї і методи, які не відомі ніяким іншим науковим дисциплінам: опис змісту документа ключовими словами, координатне індексування, використання дескрипторів як класів умовно еквівалентних ключових слів, інформаційно-пошуковий тезаурус як засіб представлення знань, інверсна організація пошукових масивів, виборче розповсюдження інформації

про релевантні документи, інтерактивний (діалоговий) пошук інформації, ранжирування документів за ступенем релевантності, автоматична класифікація документів за змістом, аналіз бібліографічних посилань для пошуку інформації і наукометрії, закони зростання, розсіяння і старіння публікацій, їх інформаційної цінності.

Побудова інформаційного суспільства висуває на передній план змістовне дослідження інформації, яка стає третім і все більш важливим видом ресурсів, доповнюючим і багато в чому замінюючим традиційні ресурси — матерію і енергію [36, 37].

Слід зазначити, що широка область інтересів інформатики зумовила, окрім наукової інформатики і інші тлумачення її об'єкту і предмету вивчення. Можна говорити про концепції інформатики як науки, які розвивали вчені радянського періоду, серед яких видатними визнані наступні:

- «Інформатика» (доц. К.В. Тараканов і ін.)- «інформатика як наука вивчає закономірності інформаційних процесів в соціальних комунікаціях»;

- «Соціальна інформатика» (проф. А.В. Соколов) — «інформатика розуміється як суспільна наука, що вивчає загальні структуру і властивості соціальної інформації і загальні закономірності інформаційного обслуговування в суспільстві»;

- «Документалістика» (Наукова Рада з кібернетики при Президії АН СРСР) — «одна з прикладних галузей кібернетики, що займається оптимізацією управління документальними системами всіх типів — від виборчого мистецтва до діловодства»;

- «Теоретична інформатика» (УКРІНТЕІ, проф. Г.І. Калитич, Ю.М. Канигін та ін.) — «інформатика — це самостійна наука, що вивчає інформаційні процеси і системи, що відносяться до області соціальної практики; основним є поняття інформаційного ресурсу в умовах еволюції цивілізації до інформаційного суспільства».

Усі вище перераховані концепції об'єднує те, що своїм основним завданням автори вбачають в дослідженні шляхів оптимізації інформаційного обслуговування суспільства; сама інформатика представлена суспільною дисципліною по вивченню закономірностей соціальної комунікації в цілому і окремих її видів (наукової, документальної), а проблематика досліджень інформатики стосується, перш за все, самого феномена інформації і інформаційних носіїв, документальних інформаційних потоків інформаційних систем, проблем автоматизації інформаційного пошуку та ін.

Інформатика містить дві частини (або аспекти вивчення): теоретичну і прикладну (практичну). У теоретичному розрізі інформатика виявляє і формулює внутрішні стійкі залежності і закономірності наукової

інформації, в прикладному аспекті — розробляє рекомендації з оптимізації інформаційного сервісу, використанню інформаційних ресурсів і інформаційних технологій в цілому.

Відповідно до цих аспектів у вищих учбових закладах, що готують фахівців в області інформатики, викладаються дві учбові дисципліни: Теоретична інформатика і Інформаційні технології (прикладна інформатика).

Для фахівців сфери ІАД важливими аспектами вивчення є семантичні (змістовні), в той же час необхідними є знання і навички застосування інструментів і інших засобів інформаційних і телекомунікаційних технологій (зокрема, Інтернет).

Резюмуючи вище сказане, відзначимо, що основну увагу слід приділяти саме концепції «наукова інформатика», оскільки вона вплинула на розвиток НІД в період її організаційного оформлення, а в даний час залишається її основною науковою платформою для практичної діяльності.

1.1.3. Поняття «інформація»

Інформація як речовина і енергія є основою навколишнього людини світу (універсуму). Будь-яка система, організована певним чином, містить інформацію. Чим більш складною є організація системи, тим більше інформації акумулюється в цій системі. Звичайно розглядаються фізичні моделі речовини і енергії, створеної людиною і людиною переданої інформації. Однак інформація, як така, існувала задовго до появи людини. Наприклад, на думку вчених, інформація, закодована в ДНК, з'явилася близько мільярда років тому.

До ХХ століття не було необхідності в дослідженні інформації як окремої сутності. Першими, хто побачив таку потребу, були фахівці в галузі радіо і телефонії. Так, британський учений Хартлі, займаючись дослідженням ефективності передачі, визначив трактування інформації як незалежної, абстрактної величини, і отримав рівняння для її вимірювання. Інша точка зору вчених з питання: хто першим почав досліджувати інформацію? свідчить про таке. Перше пояснення цього поняття дали журналісти й філологи в 20-30-і рр. ХХ століття, вони трактували інформацію як новини, повідомлення, своєрідний газетний жанр, за допомогою якого людина отримує різного роду відомості.

Обидві точки зору мають право на існування, так як вони відображають два різних походи до розуміння суті інформації: кількісний і якісний (змістовний).

Термін «інформація» походить від латинського слова *informatio*, що перекладається як виклад, роз'яснення. Багато наукових дисциплін по-

чали використовувати цей термін, хоча кожна з них вкладає в нього свій зміст (масова, технічна, економічна, медична, статистична та ін.)

Наукове тлумачення терміна «інформація» пов'язана з виникненням двох дисциплін:

- математичної (або статистичної) теорії інформації та
- кібернетики.

У теорії інформації американського інженера і математика Клода Шенона (1948 р.), яка розроблялася стосовно до випадкових процесів і явищ, для яких характерна невизначеність результату, під інформацією розумілися не будь-які відомості, а лише ті, які повністю знімають або зменшують існуючу до їх отримання невизначеність. Коротко можна сформулювати, що за теорією К. Шенона, «інформація — це знята невизначеність». Пояснення цієї тези буде наступне. Невизначеність існує тоді, коли може відбутися одне з декількох подій, тобто система може перейти в один з декількох станів. При цьому кількість інформації, що отримується в результаті зняття невизначеності, обчислюється за формулою, розробленою і що носить ім'я К. Шенона. Відповідно до цієї формули, за одиницю виміру інформації прийнята величина, названа бітом (скорочено від англійської мови: binary digit).

Теорія К. Шенона дала можливість кількісного визначення інформації в повідомленні. Однак вона повністю ігнорувала зміст (сенс) переданої інформації, залишала осторонь зміст повідомлення.

Вченими було зроблено кілька спроб знайти міру змістовності інформації для її отримувача. Один з визнаних у наукових колах наукових підходів віднесено до кібернетико-семантичної концепції, яка зв'язала воєдино інформацію і відображення з поняттям управління. Основоположником цієї концепції вважається американський вчений Норберт Вінер, який запропонував «інформаційне бачення» кібернетики як «науки про управління і зв'язку в живих організмах, суспільстві і машинах». В останні десятиліття ХХ століття намітилася ідея синтезу знань про зв'язок та управління з «інформаційної теорією управління». Згідно з кібернетичною теорією інформації, інформація — це не просто результат відображення. Вона є позначенням змісту, отриманого з зовнішнього світу. Інформацію становить та частина знання, яка використовується для орієнтування, активної дії, управління, тобто з метою збереження якісної специфіки, вдосконалення і розвитку системи. Іншими словами, інформація — це є діюча, «працююча» частина відображення знання. Проте і така концепція не безперечна. Вона заперечує, зокрема, існування інформації в неживій природи.

Звернемося до сучасних трактувань поняття «інформація».

Інформація, що передається в людському суспільстві (соціумі), і активно бере участь у формуванні суспільної свідомості, називають соціальною ін-

формацією. Вона визначається як відображена різноманітність або концептуально пов'язані відомості, дані, поняття, відображені в нашій свідомості і змінюють наші уявлення про реальний світ. Згідно з таким визначенням, будь-який вид інформації, що функціонує в суспільстві, відноситься до соціальної інформації: масова, естетична, економічна, наукова та інші.

Відповідно до визначення, даного вченими А.І. Михайловим, А.І. Чорним і р.С. Гіляревським — «**наукова інформація** — це логічна інформація, що одержується в процесі пізнання, яка адекватно відображає явища і закони природи, суспільства і мислення, і використовується в суспільно-історичній практиці». Визначення «науковий» у терміні «наукова інформація» не означає, що вона обов'язково отримана або використовується тільки у сфері науки, а вказує на те, що вона відповідає загальноприйнятим в даний час критеріям науковості. Більш повне визначення наукової інформації може бути дано в такий спосіб: Наукова інформація — це логічна інформація, що одержується методами дослідно-раціонального пізнання об'єктивного світу в будь-якій сфері діяльності людей, що не суперечить системі наукових уявлень і використовується в суспільно-історичній практиці.

Інформація може розглядатися і як «відомості, що є об'єктом зберігання, передачі та/або перетворення». Розглянемо, які відмінності та зв'язки виділяють між такими, здавалося б однорідними поняттями, як *знання, дані (відомості)* і наукова інформація.

У *знаннях* наукова інформація представлена в найбільш узагальненому та систематизованому вигляді і виражається в системах понять, в судженнях, умовиводах і теоріях. Отже, наукові знання — це не вся наукова інформація, а лише її певна частина.

Дані (або відомості) [data] — це інформація, що одержується у процесі чуттєвого пізнання і ще не піддана переробці і узагальненню абстрактно-логічним мисленням людини. Дані, отримані в процесі чуттєвого пізнання, ніяк не можна вважати науковою інформацією. Вони слугують лише сировиною для її створення.

На думку зарубіжних вчених, «інформація — це дані, зібрані і систематизовані в придатну для використання форму». Згідно схематичному трактуванню американського політолога Ф. Хартлі, «інформація, народжуючись із «сирих» даних, досягаючи «зрілості», переходить у знання».

Розроблено багато підходів до класифікації інформації, в основу яких покладено різні її ознаки та особливості. Узагальнивши їх, виділимо лише основні класифікаційні ряди інформації, які згадуються більшістю учених у галузі інформатики за наступними ознаками.

1) *за сферою виникнення*: елементарна — виникла в неживої природи; біологічна — виникла у світі тварин і рослин; соціальна — виникла в людському суспільстві (соціумі).

2) *за способом передачі та сприйняття*: візуальна; аудіальна (звукова або фонетична); аудіовізуальна; тактильна (дотикальна); смакова.

3) *за суспільним призначенням*: масова (суспільно-політична, буденна, естетична тощо); спеціальна (наукова, виробнича, технічна, управлінська тощо); особиста.

Крім цих основних ознак, виділяли й інші: за типом інформації, що передається (документна, фактографічна та ін); за формою подання (текстова, графічна та ін.); за способом розповсюдження (опублікована, неопублікована); за ступенем аналітико-синтетичної переробки (первинна, вторинна); по області отримання та/або використання (екологічна, історична, географічна та ін). Ці ознаки або підстави поділу виділялися по відношенню до наукової інформації; можливі й інші варіанти класифікаційних рядів по відношенню до інших типів і видів інформації.

Так, під «семантичною» розуміється інформація, виражена природною мовою і має сенс, доступний для логічного сприйняття. Цим вона відрізняється від ймовірнісної («шенонівської») інформації, в якій визначальну роль відіграє її знакове подання, а сенс ігнорується.

Багато положень філософії (наприклад, твердження Шопенгауера про те, що в основі світобудови лежить ірраціональна воля) неможливо не підтвердити, ні спростувати. Але це не заважає розглядати і творчість Шопенгауера, і літературу про нього як сукупність текстів, в яких полягає певна наукова інформація в області філософії. Тобто є всі підстави вважати, що техніка роботи з інформацією в галузі соціальних дисциплін є і затребуваною, і корисною в будь-якій галузі.

1.1.4. Поняття «інформаційні процеси»

Інформаційним процесом називається взаємодія між повідомленням і відправником і споживачем інформації. Іншими словами, інформаційні процеси — це сукупність послідовних операцій (реєстрація, передача, накопичення, зберігання, оброблення, видача інформації), дій і зв'язків з обміну інформацією, що здійснюються в системі комунікації.

Відповідно до каналів зв'язку розрізняють інформаційні процеси: формальні і неформальні. До неформальних відносять процеси, які виконуються безпосередньо самими вченими або спеціалістами: діалог між ними, відвідування науково-виробничих підрозділів і лабораторій; виставок; обмін листами, публікаціями. Для неформальних процесів характерно те, що в комунікаціях обов'язкову участь беруть самі вчені чи фахівці; та інформаційні процеси невіддільні від їх професійної діяльності. Формальні процеси сформувалися поступово в ході спеціалізації, суспільного розподілу праці і отримали своє організаційне оформлення, яке проявилось в таких

сферах діяльності, як: редакційно-видавнича, книготорговельна, бібліотечно-бібліографічна, архівна справа та ін. Особливе місце належить науково-інформаційної діяльності (НІД). У поняття НІД входять наступні взаємопов'язані і взаємообумовлені інформаційні процеси: *збір; аналітико-синтетична переробка (перетворення); зберігання; пошук; розповсюдження (поширення)*.

Зокрема, С.П. Кулицький визначає інформаційно-аналітичний процес «як процес у сфері управління, який являє собою процес пошуку, збору, переробки та подання інформації у формі, придатній для її використання» [20, С.130].

Розглянемо загальну характеристику інформаційних процесів в прикладному аспекті в контексті НІД.

Збір інформації — це процес, з якого починається вся інформаційна робота. Він полягає в отриманні інформаційними службами повідомлень всіх видів по різних каналах зв'язку. Цей початковий процес — найважливіший для всіх наступних інформаційних процесів, для інформаційної діяльності в цілому. Інформаційні повідомлення, зафіксовані в документах і на інших носіях інформації збираються у фондів або у масивів інформації.

Наступний за процесом збору інформації — *процес обробки інформації*, який поділяється на обробку: 1) технічну і 2) наукову. Технічна обробка полягає в обліку та реєстрації надходження повідомлень, перевірку їх на дублетність з наявними у фонді. Наукова обробка полягає в інформаційному аналізі і синтезі повідомлень; й інакше називається аналітико-синтетичною обробкою (або переробкою) інформації.

Зберігання інформації — це процес, пов'язаний із забезпеченням збереженості зібраних і оброблених (в інформаційних службах) повідомлень для передачі їх у просторі та часі.

Інформаційні повідомлення, реалізовані в певній матеріальній формі, можуть зберігатися в службах: документальної інформації (книгосховищах, депозитаріях, бібліотеках, архівах, музеях і т.п.); фактографічної інформації (редакція газет, телебачення, адресних і довідкових бюро тощо); концептографічної інформації (службах патентної експертизи, прогнозування); комплексних інформаційних службах (службах і центрах інформації).

Інформаційний пошук — це процес знаходження у певному упорядкованому безлічі тих повідомлень, які відповідають запитам споживача або містять необхідні споживачеві факти, дані. Іншими словами, інформаційний пошук розуміється як сукупність логічних і технічних операцій, що мають кінцевою метою знаходження документів, відомостей про них, фактів, даних, релевантних запиту користувача.

В залежності від шуканого об'єкта і мети розрізняють такі основні види пошуку, як: документальний пошук (пошук відомостей про доку-

мент (бібліографічний опис, анотація, реферат) або власне документа (першоджерела або його копії); і фактографічний пошук (пошук даних, фактів, витягнутих з документів або тих фактів, що функціонують окремо (характеристики приладів, властивостей, матеріалів).

Для грамотного виконання цього важливого для ІАД процесу необхідно опанувати методичними навичками та стратегією інформаційного пошуку, визначенням типів пошукових завдань; критеріями видачі інформації у відповідь на пошукові запити, зокрема, за допомогою логічних операторів (АБО, І, НЕ); показниками ефективності інформаційного пошуку. Теорія та методика інформаційного пошуку є темами інших навчальних посібників та підручників з інформатики та інформаційної діяльності.

Розповсюдження (поширення) інформації — це завершальний інформаційний процес, суть якого полягає у видачі відповіді на запит споживача.

Розрізняють два основні режими розповсюдження інформації (або інформування): довідковий і поточний. Довідковий режим передбачає доведення до користувача ретроспективної інформації, у відповідь на разовий запит. Поточне інформування полягає в наданні користувачам інформації про нові надходження в систему і здійснюється масовими, груповими та індивідуальними методами, добре відомими в практиці інформаційного обслуговування.

Вибіркове розповсюдження інформації (ВРІ) є одним з найбільш часто вживаних форм поточного інформування, що дозволяє оперативно, систематично та диференційовано задовольняти інформаційні потреби фахівців у відповідності з їх постійними запитами. Абонентами системи ВРІ можуть бути як індивідуальні, так і колективні користувачі. У вітчизняній інформаційній практиці накопичені такі різновиди системи ВРІ, як системи диференційованого обслуговування керівників; тематичного обслуговування керівників; проблемно-орієнтованого інформування керівників. Ці системи відрізнялися глибиною аналізу наданої користувачеві інформації та наявністю зворотного зв'язку з ним.

Розгляд інформаційних процесів (механізмів) стає особливо актуальним тоді, коли інформація розглядається як невід'ємний елемент управління будь-якої системи. Цей елемент повинен ефективно використовуватися для досягнення конкретних цілей та вирішення завдань, що стоять перед підприємством. Сучасна науково-технічна революція ввела нове поняття — інформаційне століття. Як відомо, на зміну аграрному суспільству прийшло індустріальне суспільство, в наш час на зміну індустріальному — приходять інформаційне суспільство, основою якого є інформаційні процеси та інформаційні технології.

Визначення інформаційних процесів, що відбуваються у сучасному суспільстві, розглядається у тісному взаємозв'язку з поняттям інформа-

ційної діяльності. Відповідно до Закону України «Про інформацію» [1] інформаційна діяльність — це сукупність дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави. ДСТУ 2392-94 «Інформація і документація. Базові поняття. Терміни та визначення» [9] визначає інформаційну діяльність як постійне та систематичне збирання та оброблення записаної інформації з метою її зберігання, пошуку, використання чи пересилання, що виконуються якою-небудь особою чи організацією.

Тобто, інформаційна діяльність — діяльність людини, що пов'язана з процесами отримання, переробки, накопичення та передачі інформації. Згідно з таким тлумаченням інформаційний процес складається з наступних складових: отримання інформації; переробка (узагальнення) інформації; накопичення (зберігання) інформації; передача інформації.

Усе це можна представити у вигляді схеми, що зображена на рис. 2.

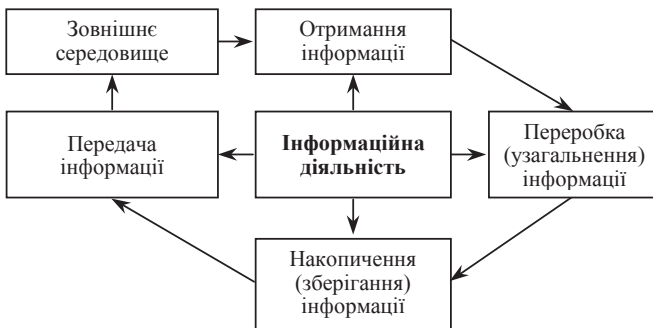

Рис. 2. Схема інформаційного процесу у сучасному суспільстві

Таким чином, надана характеристика інформаційного процесу в умовах здійснення інформаційної діяльності та, зокрема, науково-інформаційної діяльності, та визначення інформаційного процесу згідно з нормативними та навчально-науковими документами.

1.2. Аналітична складова інформаційно-аналітичної діяльності

Аналітичний аспект ІАД дозволяє трактувати її як творчу аналітичну діяльність, призначену для оцінювання інформації і підготовки прийняття рішень; як сукупність процесів семантичної обробки даних, з використанням методів та засобів «аналітики» та «інформаційної аналіти-

ки», в результаті чого розрізнені дані перетворюються на закінчену інформаційну продукцію — аналітичний документ.

1.2.1. Поняття «аналітика»

Слово «аналітика» походить від грецького слова *analytike* [techne], що в перекладі означає мистецтво аналізу; мистецтво розчленовування понять, початків, елементарних принципів, за допомогою яких міркування набувають доказового характеру. Поняттям «аналітика» Аристотель позначив розділ логічної науки, присвячений строгим силогістичним розміркуванням. За І. Кантом, трансцендентальна аналітика суть розчленовування самої здатності розуму — виділяє «елементи чистого розсудливого пізнання, без котрих взагалі немислимий жоден предмет». Існує й технічне трактування цього слова — як область вивчення властивостей геометричних об'єктів — крапок, ліній, поверхонь і тіл — засобами алгебри за допомогою методу координат.

Пізніше поняття «аналітика» стало використовуватися в логіці у значенні способу вирішення питання від наслідків до початків, від дії або явищ до причин. Аналітик, у свою чергу, є фахівцем, здатним вирішувати завдання аналітики. На сьогоднішній день у зв'язку з глобальною інформатизацією сфер діяльності людини аналітики стають все більш і більш затребуваними.

Термін «аналітика» включає два змісти. Під аналітикою розуміють, насамперед, галузь діяльності, що стрімко розвивається і базується на одержанні інформації за допомогою аналітичних методів для потреб практичної діяльності. Аналітика в цьому аспекті виступає як діяльність із виробництва знання про процес і в процесі вироблення, прийняття й реалізації політичних рішень [32]. Інший аспект трактування аналітики — це ототожнення її із прикладною політико-управлінською дисципліною, що використовує множинні методи дослідження й аргументації з метою розробки принципів і методів підготовки, прийняття і здійснення публічно-політичних рішень у проблемних ситуаціях, що є суспільно значущими.

Основоположником аналітики вважають Аристотеля, який у фундаментальній праці «Аналітика» заклав основи аналітичного мислення. Він дав розуміння аналізу (грец. *analysis* — розкладання, розчленовування, розбір) — методу дослідження, сутність якого в тому, що досліджуваний предмет подумки або практично розчленовується на елементи (ознаки, властивості, відносини), кожний з яких потім досліджується окремо як частина розчленованого цілого. Призначення аналізу полягає в тому, щоб відокремити суттєве від несуттєвого, звести складне до

більш простого. Значення аналізу в науці було обґрунтоване р.Декартом. Видатний англійський філософ Б.Рассел вважав аналіз основним джерелом наукового прогресу як методу наукового пізнання, що дає змогу виділити й вивчити вихідні складові об'єкта [32].

Аналіз містить у собі кілька найважливіших операцій:

1. Розчленовування й диференціація змісту об'єкта, які можуть проводитися як емпіричним шляхом за допомогою застосування спостереження, так і подумки, із застосуванням методів класифікації складових об'єкта. У процесі розчленовування й диференціації залишаються відкритими такі важливі питання: по-перше, чи можна вважати спостережувані структурні одиниці, стани, зв'язки найбільш простими, далі нерозкладаними клітинками досліджуваних об'єктів; по-друге, чи всі важливі характеристики, що визначають поведження досліджуваних об'єктів, виділені, враховані й вивчені у спостереженні; по-третє, наскільки значимі ті розбіжності між виділеними характеристиками, які тут покладені в основу їхньої класифікації [22, С.205]. Відповіді на ці питання вимагають наступної операції.

2. Постулювання, обґрунтування здійсненого розкладання об'єкта на його складові. При цьому звертається увага на рівень розчленовування, ступінь елементарності виділених одиниць.

3. Синтез отриманих частин об'єкта в новий цілісний об'єкт і виявлення адекватності нового й старого об'єктів. Якщо вони не адекватні, то процедура розчленовування об'єкта на складові розпочинається спочатку. Якщо об'єкти виявляються адекватними, то дослідження триває далі.

4. Послідовне виділення досліджуваних характеристик та їхнє вивчення.

5. Реконструкція, синтез отриманих істин у ціле, що дає змогу одержати знання про той об'єкт, що піддавався аналітичній декомпозиції.

Аналітику не можна ототожнювати з аналізом. Вона являє собою специфічне суспільне явище, а не тільки інструмент розумової діяльності людей. Це складне поліструктурне утворення, яке можна розглядати з позиції діяльного, інституціонального, організаційного, ціннісного, гносеологічного, а також технологічного підходів [32] (див.: табл. 1.1).

Виходячи з перелічених визначень пропонується наступне поняття аналітики: *«Аналітика представляє собою дисципліну, що об'єднує три важливих компоненти: методологію інформаційно-аналітичної роботи, організаційне забезпечення цього процесу та технологічне і методологічне забезпечення розробки і створення засобів для її здійснення (проведення)»* [32].

Таблиця 1.1

БАГАТОГРАННІСТЬ ПОНЯТТЯ «АНАЛІТИКА»

Поняття	Визначення
АНАЛІТИКА	1. Методологічна основа процесу обробки інформації
	2. Методологія пізнання, що використовується для отримання нового знання за допомогою як наукових, так й інтуїтивних методів
	3. Форма мислення та світогляду, що спирається на науковий підхід
	4. Сутність знань про процеси реального миру
	5. Засіб переробки інтуїтивних представлень у логічний, раціональний план мислення
	6. Форма наукового знання, що використовується в процесах управління, перш за все — для прийняття управлінських рішень
	7. Сукупність методів, за допомогою яких можна визначити приховані думки в текстах та реальних соціально-політичних та економічних процесах
	8. Коротка назва інформаційно-аналітичної роботи
	9. Процес узагальнення та аналізу розрізнених неповних та часто повторюваних даних про обставини
	10. Процес систематизації змісту за допомогою схематизації, конструювання та моделювання сутності елементів і зв'язків
	11. Процес розділення об'єкту на складові частини та наступного синтетичного об'єднання їх в певну систему
	12. Принцип конструктивного спрощення для визначення форм взаємодії елементів цілого і розкриття внутрішньої структури будь-якого об'єкту вивчення
	13. Ядро науково-дослідної роботи
	14. Основа інтелектуальної, логічної діяльності, що направлена на вирішення практичних завдань

Оскільки сутність аналітики, як наукової дисципліни, насамперед, пов'язана з методологічною і інтелектуально-технологічною сторонами діяльності, спрямованою на вирішення завдань управління або синтезу нових знань, можна уточнити зміст поняття аналітики:

Аналітика — це цілісна сукупність принципів методологічного, організаційного і технологічного забезпечення індивідуальної і колективної розумової діяльності, яка дозволяє ефективно оброблювати інформацію з метою удосконалення якості існуючих і набуття нових знань,

а також підготовки інформаційної бази для прийняття оптимальних управлінських рішень.

З точки зору «державно-управлінської аналітики» [32], визначені наступні процеси, що визначають сутність аналітики:

1. Процес аналізу цілей управління та формування завдань інформаційно-аналітичної роботи.

2. Процес адаптивного управління збором інформації для вирішення управлінських завдань в умовах ситуації, що змінюється.

3. Процес аналізу та оцінювання отриманої інформації в контексті цілей управління, визначення сутності процесів та явищ, що спостерігаються.

4. Процес побудови моделі предметної галузі дослідження, об'єкту дослідження і середі його функціонування, перевірка адекватності моделі та її корекція.

5. Процес планування та проведення модельних експериментів.

6. Процес синтезу нового знання (інтерпретація результатів, прогнозування тощо), що потрібне для вирішення завдань управління.

7. Процес доведення результатів аналітичної роботи (нового знання) до суб'єкта управління (структури або особи, що приймає рішення).

Таким чином, аналітика — це, перш за все, основа інтелектуальної, логічної, розумової діяльності, що направлена на вирішення практичних завдань. В її основі лежить принцип «випередження явищ», що дозволяє установі чи окремій особі прогнозувати майбутній стан об'єкту аналізу.

З позиції діяльнісного підходу аналітику можна розглядати як специфічну діяльність деякого суб'єкта у певному проблемному полі. Зокрема, аналітична діяльність в управлінні реалізується за двома класами суб'єктів: за рівнем організації й залежно від належності до сфери реалізації аналітики й використання результатів. Перший клас охоплює значний спектр суб'єктів — від спеціальних аналітичних інституцій до менеджерів організації.

До аналітичної діяльності відносять ті процедури і процеси інтелектуальної діяльності, які мають ознаки творчості, породжують нову інформацію, дозволяють виявляти нові проблеми або їх аспекти, пропонувати нетрадиційні способи їх вирішення [21].

Найбільш розвинутою суб'єктною формою аналітичної діяльності виступають аналітичні організації, центри, «фабрики думки». Як пише американський дослідник П. Діксон, «Вони не створюють майже нічого речовинного, крім паперів. Головний їхній продукт — це теоретичні вишукування, звичайно втілені у форму звітів або досліджень, що являють собою варіанти різних заходів, оцінки, проекти, теорії, рекомендації, попередження, перспективні плани, статистичні зведення, прогнози, описи методів, тести, аналізи або просто нові ідеї» [15, С. 42].

Реалізується аналітична діяльність аналітичними центрами, а також відділами аналітики в організаціях, які задовольняють потреби організації в значних обсягах спеціалізованої аналітичної інформації. Аналітики — консультанти зі сторони виконують, як правило, найскладніші завдання, пов'язані з виробленням програм антикризової діяльності, модернізації організації, її досліджень. Значну роль відіграє аналітична діяльність самого керівника та його команди.

До другого класу входять аналітики залежно від основних напрямів її прояву, таких як державне управління, місцеве самоврядування, бізнес, громадянське суспільство. Тому як суб'єкти аналітичної діяльності можуть виступати аналітики цих сфер [32] (див. рис. 3).

Рис. 3. Класифікація суб'єктів аналітичної діяльності

Ефективний розвиток аналітики вимагає підготовки фахівців у галузі аналітичної діяльності, системного аналізу, пошуку й обробки інформації, проведення наукових досліджень. Немаловажне й те, щоб знаннями, вміннями й навичками аналізу володів кожен керівник. Тому кожного керівника певною мірою можна вважати аналітиком. Управлінський консультант-аналітик — це одна зі знакових фігур сучасного менеджменту.

За найпростішого підходу аналітику можна розглядати як деяку єдність пізнавально-практичного проблемного поля і аналітичних методів одержання знання. У цьому сенсі аналітика являє собою спосіб одержання знання про практичні проблеми, з якими стикається управління, і шляхи їх вирішення за допомогою застосування аналітичних методів.

За такого підходу сутність аналітики виражається у двох площинах: проблемній, що характеризує проблемне поле управління, і методологі-

чній, що відображає інструментарій одержання знання про проблеми і шляхи їх вирішення.

Реалізація аналітичної діяльності здійснюється, насамперед, за допомогою застосування методів пізнавальної діяльності, кожний з яких являє собою сукупність конкретних принципів, правил, прийомів і алгоритмів аналітичної діяльності, що склалися в деяку систему в процесі застосування людьми. Значна частина аналітичних методів [29-31] являють собою творчі аналітичні процедури, які мобілізують не тільки усвідомлюване дослідником знання, а й неусвідомлене, інтуїтивне, можливості якого значно перевершують механізми усвідомлюваної інтелектуальної діяльності. Вони неефективні без латерального і творчого мислення, що являє собою прогресивний процес генерування нового знання.

Разом із тим аналіз — це робота з інформацією за допомогою методів, які можна класифікувати у три групи: методи пошуку і вибору інформації в Інтернеті, бібліотеках, базах і накопичувачах інформації; методи одержання інформації на основі використання життєвого і професійного досвіду; методи спеціальних досліджень.

У зв'язку із викладеним вище під аналітикою розуміється задоволення деяким цінностям і стандартам діяльність щодо отримання знання про практичні проблеми, з якими стикається управління, і шляхи їх вирішення за допомогою застосування аналітичних методів.

На підставі узагальнення сформованого підходу фахівці представляють триланкову модель аналітики [32] (див. рис. 4):

Подальший розвиток аналітики неминуче приводить до оформлення в ній організаційного аспекту, що означає цілеспрямовану діяльність різного роду аналітичних організацій, перетворення аналітичної діяльності в об'єкт організації і управління.

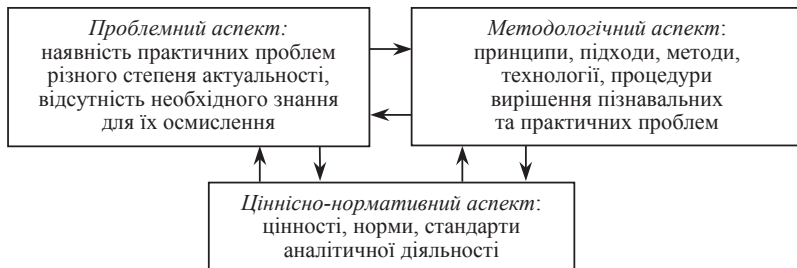

Рис. 4. Триланкова проблемно-методолого-ціннісно-нормативна природа аналітики

У зв'язку із цим під аналітикою варто розуміти задовольняючу деяким цінностям і стандартам діяльність спеціальних організацій або підрозділів органів управління або окремих осіб щодо одержання знання про практичні проблеми, з якими стикається управління, і шляхи їх вирішення за допомогою застосування аналітичних методів [32].

З погляду технологічного аспекту аналітична діяльність складається з таких етапів:

1) розробка програми проведення аналізу, що передбачає досягнення визначеності проблеми, об'єкта, предмета, цілей, завдань, гіпотез й інструментарію аналізу;

2) формування, пошук або укомплектування дослідницького колективу, підготовка його для аналітичної роботи;

3) розробка дослідницьким колективом концепції явища, яке аналізується, що дозволяє пояснити саме явище й можливі його зміни;

4) побудова системи показників і критеріїв, що відображають сутність проблеми, істотні властивості досліджуваного об'єкта. При цьому важливо, щоб показники і критерії їхньої оцінки були сформульовані чітко й однозначно;

5) збирання, систематизація, обробка інформації відповідно до показників і критеріїв аналізу. При цьому застосовуються всілякі методи одержання інформації — від статистики до опитувань;

6) власне аналіз інформації, спрямований на перевірку сформульованих у програмі гіпотез, виявлення причин і закономірностей розвитку об'єкта;

7) вироблення практичних рекомендацій для органів управління за результатами вирішення виниклої проблеми;

8) складання аналітичних документів за результатами аналізу: звіту, аналітичних записок, прес-релізів та ін.

При такому моделюванні *під аналітикою варто розуміти задовольняючу деяким цінностям і стандартам інформаційну діяльність спеціальних організацій або підрозділів органів управління, або окремих спеціально підготовлених осіб з одержання знання про практичні проблеми, з якими стикається управління, і шляхи їх вирішення за допомогою застосування аналітичних методів* [32].

Спираючись на сформульовані положення сутності аналітики, можна дати класифікацію її основних різновидів. Насамперед, підкреслимо, що класифікація аналітики недостатньо розроблена у сучасному аналітикознавстві.

Аналітична діяльність може бути класифікована за такими ознаками, як тип ціннісної орієнтації, тип об'єкта аналізу (сфери положення об'єкта), тип курируючої науки, тип домінуючого методу, рівень пізнання, місце в дослідженні, тип організації, тип кадрового забезпечення, ступінь відкритості для суспільства, а також тип часової детермінації. При цьому кожний різновид

аналітичної діяльності має своє призначення в суспільстві, характеризується технологічною специфікою [32] (див. табл. 1.2).

Таблиця 1.2

КЛАСИФІКАЦІЯ АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ознаки класифікації	Види аналітичної діяльності та їх характеристика
За типом ціннісної орієнтації	Конструктивна аналітика орієнтована на творче вирішення проблеми з погляду суспільного блага. Деструктивна аналітика спрямована на руйнування, розпалення конфліктів, досягнення результату за рахунок суспільного блага
За типом об'єкта аналізу (сфери положення проблеми)	Економічна аналітика орієнтована на дослідження економічних явищ, об'єктів і процесів, залежно від величини об'єктів поділяється на макроекономічну і мікроекономічну аналітику. Екологічна аналітика осмислює екологічні системи, взаємодії людини й природи. Управлінська аналітика припускає дослідження управлінських систем, особливо процесів прийняття рішень. Соціальна аналітика припускає аналіз об'єктів, явищ і процесів соціальної сфери суспільства. Політична аналітика відображає політичні явища, інститути і процеси (містить у собі власне політичний аналіз й аналіз політики як об'єкта). Педагогічна аналітика спрямована на вивчення процесів виховання. Ментальна аналітика досліджує духовні процеси
За типом куріручої науки	Філософська аналітика — це осмислення всього суцього з позицій філософії. Аксіологічна аналітика — розуміння цінності явищ із позиції науки про цінності.. Прогностична аналітика орієнтована на використання досягнень прогностики, осмислення явищ сьогодення з позиції запитів майбутнього. Історична аналітика вивчає явища минулого, а також сьогодення в аспекті наступності, з позицій історичної науки. Економічна аналітика — дослідження на інструментальній базі економічних наук. Політологічна аналітика осмислює політичні об'єкти, інститути, процеси з позицій політології. Соціологічна аналітика ґрунтується на вивченні суспільства і його підсистем з позицій соціологічної науки. Праксеологічна аналітика орієнтована на дослідження ефективності й раціональності діяльності з погляду праксеології. Психологічна аналітика використовує арсенал психології. Культурологічна аналітика застосовує культурологію. Етична аналітика ґрунтується на принципах етики. Естетична аналітика вивчає явища з позицій естетики

Закінчення табл. 1.2

Ознаки класифікації	Види аналітичної діяльності та їх характеристика
За типом домінуючого методу	<p>Системна аналітика застосовує системний підхід (структурний, функціональний, структурно-функціональний). Логічна аналітика ґрунтується на інструменті логіки. Причинно-наслідкова аналітика спирається на причинно-наслідковий підхід до явищ дійсності. Проблемна аналітика припускає застосування проблемного підходу до вивчення реальності. Статистична аналітика ґрунтується на принципах і методах статистики (кореляційний, факторний, кластерний, дисперсійний, регресійний, коваріаційний різновиди аналізу). Програмно-цільова аналітика спирається на програмно-цільовий метод. Балансова аналітика ґрунтується на методі балансу. Ситуаційна аналітика припускає осмислення складних ситуацій</p>
За рівнем пізнання	<p>Методологічна аналітика припускає осмислення об'єктів і процесів з погляду принципів, методів, прийомів. Теоретична аналітика являє собою аналіз із позицій уже наявної теорії або її побудови. Емпірична, або фактологічна аналітика орієнтована на виявлення фактів та їх закономірностей</p>
За місцем у дослідженні	<p>Первинна аналітика виступає складовою дослідницького процесу одержання й осмислення результатів. Вторинна аналітика являє собою осмислення результатів проведених раніше досліджень</p>
За типом організації	<p>Аналітика державних організацій здійснюється в органах державної влади. Аналітика органів місцевого самоврядування здійснюється в органах державної влади. Аналітика організацій третього сектору здійснюється суспільними неприбутковими організаціями. Персональна аналітика здійснюється окремими аналітиками без включення їх у спеціальну організаційну структуру</p>
За типом кадрів	<p>Професійна аналітика здійснюється професійно підготовленими кадрами за відповідну винагороду. Непрофесійна аналітика здійснюється людьми без спеціальної професійної підготовки</p>
За ступенем відкритості для суспільства	<p>Відкрита (публічна) аналітика характеризується публічною презентацією результатів аналізу. Закрита аналітика: результати підпадають під державну, корпоративну або службову таємницю</p>
За типом часової детермінації	<p>Актуальна аналітика здійснюється в межах проблем сьогодення. Ретроспективна аналітика орієнтована на проблеми минулого. Прогностична аналітика орієнтована на віддалений результат тих чи інших дій або рішень</p>

Таким чином, аналітика являє собою соціальне явище, що швидко розвивається, для якого характерні деякі закономірності. Найбільш важливою серед них є *інституціоналізація аналітичної діяльності*, яка стає поширеним і впливовим видом соціально-економічної діяльності, що все сильніше спирається на цінності, норми й стандарти, які формуються в суспільстві.

Особливу грань соціалізації ІАД являє собою феномен «масової аналітики». У різних ЗМІ (телебачення, традиційна і електронна періодика) сформувалися інформаційно-аналітичні рубрики, передачі, жанри, розраховані на інтереси широкої громадськості. Адресна експертиза актуальних подій і тенденцій вітчизняної та світової політики, економіки, соціальних, екологічних та інших проблем потіснила суто інформаційні жанри ЗМІ, зайняла певне місце в діапазоні інформаційних потреб пересічних громадян.

Фундаментальні причини, що породили даний феномен, очевидні: ускладнення інформаційного контексту повсякденного буття соціально жорстко проявилася і оголила залежність обивателя від глобальних, національних, регіональних процесів, інформаційна включеність пересічного громадянина у світові події (поінформованість, обізнаність як синоніми причетності, як ефект співучасті). Все це призвело до виникнення стійкого інтересу до аналітики, що виконує по відношенню до широкого загалу пояснювальну, прогностичну та консалтингову функції. Особлива соціокультурна місія «масової аналітики» полягає в її методологічній функції: аналітичні матеріали не тільки пояснюють закономірності реальності, але і демонструють зразки аналізу подій і фактів, методи інтерпретації їх смислів, формують інформаційну культуру, відповідну інформаційного режиму громадянського суспільства [21].

Разом з тим, було б неправильно стверджувати, що соціалізація аналітики означає лише соціально позитивні процеси. Інструментальний характер аналітики, що забезпечує прийняття управлінських рішень, розробку сценаріїв дій у складних соціальних обставинах, перетворює її в ефективну соціально-інформаційну технологію, яка дозволяє керувати різними сферами суспільства, маніпулювати людською свідомістю, формувати громадську думку, програмувати певні соціальні реакції.

1.1.2. Поняття «інформаційна аналітика»

Розглянемо ІАД як *процес* семантичної обробки даних, в результаті якого розрізнені дані перетворюються на закінчену інформаційну продукцію. Сенс цієї особливо необхідної в сучасних умовах діяльності — ІАД розкривається через розуміння понять «інформаційна» і «аналітич-

на». Звернемося до етимології слова «аналіз». Зазвичай термін «аналіз» розглядають у певних контекстах. З одного боку, аналіз — це уявне розчленування об'єкта на яке дозволяє одержати уявлення про будову досліджуваного об'єкта, його структури, частин, в протилежність синтезу; згідно з іншою точки зору, аналіз включає в себе і процедури синтезу, у зв'язку з цим аналіз ототожнюють з діяльністю [7].

Поняття «інформаційна» означає ставлення до інформації як до ресурсу, володіння всім арсеналом засобів отримання, накопичення, зберігання, обробки та видачі інформації споживачу. У XX столітті аналітична діяльність набула широкого поширення і перетворилася на професійну діяльність. У багатьох країнах існують «Фабрики думки», інформаційно-аналітичні відділи та служби в державних органах, компаніях, банках, політичних партіях. Стрімко розвиваються ринки аналітичної інформації, інтелектуального продукту, методичного та програмного забезпечення.

Становлення інформаційної аналітики як особливої галузі діяльності (ІАД) відбувалося в найкоротші терміни, в обстановці максимальної інтенсифікації всіх процесів і загострення багатьох проблем. Незважаючи на те, що аналітична діяльність застосовувалася здавна, її класифікація та точне визначення ще не склалися. Н.А. Сляднева, доктор педагогічних наук, професор (м. Москва) дає наступне її визначення: «Інформаційна аналітика займається виробництвом нового знання на основі переробки наявної інформації з метою оптимізації прийняття рішень. Сучасна інформаційна аналітика — складна комплексна діяльність, що спирається як на природний інтелект, так і на комп'ютерні технології оперування інформаційними масивами, методи математичного моделювання процесів тощо» [27]. Інформаційна аналітика виконує насамперед завдання якісно-змістовного перетворення інформації, функціонально перетинаючись в цьому плані з науковою (виробництво нового знання) і управлінською (розробка варіантів рішень, сценаріїв) діяльністю. Характер функціонального перетинання (взаємодії) у системі «аналітика-наука» можна визначити наступним чином: з одного боку, наука і інформаційна аналітика — це інформаційні способи пізнання і наукового аналізу реальності; однак є між ними і відмінність — інформаційна аналітика, спираючись на наукове знання, загальні закономірності, найчастіше має справу з феноменологією буття, здійснюючи оцінку фактів і подій, прогножуючи їх розвиток з обліком не тільки узагальнених типових параметрів, а й цілого ряду додаткових факторів (суб'єктивно-особистісні, випадкові і т. п.), наука виявляє насамперед фундаментальні, об'єктивні закономірності досліджуваної області, повторяє істотні зв'язки об'єктів, узагальнені параметри процесів і т. п. [27].

Розглянемо далі *інформаційну аналітику як процес* (процеси), залишивши прикладну (практичну) сторону ІАД (інформаційна аналітика як діяльність) для такого вивчення в **Модулі 2**.

Надамо характеристику процесу інформаційно-аналітичної діяльності. Процес інформаційно-аналітичної роботи — це сукупність спрямованих на визначений предмет операцій мислення і технологічних процедур, виконання яких в певній послідовності із використанням засобів забезпечує вирішення поставленого завдання.

Процес ІАД складається з наступних компонентів:

- Організаційний;
- Методичний;
- Інформаційний;
- Комунікаційний;
- Формування висновків і пропозицій.

Стадіями (етапами) процесу ІАД є:

- 1) загальне знайомство з проблемою, постановкою завдання
- 2) формування понять, їх визначення
- 3) збір фактів, створення бази даних
- 4) тлумачення фактів
- 5) формування гіпотези, перевірка гіпотез
- 6) формування висновків
- 7) безпосередній виклад матеріалів

З точки зору Д.І.Пушкашу, інформаційно-аналітична діяльність (ІАД) — це процес семантичної оброблення даних, у результаті якої розрізнені дані перетворюються на закінчену інформаційну продукцію — аналітичний документ [25]. Процес семантичної обробки даних може бути представлений у вигляді деякої послідовності самостійних етапів, сукупний опис яких і дає уявлення про нього в цілому. Нижче наведена одна з можливих схем організації процесу ІАД, представленої у вигляді алгоритмічної послідовності процедур:

1. Розпочинається ІАД з *визначення об'єкта, предмета й проблеми аналізу*. Даний етап включає ознайомлення з проблемою в цілому, а також із суміжними питаннями, вивчення яких може виявитися корисним; складання загального плану роботи із зазначенням терміну виконання, виконавців та основних джерел, які, ймовірно, можуть бути використані.

2. *Побудова ідеальної моделі об'єкта і предмета* — наступний крок. Забезпечує створення нормативної бази для подальшої аналітичної діяльності.

3. *Збір фактографічних даних*. Це обов'язковий етап ІАД, незалежно від області дослідження і досліджуваного явища. У першу чергу необхідним є чітке визначення використовуваних понять і максимально

велика джерелознавчих база. При підборі джерел необхідно критично ставитися до знайденої інформації.

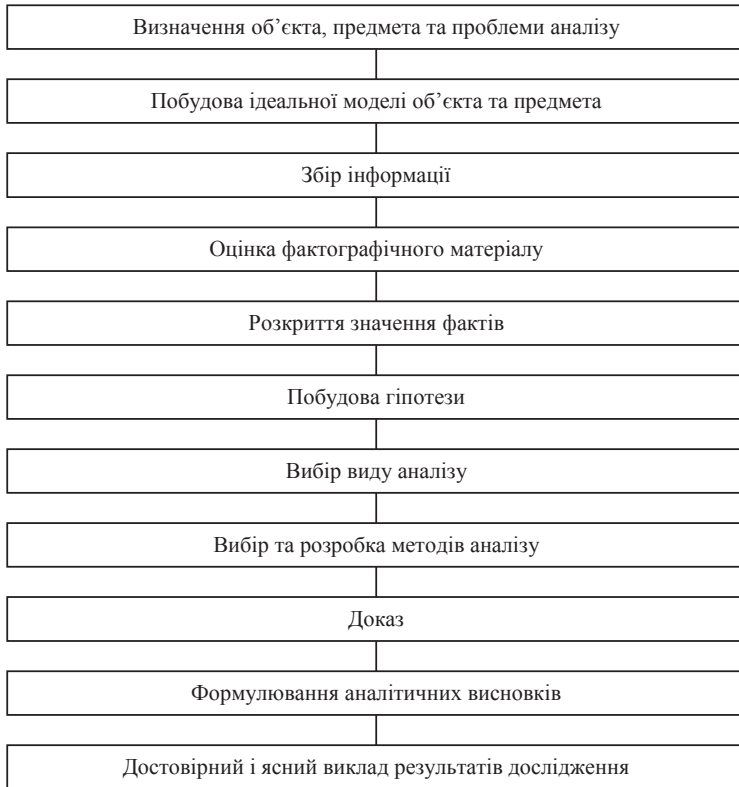

Рис. 5. Алгоритм процесу ІАД

4. *Оцінка фактографічного матеріалу.* Основне завдання на цьому етапі є в тому, щоб оцінити отримані дані, виділити з маси описуваних фактів ті, аналіз яких доцільно продовжити. Цей етап включає оцінку, класифікацію, аналіз і з'ясування фактів.

5. *Розкриття значення фактів.* Звертається увага на те, що факт несе в собі велике смислове навантаження, якщо його розглядати в сукупності з іншими фактами або додатково вказати його значення, тому необхідно всіляко добиватися найбільш повного розкриття значення кожного факту.

6. *Гіпотеза*. На даному етапі необхідно побудувати гіпотезу про взаємозв'язок окремих розрізнених на перший погляд фактів. Висування гіпотези полегшує з'ясування проблеми. Осмислення гіпотез носить дослідний характер. Суб'єкт «накладає» на гіпотезу призму своїх уявлень, обумовлених особистим досвідом і знанням предметної області. Побудова гіпотез притаманне будь-якій аналітичній роботі. На початку робляться деякі припущення (гіпотези) про те, які чинники, можливо, відіграють важливу роль, а які не мають відношення до справи. Аналогічні гіпотези використовують при зборі та тлумаченні фактів, формулюванні висновків і викладачі.

7. На даному етапі належить вибрати *тип аналізу*.

8. Обраний тип аналізу зумовлює вибір *конкретних методів аналітичної діяльності*, яких налічується величезна кількість..

9. *Доказ*. На цьому етапі необхідно довести або спростувати справедливність робочих гіпотез.

10. *Висновки*. Тут формулюються остаточні висновки, що є метою будь-якого інформаційного аналізу.

11. *Достовірний і зрозумілий виклад результатів дослідження*. Складання документа, що завершує роботу. Необхідно стежити за тим, щоб підсумковий документ був написаний на мові, що є доступною споживачеві інформаційної продукції. При необхідності для досягнення максимального ефекту можна використовувати таблиці та діаграми, мультимедійні презентації.

Володіння описаним алгоритмом семантичної обробки даних є умовою успіху діяльності в багатьох галузях. Скептики стверджують, що «аналітика — це професія, що базується на езотеричному знанні й інтуїції, на таїнстві проникнення у приховані механізми політики, економіки та ін., на штучній обдарованості її представників, здатних до інтелектуальної магії» [6]. Об'єктивні підстави такої позиції існують. Аналітика є евристичною за своєю суттю, тому досить складно зрозуміти інтелектуальні технології аналітичної діяльності, виявити її прийоми і впровадити в навчання майбутніх фахівців. З іншого боку, аналітика — це діяльність, що передбачає органічний синтез трьох компонентів: володіння аналітичними методами (функціональний компонент), знання предметної області (галузевий компонент) і певний тип структури особистості (особистісний компонент). Така ж структура характерна для науково-дослідницької, художньо-творчої, викладацької, управлінської та деяких інших видів діяльності.

Відомо, що аналіз і синтез є головними методами мислення. Аналіз (грец. *analysis* — розкладання, розчленування) і синтез (грец. *synthesis* — з'єднання, сполучення, складання) — це процеси уявного розчленування цілого на складові частини та возз'єднання цілого з частин. Ін-

формаційний аналіз — це початковий етап перетворення документальної інформації, що складається у вивченні документів і видалення з них найбільш істотних відомостей. Цей процес невіддільний від синтезу, тобто узагальнення інформації, отриманої в результаті інформаційного аналізу документів, і підготовки результатів узагальнення в тій чи іншій формі. Аналітико-синтетична переробка — це сукупність процесів перетворення змісту документів з метою їх аналізу, вилучення необхідних відомостей, а також оцінки, зіставлення та узагальнення. У процесі аналітико-синтетичної переробки відбувається згорання інформації, завдання якого полягають у змістовній оцінці соціальної значущості документа (його наукової, культурної цінності) і зменшення фізичного обсягу за умови мінімальної втрати інформативності.

Аналітично-синтетичною переробкою документа називається його перетворення з метою отримання необхідної інформації, а також оцінки, зіставлення, узагальнення та подання отриманої інформації у вигляді, що відповідає запиту. Якщо метою роботи з науковими документами є їх систематизація, аналіз та синтез, що не доходить до отримання нового знання, то така діяльність відноситься до науково-інформаційної. Якщо ж мета роботи з науковими документами полягає в отриманні нових знань про предмет, що вивчається, то така діяльність відноситься до науково-дослідної.

Важливо підкреслити, що аналітико-синтетична переробка інформації має місце не тільки в науково-інформаційній діяльності (НІД), а й в інших видах пізнання. Що ж у такому разі визначає специфіку НІД? Для того, щоб відповісти на це питання, можна порівняти НІД з такими видами пізнання, як науково-дослідна діяльність, з одного боку, і науково-технічна розвідка — з іншого.

Метою науково-дослідної діяльності та аналітико-синтетичної переробки інформації є витяг з документів нових фактів або відомостей, які в цих документах в явному вигляді не виражені. Нові відомості логічно виводяться з наявної інформації, причому для цього додатково залучається так звана екстралінгвістична інформація (тобто інформація, яка не міститься в цих документах). Подібним же чином будується діяльність, що іменується науково-технічною розвідкою. Відомо, що в мирний час не менше 80 % розвідувальної інформації добувається шляхом аналітико-синтетичної переробки відомостей, що витягають із несекретних джерел — газет, журналів, книг, теле- і радіопередач, матеріалів всесвітньої павутини та ін. Завданням фахівця-аналітика в цьому випадку є вилучення з тексту одного або декількох документів таких відомостей (частиною засекречених), які в цих документах в явному вигляді не містяться.

Щодо специфіки аналітико-синтетичної переробки інформації при НІД, то вона полягає в угрупованні, зіставленні, оцінці та узагальненні той і

лише тієї інформації, яка явно є в цих документах, а також у поданні узагальненої інформації в компактному вигляді, зручному для її практичного використання. При інформаційному аналізі і синтезі в ході НІД не використовується екстралінгвістичні інформація (звичайно, в тій мірі, в якій це взагалі можливо при інтелектуальній діяльності людей).

До процесів аналітико-синтетичної переробки відносяться такі процеси, як: бібліографічний опис; анотування; систематизація; предметизація; реферування; індексування; науковий переклад; складання оглядів; витяг з документів фактів.

Дамо визначення основних процесів аналітико-синтетичної переробки документів:

- Складання бібліографічного опису — процес стандартизованого представлення основних даних про документ;

- Анотація — процес складання коротких відомостей, що характеризують документ з боку його змісту, спрямованості, цінності, призначення, оформлення і походження (анотація відповідає на запитання: Про що йдеться в документі?);

- Реферування — процес складання реферату, що представляє собою короткий виклад змісту документа, методики дослідження і його результатів, а також часу і місця проведення досліджень (реферат відповідає на запитання: Що містить документ?);

- Складання огляду — процес згортання інформації про безліч документів; іншими словами можна сказати, що в оглядах узагальнюються відомості, що містяться в різних документах. Розрізняють три типи оглядів: бібліографічний; реферативний (характеризується великою глибиною узагальнень); аналітичний (результат аналізу документальних джерел та оцінки; певної інтерпретації витягнутих з них фактів; їх у свою чергу підрозділяють на підсумкові, прогностичні, огляди-обґрунтування);

- Індексування — це процес опису змісту і форми документа засобами штучного інформаційно-пошукового мови (тобто, вибір ключових слів та переклад на ІПМ (інформаційно-пошукова мова) або заміна їх відповідними лексичними одиницями (індексами));

- Науковий переклад — це переклад текстів (наукових, технічних, економічних та ін.) з однієї мови на іншу;

- Витяг фактів з документів — це такі факти, як технічні характеристики, властивості речовин і матеріалів, демографічні характеристики та інше.

Яким би чином не організовувалася інформаційно-аналітична робота, першою і тому надзвичайно важливою процедурою є **первинний аналіз (експрес-аналіз) і відбір релевантної інформації**. Ця процедура служить своєрідним фільтром, який відкидає непотрібне, і захищає ана-

літика від інформаційного шуму (надлишковості). Зміст цієї процедури, полягає, насамперед, у встановленні сутності, важливості, точності, повноти і значимості інформації на основі її розділення (дроблення) і співставлення. Пояснимо смисл зазначених понять.

Сутність інформації полягає у сукупності відображених в ній ознак об'єктів, систем, явищ і процесів, виділеної з більш значного обсягу. Інформація завжди відображає ступінь змінювання існуючого знання.

Важливість інформації. Інформація є важливою, якщо вона *релевантна*, тобто має зв'язок з вирішенням проблеми, і якщо її використання може зробити внесок в діяльність (поточну чи заплановану).

Достовірність інформації. Не завжди легко встановити, є інформація достовірною або неправдивою, особливо якщо вона містить відомості про події, які ще не відбулися. Є критерії, за якими можна судити про достовірність інформації, а саме:

- критерій обґрунтованості (наявність підтверджень одержаної інформації у ряді незалежних джерел);
- критерій несуперечливості: відсутність суперечностей між окремими твердженнями, викладеними у повідомленні; відсутність суперечностей всередині групи повідомлень, які надійшли від одного і/або групи джерел за деякий відрізок часу;
- критерій авторитетності джерела і/або степені захищеності носія (документа).

Таким чином, ІАД як процес, охоплює в свою чергу певні процеси як аналітичної, так і інформаційної діяльності; містить свої специфічні етапи та процедури, які необхідно опановувати фахівцям — інформаційним аналітикам.

Література до модуля 1

1. Про інформацію : закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657 — XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 48. — Ст. 650. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2657-12>— Назва з екрану.

2. Про інформаційні агентства : закон України від 28 лютого 1995 р. № 74/95-ВР. [Електронний ресурс].— Режим доступу: URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=74%2F95-%E2%F0> — Назва з екрану.

3. Про Концепцію національної інформаційної політики : закон України від 3 квітня 2003 р. № 687-IV. [Електронний ресурс].— Режим доступу: URL: http://www.vpf.kiev.ua/book/konc_nac_book.pdf — Назва з екрану.

4. Про Національну програму інформатизації : закон України від 4 лютого 1998 р. № 74/98-ВР // Відомості Верховної Ради. — 1998. — № 27-28. — Ст. 182.
5. Про науково-технічну інформацію: Закон України від 25 червня 1993 р. № 3322 — XII // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 33. — Ст. 345.
6. Про інформаційно-аналітичне забезпечення у сфері соціального захисту населення : закон України [Електронний ресурс].— Режим доступу: URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JD4NY00I.html — Назва з екрану.
7. Про затвердження Концепції формування системи національних електронних інформаційних ресурсів : розпорядження Президента України від 5 травня 2003 р. № 259-р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: URL: http://www.nbuv.gov.ua/law/03_eir.html — Назва з екрану.
8. Формування та функціонування інтегрованої інформаційно-аналітичної системи органів державної влади та органів місцевого самоврядування : Проект Концепції [Електронний ресурс].— Режим доступу: URL: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=34783 — Назва з екрану.
9. Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення : ДСТУ 2392-94. — [Чинний від 1995-01-01]. — К.: Держстандарт України, 1994.— 53 с. — (Державний стандарт України).
10. Інформація і документація, Науково-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять : ДСТУ 5034:2008. — К. : Держспоживстандарт України, 2009. — III, 38 с. — (Національний стандарт України).
11. Інформація та документація. Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі. Загальні вимоги та правила : ДСТУ 3582-97 — [Чинний від 1998-07-01]. — К.: Держстандарт України, 1998. — 59 с. — (Державний стандарт України).
12. Баронін А.С. Аналіз і прогноз у політиці та бізнесі: курс лекцій / А.С. Баронін — К., 2005. — 128 с.
13. Блюменау Д.И. Информационный анализ/синтез для формирования вторичного потока документов / Д.И. Блюменау. — СПб., 2002. — 240 с.
14. Гиляревский р.С. Справочник информационного работника / Науч. ред. р.С. Гиляревский, В.А. Минкина. — СПб.: Профессия, 2005. — 552 с.
15. Диксон П. Фабрики мысли / П. Диксон. — М.: ООО «Изд-во АСТ», 2004. — 505 с.
16. Каньгин Ю. М. Основы теоретической информатики / Ю.М. Каньгин, Г. И. Калиitch. — К. : Наукова думка, 1990. — 232 с.
17. Кобелев О.М. Еволюція інформаційно-аналітичних технологій / О.М. Кобелев // Вісник Харківської державної академії культури: зб. наук. пр. Вип. 26. — Х.: ХДАК, 2009. — С.108-117. — http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKhdak/2009_26.pdf
18. Конотопов П.Ю. Аналитика. Методология, технологические и организационные аспекты информационно-аналитической работы / П.Ю.Конотопов, Ю.В. Курносков. — М: Русаки, 2004. — 250 с.
19. Кузнецов И. Н. Информатика: поиск, анализ, защита: учебник по информационно-аналитической работе / И. Н. Кузнецов — М.: Яуза, — 2002. — 320 с.
20. Кулицький С.П. Основи організації інформаційної діяльності у сфері управління: навч. посібн. / С.П. Кулицький. — К.: МАУП, 2002. — 224 с.
21. Матвієнко О.В. Основи інформаційного менеджменту: навч. посібн. / О.В. Матвієнко. — К: Центр навчальної літератури, 2004. — 128 с.

22. Материалистическая диалектика: В 5 т. — Т.2.: Субъективная диалектика / Под общ. ред. Ф.В.Константинова и В.Г.Маратова; Отв. ред. В.Г.Иванов. — М.: Мысль, 1982. — 285 с.
23. Михайлов А.И. Основы информатики. 2-е изд., перераб. и доп./ А.И. Михайлов, А.И. Чёрный, р.С. Гиляревский. — М.: Наука, 1968. — 756 с.
24. Пархоменко О.В. Інформаційна аналітика як складова управління сферою НТД / О. В. Пархоменко // НТІ. — 2004. — № 2. — С. 27-30.
25. Пушкашу Д.І. Інформаційно-аналітична робота як процес семантичної обробки даних / Д.І. Пушкашу. — Режим доступу : <http://www.collegian.ru/110111124110111124050050053124049.html>
26. Сілкова Г. Інформаційно-аналітична діяльність як напрям інформаційної діяльності / Г. Сілкова // Вісник книжкової палати. — 2001. — № 2. — С.14-15.
27. Сляднева Н.А. Информационно-аналитическая деятельность: проблемы и перспективы / Н.А. Сляднева // Информационные ресурсы России. — 2001. — № 2(57). — С.14-21.
28. Ступак В. Науково-аналітична діяльність в галузі суспільних наук в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку / В. Ступак // Вісн. книжкової палати. — 2000. — № 1. — С.21-24.
29. Сурмін Ю.П. Аналітична діяльність: посіб. для аналітика неприбуткової організації / Ю.П. Сурмін — К.: Центр інновацій та розвитку, 2002. — 96 с.
30. Сурмін Ю.П. Аналітична діяльність у державному управлінні: технологічний аспект / Ю.П. Сурмін // Актуальні проблеми державного управління. — Д.: ДФ УАДУ, 2000. — Вип. 3 (3). — С. 27-48.
31. Сурмін Ю.П. Майстерня вченого: підруч. для науковця / Ю.П. Сурмін. — К.: Навч.-метод. центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2006. — 302 с.
32. Сурмін Ю.П. Аналітика державного управління: сутність і тенденції розвитку / Ю.П.Сурмін. — Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DUTP/2007-1/txts/06syppdsv.htm>
33. Турунок С.Г. Политический анализ: курс лекций: учеб. пособие / С.Г. Турунок. — М.: Дело, 2005. — 360 с.
34. Філіпова Л.Я. Теоретична інформатика: прогр. та навч.-метод. матеріали до курсу для студ. 1 курсу зі спец. «Документознавство та інформаційна діяльність» / Харк. держ. акад. культури; Уклад.: Л.Я. Філіпова. — Х., 2007. — 40 с.
35. Філіпова Л.Я. Інформаційна діяльність як фахова навчальна дисципліна: змістовний аналіз / Л.Я. Філіпова // Вісник Книжк. палати.— 2005.— № 2.— С.29-30.
36. Чёрный А. И. Роль информационных ресурсов в развитии национальной экономики / А.И. Чёрный // Вопросы информационной теории и практики. — 1989. — № 57. — С. 15–62.
37. Чёрный А. И. На пороге информационного общества / А.И. Чёрный // Информационное общество. Информационные ресурсы и технологии. Телекоммуникации: Материалы 5-й междунар. конф. Москва, 22-24 ноября 2000 г. — М.: ВИНТИ, 2000 г. — С. 332–337.

ТЕСТ № 1**Тема: Інформаційно-аналітична діяльність: основи теорії**

Дайте відповіді на подані запитання. Перевірте правильність відповідей за ключем у розділі КЛЮЧІ ДО ТЕСТІВ. Порахуйте правильні відповіді та визначте свій результат за шкалою оцінювання, яка подана після тестів.

№	Питання	Відповідь
1	Які визначені два підходи до розгляду інформаційно-аналітичної діяльності?	
2	Теоретичною базою інформаційної складової інформаційно-аналітичної діяльності є головні положення ...	
3	Визначення науково-інформаційної діяльності містить перелік таких головних інформаційних процесів...	
4	Кого вважають фундатором науки про семантичну інформацію?	
5	Які види діяльності включає наука як соціальний інститут?	
6	Які два напрями інформатики сформувалися в ХХ ст...?	
7	Об'єктом дослідження в науковій інформатиці є...	
8	Чи є два напрями інформатики: «семантична» інформатика і «обчислювальна» інформатика синонімами?	
9	Яка концепція інформатики обумовила та вплинула на розвиток науково-інформаційної діяльності ?	
10	Наукове тлумачення терміна «інформація» пов'язана з виникненням двох дисциплін (<i>продовжити</i>)...	
11	Хто є автором кількісного визначення інформації в повідомленні ?	
12	Який вчений був автором кібернетико-семантичної концепції, яка зв'язала воедино інформацію і відображення з поняттям управління?	
13	У поняття науково-інформаційної діяльності входять наступні взаємопов'язані і взаємообумовлені інформаційні процеси (<i>перелічити</i>):....	
14	Схема інформаційного процесу у сучасному суспільстві охоплює 4 складові	
15	Основоположником аналітики вважають ...	
16	В якості суб'єктів аналітики визначають аналітичні центри, відділи аналітики в організаціях... (<i>назвати ще 2 суб'єкти</i>)...	

Закінчення табл.

№	Питання	Відповідь
17	Триланкова модель аналітики передбачає наявність трьох блоків (аспектів)...	
18	В класифікації аналітичної діяльності за типом організації розрізняють 4 типи, які?	
19	Інформаційна аналітика як процес складається з таких компонентів: організаційний, методичний, інформаційний, (<i>продовжити, вказавши ще 2 компоненти</i>)...	
20	В алгоритмі процесу інформаційно-аналітичної діяльності початковою процедурою є...	
21	В алгоритмі процесу інформаційно-аналітичної діяльності завершальною процедурою є...	
22	У процесі аналітико-синтетичної переробки відбувається поширення чи згортання інформації?	
23	Інформаційно-аналітична діяльність як процес охоплює в свою чергу процеси аналітичної чи інформаційної діяльності?	
24	Аналітичний та оглядовий реферат це є синоніми?	
25	Надзвичайно важливими процедурами інформаційно-аналітичної роботи є первинний аналіз (експрес-аналіз) та ... (<i>продовжити</i>)	

Шкала оцінювання

Відмінно — 23-25 балів; *добре* — 20-22 бали; *задовільно* — 16-19 балів; *незадовільно* — 0-15 балів.

За кожен вірну відповідь виставляється 1 бал; найвища кількість балів — 25.

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ

- 2.1. Зміст інформаційно-аналітичної діяльності: загальні поняття та визначення.
- 2.2. Інформаційно-аналітична діяльність у сфері управління.
 - 2.2.1. Роль і місце ІАД в управлінні.
 - 2.2.2. Технології інформаційно-аналітичної діяльності у сфері управління.
 - 2.2.3. Інтегрована інформаційно-аналітична система: проект та концепція.
 - 2.2.4. Місце регіональної інформаційно-аналітичної служби в системі інформаційної діяльності органів управління (на прикладі місцевих державних адміністрацій).
 - 2.2.5. Інформаційно-аналітична робота органів державної виконавчої влади (на прикладі обласної державної адміністрації).

2.1. Зміст інформаційно-аналітичної діяльності: загальні поняття та визначення

Існує багато визначень поняття «інформаційно-аналітичної діяльності». Поширеними є такі, що *спрямовані на сферу управління*. Фахівці розглядають інформаційно-аналітичну діяльність як процес у сфері управління, що являє собою процес пошуку, збору, переробки та подання інформації у формі, придатній для її використання; як інформаційно-аналітичну роботу у двох аспектах — інформаційну роботу та аналітичну роботу; як системне отримання, аналіз та накопичення інформації з елементами прогнозування з питань, що стосуються діяльності установи (Кулицький С.П. [41], Кузнецов І.М. [40], Степанов Є.А. та Корнєєв І.К [38], Конотопов П.Ю., Курносів Ю.В. [36] та інші).

Так, І.М. Кузнецов у своєму підручнику «Информация: поиск, анализ, защита: Учебник по информационно-аналитической работе» [17, С.17-18] розглядає інформаційно-аналітичну діяльність у двох аспектах, тобто розглядує на інформаційну та аналітичну роботу (див. рис. 6).

До *засобів інформаційної роботи* автор відносить «сукупність документальних, технічних та інших пристроїв, призначених для накопичування, оброблення, систематизації, зберігання і видачі інформації» [40, С.17].

Засобами аналітичної роботи І.М. Кузнецов вважає закони і методи розумової діяльності, а також інші технічні засоби, на основі і за допомогою яких здійснюється обробка фактичних даних з більш високою якістю [40].

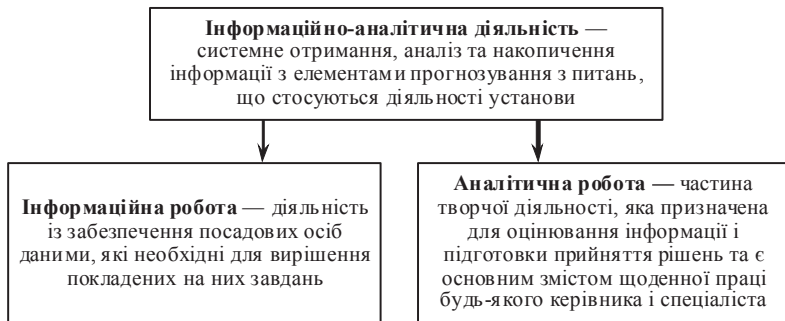

Рис. 6. Складові ІАД

Таким чином, технологія аналітичної роботи передбачає одержання нового знання (вивідної інформації), яке забезпечує складний процес дослідження.

Враховуючи різні підходи до визначення інформаційно-аналітичної діяльності по відношенню до будь-якої управлінської сфери, сформовано наступне узагальнене визначення: *інформаційно-аналітична діяльність* — це сукупність інформаційних процесів (збір, пошук, переробка інформації), необхідних для якісного та ефективного процесу управління.

Збір, обробка, використання та передача інформації є невід’ємним елементом успішної діяльності як підприємницької, так і будь-якої іншої. Будь-яке підприємство функціонує в системі ринкових відносин, причому характер цих відносин виходить за межі контактів з покупцями, постачальниками, торговими посередниками тощо. На діяльність підприємства впливають також науково-технічні, політичні, економічні та інші фактори. Тобто, результати діяльності підприємства визначаються тим, наскільки підприємство інформаційно забезпечено щодо впливу цих факторів.

На думку фахівців, прогрес людства у сфері інформаційної діяльності проявився у скороченні часу на передачу, обробку повідомлень і підготовку інформації для прийняття управлінських рішень; прогрес людства нерозривно пов’язаний з інтенсифікацією інформаційних процесів. Оскільки інформаційна діяльність, яка проявлялася у зниженні вартості обробки та передачі повідомлень, створювала умови для кращої організації матеріального виробництва та життєдіяльності суспільства в цілому [41].

Поняття «*інформаційно-аналітична робота*» розглядається як складова інформаційно-аналітичної діяльності. Під час проведення ІАД виділяють *два рівні* (або напрями) інформаційно-аналітичної роботи (ІАР):

1) *інформаційний рівень*, що полягає в пошуку, збиранні, зберіганні, поширенні інформації;

2) *аналітичний рівень*, що полягає в узагальненні, класифікації інформації, її аналізі і перетворенні, розробці висновків, пропозицій, рекомендацій і прогнозів.

З позицій прийняття рішень розрізняють оперативний, тактичний, стратегічний рівні ІАР. Основними *формами ІАР* є: 1) моніторинг, що включає інформаційні зведення та огляди; 2) аналіз ефективності прийняття рішень; 3) дослідження актуальних проблем (інформаційні розробки, оперативні дослідження, аналітичні дослідження).

Основні *принципи* та *методологічні аспекти* інформаційно-аналітичної роботи: 1) формування мети досліджень; 2) створення понятійного апарату; 3) забезпечення достатньої інформованості; 4) розкриття значення фактів; 5) встановлення причин та наслідків; 6) врахування історичного розвитку та національного характеру; 7) визначення тенденцій розвитку; 8) забезпечення високого рівня достовірності; 9) формування висновків та рекомендацій; 10) наявність зворотного зв'язку.

Основні *принципи* аналітичної роботи:

1) цілеспрямованість — орієнтація аналітичної діяльності на досягнення конкретних цілей для вирішення певних завдань, як результатів практичної діяльності;

2) актуальність — аналітична діяльність повинна відповідати потребам практики, мати високий ступінь важливості на даний момент, в даній ситуації, для вирішення конкретної проблеми;

3) активність — проведення ІАД і видача її результатів незалежно від конкретних запитів користувачів з елементами прогнозування;

4) достовірність — врахування достовірності вихідних даних аналізу, точності кількісних даних, що використовуються, ступеня об'єктивності та обґрунтованості висновків, оцінок, пропозицій;

5) повнота — використання всієї наявної інформації, що має відношення до вирішення поставлених завдань;

6) альтернативність — наявність у кожного працівника аналітичного підрозділу можливості вільно висказати свою незалежну думку щодо результатів проведеного дослідження та довести її до вищого керівництва;

7) обґрунтованість — отримання аргументованих результатів аналітичної роботи на підставі сучасних досягнень науки, ефективних інформаційно-аналітичних технологій тощо;

8) системність — комплексний аналіз проблем з урахуванням їх місця, ролі та взаємозв'язків в загальній структурі забезпечення діяльності установи;

9) своєчасність — отримання та видача результатів ІАД в потрібні терміни, у зручній формі та вигляді, що придатна для користування;

10) ініціативність — визначення та опис проблем, формування завдань і способів їх рішення (в т.ч., що виходять за межі традиційних уявлень);

11) об'єктивність — відсутність тенденційності, неупереджене відношення аналітика до дослідження та його результатів;

12) неперервність — організація постійно діючого інформаційно-аналітичного моніторингу обставин, своєчасне відображення основних змін в ситуації, що досліджується;

13) гнучкість — можливість швидкої адаптації до змін суспільно політичних обставин без модифікації структури методів і засобів реалізації аналітичної роботи.

Методологія аналітичних досліджень — це сукупність принципів, методів, способів та підходів до організації та проведення досліджень: принципи — вироблені наукою та практикою, сформульовані у концентрованому вигляді найбільш важливі ідеї, установки; метод — сукупність прийомів та способів пізнання; прийом — окрема дія для досягнення мети дослідження; спосіб — система дій, що застосовуються при виконання певного дослідження; процедура — встановлений порядок виконання прийомів та способів дослідження; методика — послідовність конкретних процедур, реалізація яких забезпечує досягнення мети досліджень; технологія (техніка) аналітичного дослідження — сукупність прийомів та способів, які входять до складу процедур

Засоби ІАР — сукупність інтелектуальних та технічних засобів, що забезпечують виконання поставної мети.

Інтелектуальні засоби ІАР включають: відомості — характеристики властивостей об'єкту, що спостерігається або досліджується, представлені у доступній формі для людини; дані — факти або відомості, представлені у формалізованому вигляді, що забезпечує можливість їх зберігання, обробки та передачі; повідомлення — форма подачі інформації — сукупність логічно пов'язаних відомостей, що представляють для споживача єдине ціле.

Технічні засоби ІАР включають: інформаційні картки, каталоги, щоденники, інформаційні та інформаційно-аналітичні системи, системи інформаційного обслуговування, системи штучного інтелекту, експертні системи, АРМ аналітиків тощо.

Інформаційно-логічна система — система, що здатна вирішувати не лише пошук інформації, яка є у наявності, а й отримання інформації шляхом використання правил логічного висновку та умовиводів. Сис-

теми штучного інтелекту — автоматизовані системи, що моделюють інтелектуальну діяльність людини: лінгвістичні, процесори, навчаючі системи, експертні системи, СППР.

Фахівці називають основними професійними рисами керівника «аналітичність мислення, здатність до прогнозування ситуацій і результатів діяльності» [47, С. 94]; «здатність відбирати, систематизувати, аналізувати та узагальнювати інформацію» [9, С. 331]; «здатність розкласти проблему на складові частини, визначити і чітко сформулювати головні в даний період діяльності системи, визначити значущість кожного із змінних факторів, умов, проміжних результатів і таким чином здійснити комбінацію складових елементів з метою прийняття рішення з даної проблеми; здатність до дослідження протиріч у спостережуваних фактах, співставлення різних явищ і до виявлення характеру зв'язку між цими явищами» [88, С. 12].

Серед п'яти ключових компетенцій менеджера виділяють: інформаційну компетенцію (здатність побудови ефективної системи інформаційних ресурсів, необхідної для формування інформаційно-правової основи прийняття управлінських рішень; здатність визначення затребування певного інформаційного ресурсу в межах оперативного та стратегічного управління організацією) та аналітичну компетенцію (здатність обумовленої оцінки ефективності запропонованої для використання системи інформаційних ресурсів; здатність об'єктивної оцінки позитивних та негативних аспектів кожного компоненту системи інформаційних ресурсів; здатність здійснення оперативної аналітичної оцінки інформаційних потоків, отриманих від кожного компонента інформаційної системи; уміння оперативно й ефективно здійснювати аналітичне співставлення інформаційних потоків, що виходять від кожного компонента системи інформаційних ресурсів; здатність формулювання на основі отриманої інформації комплексних аналітичних висновків; здатність інтерпретувати, систематизувати, критично оцінювати і використовувати отриману інформацію в контексті вирішуваного управлінського завдання або проблеми) [82, С. 2].

Для менеджера-аналітика важливими є процеси одержання, накопичування, обробки і передавання інформації, оскільки:

- інформаційно-аналітична діяльність дозволяє зібрати дані в цілісну картину про те, що відбувається, й спрогнозувати на перспективу дії різних факторів, структур, груп інтересів [60, С. 7];
- аналітична діяльність забезпечує інформацією всі етапи управлінського циклу, підготовку, прийняття управлінських рішень і контроль за їх реалізацією [69, С. 27];
- інформаційно-аналітична робота забезпечує стадії визначення проблем системи управління та їх аналіз; підготовку та прийняття

управлінського рішення; контроль за його виконанням та оцінку його ефективності [64, С. 7].

Таким чином, інформаційно-аналітична робота виявляється важливою складовою праці управлінського персоналу, є передумовою прийняття ефективних управлінських рішень.

2.2. Інформаційно-аналітична діяльність у сфері управління

2.2.1. Роль і місце ІАД в управлінні

Здавня інформаційно-аналітична діяльність виявлялася важливим компонентом управління, функцією і інструментом влади. В організаційно-діяльнісному плані аналітика протягом багатьох віків латентно розвивалася у владних структурах, лише у наш час у результаті процесів інституалізації сформувалися аналітичні служби, відділи, посади, до кола завдань яких входили збирання, аналіз інформації і вироблення варіантів управлінських рішень (сценаріїв). Уже сьогодні можна констатувати зростання ролі в суспільстві й державі *державно-управлінської аналітики*.

Дослідники Л.В.Князева і Є.П.Тавокін стверджують, що інформаційно-аналітичні структури повинні забезпечувати можливість: а) одержання регулярної аналітичної й оглядової інформації з найважливіших аспектів зовнішнього управлінського середовища; б) підготовки аналітичних і прогнозних матеріалів з актуальних проблем стану й розвитку управлінського об'єкта; в) розробки ситуаційних моделей вирішення перспективних проблем; г) оперативного одержання оптимального обсягу інформації в непередбачених і надзвичайних ситуаціях [35, С. 7-8].

Серед невіршених частин загальної проблеми залишається ще багато питань, головне з яких полягає в тому, що не розроблена концепція державно-управлінської аналітики, не обґрунтована її структура, функції, напрями розвитку. Проблема загострюється через значну невпорядкованість в аналітичній термінології. Неоднозначно трактуються такі терміни, як «аналіз», «аналітика», «аналітична діяльність», «види аналізу», «аналіз політики», «політичний аналіз» та ін. Це стримує впровадження аналітики в практику державного управління, а отже, знижує його ефективність, призводить до прийняття необґрунтованих рішень, за які державі доводиться розраховуватися значними матеріальними й моральними втратами.

За останні роки в органах державного управління спостерігається значне зростання обсягу використовуваної інформації і потоку управ-

лінських документів, розширення всього діловодства. При цьому кількість підготовлених документів і зібраної інформації інколи значно більша за необхідну для процесів управління. Водночас відчувається брак інформації, яка має забезпечувати аналіз нових тенденцій та розв'язування суперечностей, які виникають у державно-управлінських відносинах.

У сучасному світі інформація є стратегічним національним ресурсом, який відіграє дедалі більшу роль у системі державного управління. У суспільстві спостерігається перерозподіл реальної влади — від традиційних структур до центрів управління інформаційними потоками. За науковими висновками, рівень інформаційного забезпечення державних органів влади значною мірою впливає на розвиток економіки та політичне становище в країні.

Проведення серйозних соціальних і економічних перетворень неможливе без різкого підвищення якості управління, неодмінною умовою чого є, насамперед, створення інформаційної системи. При цьому важлива саме розробка стратегії розвитку інформаційного простору, насамперед окремого регіону, яка буде орієнтована на майбутні потреби суспільства. У цьому випадку потрібен аналіз сучасних тенденцій у розвитку держави та суспільства, узагальнення світової практики, що дасть можливість визначити «обличчя» управлінських структур ХХІ століття.

Актуальною є розробка такої стратегії модернізації інформаційних служб держaparату, яка серйозно змінить ефективність прийняття управлінських рішень. Створення таких служб (відділів) — це не тільки технічна проблема формування відповідних комп'ютерних мереж і баз даних, це і підготовка фахівців, здатних грамотно та ефективно експлуатувати відповідні ресурси.

Розвиток державних управлінських структур у регіонах як інформаційно-аналітичної системи, насамперед, пов'язують із впровадженням адресних технологічних засобів управління, які мають форму інформаційних, комп'ютерних і комунікаційних технологій. Структура подібних систем ефективно реалізується в класі систем підтримки прийняття рішень. У якості їх підсистем використовуються експертні системи, проблемно-орієнтовані системи, реалізовані в інтегральних середовищах MS Excel, MS Access, ORACLE, JAVA, Delphi та ін. [65, с.160].

Державні органи повинні постійно збирати різноманітну інформацію про життєдіяльність регіону, щоб оцінювати потреби та задовольняти їх і в даний момент, і в майбутньому. При цьому варто охоплювати як фактичні проблеми і потреби, так і потенційні. Збір інформації — складний процес, що спирається як на традиційні, так і на нетрадиційні методи. Інформаційно-аналітична служба місцевої держадміністрації

повинна постачати інформацію усьому персоналу та всім підрозділам, що беруть участь у підготовці й прийнятті відповідних рішень. На основі зібраної і проаналізованої інформації адміністративні органи повинні вносити відповідні корективи в програми своєї діяльності.

Аналіз стану розробок, впровадження та експлуатації інформаційних систем для органів державного управління в Україні свідчить, що протягом останніх років виконано значну роботу із застосування інформаційних технологій. Практично в усіх органах державної влади забезпечується інформаційна підтримка поточної роботи з використанням персональних комп'ютерів із набором типових програмних продуктів. Більшість органів виконавчої влади застосовують локальні обчислювальні мережі.

Єдиний підхід до подолання становища, що склалося, полягає у створенні державної інформаційно-аналітичної системи (ІАС). Рішення щодо її формування було прийнято в найвищих державних органах й оформлено відповідними документами. Це, зокрема, Закон України «Про Національну програму інформатизації» [4], Указ Президента України «Про вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення Президента України та органів державної влади» [8], Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження завдань Національної програми інформатизації» та інші акти.

Володіння достовірною і актуальною інформацією поряд з умінням ефективно використовувати адекватні методи її збирання, аналізу і надання є основою успішної діяльності державних органів будь-якого рівня.

Диференціація попиту на всі види інформації — наукову, технічну, економічну, урядову, задоволення зростаючих інформаційних потреб є актуальним завданням у сфері управління. Інтуїтивні дії у цій сфері, відсутність інформаційної політики органу управління можуть призвести до неадекватних рішень і відчутних соціально-економічних потрясінь.

Суб'єкт державного управління, виробляючи управлінські рішення, передає їх об'єкту управління, оформлюючи інформацію у вигляді організаційно-розрахункових документів (положень, інструкцій, правил, наказів, постанов, рішень та ін.). Часто для одержання ефективного результату в процесі управління необхідна як усна, так і письмова взаємодія між суб'єктом і об'єктом, однак для більшості процесів управління важлива наявність інформації, закріпленої на матеріальному носії.

Таким чином, результат управління залежить від того, наскільки продумано, систематично і професійно відбувається інформаційна взаємодія між суб'єктом і об'єктом управління.

Аналіз видів управлінської діяльності дозволяє визначити завдання, вирішувани в органі державного управління, і виконавців цих завдань.

За ступенем інтелектуальності і складності завдання можна класифікувати [43, С. 36-37]:

Перший клас — найбільш прості завдання, які складаються з повністю формалізованих процедур і виконання яких, крім витрат часу, не становить ніякої складності для виконавців. Ці завдання стандартизуються і програмуються. До них відносяться контроль і облік, оформлення документів, їх тиражування, розсилку та ін. Такі завдання вирішуються практично всіма автоматизованими інформаційними системами.

Завдання цього класу, якщо вони використовуються для прийняття рішень, називаються завданнями прийняття рішень в умовах повної визначеності. При цьому випадкові і невизначені чинники відсутні.

Другий клас — більш складні завдання: прийняття рішень в умовах ризику, тобто в тому випадку, коли наявні випадкові чинники, для яких відомі закони їх впливу. Постановка і вирішення таких завдань можливі на основі методів теорії ймовірностей, аналітичного та імітаційного моделювання.

Третій клас завдань становлять слабо структуровані завдання, які містять невідомі або невимірювані компоненти (кількісно не оцінювані). Для цих завдань характерна відсутність методів розв'язання на основі безпосереднього опрацювання даних. Постановка завдань базується на прийнятті рішень в умовах неповної інформації. У ряді випадків на основі теорії нечітких множин і застосувань цієї теорії вдається побудувати формальні схеми рішення.

Четвертий клас завдань становлять завдання прийняття рішень в умовах протидії або конфлікту. У завданнях цього класу можуть бути наявні випадкові чинники, для яких невідомі закони їх впливу. Постановка і вирішення таких завдань можливі (але не завжди) методами теорії ймовірностей, нечітких множин і теорії ігор.

П'ятий клас — найбільш складні завдання прийняття рішень, які характеризуються відсутністю можливості формалізації через високий ступінь невизначеності. До таких завдань відноситься більшість проблем прогнозування, перспективного планування.

Основний клас завдань, притаманний органу державного управління — *документаційне забезпечення управління*. Незалежно від класу завдань, рішення будь-якого з них передбачає проведення великого обсягу типових робіт, які включають [43, С. 39]:

- опрацювання вхідної і вихідної інформації: читання і відповіді на листи (як електронні, так і звичайні), написання звітів, циркулярів та іншої документації, яка може містити також малюнки і діаграми;
- збирання і подальший аналіз деяких даних, наприклад звітності за певні періоди часу за різними підрозділами або організаціями, яка задовольняє різні критерії відбору;

▪ збереження інформації, яка надійшла, забезпечення швидкого доступу до неї і пошук необхідної у даний момент інформації.

Інформаційну складову управлінської праці становить збирання, зберігання, опрацювання і передача інформації. Через органи управління проходить велика за обсягом, різноманітністю і динамікою інформація. Одна її частина має безпосередньо управлінський характер, інша виражає взаємозв'язки державного апарату із суспільством, з його численними проявами і потребами, інтересами громадян. Інформацію, яка циркулює в органах державної влади, можна визначити як соціально-управлінську інформацію. Будь-який вид виробничо-економічної діяльності ґрунтується на відповідному *інформаційному забезпеченні*, в тому числі економічною, кон'юнктурною, науково-технічною, оглядово-аналітичною, фактографічною та іншою інформацією.

Визначення поняття «інформаційне забезпечення», наведені в різних наукових джерелах, висвітлюють мету інформаційного забезпечення, його об'єкт, засоби здійснення, процесуально-діяльнісну та інформаційно-ресурсну складові:

Інформаційне забезпечення — сукупність процесів з підготовки й надання спеціально підготовленої інформації для вирішення управлінських, наукових, технічних та інших завдань у відповідності з етапами їх розв'язування [16, С. 21].

Інформаційне забезпечення — комплекс методів і засобів документального, фактографічного і концептографічного обслуговування, використовуваних для задоволення інформаційних потреб у конкретній науково-технічній ситуації або у вирішенні управлінських задач [74, С. 15].

Інформаційне забезпечення управління — це організація цілеспрямованих масивів інформації й інформаційних потоків, яка включає збирання, зберігання, опрацювання і передавання інформації (в тому числі і з використанням комп'ютерних інформаційних систем) з метою аналізу одержаних результатів для підготовки, обґрунтування і прийняття управлінських рішень органами управління [26].

Мета інформаційного забезпечення органів державної влади полягає в тому, щоб на базі зібраних початкових даних отримати оброблену, узагальнену інформацію, яка має стати основою для прийняття управлінських рішень. Досягнення цієї мети здійснюється шляхом збирання первинної інформації, її зберігання, розподілу між структурними підрозділами відповідних державних органів та їхніми працівниками, підготовки до переробки, власне переробки, надання її органу управління в переробленому вигляді, аналізу, забезпечення прямих і зворотних зв'язків у її циркуляції, організації документообігу тощо [24, С.75].

Найпоширенішими *джерелами* отримання державно-управлінської інформації є: офіційні видання органів державної влади; статистичні

дані; засоби масової інформації; бібліотечні фонди; різноманітні інформаційно-довідкові електронні системи, зокрема нормативно-правові; спеціальні соціологічні опитування (на замовлення), професійні консультації та експертизи. Для обґрунтованого формулювання певних висновків необхідно також забезпечити систематичне довгострокове відслідковування інформації з альтернативних джерел [24, С. 30-31].

У загальному обсязі інформації, яка циркулює у складних суспільних системах, відрізняють інформацію безпосереднього управління й інформацію розвитку системи. Під інформацією безпосереднього управління розуміють відомості, які циркулюють по каналах конкретної системи і використовуються для вирішення завдань, які стоять перед цією системою. Під інформацією розвитку системи розуміють відомості, що містять результати науково-технічних досягнень, які можуть бути використані для докорінної перебудови системи. Умовність цього поділу підтверджується конвергенцією на практиці зазначених видів діяльності, що викликано спільною структурою діяльності — об'єктом (документно-інформаційним ресурсом), технологією та іншими структурними компонентами. Виходячи з цього умовного поділу, діяльність спеціалістів у галузі документно-інформаційних ресурсів можна поділити на діяльність у галузі документаційного забезпечення системи управління або документування управлінської діяльності і діяльність у галузі інформаційно-аналітичного забезпечення, які разом є складовими інформаційного забезпечення діяльності установи.

Очевидно, що організація інформаційної діяльності в державних органах влади та інформаційного забезпечення управління є самостійним видом діяльності, а інформаційні підрозділи підприємств, будучи функціонально включеними до відповідних організаційних структур, виконують специфічні функції управління інформаційною діяльністю, системного аналізу інформаційних потоків і застосування методів інформаційної логістики до руху цих потоків як усередині організації, так і стосовно зовнішнього середовища.

Управлінську інформацію можна умовно поділити на три категорії [43, С. 41]:

- інформація *стратегічного планування* дозволяє вищому керівництву приймати рішення із встановлення довготермінових цілей, накопичення ресурсів для досягнення цих цілей і формулювати політику їх досягнення (може містити перспективні оцінки середовища, економічні прогнози і демографічні тенденції);
- *контрольна* управлінська інформація використовується менеджерами середнього рівня для координації різних підконтрольних їм дій, приведення ресурсів у відповідність із завданнями і розробки оперативних планів;

• *оперативна* інформація допомагає виконувати звичайні повсякденні операції, розрахунок заробітної платні і фінансові розрахунки та ін.

Недосконалість і невизначеність політичного і економічного устрою перехідного періоду розвитку країни позначається в першу чергу на соціально-економічній і суспільно-політичній сферах діяльності регіонів. Процеси підготовки і ухвалення ефективних рішень в основних сферах діяльності органів державної влади і управління стають життєво важливими. При цьому якість управлінських рішень в рамках системи регіонального управління істотно залежить від глибини розуміння ситуації і можливих альтернативних підходів до рішення численних проблем, серед яких виділяють такі основні, як [10]:

- внутрішньополітичну обстановку в Україні і на території регіону;
- економічний розвиток регіону (формування бюджету, стратегія розвитку, розвиток зовнішньоекономічних зв'язків і залучення інвестицій, науково-технічний прогрес, екологія і т.д.);
- соціальні проблеми і добробут населення регіону (динаміка рівня життя різних верств населення, трудова зайнятість і заробітна платня, пенсійне забезпечення, медичне обслуговування і т.д.);
- розвиток науки і культури (у тому числі розвиток освіти, різних сфер культурного життя суспільства, друку, телебачення, мистецтва і т.д.);
- стан громадської думки по різних аспектах суспільно-політичного життя регіону;
- поточна взаємодія законодавчої, виконавчої і судової влади; робота із структурами влади і управління, адміністраціями всіх рівнів, регіонами, господарюючими суб'єктами; робота з політичними партіями, рухами і суспільними організаціями.

Дослідження, аналіз і прогноз функціонування і розвитку таких складних і слабоформалізованих систем, якими є взаємопов'язані комплекси соціальної, економічної і суспільно-політичної сфер життєдіяльності регіонів не може проводитися на основі інтуїтивних уявлень органів управління про кінцевий результат.

Все це приводить до зростання розуміння регіональними органами влади і управління значущості інформаційної і аналітичної діяльності. Практично у всіх регіональних органах влади створюються відповідні *аналітичні підрозділи*, удосконалюється їх організаційне і методичне забезпечення, поліпшується матеріально-технічна база. Досвід роботи інформаційно-аналітичних структур на всіх рівнях позначив цілий комплекс проблем, без рішення яких подальший розвиток буде ускладненим.

Для підвищення ефективності роботи аналітичних і інформаційно-технологічних служб необхідні злагоджені рішення як на міжрегіональному, так і на державному рівні. Залишається актуальною необхідність координації подальшого розвитку і використання регіональних і

державних інформаційно-комунікаційних систем, що становлять сьогодні елементи єдиного інформаційно-аналітичного простору органів державного управління. Всі ці проблеми можна вирішити тільки спільними зусиллями державних і регіональних органів влади [10].

У системі управління існує значна кількість проблем, що характеризуються інформаційною відкритістю і невизначеністю міжпроблемної галузі, унікальністю кожної ситуації, високими вимогами до оперативності прийняття рішень за умови фрагментованості та суперечливості інформації і потребують *інформаційно-аналітичного забезпечення*.

Зростає інтерес управлінських структур до методів і засобів аналітичної роботи, посилюється роль різних видів експертизи (правової, фінансової, макроекономічної, міжнародної, науково-технічної та ін.).

Надання особі, що приймає рішення, аналітичного продукту, який є не просто впорядкованим набором окремих фрагментів проблемної галузі, а цілісною картиною, що відображає об'єкт управління у зручному для сприйняття ракурсі, містить пропозиції варіантів альтернативної поведінки і можливих наслідків, дає можливість сприймати об'єкт у його динаміці.

Інформаційно-аналітичні служби органів влади і управління покликані моделювати соціологічні аспекти, здійснювати прогнозування політичних конфліктів, результатів голосування, здійснювати аналітичний моніторинг не тільки явних поточних проблем, а й виявляти проблемні ситуації, проводити ситуаційний аналіз та вирішувати інші завдання соціального, політичного, фінансового, екологічного моніторингу [19, С. 51].

У загальному плані інформаційно-аналітична діяльність визначається як сукупність процесів збору, аналізу, синтезу, перетворення, зберігання, пошуку і розповсюдження інформації, систематично здійснюваних різними організаціями. Своєрідним продуктом діяльності ІАД є консолідована інформація [31].

Консолідована інформація є суспільним знанням, яке спеціально відібране, проаналізоване, просинтезоване, оцінене, реструктуризоване і виводжене з метою придатності для безпосереднього вирішення проблем і задоволення інформаційних потреб окремих осіб або груп користувачів інформації, які по-іншому не мали б прямого доступу до цих знань і не могли б їх ефективно використовувати, тому, що вони розсіяні по багатьох документах і важко доступні у своїй оригінальній формі. Під *реструктуризацією* інформації розуміються процеси її представлення і аналізу, що змінюють первинну структуру і форму та включають синтез інформації, підготовку оглядів, характеристику сучасного стану, спрощений або популярний виклад фізичної форми інформації (друкована, графічна, аудіовізуальна, машинозчитувана).

Уявлення про консолідовану інформацію, її місце та роль в ІАД і значення в інформаційному забезпеченні органів державної влади та інших споживачів дає *рис. 7*, на якому показано збільшення цінності інформації для прийняття рішення і зменшення її об'єму в залежності від збільшення її консолідації. Основним методом підготовки консолідованої інформації є функціонально-інформаційний синтез (ФІС) предметної області [49, С.56].

Для здобуття консолідованої інформації потрібно затратити значні зусилля по всьому інформаційному циклу — від збору, зберігання, обробки, поширення до використання інформації. Близько 80 % процесів консолідації інформації пов'язано з її аналітико-синтетичною обробкою. Треба зазначити, що це дуже важливий етап і без його проведення всі витрати часу, людські і матеріальні затрати будуть марними. Відповідно до того, як якість і собівартість продукції близько 80 % визначаються на етапі дослідження і розробок, так і результативність інформаційної діяльності близько 80 % визначається на етапі консолідації інформації [32].

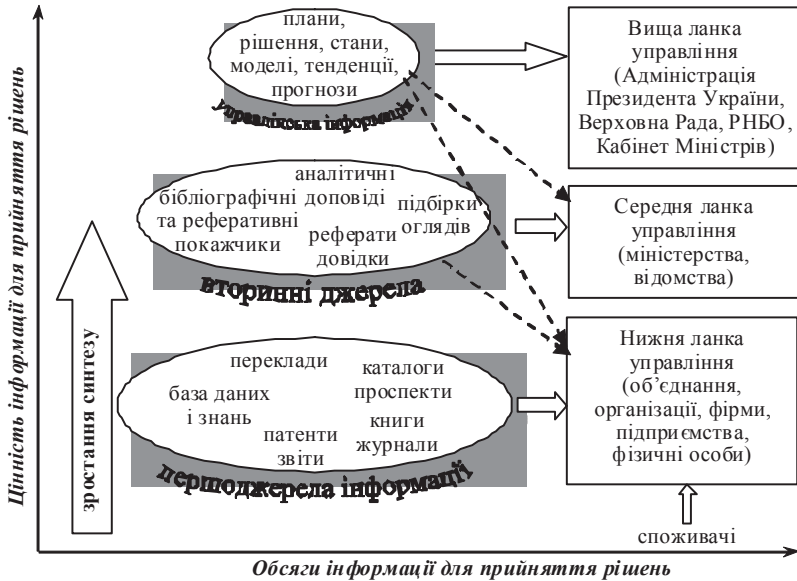

Рис. 7. Місце консолідованої інформації в інформаційно-аналітичній діяльності та інформаційному забезпеченні органів державної влади

2.2.2. Технології інформаційно-аналітичної діяльності у сфері управління

В Україні вже створюються відповідні інформаційно-аналітичні структури, які розробляють власні технології обробки інформації, але вони діють поки що осібно, роздрібно, без координації та взаємодії.

Інформаційно-аналітичні технології у сфері управління — це сукупність методів збору та обробки інформації про дослідні процеси, специфічні процеси діагностики, аналізу і синтезу, а також оцінки наслідків прийняття різноманітних варіантів рішень [72].

Існують різні варіанти класифікації інформаційно-аналітичних технологій, але найбільш доцільною, на думку вчених та фахівців, є типологізація за чотирма базовими ознаками [49, С.68], наведена у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

ТИПОЛОГІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Ознаки для типологізації	Типи технологій за відповідними ознаками	Назва типу технології
1. За методом збору інформації	Масові опитування (анкетування респондентів) Спеціалізовані опитування (інтерв'ювання експертів) Опитування свідків чи тестування учасників Контент-аналіз матеріалів ЗМІ чи офіційних документів Сукупність усіх способів збору інформації	Респондентна Експертна Тестова Фактографічна Багатоджерельна
2. За способом обробки інформації	Ручна (традиційна) обробка інформації Автоматизована обробка інформації Автоматизована обробка інформації (без участі людини)	Ручна Автоматизована Автоматична
3. За ступенем пристосування до вирішення різноманітних завдань	Застосовується при вирішенні різних завдань Широкого профілю Спеціалізована, яка реалізує конкретне завдання	Універсальна Гнучка Спеціалізована
4. За ступенем довершеності технології	Яка реалізує один технологічний цикл Яка що пов'язує між собою незалежні технологічні ділянки	Єдина Неєдина

Розрізняють *моніторингові*, *ініційовані* і *кумулятивні* аналітичні дослідження [43, С. 43–45]. *Моніторингові* дослідження призначені для довготермінового аналітичного спостереження за розвитком певної ситуації з метою забезпечення можливості апіорного синтезу управління

ських рішень, які мають профілактичний або застережний характер. Технологія особливо добре може бути розроблена для моніторингових досліджень, так як в них достатньо чітко регламентуються окремі етапи обробки інформації.

Ініційовані аналітичні дослідження проводяться за раніше незапланованими дорученнями керівництва або в результаті виявлення при проведенні моніторингових досліджень нових проблемних ситуацій. Ініційовані дослідження будемо розглядати як окремий вид досліджень, що акцентує увагу на початкових стадіях нових досліджень.

Кумулятивні дослідження характеризуються високими вимогами до оперативності їх проведення (включаючи початок і завершення), застосуванням спеціалізованих методів обробки експертної інформації.

Для всіх видів дослідження передбачається проведення багатостороннього аналізу ситуації, що вивчається з урахуванням історії її розвитку, результатів досліджень схожих ситуацій, а також використання широкого спектра адекватних теоретичних підходів і евристичних проблем. Зупинимося більш детально на кожному із перерахованих видів.

Моніторингові аналітичні дослідження, як правило регламентуються етапами обробки інформації, обраною тематикою і фіксованим набором джерел. Головне тут — суворя орієнтація на конкретну постановку задачі, групу аналітиків і експертів, які забезпечують цілеспрямовану змістовну обробку інформації.

Моніторинг — безперервне спостереження за станом оточуючого середовища і управління ним шляхом своєчасного інформування про можливості настання несприятливих, критичних або неприпустимих ситуацій.

Моніторингові дослідження передбачають одержання статистичних або змістовних показників, які характеризують об'єкт спостереження і які можна виміряти. Система спостережень будується на фіксації дискретних кількісних характеристик об'єкта спостереження, накопичуванні цих відомостей і на можливості шляхом інтелектуальної інтерпретації одержаних відомостей зробити висновки про якісний стан об'єкта. Моніторинг ґрунтується на спостереженні типових рис у поведінці об'єктів спостереження і на своєчасній фіксації на їх фоні різних відхилень від норми.

Інформаційно-аналітичний моніторинг — вид інформаційної діяльності, пов'язаний з процесами аналізу, синтезу інформації із застосуванням методів моделювання, експертного оцінювання, діагностики і прогнозування, що реалізуються у режимах постійного збирання інформації з традиційних і нетрадиційних джерел з метою регулярного інформаційного забезпечення користувачів.

Беручи до уваги, що в аналітичних службах одночасно ведеться декілька моніторингових досліджень, а джерел інформації може бути до-

статньо багато, технологію організації її збору і аналітичної обробки можна представити поетапно.

На перших етапах в аналітичній службі здійснюють прийом, реєстрацію і первинну обробку інформації, що надійшла. Ці етапи, як правило, поєднуються з традиційним процесом прийому кореспонденції за допомогою засобів автоматизації діловодства. Вхідні документи реєструються, в базу даних вводяться їх основні характеристики, включаючи назву і анотацію. Важливо, щоб анотація була змістовно орієнтована на тематику досліджень, що проводяться аналітичною службою.

Далі необхідно забезпечити прив'язку повних текстів документів, що поступили в електронному вигляді, до реєстраційних даних і автоматично завантажити їх в інформаційно-пошукову систему, що дозволяє в подальшому оперативно знайти необхідні фрагменти текстів документів не лише за реєстраційними даними, але і за змістом. Для цього повинні використовуватися програмно-технічні засоби, що забезпечують високоякісний пошук інформації, представленої в текстовому, графічному або в табличному вигляді.

Якщо документи надходять на паперовому носії, то доцільно перетворити їх в електронний вигляд за допомогою сканера. В цьому випадку, розпізнавання текстів не обов'язкове — інформація може зберігатися і у факсимільному вигляді (за наявності пристроїв, що запам'ятовують), оскільки процедура розпізнавання достатньо трудомістка, а необхідність подальшого використання всього вхідного матеріалу в текстовому форматі не завжди очевидна. Зараз на світовому ринку заслугою увагою користуються системи підтримки факсимільного діловодства, які припускають вживання достатньо нетрадиційних для українського ринку програмно-технічних засобів.

На наступному етапі аналітичних досліджень додатково виявляється тематична або проблемна (з прив'язкою до конкретної задачі) орієнтація інформації, що надійшла, проводиться її розподіл по відповідних рубриках. Як правило, цю роботу виконують вручну висококваліфіковані фахівці, які є досвідченими і навіть беруть участь в дослідженнях. Вона пов'язана із змістовним осмисленням інформації, що надійшла, і визначенням необхідності її використання в тому або іншому дослідженні. Головне тут — забезпечити максимальну повноту підбірки інформації по кожній вирішуваній в аналітичній службі проблемі. Жорстка тематична фільтрація інформації недопустима. Кожний кінцевий користувач, аналітик повинен мати нагоду оперативно одержувати відкриті інформаційні матеріали, навіть якщо на перших етапах вони були віднесені до суміжних для його інтересів тематичних і проблемних рубрик.

Пошук відповіді на питання про високоякісну автоматизацію розподілу (рубрикацію) вхідної текстової інформації по тематичних і проблемних

рубриках продовжується вже не один десяток років, проте стосовно українських повнотекстових документів, на нашу думку, рішення ще не знайдено. Є теоретичні і практичні дослідження, присвячені забезпеченню високоякісного пошуку повнотекстових документів. У цілому ж аналітичні матеріали в процесі моніторингу готують експерти-аналітики. Проте і тут значне місце, особливо на заключному етапі, займають діалогові технологічні засоби редагування і візуального графічного представлення інформації. Ці технологічні компоненти використовуються в будь-якому аналітичному дослідженні і заслуговують окремого розгляду [61].

Ініційовані дослідження відрізняються від моніторингових істотно великим впливом чинників невизначеності цілей і суб'єктивності критеріїв оцінки рішень, що ухвалюються, необхідності підтримки інформаційно-аналітичною технологією процесу постановки задачі.

Розглянемо ініціацію моніторингового процесу. Особливий інтерес в цьому випадку представляє вибір індикаторів, формальних характеристик, якісних і кількісних показників, що відображають аналітичну динаміку ситуації. Це — достатньо складне завдання, яке, як показує практика, може розв'язуватися декілька місяців. Необхідно вивчити вітчизняний і зарубіжний досвід вибору інформаційних індикаторів даної проблемної ситуації, а також наявні державні і доступні комерційні джерела інформації, оцінити взаємозалежність значень показників з урахуванням тимчасової динаміки, досліджувати їх спектральні характеристики, випробувати нормуючі коефіцієнти, виділити групу аналітиків-експертів або дослідницьку організацію та ін. Головне в тому, що вибір індикаторів повинен проводитися під безпосереднім змістовним контролем кінцевого користувача, експертів-аналітиків з урахуванням сформульованої ними задачі аналітичного дослідження і з використанням відповідних програмних і методичних засобів.

Для виявлення і формулювання характеристик досліджуваної ситуації доцільно використовувати технології підтримки ухвалення рішень, що допомагають структурувати проблему, забезпечити необхідний аналіз і оцінку альтернативних характеристик ситуації з урахуванням їх суб'єктивно-інтуїтивних оцінок експертами-аналітиками. Така система допомагає структурувати стратегічну проблему і забезпечувати аналіз можливих рішень проблеми, а також дозволяє працювати в умовах великої невизначеності вибору, коли рішення конструюються з окремих елементів інших рішень аналогічних задач. Варіанти рішень порівнюються по їх якісному, словесному, а не тільки числовому опису.

У результаті ініціації або виходить деякий закінчений аналітичний результат по структуризації проблеми, вибору її рішення, або починається розглянутий вище моніторинговий аналітичний процес, або проводиться кумулятивне аналітичне дослідження.

Кумулятивні дослідження, як говорилося вище, виділені в окремих вид, оскільки вони характеризуються високими вимогами до оперативності їх проведення (один день, тиждень — не більше), дефіцитом наявної інформації, необхідністю використання спеціалізованих методів обробки результатів її експертної оцінки. Специфіка цих досліджень полягає в тому, що вони проводяться на основі дорадчо-ситуативної автоматизованої обробки інформації групами керівників і/або експертів-аналітиків.

Таким чином, технології інформаційно-аналітичної діяльності або інформаційно-аналітичні технології розрізняються за різними ознаками на окремі типи та методи, серед яких розповсюдженими визнаються такі, як: моніторинг та інформаційно-аналітичний моніторинг. Засобами таких технологій здійснюються відповідні аналітичні дослідження, серед яких виділяють: моніторингові, ініційовані і кумулятивні.

2.2.3. Інтегрована інформаційно-аналітична система: проект та концепція

Інформаційно-аналітичні системи визначаються як особливий клас інформаційних систем, призначених для аналітичної обробки даних, а не для автоматизації повсякденної діяльності організації. Інформаційно-аналітичні системи об'єднують, аналізують і зберігають як єдине ціле інформацію, яка вилучена як з баз даних організації, так і із зовнішніх джерел. Сховища даних, що входять до складу інформаційно-аналітичних систем, забезпечують перетворення великих об'ємів деталізованих даних в узагальнену вивірену інформацію, яка придатна для прийняття обґрунтованих рішень. На відміну від звичайних баз даних сховища містять оброблене, впорядковане і зрозуміле керівникам представлення даних.; вони стають складальним конвеєром по підготовці інформації в інтегрованому, несуперечливому, наочному вигляді для підтримки прийняття управлінських рішень.

Створення інформаційно-аналітичних систем, що реально відповідають цілям і завданням організацій, визнається як достатньо складний процес, що включає етапи формування концепції, проектування, розробки, впровадження і супроводу. Сам характер цього процесу вимагає попередньої розробки фіксованої технологічної схеми. Технологічна схема відповідає стандарту, що описує процеси життєвого циклу програмних засобів, послідовність робіт і завдань, що виконуються певними виконавцями. Таким чином, необхідна загальна методика створення інформаційно-аналітичних систем, що містить склад і послідовність робіт і завдань, склад ролевих функцій і породжуваних артефактів (документів, моделей, схем і ін.).

Технологія і методика створення інформаційно-аналітичних систем охоплює наступні види діяльності:

- збір, аналіз і деталізацію вимог до інформаційно-аналітичної системи, визначення пріоритетів реалізації цих вимог і постановка завдань по їх реалізації, визначення вимог по архітектурі, надійності і захисту від несанкціонованого доступу і визначення складу даних;
- розробка проектних рішень по всіх аспектах побудови інформаційно-аналітичної системи, визначення складу джерел інформації, способів передачі даних, складу додатків організації доступу до даних, проектування архітектури, проектування баз даних;
- розробка аналітичних додатків, вибір і налаштування інструментальних засобів збору, перетворення і очищення даних і організації доступу користувачів до даних, розробка метаданих, тестування, розробка документації для користувачів.

Рекомендації по виконанню робіт і завдань включають рекомендації з питань збору вимог, ідентифікації джерел даних, витягання і перетворення даних для розміщення в сховище, створення тематичних вітрин даних, розробки регламентних звітів, застосування засобів поглибленого аналізу даних, питання зберігання «історичних» даних.

В умовах розбудови в Україні нової економічної, а також законодавчої системи, яка базується на ідеях демократичного розвинутого суспільства, виникає необхідність створення прогресивних інформаційно-аналітичних і прогностичних технологій підтримки прийняття управлінських рішень, потужних інформаційних ресурсних центрів, комплексних систем опрацювання інформації як одного з найважливіших чинників досягнення у країні рівня сталого розвитку суспільства за рахунок запровадження стратегій випереджаючого розвитку.

У 2001 році міжвідомча комісія прийняла перший етап великого проекту, який стосується створення *інтегрованої інформаційно-аналітичної системи* органів (ПАС) державної влади та органів місцевого самоврядування України, який виконувався в межах Національної програми інформатизації на замовлення Держкомзв'язку групою організацій на чолі з Інститутом кібернетики ім. В. М. Глушкова НАН України. При цьому основною підсистемою інформаційно-аналітичної системи органів влади та ПАС в цілому є підсистема формування, інтеграції та використання інформаційних ресурсів.

Інформаційно-аналітичне забезпечення у сфері соціального захисту населення ґрунтується на таких основних положеннях: створення, впровадження і супроводження Інтегрованої інформаційно-аналітичної системи в централізованому порядку з дотриманням діючих стандартів; створення типових засобів інформатизації та інформаційних технологій Інтегрованої інформаційно-аналітичної системи з дотриманням єдиних

методологічних, технічних, інформаційних та організаційних вимог; побудова типових засобів інформатизації та інформаційних технологій Інтегрованої інформаційно-аналітичної системи за модульним принципом; оперативний обмін даними про осіб, які перебувають на обліку в органах праці та соціального захисту населення, з авторизованим доступом до цих даних суб'єктів Інтегрованої інформаційно-аналітичної системи; формування єдиного інформаційного середовища, розподіленого в Головному центрі інформаційних технологій, інформаційно-аналітичних центрах, органах праці та соціального захисту населення, підприємствах, установах, підпорядкованих центральному уповноваженому органу виконавчої влади з питань праці та соціальної політики [9, 12].

Основні інформаційні ресурси Інтегрованої інформаційно-аналітичної системи складають: база даних одержувачів всіх видів соціальної допомоги; база даних застрахованих осіб та одержувачів пенсійних виплат; база даних осіб, які перебувають на обліку в службі зайнятості населення; база даних одержувачів соціальних послуг; база даних недержавних та громадських організацій, які надають населенню соціальні послуги; Єдиний державний автоматизований реєстр осіб, які мають право на пільги; Централізований банк даних з проблем інвалідності; Централізована база даних страхових виплат фондів соціального страхування.

В умовах постійного підвищення рівня інформатизації суспільства суттєвого значення набуває й інформаційно-аналітичне забезпечення органів державної влади. Це об'єктивно вимагає всебічного використання в органах державної влади сучасних інформаційних технологій та створення інформаційно-аналітичних систем.

Інфраструктуру Інтегрованої інформаційно-аналітичної системи становлять: центральний уповноважений орган виконавчої влади з питань праці та соціальної політики; органи праці та соціального захисту населення Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, а також підпорядковані їм інформаційно-аналітичні центри; органи праці та соціального захисту населення районних, районних в містах державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, установи, підприємства, що входять до сфери управління центрального уповноваженого органу виконавчої влади з питань праці та соціального захисту населення; Фонд соціального захисту інвалідів, Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонд соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання України, Фонд соціального страхування України на випадок безробіття, а також їх регіональні відділення; Державна служба зайнятості; Головний центр ін-

формаційних технологій; науково-дослідні установи, навчальні заклади, підприємства протезної галузі, що входять до сфери управління центрального уповноваженого органу виконавчої влади з питань праці та соціальної політики; типові засоби інформатизації та інформаційні технології Інтегрованої інформаційно-аналітичної системи.

Необхідною умовою забезпечення системного управління країною, узгоджених та цілеспрямованих дій усіх ланок державної влади є наявність в органах управління всеосяжної, цілком вірогідної, позбавленої суб'єктивізму інформації щодо конкретних питань. На рівні управління державою ця інформація має відображати не тільки реальний стан справ, але й тенденції, масштаби та очікувані наслідки розвитку процесів життєдіяльності держави та світу на близьку та віддалену перспективу. Тобто питання формування інформаційної й аналітичної бази для прийняття управлінських рішень на державному рівні є особливо актуальним [21].

Створення інформаційних систем державної влади України почалося з перших років незалежності. Однак створення інформаційно-аналітичної системи в органах влади продовжувалося відокремлено, технічні рішення між системами не узгоджувались, мала місце відсутність координації діяльності організацій-розробників цих систем. Тому до Національної програми інформатизації 2000 р. було включено проєкт «Створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи органів державної влади й органів місцевого самоврядування України». На першому етапі його реалізації проведено дослідження стану формування інформаційно-аналітичної системи в органах державної влади. Спираючись на здобуті дані, розроблена Концепція формування й функціонування інтегрованої інформаційно-аналітичної системи органів влади й органів місцевого самоврядування. В основі матеріалів також розроблено технічне завдання на створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи. Окрім того, для забезпечення проведення робіт в майбутньому — на другому етапі (пілот-проєкт), котрий повинен охоплювати верхні органи влади країни, розроблено відповідне технічне завдання й ескізний проєкт. Загальний рівень інформатизації аналітичної діяльності в органах влади України такий, що, в цей час треба вирішувати проблеми прискорення суттєвої модернізації самих об'єктів інтеграції. Вдосконаленню діяльності перешкоджає ряд об'єктивних факторів, до яких належать й неточність, й неповнота інформації, з якою працюють органи державної влади, й обмеження реального часу, на протязі якого мають бути прийняті управлінські рішення, та багатокритеріальність при прийнятті управлінських рішень, й відсутність належної культури виконання й використання інформаційно-аналітичних матеріалів. Проблеми, які виникають при створенні інтегрованої

інформаційно-аналітичної системи, підлягають вирішенню на найвищому державному рівні. Пріоритетними напрямками державної політики України відносно створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи є нормативно-правове забезпечення її створення й функціонування, координація створення та модернізація інтегрованої інформаційно-аналітичної системи органів державної влади, забезпечення використання Інтернету й розвиток «електронної демократії», забезпечення інформаційної безпеки всіх учасників інформаційних процесів в державі, сприяння в підготовці наукових та інженерно-технічних кадрів для розробки, експлуатації й розвитку систем інформаційно-аналітичної діяльності.

Проект ПАС визначав інфраструктуру, стандарти, нормативно-методичне забезпечення цієї системи [22].

Загальною задачею є забезпечення умов як для прийняття зважених, узгоджених та ефективних рішень на всіх рівнях органів державної влади, так і для реалізації широких зв'язків владних структур з громадськістю. До напрямків функціональної інтеграції в інтегрованій інформаційно-аналітичній системі належать, насамперед, електронізація документообігу, а також процеси збору, первинної обробки інформації, введення та поповнення її джерел. Основним джерелом інформації для органів державної влади є звітність суб'єктів економічної діяльності та інша інформація, яку подають громадяни та підприємства до державних підприємств, тому вона повинна переводитися в електронну форму. Інтегрована інформаційно-аналітична система є багаторівневою розгалуженою глобальною організаційно-технічною системою, що будується за територіальними, галузевими та функціональними принципами. Основними територіальними й галузевими структурними одиницями інтегрованої інформаційно-аналітичної системи виступають інформаційно-аналітичні системи відповідних органів влади, які організаційно створюються ними ж, а також Центр управління Інтегрованою інформаційно-аналітичною системою. Основними інтеграційними складовими інтегрованої інформаційно-аналітичної системи є телекомунікаційне середовище, інтегрована система управління інформаційними ресурсами, інтегрована система електронного документообігу, система управління аналітичною обробкою інформації, система зовнішніх зв'язків, система захисту інформації, нормативно-правове забезпечення. Функціональними складовими інтегрованої інформаційно-аналітичної системи є інформаційно-аналітичні центри (ІАЦ) інформаційно-аналітичної системи (ІАС), які репрезентують в інтегрованій інформаційно-аналітичній системі відповідний орган влади ІАЦ повинні збирати оперативну інформацію, вести нормативну документацію й класифікатори, проводить оперативний та ретроспективний аналіз інформації, захист

даних та технологічну підтримку діяльності центру. Інтеграційно-комунікаційні властивості інформаційно-аналітичної системи в ІАЦ реалізують інтеграційно-комунікаційний компонент (ІКК), котрий забезпечує інтеграцію в інтегровану інформаційно-аналітичну систему. Ряд важливих задач відводиться Центру управління інтегрованої інформаційно-аналітичної системи, серед яких — управління доступом розгалуженого банку даних державних інформаційних ресурсів, управління обміном даними й електронним документообігом між ІАС, розробка єдиних методологічних основ, технологій аналітичних обчислювань й виконання аналітичних дослідів за міжгалузевими напрямками, управління й підтримка телекомунікаційного середовища й системи захисту інформації інтегрованої інформаційно-аналітичної системи. Загальні основи нормативно-правового забезпечення функціонування інтегрованої інформаційно-аналітичної системи, повинні складати законодавство у сфері громадських інформаційних відносин. Головними проблемами в галузі електронного документообігу є відсутність повної та достатньої системи державної стандартизації цієї ділянки, а також нормативного впровадження та експлуатації систем електронного документообігу.

Основними вимогами до єдиного телекомунікаційного середовища інтегрованої інформаційно-аналітичної системи, є забезпечення достатніх пропускових можливостей мережі та її дієздатності в умовах впливу різноманітних дестабілізуючих факторів. У зв'язку з високим державним статусом операцій по обміну інформацією в інтегрованій інформаційно-аналітичній системі набирає особливу вагу інформаційна безпека та захист інформації. Проблема забезпечення інформаційної безпеки інтегрованої інформаційно-аналітичної системи є комплексною, та для її розв'язання необхідно об'єднати законодавчі, адміністративні, організаційні й програмно-технічні заходи [17].

Складність та масштабність проблеми впровадження інтегрованої інформаційно-аналітичної системи є безпрецедентною для України. Тому цей процес здійснюється поетапно, з вирішенням питань відносно вдосконалення та модернізації вже існуючих ІАС та їх інтеграції в інтегрованій інформаційно-аналітичній системі. Важливим початковим етапом створення ІАС являється виконання пілот-проекту ІАС за участі обраних органів державної влади центрального та регіонального рівня. Подальше формування та впровадження ІАС полягає в типізації проектних рішень для усіх рівнів ІАС галузевого, регіонального та функціонального напрямку й узгодженості та синхронізації впровадження ІАС. Реалізація ІАС може забезпечити якісно новий рівень державного управління завдяки доступності національних та світових інформаційних ресурсів для використання, оперативності, достовірності, повноти, важливості й своєчасності отриманої інформації для прийняття рішень,

незалежно від складності вирішуваних питань та об'ємів обробленої інформації, підвищення понятійності та управлінської культури в функціонуванні органів державної влади.

Інформаційні ресурси Інтегрованої інформаційно-аналітичної системи формують Головний центр інформаційних технологій, інформаційно-аналітичні центри, місцеві органи праці та соціального захисту населення на підставі інформації, що: належить центральному уповноваженому органу виконавчої влади з питань праці та соціальної політики, підпорядкованим йому органам праці та соціального захисту населення, підприємствам, установам; одержана від органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування; одержана від осіб, які перебувають на обліку в органах праці та соціального захисту населення, або їх законних представників; одержана з інших джерел, які не суперечать чинному законодавству [28].

Для формування і підтримки в актуальному стані інформаційних ресурсів органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування зобов'язані безкоштовно надавати Головному центру інформаційних технологій, інформаційно-аналітичним центрам, органам праці та соціального захисту населення в електронній формі документи й відомості, які в обов'язковому порядку супроводжують електронними підписами відповідних посадових осіб. Головний центр інформаційних технологій, інформаційно-аналітичні центри, органи праці та соціального захисту населення мають право перевіряти достовірність отриманої інформації.

Отже, пріоритетами Національної програми інформатизації є створення і розвиток інтегрованих систем інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади, систем захисту інформації, створення системи національних інформаційних ресурсів, інтеграція веб-сайтів органів влади до Урядового порталу як основи електронного уряду, розвиток української мережі Інтернет, удосконалення організаційного, нормативно-правового забезпечення процесу побудови інформаційного суспільства.

У суспільстві функціонують декілька рівнів соціально-економічного життя, які пов'язані між собою інформацією. Результатом взаємодії є прийняття різного роду управлінських рішень. У сфері науково-технічної діяльності формуються відповідні плани досліджень, приймаються науково-технічні, національні, міжгалузеві та галузеві програми, бізнес-проекти, бізнес-технології, відбувається інвестування тощо [29].

Стратегічною метою управління інформацією є вихід через прогнозно-аналітичну функцію на управління іншими ресурсами, зокрема трудовими, фінансовими і матеріальними. Саме тому роль держави в

управлінні інформаційними ресурсами, як замовника і координатора, є вирішальним.

Маючи інтегровані інформаційні ресурси національного значення, можна робити аналіз і прогноз, розробити варіанти управлінських рішень. Національні інтегровані ресурси працюють і забезпечують верхній рівень управління — глобальні економічні і соціально-політичні процеси. Але важливими є також інформаційні потоки, які створюються окремими фірмами, підприємствами установами, тобто розгалужений інформаційний ресурс. А в цілому процес накопичення та використання інформаційного ресурсу відноситься у більшій мірі до стадії управління знаннями [39].

Управління знаннями — це система яка базується на інформаційно-аналітичному забезпеченні інтелектуального управління фірмами, підприємствами, установами тощо. Управління знаннями — це й освіта, як окремих осіб, так і організація навчання колективу, що забезпечує перехід до інтелектуального управління.

Формування інтелектуального управління, яке базується на інформаційно-аналітичному забезпеченні, передбачає не тільки більш повне використання інформації в діяльності фірм, але й зміну поглядів на її зміст і засоби переробки. Інформація перестає бути допоміжною, обслуговуючою і вже розглядається не тільки як середовище, в якому здійснюється діяльність фірми, а стає стратегічним ресурсом, що дозволяє вдало обґрунтувати і вибрати вектор розвитку як у поточному періоді, так і на майбутнє. Інформація стає основою, базою для виробничої функції фірми [38].

Плідна інформаційно-аналітична діяльність неможлива без нормативних документів, що регламентують технологію створення державними органами інформаційних ресурсів.

У результаті здійснення робіт по створенню розгалуженої інформаційно-аналітичної системи, які є складовою частиною Національної програми інформатизації України, передбачається досягти вирішення проблем:

- створення уніфікованої технології отримання інформаційно-аналітичної обробки і накопичення даних та розробки єдиної системи нормативних документів, що регламентує її функціонування;
- створення оперативного і повноцінного доступу користувачів до інформації національного та галузевого фондів стандартів та нормативних документів;
- актуалізації, оптимізації формування, зберігання, захисту та використання інформаційних ресурсів;
- входження до міжнародного інформаційного простору на основі єдиних наукових, організаційних, методологічних, технічних та технологічних засад.

Система підтримки прийняття рішень для складних соціальних об'єктів на базі технології ситуаційних оцінок створюється на науково-технологічних засадах моніторингу трансформаційних процесів соціальної системи, аналізу отриманої інформації та розробки вірогідних прогнозних сценаріїв розвитку [9, 13].

Концептуальна модель інформаційно-аналітичної та прогнозної підтримки прийняття рішень системного геополітичного й економічного моніторингу включає такі етапи: проектування дослідження, інформаційно-аналітичне моделювання та створення прогнозних оцінок і сценаріїв, генерування підсумкових документів і пропозицій.

Інформаційний етап включає збір і опрацювання отриманої інформації за допомогою сучасних інформаційних технологій, перевірку достовірності отриманих даних, узагальнення експертних оцінок, ведення баз даних, формування багатофункціональних інформаційних середовищ, створення авторських програм і систем, формування розгалуженого середовища інформаційних ресурсних центрів.

Передбачається, що на цьому етапі користувач має можливість одержувати основні результати роботи у вигляді матеріалів стандартної форми яка використовується у світовій практиці при запровадженні стандартів сучасного менеджменту та підтримки організаційних процесів і роботи у інформаційно-комунікаційних мережах [50, 32].

Аналітичний етап включає генерування масиву актуальної інформації для подальшого аналізу, вимір подій, рівня сил і впливів основних учасників подій, виявлення найбільш гострих і актуальних проблем та конфліктів у заданому регіоні; генерацію матеріалів для політичного і економічного прогнозування (визначення найбільш імовірних шляхів розвитку ситуації в регіоні), а також оцінку рівнів прояву небажаних подій у політичній та економічній сферах. До виконання досліджень на цьому етапі залучаються висококваліфіковані експертні групи, провідні фахівці, представники апарату управління, досвідчені політики. Це дозволяє досягти комплексності, мультидисциплінарності при підготовці інформації для прийняття та ухвалення рішень. Передбачено також застосування загальноприйнятих методик відбирання експертів і оцінки їх компетентності.

Аналітична стадія роботи закінчується обчисленнями, які дозволяють одержати ймовірні оцінки, ступені ризику розвитку ситуації та прийняття відповідних рішень за напрямками діяльності відповідних державних установ.

Концептуальна модель інформаційно-аналітичної і прогнозної підтримки прийняття рішень реалізується в автоматизованій системі, яка базується на принципах системного підходу до аналізу соціально-політичних ситуацій [37].

Розробка та освоєння новітніх інформаційно-аналітичних та прогнозних технологій у сфері державного управління забезпечить вагомий внесок у процес формування менеджменту на вищому рівні прийняття рішень. У разі несвоєчасного одержання, опрацювання й аналізу інформації та розробки на її основі прогнозних оцінок у системі державного управління — мають місце величезні збитки та витрати. Тому необхідно просуватися в напрямі розробки й освоєння нових інформаційно-аналітичних технологій, щоб уникнути небажаних наслідків від неефективних рішень на державному рівні [45,35].

2.2.4. Місце регіональної інформаційно-аналітичної служби в системі інформаційної діяльності органів управління (на прикладі місцевих державних адміністрацій)

Ефективність роботи усієї системи органів виконавчої влади, в першу чергу, залежить від чіткості та збалансованості роботи цих органів на місцях.

Підвищується значення та роль саме інформаційної діяльності місцевих державних адміністрацій у забезпеченні ефективного взаємозв'язку між потребами суспільства та діяльністю держави. Важливими елементами в цьому процесі є забезпечення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб про діяльність цих органів та наявність чіткого, безперерйного, своєчасного та ефективного механізму циркуляції інформації в самих органах виконавчої влади задля забезпечення прийняття ефективних управлінських рішень [18, с.252].

У контексті підвищення ефективності управління регіоном, на сьогоднішній день особливої ваги набуває питання створення регіональної інформаційно-аналітичної служби (РІАС) при місцевих державних адміністраціях у їх прямому підпорядкуванні, метою діяльності якої є своєчасна, науково-обґрунтована підтримка процесів підготовки, прийняття управлінських рішень і забезпечення інформаційних потреб суспільства.

РІАС можуть виконувати замовлення із інформаційно-аналітичного забезпечення організацій, установ різних форм власності, юридичних та фізичних осіб і на комерційній основі згідно з договором, що є альтернативним варіантом розв'язання питання низького рівня фінансування програм інформатизації та розвитку інформаційної сфери регіону.

Функціонально інформаційно-аналітична служба в регіоні може складатися з таких базових підсистем (чи складових), наведених на рис. 8.

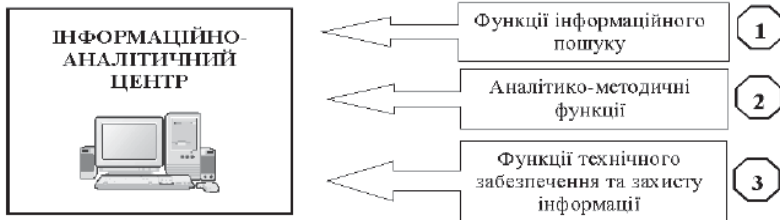

Рис. 8. Функції ІАЦ

До *першої підсистеми* функцій відносимо функції інформаційного пошуку, які включають у себе:

- збір та аналіз даних, пошук і оцінку інформації з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій та можливостей Інтернет;
- ідентифікацію та систематизацію інформації, її зберігання;
- створення баз даних;
- інформаційний супровід підготовки прогнозів розвитку галузей, підприємств регіону;
- інформаційну підтримку проектів зі ступенем ризику;
- інформаційну підтримку науково-дослідних робіт із проблем розвитку соціально-економічного потенціалу регіону.

Другою функціональною складовою вважаємо функції здійснення аналітично-методичної діяльності, а саме:

- виявлення, опис проблем, тенденцій, альтернатив, конфліктних і надзвичайних ситуацій;
- моделювання проблем, вибір методів їх рішення, оцінка наслідків;
- інформаційне та аналітичне рецензування планів, програм, результатів експертиз;
- аналіз і прогнозування ситуацій, проблем у політиці, економіці, науці, виробництві, підприємницькій діяльності тощо;
- мінімізація факторів ризику;
- аналітична оцінка ініціатив, інновацій, розробка пропозицій щодо їх використання; аналіз рейтингів, кредитних історій об'єктів;
- інформаційний супровід і аналіз суспільно-політичних акцій і процесів; підготовка зведених, тематичних, прогнозних, аналітичних матеріалів, довідок, доповідей, обґрунтувань, інших інформаційних продуктів [18, С. 254].

Третя підсистема функцій включає в себе функції технічного забезпечення та захисту інформації, серед яких:

- організаційно-технологічна реалізація процесів інформатизації в регіоні; програмне забезпечення;

• створення інформаційно-пошукових програм; забезпечення захисту інформації; забезпечення телекомунікацій та автоматизації; випуск аналітичних збірників, довідників тощо.

Для реалізації вищенаведених функцій доцільно в структурі інформаційно-аналітичної служби в регіоні створити відповідні відділи [18, С. 254]:

- відділ інформаційного пошуку та інформаційних ресурсів;
- аналітично-експертний відділ;
- відділ технічного забезпечення (див. рис. 9).

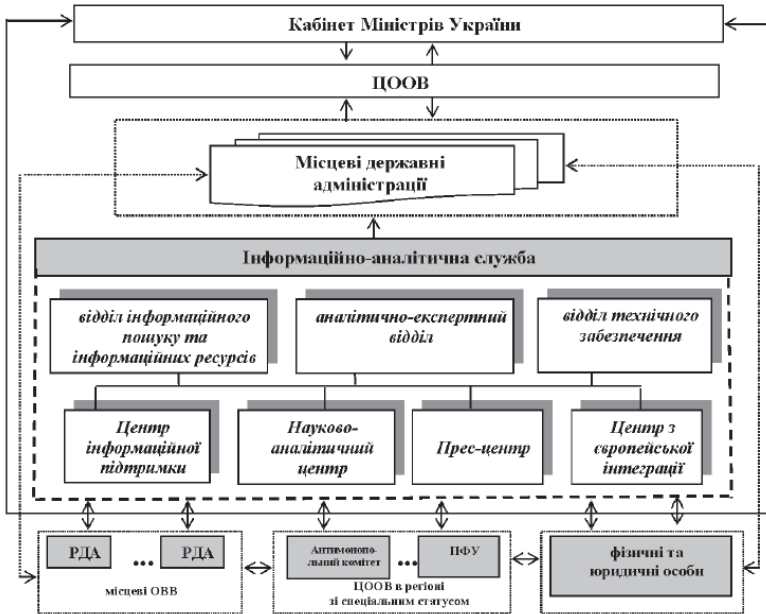

Рис. 9. Структурна схема РІАС в системі органів виконавчої влади

Визначальним у процесі створення та функціонування інформаційно-аналітичної служби є практичний розподіл основних напрямків діяльності:

• для забезпечення інформаційних потреб фізичних та юридичних осіб у структурі інформаційно-аналітичної служби доречним є створення «Центру інформаційної підтримки», який надасть можливість фізичним і юридичним особам отримувати різного роду інформаційні послуги (в тому числі і при настанні надзвичайних ситуацій);

- вважається за доцільне окремо сформувати «Науково-аналітичний центр» для вивчення, узагальнення, прогнозування ситуації в регіоні, формулювання альтернативно-конкурентних проєктів управлінських рішень і надання необхідної аналітично-прогнозої, методичної інформації, як, у першу чергу, керівництву місцевих державних адміністрацій, так і юридичним, фізичним особам, підприємствам, установам, організаціям різних форм власності (на комерційній основі);

- задля відкритості та прозорості діяльності місцевих державних адміністрацій та з метою формування їх позитивного іміджу корисним вбачається виокремлення в структурі інформаційно-аналітичної служби «Прес-центру» (який може включати і відповідний відділ облдержадміністрації).

Як складову діяльності інформаційно-аналітичної служби розглянемо забезпечення управлінських рішень керівництва місцевих державних адміністрацій. Пропонуємо виділити такі основні напрямки такої діяльності РІАС, а саме:

- підготовка та інформаційно-аналітичне забезпечення стратегічних рішень керівництва місцевих державних адміністрацій;

- щоденна, поточна робота з підготовки інформаційно-аналітичної основи для управлінських рішень — оформлення документів, офіційних доповідей, інформаційних, аналітичних довідок тощо.

Основу діяльності *першого напрямку* складає аналіз і оцінка поточних подій у всіх основних сферах суспільного, соціально-економічного життя регіону, зокрема, виявлення тенденцій і прогноз розвитку ситуацій, формулювання проблем, стратегічних завдань, що вимагають відповідної реакції від керівництва місцевих державних адміністрацій.

Другий напрямок реалізується в щоденній роботі інформаційно-аналітичної служби. Її результати є інформаційною і науковою основою для прийняття управлінських рішень. Це — підготовка регулярних аналітичних довідок, аналітичних оглядів, експрес-аналізів, що відображають найбільш важливі події, інших документів, які заслуговують на увагу керівництва місцевих державних адміністрацій.

Місцеві державні адміністрації взаємодіють та координують свою інформаційно-аналітичну діяльність із органами місцевого самоврядування та центральними органами виконавчої влади, що діють на території регіону при використанні інформаційних ресурсів загального користування, забезпеченні інформаційної безпеки, здійсненні інформаційного обміну. Саме місцеві органи виконавчої влади повинні вивчати, аналізувати інформацію; прораховувати, прогнозувати подальший можливий розвиток подій; формувати «каталоги рішень», як механізми або схеми для розв'язання ситуацій, які повторюються рік у рік, і тільки потім інформувати «Центр». Інформаційні потреби центрального і регіонального рівнів зазвичай розміщені в різних площинах, тому важли-

вим завданням регіонального управління є оптимізація інформаційних зв'язків, зусиль і витрат на забезпечення збору, обробки і подання інформації на центральний рівень.

Актуальним напрямом діяльності регіональної інформаційно-аналітичної служби в системі органів виконавчої влади є створення багаторівневих інформаційних зв'язків між центральними та місцевими органами виконавчої влади, між областю та районами (в окремо взятому регіоні). Тільки їх наявність забезпечить прийняття та реалізацію науково обґрунтованих, ефективних управлінських рішень, від якості яких залежить результативність державного управління в цілому. Пропонуємо схему РІАС в системі органів виконавчої влади [18, С. 256] (див. *рис.9*):

Інформаційна діяльність місцевих державних адміністрацій являє собою інформаційний образ регіону, що адекватно відображає реальну і ретроспективну ситуацію, особливості та тенденції розвитку окремого регіону.

Одним із основних завдань інформаційно-аналітичної служби в регіоні є формування позитивного іміджу місцевих державних адміністрацій (МДА) через:

- оперативне поширення офіційної інформації про діяльність МДА;
- організацію підтримки в пресі політичних, соціальних та економічних ініціатив, програм і проектів;
- створення умов для зустрічей представників МДА з регіональними та центральними засобами масової інформації;
- моніторинг повідомлень у засобах масової інформації про діяльність МДА, надання їм оцінки, у випадку необхідності застосування заходів щодо виправлення помилок (із врахуванням виступів відповідальних працівників інформаційно-аналітичної служби з відповідними спростуваннями або коментарями);
- підготовку відповідей на запити засобів масової інформації, критичні зауваження з проблем діяльності місцевих державних адміністрацій, його підрозділів і служб;
- виступи від імені місцевих державних адміністрацій із оцінкою і коментарем різних екстремальних, надзвичайних ситуацій, що трапилися на території регіону тощо [66].

З метою забезпечення доступу громадян до інформації, забезпечення прозорості процесів управління регіональній інформаційно-аналітичній службі необхідно: постійно інформувати громадськість про роботу МДА; налаштувати ефективний зворотній зв'язок між місцевими органами виконавчої влади та громадськістю регіону; залучати громадськість до участі в процесі обговорення і прийняття місцевими державними адміністраціями управлінських рішень, пов'язаних із інтересами

різних соціальних груп; налагодити моніторинг діяльності МДА та кожного посадовця, зокрема шляхом оцінювання ефективності його діяльності (через анонімне оцінювання наданих управлінських послуг); посилити громадський контроль за ефективністю та якістю надання управлінських послуг; організувати роботу цілодобової «гарячої лінії» щодо проблем управлінського обслуговування населення; запровадити принцип «одного вікна» при розгляді та вирішенні звернень громадян; організувати обговорення соціальних ініціатив у засобах масової інформації, налагодити соціальну рекламу; запровадити щорічні премії «За найбільш конструктивну критику діяльності місцевої державної адміністрації» та «За найкращу громадську ініціативу» тощо.

На вирішення зазначених проблем спрямовує свою діяльність «Прес-центр» у структурі інформаційно-аналітичної служби.

Постійні завдання, вирішення яких є основою діяльності регіональної інформаційно-аналітичної служби, реалізуються у: розв'язанні управлінських завдань стратегічного характеру, пов'язаних, як правило, з перспективами розвитку регіону; вирішенні управлінських завдань оперативного тактичного характеру, орієнтованих на поточне організаційне і фінансово-ресурсне забезпечення виконання планів і проектів; вирішенні надзвичайних, екстремальних управлінських завдань, пов'язаних із необхідністю запобігання й усунення наслідків впливу руйнівних природних чи техногенних факторів, виникненням і неконтрольованим розвитком гострих соціально-політичних проблем і конфліктів тощо.

Кожний із зазначених режимів прийняття рішень повинен бути забезпечений відповідною інформаційно-аналітичною підтримкою.

Таким чином, інформаційно-аналітична служба в регіоні — це інтегрована система інтелектуальної підтримки прийняття управлінських рішень; сукупність засобів, методів, виконавців, які забезпечують необхідним інформаційно-аналітичним супроводом весь процес управління в регіоні; реалізація політики в сфері доступу громадян до інформації [18, С. 258].

2.2.5. Інформаційно-аналітична робота органів державної виконавчої влади (на прикладі обласної державної адміністрації)

Інформаційними органами (органами інформування) в структурі місцевих державних адміністрацій є структурні підрозділи облдержадміністрації, територіальні органи міністерств, інших центральних органів виконавчої влади в області, райдержадміністрації, виконкомми міських рад міст обласного значення.

Органи інформування забезпечують постійний збір, обробку, систематизацію та передачу облдержадміністрації інформаційно-аналітичних матеріалів за такими тематичними напрямками:

- реалізація Законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України;
- діяльність місцевих органів влади;
- діяльність народних депутатів України;
- важливі події суспільно-політичного життя (діяльність осередків політичних партій та громадських об'єднань, проведення виборчої кампанії);
- соціально-економічний розвиток (введення в дію нових промислових об'єктів, ситуація в агропромисловому комплексі, інвестиційна політика, пенсійне забезпечення тощо);
- громадсько-політичні акції (мітинги, демонстрації, пікетування, інші форми протесту тощо);
- публікації в місцевих засобах масової інформації (висвітлення у засобах масової інформації діяльності місцевих органів влади);
- надзвичайні події.

З метою поліпшення підготовки інформаційних матеріалів і забезпечення щоденного інформування інформаційно-аналітичного відділу управління з питань внутрішньої політики облдержадміністрації про важливі події соціально-економічного і суспільно-політичного життя в регіонах розробляється інструкція «Про підготовку та надання експрес-інформації в управління з питань внутрішньої політики облдержадміністрації», яка визначає порядок підготовки та надання інформаційно-аналітичних матеріалів до управління з питань внутрішньої політики облдержадміністрації про події економічного, соціального, культурного, суспільно-політичного життя області, районів та міст, перебування керівників держави, міністерств та відомств, діяльність місцевих осередків політичних партій та громадських організацій, народних депутатів України, надзвичайні ситуації для подальшого інформування Секретаріату Президента України, Кабінету Міністрів України, Ради Національної безпеки та оборони при Президентові України, засобів масової інформації, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Інформаційно-аналітичні матеріали про заходи, які проводить голова облдержадміністрації, готуються і подаються управлінню з питань внутрішньої політики прес-службою облдержадміністрації.

Моніторинг засобів масової інформації області (друковані видання, телерадіопередачі) готує інформаційно-аналітичний відділ управління з питань внутрішньої політики спільно з прес-службою облдержадміністрації.

Інформація подається до управління з питань внутрішньої політики облдержадміністрації переважно електронним зв'язком (а в разі його

відсутності — факсом, телефонами або особисто відповідальним за це працівником) у такому порядку:

- про надзвичайні події, у т.ч. екологічні катастрофи, акти тероризму, аварії на життєзабезпечуючих об'єктах, підприємствах, страйки, мітинги, демонстрації тощо — негайно повідомляється по телефону та протягом 2-х годин надсилається письмове підтвердження;
- про події, що відбулися до 12 години інформується — до 15 години того ж дня;
- про події, що відбулися напередодні у другій половині дня, — до 10 години наступного дня;
- про заходи, що мають відбуватися протягом кількох днів, — напередодні наступного дня після завершення до 10 години;
- матеріали, що містять аналіз стану справ та проблеми, вирішення яких потребує втручання вищестоящих органів влади, аналітичні висновки і пропозиції — не менше одного разу на тиждень.

У наданій інформації мають міститися не лише виклад подій, а й коментарі до них та прогноз можливих напрямків їх подальшого розвитку.

Відповідно до Указу Президента України від 14.07.2000 «Про вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення Президента України та органів державної влади», доручень Президента України та Кабінету Міністрів України щодо додаткових заходів для забезпечення своєчасного подання щоденної оперативної інформації Секретаріату Президента України, Кабінету Міністрів України, Ради національної безпеки і оборони України на обласному рівні управління має бути налагоджена система щоденного збору, аналізу і підготовки інформаційних матеріалів та інформування центральних органів влади, керівництва облдержадміністрації про головні події соціально-економічного життя, основні тенденції розвитку суспільно-політичної ситуації в регіоні. Цими питаннями, зокрема, в облдержадміністрації, займається Управління з питань внутрішньої політики.

Управління з питань внутрішньої політики облдержадміністрації на основі системного аналізу і узагальнення матеріалів, що надійшли від органів інформування, формує та за погодженням з заступником голови облдержадміністрації подає електронною поштою щоденно (до 15 годин) експрес-інформацію Кабінету Міністрів України, Секретаріату Президента України та інформацію про найважливіші події, явища і тенденції суспільно-політичного та соціально-економічного життя області для оприлюднення у мережі Інтернет. Зразок експрес-інформації наведено в *додатку 1*.

На основі таких документів центральні органи влади формують зведену експрес-інформацію по всіх областях про основні події, що відбулися в житті держави.

Крім того, на основі щоденно зібраних інформаційних матеріалів формується щотижневий «Інформаційний вісник облдержадміністрації», який направляється в управління і відділи облдержадміністрації, райдержадміністрації, міськвиконкоми, комунальні засоби масової інформації.

Якість підготовки та оперативність відправки експрес-інформації центральним органам влади в значній мірі залежить від якості і оперативності інформування облдержадміністрації з місць.

Інформаційно-аналітичні матеріали виконуються українською мовою.

Вони мають містити основний текст і висновки. Зміст і структура матеріалів повинні розкривати:

- аналіз і оцінку даних (порівняння і обґрунтування), що подаються;
- тенденції розвитку питання, яке висвітлюється;
- пропозиції щодо варіантів вирішення виявлених проблемних питань.

Моніторинг суспільно-політичних процесів в області передбачає наступні етапи:

А) Збір інформації. Першим етапом моніторингового дослідження є збір інформації. Джерелами моніторингу є: офіційна інформація, показники, матеріали засобів масової інформації, результати особистих спостережень (польових досліджень), соціологічних опитувань тощо.

Офіційна інформація міститься у документах органів державної влади і місцевого самоврядування, що надходять в управління з питань внутрішньої політики для ознайомлення та виконання. Серед основних джерел офіційної інформації можна виділити:

1. Повідомлення, що систематично надходять з райдержадміністрацій, міськвиконкомів міст обласного значення, структурних підрозділів облдержадміністрації та територіальних управлінь центральних органів виконавчої влади. Такі повідомлення, поділяються на:

а) щоденне телефонне експрес-інформування про важливі події в районі, місті, галузі;

б) щотижнєве письмове інформування (поштою, модемним або факсимільним зв'язком), яке підтверджує, деталізує і узагальнює щоденні повідомлення;

в) щомісячне письмове інформування про суспільно-політичну ситуацію в районі, місті, галузі;

г) щомісячне письмове інформування про роботу лекторських груп при райдержадміністраціях і міськвиконкомках (в т.ч. про основні питання, які ставляться лекторам і найбільше хвилюють аудиторію).

2. Відповіді з районів та міст області на запити управління з питань внутрішньої політики облдержадміністрації про місцеві організації політичних партій і громадських об'єднань (назва, відомості про реєстрацію, прізвище керівника, кількість осередків та членів). Як правило, подібна інформація збирається раз на півроку.

3. Інформаційні звіти Управління статистики, інших територіальних підрозділів центральних органів виконавчої влади, структурних підрозділів облдержадміністрації.

Управління з питань внутрішньої політики активно використовує *матеріали засобів масової інформації* (як комунальних, так і незалежних). Проводиться щотижневий моніторинг практично всіх друкованих видань, які виходять в області; здійснюється перегляд інформаційних радіо- і телевізійних передач.

Широко застосовується метод *особистих спостережень* працівниками управління важливих подій суспільно-політичного життя обласного центру. Спеціалісти відділу зв'язків з політичними партіями і громадськими організаціями на запрошення об'єднань громадян відвідують практично всі конференції, дні партій, масові, заходи, що проводяться у м. Черкасах осередками політичних партій і громадських організацій. Практикується інформаційний обмін працівників управління з журналістами обласних видань, активістами політичних сил різного спрямування.

Робляться спроби організації регулярного дослідження стану громадської думки шляхом *соціологічних досліджень*. Тематика досліджень такого роду охоплює національні інтереси України, динаміку рівня соціальної напруженості, оцінку матеріального становища населення, ступінь впливу владних структур, сил і постатей на суспільно-політичне життя, наявність конфліктних явищ у різних сферах життя. Кількісний склад працівників управління, особливості його матеріального забезпечення обмежують можливість проведення масових соціологічних опитувань.

Частково компенсують цей недолік, по-перше, залучення до аналізу результатів досліджень незалежних соціологічних центрів («Альтернатива», Комітет виборців України тощо) і, по-друге, дослідження реагування на актуальні питання суспільного життя з боку окремих категорій громадян (студентів вищих навчальних закладів, мешканців будинків престарілих тощо).

Управлінням значна увага приділяється *телефонним опитуванням* (як правило, 70-100 випадкових респондентів), що, хоч і не забезпечують високої точності результатів, але дають можливість скласти певне уявлення про оцінку тих чи інших проблем суспільного життя.

Іншою важливою формою дослідження громадської думки є *експертні опитування*. При оцінці тих чи інших аспектів суспільного життя як експерти використовуються державні службовці, котрі мають стосуюнок до роботи з громадськістю, активісти політичних партій і громадських організацій, журналісти обласних видань та ін.

Б) Аналіз зібраної інформації. Важливим етапом моніторингу суспільно-політичних процесів в області є *попередня класифікація і обробка* отриманої інформації.

Інформаційні повідомлення з районів, міст області, структурних підрозділів облдержадміністрації, звіти тих працівників управління, які побували на партійних заходах, акціях протесту, результати соціологічних досліджень тощо обробляються, групуються за тематикою, оформляються в такі основні інформаційні блоки: — важливі події суспільно-політичного життя; — деякі питання соціально-економічного стану; — діяльність центральних органів влади; — заходи місцевих органів виконавчої влади; — діяльність органів місцевого самоврядування; — акції протесту; — надзвичайні ситуації.

Важливим напрямком діяльності управління є *щотижневий аналіз змісту публікацій у засобах масової інформації області*. До уваги беруться в першу чергу статті на гострі суспільно-політичні теми. В ході аналізу з'ясовуються проблеми, що найбільше хвилювали на минулому тижні громадськість та засоби масової інформації області, з'ясовується політична позиція редакцій тих чи інших періодичних видань.

Наступним етапом опрацювання інформації є щомісячний аналіз діяльності суб'єктів політичного процесу та загальний аналіз суспільно-політичної ситуації в області.

Щомісячний загальний аналіз суспільно-політичної ситуації в області також включає значний блок питань, що стосуються діяльності політичних партій. Зокрема, беруться до уваги *останні* дані про кількість зареєстрованих обласних організацій, визначаються найчисельніші серед них, складається порівняльний рейтинг громадської впливовості, визначається динаміка змін кількості і чисельності зареєстрованих політичних організацій, особливості ставлення до органів виконавчої влади партій різної політичної орієнтації.

Аналізуються загальні тенденції партійно-політичного життя: основні форми участі політичних партій у суспільному житті області, публічні вияви активності (масові акції, політичні пікети, використання ЗМІ, «круглі столи», конференції тощо), блокування на підтримку тих чи інших політичних лідерів, ступінь налаштованості на співпрацю з органами влади, особливості стосунків між партіями та внутрішня політична ситуація всередині окремих партій.

Дається оцінка реакції політичних сил області, громадськості загалом діяльності та окремих рішень Президента, Уряду, Верховної Ради України.

Вивчається участь народних депутатів України та політичних діячів у політичному житті області: публічний резонанс особистої діяльності, дані про електоральний рейтинг, міра впливу на розвиток суспільно-політичної ситуації, політична спрямованість публічних виступів, оцінка дій Уряду, політико-економічні інтереси.

Дається підсумкова оцінка суспільно-політичної ситуації за минулий місяць в контексті основних політичних подій, що відбулися (включаючи дані

про переважаючі політичні настрої серед населення області, чинники соціальної напруги, резонансні протестні акції, їхні причини та шляхи подолання).

Нарешті, аналізується динаміка змін у політичній ситуації в області порівняно з попередніми місяцями.

Окремо (двічі на місяць) досліджуються показники кількості акцій протесту та учасників цих акцій. Одержані дані вивчаються також в розрізі окремих опозиційних політичних блоків.

В) *Представлення результатів моніторингу.* Результати аналізу суспільно-політичних процесів області використовуються:

1) для інформування керівних органів державної влади та внесення їм пропозицій щодо реалізації внутрішньої політики в області;

2) з метою підготовки пропозицій і інформаційно-аналітичних матеріалів для керівників і відповідних структурних підрозділів райдержадміністрацій і міськвиконкомів;

3) для інформування засобів масової інформації з питань внутрішньої політики з метою забезпечення конституційного права громадян на задоволення їхніх інформаційних потреб.

Відповідно до чинного законодавства України управління з питань внутрішньої політики інформує Адміністрацію Президента України, Уряд, Раду національної безпеки і оборони про суспільно-політичну ситуацію в області і важливі події політичного, а також соціально-економічного, культурно-мистецького життя області.

Керівництву райдержадміністрацій, міськвиконкомів, редакціям комунальних видань області, представникам незалежних видань, зацікавлених в отриманні інформації безпосередньо від облдержадміністрації, щотижня надсилається «Інформаційний вісник» облдержадміністрації про важливі події в житті області. Райдержадміністраціям і міськвиконкомам також систематично надсилаються аналітичні матеріали на допомогу лекторським групам.

Раз на рік практикується підготовка «*Соціально-політичного паспорту області*», до якого включається інформація про громадське життя в регіоні. У цьому документі подається загальна інформація про область (її площа, склад населення, географічні дані тощо), основні відомості про органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, обласну символіку, народних депутатів від області. Аналізуються чинники впливу на політичні настрої мешканців регіону, наводяться основні дані про соціально-економічний стан. Дається характеристика політичної орієнтації населення, основним політичним силам, засобам масової інформації. Наводиться підсумковий аналіз акцій протесту.

Проводиться робота щодо вдосконалення взаємодії управління з комунальними засобами масової інформації, поліпшення інформування населення про діяльність органів виконавчої влади в області.

Моніторинг суспільно-політичних процесів у регіоні (наприклад, в області) доцільно проводити за схемою (див. *рис. 10*).

Таким чином, аналітичній функції відводиться ключове значення у збереженні стабільності в державно-управлінській системі та в гармонізації взаємин із її середовищем. Відтак сутність інформаційно-аналітичної діяльності у системі державного управління, визначена у загальних рисах, полягає у тому, щоб гармонізувати інформаційні потоки державно-управлінської системи та її середовища, забезпечивши вироблення на основі цієї інформації адекватних ситуації рішень. Ця діяльність є певною «прикордонною» діяльністю на межі системи та її середовища, що відповідно визначає її структуру.

Рис. 10. Організація моніторингу та підготовка інформації для прийняття рішень

Отже, інформаційно-аналітичну сферу можна визначити як сукупність суб'єктів та зв'язків між ними, що безпосередньо належать до даної системи та/або перебувають поза нею й спрямовані на визначення, оцінювання і прогнозування внутрішньо-системних впливів та впливів середовища у визначений період часу історичного розвитку, сучасного стану та перспектив системи.

У просторовому вимірі аналітична робота місцевих органів державного управління може бути спрямована на:

- внутрішнє середовище (робота з інформацією, виробленою даним та суміжними підрозділами, певним органом державного управління загалом, підпорядкованими організаціями, спрямована на з'ясування «внутрішнього», «апаратного» бачення конкретної суспільної проблеми);

- зовнішнє середовище (робота з інформацією, виробленою керівними структурами державного управління, іншими органами державного управління, органами місцевого самоврядування, джерелами приватного та суспільного секторів, зарубіжними джерелами, спрямована на визначення «зовнішнього», переважно «невладного» бачення конкретної суспільної проблеми та балансу сил щодо підтримки чи відторгнення потенційного рішення органу державного управління щодо даної проблеми).

У *часовому вимірі* можна вирізняти такі рівні інформаційно-аналітичної роботи:

- ◆ ретроспективний (спрямований на збирання та аналіз інформації, виробленої різними джерелами у минулому з метою визначення існуючих тенденцій (традицій) щодо розв'язання певних суспільних проблем);

- ◆ оперативний (спрямований на інтенсивність, спрямування, характер та інші ознаки інформаційних потоків, які стосуються певної суспільної проблеми і притаманні визначеному періоду часу, що сприймається як «зараз»);

- ◆ перспективний (спрямований на визначення перспективного розвитку ситуації щодо певної проблеми, прогнозування інформаційних потоків, пов'язаних з нею і ґрунтується на даних, отриманих під час ретроспективного та оперативного аналізу інформації внутрішнього та зовнішнього середовища).

Література до модуля 2

1. Про інформацію: закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657 — XII (із змінами) / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 48. — Ст. 650.

2. Про інформаційні агентства : закон України від 28 лютого 1995 р. № 74/95-ВР (із змінами) / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 13. — Ст. 83.

3. Про Концепцію національної інформаційної політики [Електронний ресурс] : постанова Верховної Ради України від 3 квітня 2003 р. № 687-IV. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=687-15>

4. Про Національну програму інформатизації : закон України від 4 лютого 1998 р. № 74/98-ВР (Із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 13 вересня 2001 року № 2684-ІІІ) / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради. — 1998. — № 27-28. — Ст. 182.

5. Про інформаційно-аналітичне забезпечення у сфері соціального захисту населення : закон України (проект) від 16.08.2004 р. № 6046 // http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JD4NY00I.html

6. Про затвердження Концепції формування системи національних електронних інформаційних ресурсів [Електронний ресурс] : розпорядження від 5 травня 2003 р. № 259-р / Кабінет Міністрів України. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=259-2003-%F0>

7. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування засобами масової інформації : закон України від 23 вересня 1997 р. № 539/97-ВР (Із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 30 вересня 1998 р. № 133-ХІV, від 24 жовтня 2002 р. № 207-ІV, від 15 грудня 2005 р. № 3199-ІV) / Верховна Рада України. — Відомості Верховної Ради. — 1997. — № 49. — Ст. 299.

8. Про вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення Президента України та органів державної влади [Електронний ресурс] : указ Президента України від 14.07.2000 № 887/200. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=887%2F2000>

9. Ананьев А. Деякі підходи щодо визначення професійно важливих якостей державних службовців / А. Ананьев // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. праць. Вип. 12. — Одеса: ОРІДУ УАДУ, 2002. — 342 с.

10. Антонова О.В. Дрешпак В.М. Інформаційно-аналітична сфера державно-управлінської діяльності на місцевому рівні: структура та функції [Електронний ресурс] / О.В. Антонова, В.М. Дрешпак. — Джерело доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DUTP/2007-1/txts/07aovrsf.htm>

11. Бакуменко В. Аналітичне забезпечення формування державно-управлінських рішень / В. Бакуменко // Вісник Української академії державного управління. — 2000. — № 4. — С. 350-358.

12. Бережной О.А. Інформаційно-аналітичне забезпечення прийняття ефективних управлінських рішень / О.А. Бережной // Актуальні проблеми економіки. — 2004. — № 9 (39). — С. 25-29.

13. Браун М.Пол. Посібник з аналізу державної політики: пер. з англ. — К.: Основи, 2000. — 243 с.

14. Бутко М. П. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування / М. П. Бутко // НТІ. — 2002.- № 1. — С. 3-5.

15. Веймер Девід Л., Вайнінг Ейден р. Аналіз політики: Концепції і практика : пер. з англ. І.Дзюба, А.Олійник; наук. ред. О.Кілієвич. — К.: Основи, 1998. — 654 с.

16. Воройский Ф.С. Информатика: Новый систематизированный толковый словарь-справочник (Введение в современные информационные и телекоммуникационные технологии в терминах и фактах). — 3-е изд., перераб. и доп / Ф.С. Воройский. — М.: ФИЗМАТЛИТ, 2003. — 760 с.

17. Воронков І. В. Проблеми інтеграції системи баз даних для інформаційно-аналітичного забезпечення / І. В. Воронков // НТІ. — 2004. — № 3. — С. 10-14.

18. Гаман Т.В. Створення регіональної інформаційно-аналітичної служби як складової вдосконалення інформаційної діяльності місцевих державних ад-

міністрацій / Т.В. Гаман // Університетські наукові записки. — 2007. — № 1(21). — С. 252-258. — Режим доступу : <http://www.univer.km.ua/visnyk/1253.pdf>

19. Гвишиани Д.М. Организация и управление / Д.М. Гвишиани. — М.: Изд-во МГТУ им. Н.Баумана, 1998. — 331 с.

20. Гиляревский р.С. Справочник информационного работника ; под ред. р.С. Гиляревского, В.А. Минкиной. — СПб.: Профессия, 2005. — 552 с.

21. Годин В.В. Информационное обеспечение управленческой деятельности: учебник / В.В. Годин, И.К. Корнеев. — М.: Мастерство, 2001. — 240 с.

22. Гранчак Т. Використання інформаційних інтернет-видань як засіб підвищення ефективності інформаційно-аналітичної та управлінської діяльності / Т. Гранчак // Бібл.вісник. — 2006. — № 3. — С.7-10.

23. Дегтяр А. Інформаційно-аналітична діяльність як засіб підвищення якості державно-управлінських рішень / А. Дегтяр // Вісник Української академії державного управління. — 2003. — № 1.- С. 407.

24. Державне управління: Словник-довідник / Уклад.: В.Д.Бакуменко та ін.; за заг. ред. В.М.Князева, В.Д.Бакуменка. — К.: Вид-во УАДУ, 2002. — 228 с.

25. Диксон П. Фабрики мысли / П. Диксон. — М.: ООО «Изд-во АСТ», 2004. — 505 с.

26. Закупень Т.В. Об информационном обеспечении управленческой деятельности госструктур / Т.В. Закупень // НТИ. Сер. 1. — 1997. — № 8. — С.12-18.

27. Закутина Г. Коммерческие структуры на рынке информационной продукции и услуг / Г. Закутина // НТИ. Сер. 1. — 1993. — № 1. — С. 13-14.

28. Захарова І.В. Організація інформаційно-аналітичного забезпечення регіональних органів державного управління / І.В. Захарова // Державне управління і право: Зб.наук.праць. У 2-х ч. Ч.1 /Київський національний університет культури і мистецтв; Інститут державного управління і права. — К., 2006. — Вип.1. — С.42-51.

29. Информационное обеспечение государственного управления / В.А. Никитов, Е.И. Орлов, А.В. Старовойтов, Г.И. Савин; под ред. Ю.В. Гуляева. — М.: Славянский диалог, 2000. — 415 с.

30. Информация, анализ, прогноз — стратегические рычаги зффективного государственного управления // Материалы III Международ. науч.-практ. конф. — К. : УкрИНТЗИ, 2002. — 216 с.

31. Калитич Г.І. Інформаційно-дослідницька діяльність як основа підготовки, прийняття та реалізації управлінських рішень / Г.І. Калитич // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інформація, аналіз, прогноз — стратегічні важелі ефективного державного управління». — К.: УкрІНТЕІ, 2000. — С.82-85.

32. Калитич Г.І. Консолідована інформація як основа підготовки кінцевих цільових рішень / Г.І. Калитич // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інформація, аналіз, прогноз — стратегічні важелі ефективного державного управління». — К.: УкрІНТЕІ, 2001. — С.100-103.

33. Калюжний р. Питання концепції реформування інформаційного законодавства України [Електронний ресурс] / р. Калюжний, В. Гавловський, В. Цимбалюк, М. Гуцалюк. — Режим доступу : <http://www.security.ukrnet.net/modules>

34. Кальниш Ю.Г. Політична аналітика в державному управлінні: теоретико-методологічні засади: монографія / Ю.Г. Кальниш. — К.: Вид-во НАДУ, 2006. — 272 с.

35. Князева Л.В. Информационно-аналитическое обеспечение социального управления / Л.В. Князева, Е.П. Тавокин // Социология власти. — 2005. — № 4. — С. 5-22.
36. Конотопов П.Ю. Аналитика. Методология, технологические и организационные аспекты информационно-аналитической работы / П.Ю. Конотопов, Ю.В. Курносов. — М.: Русаки, 2004. — 250 с.
37. Копійка О.В. Інформаційна підтримка управлінських рішень в системі органів виконавчої влади / О.В. Копійка, Ю.Т. Черепнін // НТІ. — 2000. — № 2.- С. 6-12.
38. Корнеев И.К. Защита информации в офисе: учебник / И.К. Корнеев, Е.А. Степанов. — М.: Велби, 2007. — 336 с.
39. Крулькевич М.И. Информационная деятельность в организациях / М.И. Крулькевич, Е.М. Сыськова. — Донецк: ДонНУ, 2001. — 176 с.
40. Кузнецов И.Н. Учебник по информационно-аналитической работе / И.Н. Кузнецов. — М.: Язуз, 2001. — 320 с.
41. Кулицький С.П. Основи організації інформаційної діяльності у сфері управління: навч. посібник / С.П. Кулицький. — К.: МАУП, 2002. — 224 с.
42. Малкин А.С. Исследование систем управления: учеб. для вузов / А.С. Малкин, В.И. Мухин. — М.: Издат. дом ГУВШЭ, 2004. — 400 с.
43. Матвієнко О.В. Основи інформаційного менеджменту: навчальний посібник / О.В. Матвієнко. — К: Центр навчальної літератури, 2004. — 128 с.
44. Материалистическая диалектика: В 5 т. — Т.2.: Субъективная диалектика : под общ. ред. Ф.В.Константинова и В.Г.Маратова; отв. ред. В.Г.Иванов. — М.: Мысль, 1982. — 285 с.
45. Меерович М.И. Технология творческого мышления: практ. пособие / М.И. Меерович, Л.И. Шрагина. — Минск: Харвест; М.: АСТ, 2000. — 432 с.
46. Механізм виконавчої влади: поняття і складові елементи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://lawbook.by.ru/Admin/Averjanov/2-2.shtml>
47. Молдаванова Е.М. Классификация качеств личности современных руководителей / Е.М. Молдаванова // Личность: культура и образование: Материалы 46-й науч.-метод. конференции «XXI век — век образования» (апрель, 2001). — Ставрополь: Изд-во СГУ, 2001. — 200 с.
48. Морозов А. О. Інформаційне та аналітичне забезпечення систем моніторингу / А. О. Морозов // НТІ. — 2002. — № 3. — С. 18-20.
49. Морозов А.О. Інформаційно-аналітичні технології підтримки прийняття рішень на основі регіонального соціально-економічного моніторингу / А.О. Морозов, В.Л. Косолапов. — К.: Наукова думка, 2002. — 231 с.
50. Нейсбит Дж. Мегатренды ; пер. с англ. М.Б.Левина. — М.: ООО «Изд-во АСТ», 2003. — 380 с.
51. Нестеренко О.В. Концептуальна модель інформаційно-аналітичної системи органа державної влади / О.В. Нестеренко // Інформаційні технології і системи. — 2003. — Т.6. — № 1-2. — С. 46-53
52. Нижник Н. р.Інформаційні технології в структурах державної служби [Електронний ресурс] / Н.Р. Нижник, Г.І. Леліков. — Режим доступу: http://www.bezpeka.com/library/asp/asp_9.html
53. Нисневич Ю. А. Государственное управление и информационная политика / Ю. А. Нисневич // НТИ. Сер. 1. — 2000. — № 4. — С. 9-14.
54. Олуйко В. Інформаційне забезпечення державної служби / В. Олуйко // Менеджер. — 2003. — № 2 (24). — С. 12-17.

55. Осауленко О.Г. Інформаційне забезпечення державного управління сталим розвитком / О.Г. Осауленко. — К., 2001. — 72 с.

56. Пал Леслі А. Аналіз державної політики : пер. з англ. І.Дзюба. — К.: Основи, 1999. — 422 с.

57. Парсонс В. Публічна політика. Вступ до теорії й практики аналізу політики: пер. з англ. — К.: Видавн. дім «Києво-Могилян. акад.», 2006. — 520 с.

58. Пархоменко О.В. Дослідження стану аналітичних методів в інформаційно-аналітичній діяльності / О. В. Пархоменко, Т. К. Куранда // НТІ. — 2004. — № 1. - С. 18-27.

59. Плаксов В. А. Особенности формирования рыночных отношений в информационной деятельности / В. А. Плаксов // Информация и рынок. — 1991. — № 2. — С. 61-70.

60. Практичні аспекти інформаційно-аналітичної роботи: навч. посіб. ; за заг. ред. С.О. Телешуна. — К.: Вид-во НАДУ, 2007. — 44 с.

61. Райков А.Н. Информационно-аналитические технологии для федеральных органов исполнительной власти / А.Н. Райков // НТИ. Сер. 1. — 1995. — № 5. — С.15-19.

62. Рухадзе І. В. Технологія інформаційно-аналітичної підтримки менеджменту / І. В. Рухадзе // НТІ. — 2004. — № 3. — С. 49-51.

63. Сафонова О. Удосконалення системи формулювання та розкриття інформації органами виконавчої влади у сфері регулювання корпоративних відносин в Україні / О. Сафонова // Вісник Української академії державного управління. — 2006. — № 1. — С. 184-189.

64. Семир'янов Д.Я. Інформаційно-аналітичне забезпечення управління підрозділами податкової міліції України: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Правознавство» / Д.Я. Семир'янов ; Державна податкова адміністрація України; Національна академія держ. податкової служби України. — Ірпінь, 2004. — 18 с.

65. Сендзюк М.А. Інформаційні системи в державному управлінні: навч. посіб. / М.А. Сендзюк. — К.: КНЕУ, 2004. — 339 с.

66. Серант А. Особливості формування системи зв'язків з громадськістю органів державного управління та місцевого самоврядування в Україні / А. Серант // Вісник Української академії державного управління. — 2001. — № 4. — С. 401-402.

67. Сілкова Г. Інформаційно-аналітична діяльність як напрям інформаційної діяльності / Г. Сілкова // Вісник книжкової палати. — 2001. — № 2. — С.14-15.

68. Сурмін Ю.П. Аналітична діяльність у державному управлінні: технологічний аспект / Ю.П. Сурмін // Актуальні проблеми державного управління. — Д.: ДФ УАДУ, 2000. — Вип. 3 (3). — С. 27-48.

69. Сурмін Ю.П. Аналітична діяльність: посіб. для аналітика неприбуткової організації / Ю.П. Сурмін. — К.: Центр інновацій та розвитку, 2002. — 96 с.

70. Сурмін Ю.П. Майстеряна вченого: підруч. для науковця / Ю.П. Сурмін. — К.: Навч.-метод. центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2006. — 302 с.

71. Тертичка В.В. До питання про ціннісні орієнтації аналітика-експерта в аналізі державної політики / В.В. Тертичка // 36. наук. праць УАДУ. — К.: Вид-во УАДУ, 2001. — Вип. 1 «А». — С. 53-58.

72. Тертичка В.В. Інформаційно-аналітичне забезпечення державної політики / В.В. Тертичка // Вісник Української академії державного управління. — 2000. — № 1. — С. 314-325.

73. Тертичка В.В. Особливості аналізу державної політики в умовах регіональної моделі управління / В.В. Тертичка // Зб. наук. праць УАДУ ; за заг.ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. — К.: Вид-во УАДУ, 2000. — Вип. 2, ч. 1. — С. 231-236.

74. Толковый словарь по основам информационной деятельности ; под ред. проф. Н.Н.Ермошенко ; Укр. акад. информатики, Укр. ин-т науч.-техн. й экон. информ. — К., 1995. — 249 с.

75. Туронок С.Г. Политический анализ: курс лекций: учеб. Пособие / С.Г. Туронок. — М.: Дело, 2005. — 360 с.

76. Ушаков Е.В. Введение в философию и методологию науки: учебник. — М.: «Экзамен», 2005. — 528 с.

77. Филиппова Л.Я. Информационный сервис Интернет (для пользователей): Учеб. пособие / Л.Я. Филиппова; Харьк. гос. акад. культуры.— Х.: ХГАК, 2004. — 143 с.

78. Филиппова Л.Я. Развитие информационно-аналитической деятельности в современных условиях и подготовка кадров // VIII Междунар. научно-практическая конференция «Система научно-технической информации: проблемы развития и функционирования»: Тезисы докл. и сообщ., 30-31 мая 2001 г.) / УкрИНТЭИ. — К.: УкрИНТЭИ, 2001. — С.127-129.

79. Филиппова Л.Я. О переподготовке кадров информационных центров Украины на базе Интернет-технологий // Информация, анализ, прогноз — стратегические рычаги эффективного государственного управления: Материалы II Междунар. науч.-практ. конференции (11-12 октября 2001 года). — Киев: УкрИНТЭИ, 2001. — С.44-47.

80. Філіпова Л.Я. Інформаційна діяльність як фахова навчальна дисципліна: змістовний аналіз / Л.Я. Філіпова // Вісник Кн. палати. — 2005. — № 2. — С.29-30.

81. Філіпова Л.Я. Професійні компетенції фахівців з документальних комунікацій: освітній аспект / Л.Я. Філіпова // Вісник Кн. Палати. — К., 2009. — С.25-28.

82. Фролова Н.В. Организационно-педагогические условия формирования профессиональных компетенций у студентов управленческих специальностей [Электронный ресурс] / Н.В. Фролова. — Режим доступа: http://www.uspu.yar.ru/vestnik/pedagoga_i_psychology/32_3/.

83. Цимбалюк В.С. Вступ до інформаційної культури та інформаційного права: монографія / В.С. Цимбалюк. — Ужгород: ІВА, 2003. — 240 с.

84. Цимбалюк В.С. Е-будущее и информационное право / В.С. Цимбалюк. — К., 2002. — 264 с.

85. Цимбалюк В.С. Інформатизація, право, управління (організаційно-правові питання): монографія / В.С. Цимбалюк. — К., 2002. — 195 с.

86. Цимбалюк В.С. Інформаційне право та інформаційна безпека / В.С. Цимбалюк. — К., 2001. — 230 с.

87. Шамрай В.О. Правове забезпечення інформаційної безпеки [Електронний ресурс] / В.О. Шамрай. — Режим доступу: http://nc.ufeі.ukrsat.com/konf2000/txhtml/security/shamraj_tez.html

88. Шапиро С.Б. Знакомьтесь: современный менеджер (портрет в интерьере рынка) / С.Б. Шапиро, В.В. Тарасенко. — Харьков: ЧП «Аркарм», 1997. — 100 с.

ТЕСТ № 2

Тема: Інформаційно-аналітична діяльність: практичні аспекти реалізації у сфері управління

Дайте відповіді на подані запитання. Перевірте правильність відповіді за ключем у розділі КЛЮЧІ ДО ТЕСТІВ. Порахуйте правильні відповіді та визначте свій результат за шкалою оцінювання, яка подана після тестів.

№	Питання	Відповідь
1	Сформулювати узагальнене визначення поняття «інформаційно-аналітична діяльність» в управлінській сфері.	
2	Назвати два рівні інформаційно-аналітичної роботи	
3	Основними формами інформаційно-аналітичної роботи є ...	
4	Інформаційну складову управлінської праці становить...	
5	Яка мета здійснення інформаційного забезпечення управління?	
6	На які 3 категорії можна поділити управлінську інформацію?	
7	З яких базових підсистем має складатися інформаційно-аналітична служба (центр) в регіоні на рівні її функцій?	
8	Поняття «інформаційно-аналітичні технології» та «інформаційні технології» є синонімами? Так чи ні?	
9	В класифікації інформаційно-аналітичних технологій визначають типи технологій за методом збору інформації. Що включає фактографічний тип технологій?	
10	Моніторингові аналітичні дослідження, як правило регламентуються ...	
11	Інформаційно-аналітичний моніторинг застосовує такі методи: ...	
12	Які засоби поширені в здійсненні інформаційно-аналітичних технологій? Назвіть 3 основні.	
13	Інформаційно-аналітичні системи визначаються як особливий клас інформаційних систем, призначених для...	
14	У якому році в Україні прийнято перший проект створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи органів?	
15	Проект інтегрованої інформаційно-аналітичної системи визначив інфраструктуру, стандарти та ...	
16	Назвіть 2 головні функціональні складові інтегрованої інформаційно-аналітичної системи..	

Закінчення табл.

№	Питання	Відповідь
17	Які головні етапи включає Концептуальна модель інформаційно-аналітичної та прогнозної підтримки прийняття рішень системного геополітичного й економічного моніторингу?	
18	Для забезпечення інформаційних потреб фізичних та юридичних осіб у структурі РІАС місцевої державної адміністрації до речним є створення ... <i>(назва служби)</i>	
19	Для вивчення, узагальнення, прогнозування ситуації в регіоні, формулювання альтернативно-конкурентних проектів управлінських рішень і надання необхідної аналітично-прогнозної, методичної інформації у структурі РІАС доцільно створити...	
20	Першим етапом моніторингового дослідження є...	
21	Обласними держадміністраціями результати моніторингу щорічно узагальнюються у такому виданні як...	
22	Вид інформаційної діяльності, пов'язаний з процесами аналізу, синтезу інформації із застосуванням методів моделювання, експертного оцінювання, діагностики і прогнозування, що реалізуються у режимах постійного збирання інформації з традиційних і нетрадиційних джерел з метою регулярного інформаційного забезпечення користувачів, це: а) експрес-аналіз; б) аналітико-синтетична переробка інформації; в) інформаційно-аналітичний моніторинг <i>(обрати 1 вірну відповідь)</i> ...	
23	Моніторинг суспільно-політичних процесів в області передбачає певні етапи, серед котрих початковим є...	
24	У часовому вимірі можна вирізняти такі рівні інформаційно-аналітичної роботи:	
25	Інформаційно-аналітичні матеріали мають містити основний текст і висновки. Зміст і структура матеріалів повинні розкривати: — аналіз і оцінку даних; — тенденції розвитку питання; — <i>(додати останній пункт)</i>	

Шкала оцінювання

Відмінно — 23-25 балів; добре — 20-22 бали; задовільно — 16-19 балів; незадовільно — 0-15 балів.

За кожен вірну відповідь виставляється 1 бал; найвища кількість балів — 25.

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ В СИСТЕМІ НАУКОВО- ТЕХНІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

- 3.1. Інформаційно-аналітична діяльність в системі науково-технічної інформації: методичні та організаційні засади
- 3.2. Галузева система науково-технічної інформації: загальна характеристика
- 3.3. Напрями НІД у регіональних центрах НТІ (ЦНТЕІ)
- 3.4. Роль організацій системи НТІ у розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення інноваційних процесів

3.1. Інформаційно-аналітична діяльність в системі науково-технічної інформації: методичні та організаційні засади

В еру інформаційного суспільства можливості кожної країни, в першу чергу, оцінюються через її інтелектуальний потенціал, наявність нових знань і технологій. У зв'язку з цим важливого значення набуває розвиток сфери науково-технічної інформації (далі НТІ).

У сучасних умовах науково-технічна інформація в багатьох країнах світу віднесена до основних пріоритетів і знаходиться в полі зору державного управління. У США, Японії, Китаї, Індії, інших країнах існують чіткі схеми державного управління інформаційними системами, збору та розповсюдження наукової і науково-технічної інформації та створення умов для забезпечення зручного доступу до неї. Країни СНД (Росія, Беларусь, Казахстан) останнім часом також приділяють цій сфері достатньо уваги.

В Україні інформаційне забезпечення науково-технічної інформації на загальнодержавному рівні здійснюється Українським інститутом науково-технічної і економічної інформації (УкрІНТЕІ); на регіональному — 13 Центрами науково-технічної інформації, що підпорядковані МОН України, ЗАТ «Харківський ЦНТЕІ», Одеським інноваційно-інформаційним центром «ІНВАЦ» та підрозділами п'яти вищих навчальних закладів. На галузевому рівні функціонують Укрмедпатінформ (державна наукова установа), Укрметалургінформ (відкрите акціонерне товариство), НДІТЕХІМ (державний науково дослідний інститут), ДПУкрНДІнафтогазінформ (державне підприємство) тощо [27].

Між тим, ефективне задоволення інформаційних потреб користувачів у науково-технічній інформації вимагає системного підходу до функціонування сфери НТІ: від створення інформації, її аналітико-син-

тетичного опрацювання та формування інформаційних ресурсів до забезпечення оперативного доступу до них, оцінки корисної інформації та інформаційно-аналітичного забезпечення державного управління у сфері інноваційної діяльності.

Таким чином, у сфері науково-технічної інформації функціонує багато організацій, але належної координації їх дій, методичного і організаційного забезпечення діяльності, фінансової підтримки ще немає. В той же час пріоритетним завданням установ інформаційної сфери на сучасному етапі є підвищення якісного рівня інформаційно-аналітичного забезпечення сфери управління.

Нещодавно на підприємствах функціонували спеціальні підрозділи НТІ, відділи з патентно-ліцензійної діяльності тощо. Зараз необхідно створювати нову систему інформаційного забезпечення, яка з часом повинна перетворитися на систему інтелектуального управління. Тому сьогодні потрібна інформація консолідована, аналітична, оброблена та підготовлена для споживачів. Бурхливий розквіт науково-технічної діяльності, наявність багатьох інформаційних джерел вимагають належно-інформаційно-аналітичного забезпечення управлінців, науковців, виробників.

Як аналітика, так і інформація мають глибоке коріння існування і розвиваються й сьогодні бурхливо за своїми правилами і методиками інформаційні й аналітичні процеси, особливо процеси системної аналітики.

У 1970-ті роки в науці та техніці спостерігалось стрімке накопичення різноманітних кількісних даних: числових — про властивості речовин та матеріалів, числових та нечислових — про навколишнє середовище, біологічних об'єктах і т.п. У зв'язку з цим пошук інформації, вибір найбільш достовірних відомостей в тих випадках, коли існують протиріччя в результатах, отриманих різними авторами, а також визначення більш доречних напрямків нових досліджень, натикаються на значні перешкоди, що обумовлені використанням різноманітних методів отримання одностипових даних, не завжди забезпечуючи необхідну точність вимірювань [20].

Ускладнення функцій управління науково-технічним прогресом, пов'язане з необхідністю обліку його соціальних, економічних та екологічних наслідків та підпорядкування науково-технічних досягнень рішенням народногосподарських задач, потребувало змінення форм та методів інформаційного забезпечення останніх. Поява у зв'язку з цим спеціалізованих міждисциплінарних досліджень, що напрямлені на обґрунтування рішень по управлінню науково-технічним прогресом, як на державному рівні, так і на рівні окремих регіонів, галузей та підприємств, призвело до необхідності формування надійної та постійно поновлюваної бази даних.

Окрім того, було встановлено, що в деяких випадках результати аналізу й відбору даних з одних і тих самих джерел інформації в галузевому й державному масштабі в інформаційних системах загального використання не фіксуються й тому при повторному виникненні вже дослідженої один раз проблеми весь цикл робіт по пошуку, відбору й аналізу інформації повторюється.

Вказані фактори визначили статус та спеціалізацію інформаційно-аналітичних центрів, які займають проміжне положення між традиційними інформаційними службами та спеціалізованими науковими організаціями. Із спеціалізованими науковими організаціями їх об'єднує те, що, виконується техніко-економічне дослідження, вони у ряді випадків виробляють нову, невідому суспільству інформацію. Основна же відмінність полягає в тому, що предметом вивчення в традиційних дослідженнях виступають самі природні чи соціальні феномени, а результатом — формулювання законів їх існування, в то час як предметом техніко-економічного чи інформаційного дослідження являється відображена в документах інформація про ці феномени, а результатом — визначення інформаційної ситуації та рівня чи перспектив розвитку тієї чи іншої проблеми [18].

Ці причини призвели до створення центрів аналізу інформації, задачами яких являлися постійний збір опублікованої та неопублікованої інформації по проблемах, що визнані важливими и довгостроковими в масштабах держави, галузі чи окремої організації, й відбір, аналіз, оцінку й класифікацію даних у відповідності до структури проблеми, забезпечення цими даними зацікавлених користувачів та проведення техніко-економічних досліджень у відповідності до технічних завдань основної фінансуючої організації.

У 1970-і роки в СРСР діяло 20 центрів аналізу даних Державної служби стандартних довідкових даних (ДСССД), діяльність якої організовувалася й направлялася Держстандартом СРСР, за участі АН СРСР, міністерств та відомств. Ці центри були створені в системі Академії наук СРСР, в Держстандарті СРСР, в Міністерстві хімічної промисловості СРСР, Міністерстві охорони здоров'я СРСР інших міністерствах. ДСССД в 70-і рр. являлася міжгалузевою багаторівневою науково-інформаційною системою, покликаною забезпечувати отримання достовірної інформації про властивості матеріалів, та оперативно задовольняти потреби науки и техніки в такій інформації [13].

На початку 1990-х рр. інформаційне обслуговування наукових досліджень здійснювалося органами державної системи науково-технічної інформації (ДСНТІ) СРСР, яка охоплювала всі галузі народного господарства та мала свої осередки в усіх регіонах країни. Характерними ознаками ДСНТІ були ієрархічність її будови та відповідність

структурі управління народним господарством. Централізоване опрацювання основних видів документів у всесоюзних інститутах і центрах інформації дозволяло виключити дублювання у процесі закупівлі літератури, істотно знизити витрати галузевих і територіальних інформаційних систем на формування та використання інформаційних ресурсів, забезпечити доступ до централізованих масивів усім зацікавленим організаціям та підприємствам.

ДСНТІ функціонувала на основі розподілення функцій між інформаційними органами різних рівнів у збиранні, опрацюванні, збереженні та розповсюдженні науково-технічної інформації. На «верхньому» рівні цієї системи було розташовано всесоюзні органи інформації: ВІНТІ; ВІНТЦ; ЦНДПІ; ДПНТБ тощо. Другий рівень складали республіканські та територіальні (багатогалузеві), а також галузеві інститути науково-технічної інформації та економічних досліджень. На низовому рівні системи перебували інформаційні підрозділи та науково-технічні бібліотечні організації і підприємств.

Основним виробником інформації (бібліографічної, реферативної, фактографічної, прогнозно-аналітичної) були інформаційні та бібліотечні центри, які складали верхній рівень ДСНТІ. Саме тут опрацьовувався увесь потік світової науково-технічної інформації. Завдяки багатогалузевому охопленню, одноразовому опрацюванню матеріалів, створенню паралельних рядів бібліографічних посібників, видання цих органів були конкурентоспроможними, вони користувалися найбільшим попитом серед науковців і дослідників. Другий потік утворювали неопубліковані документи, в яких було наведено результати науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР), технологічний досвід, раціоналізаторські пропозиції тощо. Подібні документи надходили з низових осередків до центральних галузевих органів, де вони синтезувалися та здобували належне висвітлення в виданнях інформаційного органа відповідної галузі [12].

Республіканські (регіональні) інститути науково-технічної інформації були головними в республіці з інформування про документи міжгалузеві тематики, науково-технічні досягнення та передовий досвід з різних питань промисловості, будівництва, транспорту, економіки, а також матеріали національними мовами. Республіканські центри пристосовували бібліографічну, реферативну, оглядову інформацію всесоюзних та галузевих центрів до потреб фахівців регіону, а також надсилали до них відомості про найбільш перспективні розробки в регіоні й, таким чином, також ставали виробниками вторинної інформації, тобто аналітичної. Саме цим займався УкрНДІ НТІ, який випускав оглядову та експрес-інформацію з вузькогалузевих та проблемно-тематичних питань, аналітичні огляди для керівників виробництва «Нове в науці, тех-

ніці та виробництві» (26 серій) і готував інформаційні карти та анотовані переліки технічної документації.

Складовою частиною ДСНТІ була інформаційна система з суспільних наук, головним центром якої був Інститут наукової інформації з суспільних наук (ІНІСН). Одним з видів діяльності Інституту був випуск проблемно-тематичних реферативних і бібліографічних збірників, а також аналітичних оглядів, які готувалися в співпраці з академічними інститутами. Система наукової інформації з суспільних наук мала й ряд галузевих і регіональних центрів та мережу інформаційних відділів у наукових установах і вузах. Галузеві інформаційні органи функціонували у сфері вищої освіти, культури та мистецтва, права тощо. Регіональні інформаційні центри (відділи, сектори) входили до складу академії союзних республік. Їх головним завданням було збирання, наукове опрацювання та зберігання інформації з суспільних наук, найбільш цікавої для наукових установ та державних органів республіки. Вони також координували інформаційну діяльність у межах регіону та узагальнювали досвід низових інформаційних ланок, щоб поповнювати центральні інформаційні видання та банк даних. Свою мережу інформаційного забезпечення мали й гуманітарні наукові установи АН УРСР, діяльність яких координувало Відділення наукової інформації АН УРСР [31, 32].

У підсумку вищезгаданого слід зазначити, що на початок 1990-х рр. у СРСР було закладено основи державної системи НТІ. Вона охоплювала: усі сфери суспільної діяльності — науку, виробництво, освіту, культуру, мистецтво; усі категорії споживачів інформації; виконувала майже всі види завдань інформаційного обслуговування — облік, опис, систематизацію, оцінювання, узагальнення, підсумки, рекомендацію, аналіз, прогноз (два останніх вимагали подальшого розвитку та вдосконалення); була представлена різноманітними типами інформаційних видань (бібліографічних, реферативних, оглядово-аналітичних і прогностичних). Українська наукова література виступала складовою частиною загального потоку наукових джерел, що підлягали аналітико-синтетичному опрацюванню в системі ДСНТІ.

Розпад СРСР призвів до необхідності становлення в кожній з п'ятнадцяти незалежних держав національної системи НТІ. Йшлося саме про становлення цих систем, адже формуванням національних інформаційних ресурсів республіканські системи НТІ практично не займалися через надмірну централізацію ДСНТІ.

На сьогоднішній день в Україні вже налагоджено механізм опрацювання результатів НДДКР на базі Українського інституту науково-технічної та економічної інформації (УкрІНТЕІ). Для патентної та нормативно-технічної документації створено власні системи обліку та

державної реєстрації. Бібліографічним обліком вітчизняних публікацій займається Книжкова палата України, яка випускає серію поточних державних бібліографічних покажчиків — «Літописів».

Найменшого розвитку на сьогодні зазнала оглядово-аналітична діяльність. За наявності значної кількості інформаційно-аналітичних центрів у різних міністерствах, відомствах, політичних партіях і громадських організаціях в систему загальнодоступних документальних комунікацій їх продукція практично не поступає, що унеможлиблює її ефективне використання.

За своїми завданнями інформаційно-аналітична діяльність належить до інформаційної діяльності, сутність останньої зводиться до сукупності процесів збору, аналізу, перетворення, зберігання, пошуку та поширення інформації. Інформаційно-аналітична діяльність спрямована на збір, виявлення, переробку та поширення інформації насамперед, в управлінських сферах економіки та політики. Основні процеси інформаційно-аналітичної діяльності пов'язані зі створенням та поширенням вторинної інформації [18].

Крім того, для управління сферою є не тільки оперативна орієнтація у масиві первинної інформації, як попереднє виявлення проблемних ситуацій і прогноз розвитку подій. Тому для інформаційно-аналітичної діяльності особливого значення набуває систематичне визначення проблем, що виникають у процесі базової діяльності споживачів інформації, їх аналіз та інформаційне забезпечення управлінських рішень. Це зумовлює переважне застосування різних аналітичних та прогностичних методик. Результатом інформаційно-аналітичної діяльності є вторинні документи, інформаційна модель проблеми, огляди, оглядові довідки, інформаційні звіти тощо.

Держстандартом України створено при Українському науково-дослідному інституті стандартизації, сертифікації та інформації (УкрНДІССІ) Інформаційно-аналітичний центр (ІАЦ), який передбачає: створення сучасної глобальної мережі системи Держстандарту України; ведення інформаційної роботи в рамках Міжнародної інформаційної мережі; створення банків даних в галузі стандартизації, метрології та сертифікації, в тому числі баз даних нормативної документації на методи випробувань; проведення аналізу міжнародних і національних баз даних нормативних документів країн — торгових партнерів України, щодо методів випробувань і доукомплектування національного фонду; створення єдиного банку даних органів сертифікації та випробуваних лабораторій (центрів) зі сферами їх акредитації; створення єдиного банку даних результатів випробувань продукції; розроблення та впровадження електронних форм документів з результатами оцінки відповідності. Як свідчить досвід, без виконання цих умов практично

неможливим є виконання задач інформаційно-аналітичної роботи в галузі стандартизації.

Результати інформаційно-аналітичної діяльності, засоби для їх створення та процеси цієї діяльності у галузі НТІ об'єднує поняття «Інформаційно-аналітичне дослідження», спрямоване на визначення проблемних ситуацій, що потребують вирішення, та підготовку інформаційних документів, які є підґрунтям прийняття управлінських рішень. Завданням інформаційно-дослідницької діяльності — створення вихідного знання для споживачів інформації у вигляді висновків або рекомендацій. Особливості методики інформаційно-аналітичних досліджень полягає в тому, що вони перебувають на перетині окремих наукових дисциплін, однак функціональна сутність дозволяє розглядати їх як складовий елемент інформаційно-аналітичної діяльності.

Сутність інформаційно-аналітичного забезпечення полягає в застосуванні на стадії упорядкування (інформаційна складова) методів аналітичного оброблення інформації та методів аналізу на базі інформаційних знань, підготованих шляхом інтелектуального оброблення інформаційних масивів (аналітична складова). Таким чином, є дві аналітичні стадії оброблення: на етапі формування структурованої інформації і на етапі здійснення системного аналізу діяльності фірми для прийняття рішень. Розвиток інформаційно-аналітичного забезпечення різних видів діяльності сприяє більш ефективному використанню інформації в управлінських процесах.

У загальному вигляді система прогнозування, як правило, включає в себе певну спеціалізовану управлінську структуру, що забезпечує організацію та координацію відповідних прогнозно-аналітичних досліджень, експертні групи, блок методологічного та інформаційного забезпечення, підсистему визначення критеріїв оцінки технологій та взаємодії з зацікавленими в результатах прогнозування органами державного управління, організаціями, установами тощо. Головним функціональним елементом прогнозування є експертні групи. Принципи відбору експертів як у розвинутих країнах світу так і в Україні достатньо відпрацьовані. Зокрема, заслуговує на увагу досвід УкрІНТЕІ щодо формування системи критеріїв оцінки науково-технічних напрямів.

Особливо важливою для України є така складова прогнозно-аналітичного забезпечення як технологічне прогнозування. Його метою стає визначення коротко- та довгострокових перспектив і пріоритетних напрямів технологічного розвитку та перелік критичних технологій, які є найбільш важливими для реалізації інноваційної моделі розвитку економіки [29].

Система технологічного прогнозування повинна забезпечити також надання необхідних рекомендацій органам державного управління,

підприємствам, діловим та комерційним колам для прийняття ними відповідних рішень щодо високотехнологічних розробок, забезпечення їх своєчасного патентного захисту та впровадження у виробництво.

Актуальність цього посилюється ще й тому, що через відсутність в організаціях необхідної інформації про кращі світові аналоги, технічний рівень значного числа розробок залишається на низькому рівні або фактично не визначається взагалі. Все це призводить до розпорощення фінансових, матеріально-технічних та кадрових ресурсів, ускладнює можливість застосування сучасних технологій та уповільнює темпи технологічного оновлення виробництва.

Фахівці сформулювали наступні завдання, що потребують пріоритетного вирішення:

- прискорений розвиток сучасної системи інформаційно-аналітичного забезпечення науково-технічної діяльності за рахунок створення загальнодержавної та міжгалузевих інформаційних комп'ютерних мереж і автоматизованих фондів інформації;
- створення постійної діючої системи прогнозно-аналітичного забезпечення та моніторингу науково-технічного розвитку, перспектив його впливу на соціально-економічні процеси.

На реалізацію цих завдань необхідно мобілізувати зусилля управлінців, науковців, аналітиків, працівників інформаційної сфери, патентознавців. Для забезпечення належної якості та ефективності важливо залучити до цієї роботи представників промисловості, великого та малого бізнесу.

Досліджуючи історію функціонування інформаційно-аналітичної діяльності можна відзначити, що 1970-рр. характеризувалися виникненням передумов для створення нових інформаційно-аналітичних центрів, які націлені на здійснення постійного збору опублікованої та неопублікованої інформації, а також на здійснення оцінки та класифікації даних, для забезпечення користувачів інформаційно-аналітичною інформацією, також важливим є створення в цей період автоматизованої системи інформаційно-аналітичної інформації, спрямованої на довідково-інформаційне обслуговування органів державного управління, організації, юридичних та фізичних осіб. У 1990-і рр. відбувається реконструкція ДСНТІ та системи інформаційно-аналітичної діяльності та пристосування їх до нових умов існування. У зв'язку з ситуацією що склалася, ліквідуються органи НТІ, які займаються інформаційно-аналітичною діяльністю через відсутність державного фінансування. Як наслідок виникають нові незалежні центри науково-технічної інформації, які працюють на комерційній основі.

На сьогодні ключову роль в організації ІАД в системі НТІ в Україні відіграє *УкрІНТЕІ*, яка є базовою науковою організацією в сфері реалі-

зації державної політики України в інформаційній діяльності. Наказом Міністерства освіти і науки України за інститутом закріплені окремі функції управління системою НТІ, до складу якої, окрім УкрІНТЕІ, входять Державна науково-технічна бібліотека (ГНТБ) і регіональні центри науково-технічної і економічної інформації.

Український інститут науково-технічної і економічної інформації складається із структурних підрозділів, завдяки яким функціонує інститут, а також проводиться обслуговування користувачів. У системі цих структурних підрозділів організовані такі відділи, як: прогностично-аналітичне інформаційне відділення; відділення аналізу електронних ресурсів; відділ маркетингових досліджень та інші. Відповідними постановами уряду України інститут виконує функції Центру державної реєстрації науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт (НДР і ДКР) і дисертацій, Національного виділеного центру в міжнародній довідковій системі «ІНФОТЕРРА» Програми ООН з довкілля охорони, представника інтересів України в Міжнародному центрі науково-технічної і економічної інформації.

УкрІНТЕІ забезпечує користувачів: інформаційними послугами з питань науки, техніки, економіки, інвестицій, інновацій та інше; результатами пошуку в різних базах даних за замовленням; інформацією з питань законодавства, з питань науки, техніки, економіки і т. д.; інформацією по ухваленню важливих рішень у сфері науково-технічної та економічної діяльності; науковими і інформаційними виданнями; видавничими і поліграфічними послугами; послугами з організації і проведення науково-технічних і інших заходів; можливість взяти участь в конференціях, семінарах, а також виставках, які проводить УкрІНТЕІ.

Основним напрямом наукової діяльності УкрІНТЕІ є теоретичні та практичні основи створення системи інформаційно-аналітичного забезпечення науково-технологічного і інноваційного розвитку України.

Загальна тенденція до збільшення об'ємів інформації, циркулюючої в електронних системах, вимагає від інституту посиленої уваги до комплексної комп'ютеризації інформаційних процесів на всіх рівнях та приєднання до світової інформаційної мережі Інтернет.

На рівні діяльності регіональних центрів НТІ важливими напрямками є наступні:

- створення на регіональному рівні проблемно-орієнтованих інформаційних фондів, що забезпечують вирішення соціально-економічних і науково-технічних проблем регіону, баз і банків даних;
- інформаційне забезпечення реалізації регіональних науково-технічних програм і проєктів.

Розвиток ринку наукової і технічної інформації в Україні здійснюється під впливом ринкових механізмів в процесах розповсюдження інформації.

ційних продуктів і послуг, державного регулювання інформаційної діяльності, нових інформаційних технологій, стрімким впровадженням телекомунікацій у всі сфери інформаційної діяльності. Держава має в своєму розпорядженні велику різноманітність можливостей впливу на інформаційну інфраструктуру, регулює інформаційну діяльність учасників інформаційного ринку, перш за все правовими і організаційними методами.

Кардинальні зміни в соціально-політичній і економічній сферах життя України, процес формування ринкових відносин і відповідних їм ринкових механізмів потребують оцінки стану системи НТІ країни й вимог, які до неї нині висуваються, напрацювання нових підходів щодо її організації.

Ідеться про розробку концепції Національної системи науково-технічної інформації (НСНТІ) України, котра закладає підвалини інформаційного суверенітету як права країни формувати власні інформаційні ресурси (ІР), повністю ними володіти, розпоряджатися і здійснювати власну інформаційну політику в своїх інтересах. Основоположне значення для системи НТІ в країні набуває прийнятий в Україні закон «Про інформацію» [1], згідно з яким НТІ виділено в окрему інформаційну галузь. Це дало законодавчу підставу для розробки й прийняття закону «Про науково-технічну інформацію» [5], котрий регулює правові, економічні, організаційні відносини всіх учасників інформаційної діяльності, закріплює право фізичних, юридичних осіб і держави на НТІ.

Згідно Законом України «Про науково-технічну інформацію» [2], НСНТІ може розглядатися як елемент інформаційної інфраструктури суспільства, призначений для реалізації національної політики в галузі НТІ. Організаційно НСНТІ представлено сукупністю різних інформаційних структур та правових форм їх взаємодії зі збору, обробки, збереження й розповсюдження різних видів НТІ та патентної документації.

Головними завданнями і функціями НСНТІ України є:

- збір, обробка, збереження й розповсюдження НТІ, результатів науково-технічної діяльності підприємств, організацій, закладів та окремих громадян країни;
- формування на основі вітчизняних і зарубіжних джерел бібліотечних та довідково-інформаційних фондів, баз і банків даних та забезпечення народного господарства НТІ;
- організація надходжень в Україну, обробка, збереження і розповсюдження зарубіжної науково-технічної, економічної та патентної інформації на основі вивчення світового інформаційного потоку;
- аналітико-синтетична обробка першоджерел, створення на цих засадах і розповсюдження інформаційної продукції та послуг;
- реферування всіх опублікованих джерел НТІ, створюваних на території країни;

- підготовка аналітичних матеріалів, необхідних для прийняття рішень органами державної влади й управління з питань науково-технічного, економічного та соціального розвитку України;
- розробка і впровадження сучасних технологій в практику патентної діяльності;
- організація популяризації та сприяння широкому використанню досягнень науки й техніки, передового досвіду;
- реєстрація, облік і розповсюдження результатів науково-технічної діяльності в Україні.

Централізована складова інформаційної інфраструктури реалізується державними органами й службами НТІ, науковими бібліотеками та НТБ, які є державними структурами й одиницею державного сектору НСНТІ.

Децентралізація в НСНТІ спрямована на поступове формування ринку інформаційних продуктів та послуг. Вона забезпечується різноманітністю організаційно-функціональних структур та форм власності працюючих на інформаційний ринок державних, суспільних, кооперативних, приватних й інших підприємств і організацій (комерційний сектор НСНТІ).

Оскільки головна функція НСНТІ полягає у створенні в Україні умов для вільного обміну досягненнями сучасної науки, техніки й виробництва та швидкого їх впровадження в різні галузі народного господарства, то в основу діяльності НСНТІ має лягти безперервне збирання всіх видів науково-технічної літератури і патентної документації на будь-яких носіях, що мають відношення до розвитку науки, техніки, виробництва, їх бібліотечно-бібліографічна обробка, впорядковане зберігання і розповсюдження. Тому наступним рівнем інформаційної роботи НСНТІ є цілеспрямований відбір першоджерел, їх аналітико-синтетична переробка, створення на цій основі аналітичних довідок, оглядів, доповідей та інших видів інформаційної продукції.

Отже, підсистеми наукових, НТБ та довідково-інформаційних фондів органів НТІ виконують функції формування фондів першоджерел НТІ. При цьому на наукові та науково-технічні бібліотеки покладається завдання формування національного інформаційного ресурсу, зокрема щодо науково-технічної літератури (книги, брошури, періодичні видання, депоновані рукописи, переклади НТЛ і документації тощо), а на довідково-інформаційні фонди органів НТІ — стосовно спеціальних видів НТІ (патентна, нормативно-технічна, конструкторська документація, промислові каталоги, патентно-асоційована література, звітна науково-технічна документація з НДР та ДКР).

Підсистема галузевих та відомчих органів і служб НТІ діє в інтересах задоволення інформаційних потреб галузі й виконує функції фор-

мування висхідного потоку НТІ (взаємодіючи з державними територіальними органами НТІ), довідково-інформаційних фондів, БД галузевого і профільного характеру, інформаційні ресурси, доступ до яких стане можливим завдяки її інтеграції з іноземними й міжнародними комп'ютерними мережами.

3.2. Галузева система науково-технічної інформації: загальна характеристика

Розглянемо напрямки ІАД органів НТІ в Україні *на прикладі Галузевої системи НТІ з архівної справи та документознавства (ГСНТІ АСД)*, яка є складовою національної системи науково-технічної інформації України [8].

Галузева система науково-технічної інформації — сукупність служб науково-технічної інформації (або інших підрозділів чи установ, що виконують їхні функції), діяльність яких спрямована на інформаційне забезпечення виконання завдань певної галузі чи сфери діяльності [8, С. 8].

ГСНТІ АСД функціонує з метою інформаційного забезпечення діяльності архівних установ, що знаходяться у сфері управління Державного комітету архівів України (Держкомархіву України). Структура системи наведена на рис.11.

Рис.11. Структура системи ГСНТІ АСД

ГЦНТІ АСД виконує такі функції:

- виявляє та аналізує інформаційні потреби фахівців Держкомархіву України, УНДІАСД, державних архівних установ;
- комплектує та веде довідково-інформаційний фонд (ДІФ) ГЦНТІ АСД;
- здійснює інформаційне обслуговування Держкомархіву України, УНДІАСД, державних архівних установ;

- здійснює інформаційне забезпечення пріоритетних напрямів розвитку галузі, виконання державних програм у сфері архівної справи та документознавства;

- готує інформаційні друковані видання, електронні та інші нетиражовані інформаційні документи, а також поширює їх серед архівних та інших установ;

- проводить наочні та усні інформаційні заходи за планами та замовленнями Держкомархіву України та УНДІАСД;

- організовує державну реєстрацію планових та завершених науково-дослідних робіт й дослідно-конструкторських розробок архівних установ;

- координує проведення спільних заходів з науково-інформаційної діяльності служб НТІ архівних установ;

- надає методичну та консультативну допомогу службам НТІ архівних установ;

- розробляє наукову проблематику з питань інформаційного забезпечення діяльності архівних установ.

Служби НТІ архівних установ виконують такі функції:

- ◆ виявляють, вивчають та аналізують інформаційні потреби працівників архівної установи та підпорядкованих їй архівних установ;

- ◆ здійснюють інформаційне обслуговування працівників архівної установи та підпорядкованих їй архівних установ;

- ◆ комплектують ДФ архівної установи та ведуть його ДПА (або комплектують науково-довідкову бібліотеку та ведуть ДПА у разі виконання бібліотекою функцій служби НТІ);

- ◆ готують інформаційні друковані видання, електронні та інші нетиражовані інформаційні документи;

- ◆ проводять наочні та усні інформаційні заходи;

- ◆ беруть участь у спільних інформаційних заходах в межах ГСНТІ АСД;

- ◆ забезпечують ГЦНТІ АСД та НДБ ЦДА обов'язковими примірниками видань та неопублікованих методичних розробок архівної установи;

- ◆ оформлюють і надсилають до ГЦНТІ АСД реєстраційні, облікові картки на планові й завершені науково-дослідні роботи та дослідно-конструкторські розробки архівної установи, а також підпорядкованих їй архівних установ.

НДБ ЦДА виконує такі функції:

- вивчає та аналізує потреби користувачів у профільній літературі та бібліографічній інформації;

- комплектує фонди бібліотеки профільними виданнями;

- веде довідково-бібліографічний апарат (у тому числі головну довідкову картотеку);

- готує та випускає бібліографічні та інші інформаційні видання з архівної справи та документознавства;
- видає літературу з фондів бібліотеки абонентам системи за їхніми замовленнями;
- організує тематичні виставки видань за планами і розпорядженнями Держкомархіву України та виставки нових надходжень до НДБ ЦДА.

Основними напрямками інформаційно-аналітичної діяльності ГСНТІ АСД визначаються наступні (див. рис. 12):

Рис. 12. Напрями ІАД ГСНТІ АСД

Докладніше розглянемо виявлені напрями ІАД.

1 — виявлення та аналізування інформаційних потреб абонентів системи

Виявлення та аналізування інформаційних потреб здійснюється з метою фіксування поточних та перспективних інформаційних запитів абонентів системи (користувачів інформацією), комплектування ДІФу¹, вибору режимів інформаційного обслуговування абонентів та їх реалізації.

Абонент системи усно чи письмово формулює зміст поточної інформаційної потреби як інформаційний запит. Основними складовими запиту є тема запиту, характеристики інформації, умови її надання, а також коло джерел, за якими буде здійснюватись інформування. Поточні потреби можуть бути одноразові і довготривалі, зокрема, такі, що пов'язані з плановим (рік і більше) розробленням наукової проблематики чи виконанням державних програм.

Зміст перспективної інформаційної потреби формулюється працівниками служб НТІ за результатами її виявлення та аналізування. Склад відомостей про інформаційну потребу обмежується тематикою та орієнтовним часом її актуалізації. Формулювання цієї потреби може бути підставою для перспективного планування комплектування ДІФу та

¹ **Довідково-інформаційний фонд** — структурна частина служби науково-технічної інформації, іншого інформаційного органу, що складається з сукупності первинних джерел інформації та довідково-пошукового апарату.

випереджаючого перспективного інформаційного обслуговування абонентів.

Методи вивчення довготривалих інформаційних потреб абонентів системи поділяються на безпосередні та опосередковані.

Безпосередні методи передбачають участь абонента системи у визначенні змісту та складових його інформаційної потреби. До цих методів відносять письмове або усне опитування абонента і заповнення ним форм документів з інформаційного обслуговування.

Письмове або усне опитування (інтерв'ю) передбачає відповіді на такі питання:

- тема запиту (галузь знань, формулювання проблеми, питання тощо);
- тема запиту відповідно до плану архівної установи або ініціативна (потреба в інформації, наприклад, у зв'язку з виконанням посадових, зокрема управлінських обов'язків);
- строк розроблення планової теми;
- географічні та хронологічні межі теми запиту;
- види інформації (фактографічна, концептуальна, технологічна тощо);
- види документів, за якими мають надавати інформацію: первинні (наукові, навчальні, виробничі тощо) та вторинні (бібліографічні, реферативні, оглядові тощо);
- строк та періодичність надання інформації;
- форма надання інформації (сигнальна бібліографічна інформація, реферат, першоджерело тощо);
- джерела інформації, якими абонент користується самостійно (періодичні та продовжувані видання, Інтернет тощо), чи є абонентом інших інформаційних органів та бібліотек.

Заповнення форм документів з інформаційного обслуговування передбачає:

а) фіксування відповідей абонента (зокрема, в картках зворотного зв'язку вибіркового розповсюдження інформації) щодо ефективності систем інформаційного обслуговування;

б) оформлення письмових заявок на інформаційне обслуговування у зв'язку з початком розроблення, змін у розробленні, впровадженні наукових чи методичних розробок, інших робіт, пов'язаних з функціонуванням архівної установи, що потребують інформаційного забезпечення;

в) фіксування інформації у тематичних рубрикаторах з архівної справи та документознавства. Абонент для визначення теми свого інформаційного запиту підкреслює назви тем (проблем, питань, напрямів тощо), їхні коди у тематичному рубрикаторі. Абонент також може доповнити рубрикатор іншими додатковими назвами тем.

Опосередковані методи вивчення інформації передбачають опрацювання працівниками служб НТІ опублікованих та неопублікованих джерел інформації. Здійснюється аналіз таких джерел:

а) директивні документи (укази Президента України та постанови Кабінету Міністрів України про розвиток архівної справи та діловодства, рішення колегії Держкомархіву України, накази Голови Держкомархіву України тощо);

б) планово-звітна документація архівних установ (у т. ч. звіти про науково-дослідну та методичну роботу архівних установ);

в) проблемні публікації з архівознавства, документознавства, джерелознавства, археографії, організації архівної справи та діловодства тощо.

2 — *формування інформаційних ресурсів системи*

Інформаційні ресурси системи зосереджуються у ДФі ГЦНТІ АСД, фондах НДБ ЦДА, ДІФах служб НТІ архівних установ, або в бібліотеках, що можуть бути включені до складу служб НТІ, чи таких, що виконують функції служби НТІ.

ДФі ГЦНТІ АСД та ДІФи служб НТІ архівних установ складаються з двох частин:

- фонду первинних джерел інформації;
- довідково-пошукового апарату (ДПА).

Фонд первинних джерел містить:

а) первинні видання різних типів (офіційні, наукові, виробничі, навчальні, науково-популярні, довідкові) та видів (періодичні та неперіодичні, книги, брошури, журнали, з паперовою основою, мікрофіши, в електронній формі б) неопубліковані первинні документи (звіти про науково-дослідну роботу, дисертації, депоновані рукописи, рукописи перекладів, галузеві та внутрішньовідомчі методичні посібники, рекомендації, інструкції, номенклатури справ тощо).

Основними складовими ДПА є:

а) видання та рукописи (у тому числі в електронній формі) вторинних джерел (бібліографічні, реферативні, аналітично-оглядові, фактографічні) — продукція інформаційних органів (інститутів інформації, територіальних центрів НТІ, галузевих органів НТІ), служб НТІ ГСНТІ АСД, інших служб НТІ;

б) архівні довідники — путівники, огляди фондів, описи тощо;

в) масиви виконаних аналітичних, фактографічних, бібліографічних довідок;

г) масиви реєстраційних карток на планові науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи і облікових карток на завершені науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи;

д) картотеки (тематичні, фактографічні, видові), каталоги (алфавітний, систематичний, географічний тощо);

е) головна довідкова картотека, що містить відомості про фонд методичних розробок, профільну вітчизняну та зарубіжну літературу з питань архівної справи та документознавства, спеціальних історичних

дисциплін, а також інформацію про літературу профільного для архіву характеру незалежно від місця її зберігання;

е) електронні інформаційно-пошукові бази даних.

Складовими інформаційних ресурсів НДБ ЦДА є її бібліотечні фонди та довідково-бібліографічний апарат до них. Бібліотечні фонди складають профільні видання з архівної справи, документознавства, діловодства, історичної науки, спеціальних історичних дисциплін, інших галузей знань, а також періодичних видань XVIII–XXI ст. Довідково-бібліографічний апарат містить алфавітний та систематичний каталоги на бібліотечний фонд, систему картотек (тематичних, за видами видань), у т. ч. головну довідкову картотеку..

Формування і поповнення інформаційних ресурсів НДБ ЦДА відбувається шляхом комплектування її бібліотечних фондів та ведення довідково-бібліографічного апарату до них.

Формування ДіФу ГЦНТІ АСД та ДіФів служб НТІ здійснюється за рахунок:

а) надходжень видань (у тому числі й інформаційних) шляхом їх передплати, закупівлі, книгообміну, а також безоплатного надання Держкомархівом України, УНДІАСД, архівними установами, іншими юридичними та фізичними особами;

б) видань та неопублікованих документів (звітів про науково-дослідну роботу, дисертацій, методичних розробок тощо) архівної установи, у складі якої функціонує служба НТІ;

в) копій рукописів бібліографічних покажчиків, реферативних добірок, аналітичних оглядів, інших вторинних документів, створюваних службами НТІ ГСНТІ АСД;

г) формування банку власних та копіювання створених іншими установами електронних баз даних (електронних видань наукових та інших творів, офіційних, інформаційних, історичних документів тощо);

д) створення традиційних каталогів ДіФу та картотек на публікації чи неопубліковані документи;

е) ведення службою НТІ документації з питань організації інформаційного обслуговування абонентів системи.

3 — інформаційне обслуговування

ГСНТІ АСД здійснює інформаційне обслуговування індивідуальних та колективних абонентів системи архівних установ Держкомархіву України.

Індивідуальними абонентами можуть бути працівники Держкомархіву України, державних та галузевих архівів, УНДІАСД, інших архівних установ.

Колективними абонентами можуть бути групи працівників, окремі структурні підрозділи Держкомархіву України, державних та галузевих

архівів, УНДІАСД та інших архівних установ системи Держкомархіву України.

Обов'язками абонента системи визначені наступні: а) брати участь у процесах визначення його інформаційних потреб, чітко формулювати відповіді на питання анкети ГЦНТІ АСД, іншої служби НТІ ГСНТІ АСД; б) оперативно інформувати ГЦНТІ АСД або іншу службу НТІ ГСНТІ АСД у разі незапланованої зміни інформаційної потреби і сформулювати новий запит; в) надавати до ГЦНТІ АСД, іншої служби НТІ ГСНТІ АСД відомості про використання інформації, її оцінку, пропозиції щодо удосконалення функціонування ГСНТІ АСД; г) своєчасно повертати надані йому ГЦНТІ АСД, іншою службою НТІ ГСНТІ АСД видання та неопубліковані документи.

Реалізація режимів інформаційного обслуговування здійснюється на основі використання інформаційних ресурсів ГСНТІ АСД та інформаційних ресурсів інших систем, підприємств, установ, організацій, а також Інтернет.

ГСНТІ АСД реалізує такі режими інформаційного обслуговування:

- а) за одноразовими запитами (режим «запит-відповідь»);
- б) вибіркове розповсюдження інформації (ВРІ);
- в) диференційоване інформаційне обслуговування керівників (ДОК);
- г) планова підготовка інформаційних видань;
- д) планове усне та наочне інформування.

Розглянемо детальніше зазначені режими.

а) Інформування за одноразовими запитами абонентів. ГСНТІ АСД — це відповідь на інформаційні запити, що епізодично надходять до ГЦНТІ АСД та служб НТІ архівних установ. Ці запити поділяються на:

- *бібліографічні*: уточнення бібліографічних даних публікації чи неопублікованого документа, замовлення на підготовку бібліографічної довідки, списку літератури, бібліографічного покажчика;

- *документальні*: замовлення щодо надання абоненту оригіналів видань або неопублікованих документів, їх повних копій чи частин, а також тематичної добірки джерел;

- *фактографічні*: надання відомостей про об'єкти чи процеси у сфері архівної справи та діловодства, нормативні документи, що регулюють функціонування цієї сфери, архівознавчі, документознавчі й інші поняття, про осіб, дати конкретних подій, характеристики об'єктів та процесів з інших галузей знань, а також адресної інформації щодо місць зберігання видань, статистичні відомості тощо;

- *аналітичні*: передбачають підготовку (за результатами опрацювання джерел) аналітичних довідок щодо нормативних та методичних питань функціонування архівної справи та діловодства, закордонного

досвіду у цій сфері, теоретичних проблем архівознавства та документознавства тощо. У разі диференційованого обслуговування керівників з боку абонента може бути подане замовлення щодо підготовки аналітичного огляду з певної теми чи проблеми.

б) *Вибіркове розповсюдження інформації*. Цей режим передбачає періодичне (за графіком) забезпечення абонентів інформацією про поточні надходження видань та неопублікованих документів до ДФВів чи бібліотечних фондів ГСНТІ АСД або інших фондів відповідно до попередньо сформульованих запитів абонентів. Обов'язковою умовою ВРІ є наявність зворотного зв'язку з абонентами.

Технологія реалізації ВРІ:

- 1) визначення складу абонентів;
- 2) визначення інформаційних потреб абонентів;
- 3) формування основних документів ВРІ (картотека запитів, список джерел інформування, графік надання інформації, макет картки сигнальної інформації тощо);
- 4) аналітико-синтетичне опрацювання масиву джерел за запитом;
- 5) підготовка карток сигнальної інформації та надання їх абонентам ВРІ (в друкованій чи електронній формі, зокрема за допомогою електронної пошти, засобів Інтранет);
- 6) опрацювання карток зворотного зв'язку;
- 7) надання абонентам ВРІ першоджерел інформації, їхніх копій чи інформації з них;
- 8) аналіз ефективності функціонування ВРІ, коригування за необхідності документів ВРІ, уточнення інформаційних запитів абонентів, удосконалення технологічних операцій ВРІ тощо.

в) *Диференційоване (інформаційне) обслуговування керівників (ДОК)*. Цей режим орієнтований на індивідуальне інформаційне обслуговування керівників Державного комітету архівів України та архівних установ, що знаходяться у сфері його управління.

Основними формами надання керівникам інформації у межах ДОК є:

- поточна сигнальна інформація про нові надходження видань та неопублікованих документів до фондів ГСНТІ АСД, інших фондів (інформаційних органів, бібліотек). Надання такої інформації здійснюється (на відміну від ВРІ) ініціативно та не у встановлені терміни, а з часу фіксації надходження видання чи неопублікованого документа до ГСНТІ АСД (або інформації про надходження в інші фонди);

- поточна сигнальна інформація, що стосується запитів керівників чи ініціативно надана ГСНТІ АСД з профільних питань архівної справи та документознавства, нормативної бази управління галузями, технології менеджменту, закордонного досвіду у галузі архівістики та управління документацією;

- аналітичні довідки (аналітичні зведення фактографічних даних, у тому числі аналітичні таблиці) та аналітичні огляди, що містять систематизовані, узагальнені та критично оцінені відомості, які характеризують стан і тенденції розвитку архівної справи та діловодства в Україні, його фінансового, матеріально-технічного, кадрового, нормативного, наукового й методичного забезпечення, досвіду вирішення цих питань за кордоном тощо. Аналітичний інформаційний документ залежно від його виду (щорічний, тематичний, проблемний, ситуаційний, прогностичний) може містити висновки, рекомендації, проекти рішень, а також прогностичні оцінки розвитку того чи іншого аспекту діяльності. Його підготовка може здійснюватись для орієнтації керівника в ситуації, прийняття управлінського рішення, під час обговорення профільних питань (у тому числі проектів нормативно-правових актів) в органах законодавчої та виконавчої влади, на колегіях Держкомархіву України, а також при укладанні міжнародних угод та підготовці до симпозиумів, конференцій, нарад тощо;

- тематичні досьє, фактографічні картотеки, інші добірки матеріалів (витяги з офіційних документів, копії частин наукових, методичних, довідкових, навчальних видань, рекламних публікацій тощо), необхідних для прийняття управлінських рішень;

- надання за запитом чи ініціативно видань і неопублікованих документів (чи їхніх копій за відсутності можливості видачі оригіналу) з фондів ГСНТІ АСД або інших фондів (бібліотек, інформаційних органів) з використанням можливостей замовлення видань через міжбібліотечний абонемент.

г) *Планова підготовка інформаційних видань.* ГЦНТІ АСД відповідно до плану замовлень Держкомархіву України архівним установам на підготовку науково-дослідних робіт та методичних розробок, планів науково-дослідної, методичної та науково-видавничої роботи УНДІАСД, державних архівів, галузевих архівів, інших архівних установ системи Держкомархіву України готує та видає такі інформаційні видання:

- ретроспективні бібліографічні покажчики — тематичні, персональні та біобібліографічні, спеціалізовані (одного виду джерел чи одного видавництва, установи, часопису);

- бібліографічні покажчики нових надходжень (до ДІФу ГЦНТІ АСД, ДІФу служб НТІ, науково-довідкових бібліотек архівних установ тощо);

- реферативні журнали, реферативні збірники;
- реферативні та аналітичні огляди публікацій;
- тематичні рубрикатори з архівної справи та документознавства.

Опублікування інформаційного видання здійснюють друкарським способом (шляхом тиражування). Оприлюднення тексту інформаційно-

го видання можливо через його розміщення на веб-сайті архівної установи, у межах якої функціонує служба НТІ (науково-довідкова бібліотека).

д) *Планове усне та наочне інформування.* Відповідно до плану робіт ГЦНТІ АСД, НДБ ЦДА, служби НТІ та науково-довідкові бібліотеки архівних установ проводять такі види усного та наочного інформування:

- «День інформації», на якому працівники ГЦНТІ АСД, служб НТІ усно інформують про нові надходження до ДІФу (фондів науково-довідкової бібліотеки);
- «День спеціаліста», на якому працівники ГЦНТІ АСД, служб НТІ усно інформують про нові видання з певних профільних питань організації архівної справи та діловодства;
- організація виставок нових надходжень до ДІФу (фонду науково-довідкової бібліотеки);
- організація тематичних виставок до пам'ятних дат, під час проведення конференцій, нарад, семінарів тощо;
- розміщення на веб-сайті архівної установи, у межах якої функціонує служба НТІ (науково-довідкова бібліотека), повідомлень про нові надходження до ДІФу (фонду науково-довідкової бібліотеки).

3.3. Напрями НІД у регіональних центрах НТІ (ЦНТЕІ)

Регіональні державні центри науково-технічної і економічної інформації (ЦНТЕІ) були і поки що залишаються важливою ланкою у системі управління науково-інноваційною діяльністю в Україні та є елементами регіональних інноваційних систем (РІС), які поступово формуються у нашій державі.

Практично всі центри беруть участь у реалізації регіональних науково-технічних та соціально-економічних програм та освоюють нові напрями інформаційно-аналітичної діяльності.

Законодавчо функціонування ЦНТЕІ закріплено в Законах України «Про науково-технічну інформацію» та «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [4]. Окрім цього склалося так, що де-факто ЦНТЕІ в регіонах виконують окремі завдання, які прописані Державному департаменту інтелектуальної власності, Державному агентству України з інвестицій та інновацій, Національному інформаційному центру зі співробітництва з ЄС у сфері науки і технологій тощо.

Якщо провести порівняння з міжнародною практикою, то ЦНТЕІ здійснюють також окремі функції, які в країнах ЄС, США та ін. притаманні бізнес-інкубаторам, інноваційним центрам, технопаркам, центрам

трансферу технологій, інформаційно-аналітичним центрам, тренінговим центрам і т.п.

Виходячи з практики, функціональна структура регіонального центру науково-технічної і економічної інформації, як інтелектуального ядра інноваційного консорціуму (кластеру) могла би виглядати таким чином [35]:

РЕГІОНАЛЬНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНО-ОСВІТНЬО-ПРОСВІТНИЦЬКИЙ КОНСОРЦІУМ (КЛАСТЕР)			
Основні функціональні блоки ЦНТЕІ, як інтелектуального ядра консорціуму			
блок охорони і комерціалізації інтелектуальної власності та інформаційно-аналітичного забезпечення інноваційної діяльності	блок ділової інформації і моніторингу соціально-економічних процесів у регіоні	блок освітньо-консультативної діяльності, міжнародних проєктів, віртуальних конференцій і дистанційного навчання	блок видавничо-поліграфічної, рекламно-виставкової діяльності та підтримки підприємницької ініціативи

Науково-інформаційна діяльність обласних ЦНТЕІ спрямована на інформаційне забезпечення соціально-економічного розвитку області, участі у пріоритетних регіональних програмах, інноваційних проєктах; інформаційно-аналітичне обслуговування окремих тем і розробок, комплексне науково-інформаційне забезпечення користувачів інформацією та даними, необхідними для вирішення покладених на них завдань щодо розбудови інноваційно-зорієнтованої економіки області та трансферу технологій. Формування аналітичної складової інформаційної роботи вимагає комплексного використання науково-технічних, комерційних, економічних та інших джерел інформації. Основою для обслуговування інформаційних потреб споживачів є довідково-інформаційний фонд (ДІФ) первинних документів ЦНТЕІ.

Стандартний склад ДІФу ЦНТЕІ зазвичай представлений: — книгами, брошурами; — патентною документацією; — нормативно-технічною документацією; — періодичними виданнями та іншими документами.

Електронні інформаційні ресурси ЦНТЕІ формуються на принципах розподіленої обробки і збереження інформації та використання корпоративних зведених БД. У розпорядженні ЦНТЕІ є як *корпоративні БД* (зведений електронний каталог видань НТІ; Підприємства України: адреси і номенклатура; науково-технічні досягнення і розробки України), так і *придбані БД*: (наприклад, «Консультант»; — «Леонорм-Фонд»; «Промислова власність»; — «Винаходи України»).

На замовлення органів державної влади та місцевого самоврядування, районних відділів освіти і науки, використовуючи електронні ресурси, безкоштовно надсилаються законодавчо-нормативні, методичні документи.

На базі ДІФ інформаційне забезпечення споживачів проводиться зазвичай читальних залах — читальному залі нормативної документації (НД), і в читальному залі довідково-інформаційного фонду. У читальних залах працюють і оновлюються постійно-діючі виставки літератури, законодавчих та нормативних документів за темами: «На допомогу підприємцю»; «Промислова безпека та охорона праці»; «Пожежна безпека»; «Будівництво і ціноутворення в будівництві»; «Охорона довкілля. Екологія людини»; «Державні стандарти України»; «Міждержавні стандарти»; «Патенти. Винахідництво. Раціоналізаторство»; «Кадрова робота»; «Торгівля та захист прав споживачів»; «Бухгалтерській облік»; «Сільське господарство» та інші.

На обслуговуванні в читальних залах перебувають спеціалісти підприємств різних форм власності, навчальних закладів та наукових установ. Література відділу формування інформаційних ресурсів рекламується на заходах науково-технічної інформації в ЦНТЕІ та за його межами, через випуски прайс-листів, буклетів, переліків, бібліографічних довідок, а також в щотижневому регіональному інформаційно-аналітичному бюлетені «Новини науки і освіти», на сайті ЦНТЕІ.

Обов'язковою умовою ефективної роботи ЦНТЕІ є задоволення разових запитів спеціалістів підприємств регіону у режимі «запит — відповідь». Така взаємодія спеціалістів ЦНТЕІ і спеціалістів підприємств дозволяє найбільш оперативно і цілеспрямовано організувати інформаційне забезпечення робіт, які проводять підприємства.

Тематика запитів на копії документів та інформаційні матеріали може бути досить різноманітною: патентні і нормативні документи, законодавчі акти, інформаційні та довідкові матеріали ДІФ, інструктивно-методичні документи, науково-технічна література, періодичні видання.

ЦНТЕІ надає консультації з питань інтелектуальної власності: із захисту об'єктів промислової власності та захисту об'єктів авторського права і суміжних прав. При обслуговуванні замовників надаються консультації для спеціалістів з питань охорони праці, пожежної безпеки, ціноутворенню в ремонтно-будівельних роботах. Патентознавці ЦНТЕІ надають консультації з питань інтелектуальної власності, як безпосередньо в ЦНТЕІ, так і в науково-технічних заходах, на підприємствах та вищих навчальних закладах області. Консультації надаються для науковців, підприємців, винахідників, раціоналізаторів та творчих працівників з питань:

- охорони прав на винаходи і корисні моделі;
- охорони прав на промислові зразки;
- охорони прав на знаки для товарів і послуг;
- патентування об'єктів промислової власності за кордоном;
- правових відносин між роботодавцем та авторами промислової власності;
- оформлення та використання раціоналізаторської пропозиції;
- розрахунку та виплати винагороди авторам об'єктів промислової власності.

Останнім часом набувають поширення такі напрями, як: *діяльність ЦНТЕІ в області трансферу технологій, виставкова і видавнича діяльність*.

Діяльність в області трансферу технологій спрямована на реалізацію оперативного забезпечення необхідною науково-технічною інформацією й актуальними технічними рішеннями розробників, виробників, споживачів наукомістких технологій, а також на сприяння партнерських відносин між ними.

Тісна співпраця ЦНТЕІ з винахідниками і раціоналізаторами, обробка їх розробок, оформлення охоронних документів на винаходи надає можливість трансферу технологій як по Україні так і в країнах СНД. Сприяє трансферу технологій і інформація, яка вводиться в БД «Науково-технічні розробки України» за матеріалами підприємств регіонів України та інформація, яка надається в регіональному аналітичному інформаційному бюлетені «Новини науки і освіти». На сайтах регіональних ЦНТЕІ відкривається рубрика «Інтелектуальний потенціал».

Заходи щодо поширення досягнень науки і техніки, виробничого досвіду вважаються в ЦНТЕІ окремим видом діяльності, який відзначається своєю оперативністю, цілеспрямованістю і масовістю. Заходи проводяться на підставі затвердженого «Плану науково-технічних, економічних та соціальних заходів».

З погляду фахівців, які працюють у галузі НТІ, в нових соціально-економічних умовах на державні регіональні ЦНТЕІ потрібно покласти та забезпечити базовим фінансуванням виконання таких основних функцій [35]:

- інформаційно-аналітичне забезпечення реалізації державної інноваційної політики та моніторингу стану інноваційного розвитку економіки в регіонах;
- інформаційно-консультаційна підтримка міжнародного співробітництва українських вчених у науково-дослідній сфері;
- охорона, оцінка та комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності, просування винаходів та нових технологій, співробітництво з європейською мережею центрів трансферу технологій (IRC — центрів);

- інформаційно-організаційна підтримка створення малих інноваційних підприємств (інноваційний бізнес — інкубатор) та формування регіональних інноваційно-промислових та мистецько-культурних кластерів;
- створення регіональних філіалів Державної патентної бібліотеки;
- медіа-виставкова підтримка пріоритетних напрямків науково-інноваційної діяльності в регіоні;
- надання освітньо-просвітницьких послуг у сфері інноваційного менеджменту;
- формування баз даних ділової та науково-технічної інформації, проведення контент-аналізу регіональної преси та «сірої» літератури і підготовка оглядів (загальних, тематичних, цільових).

3.4. Роль організацій системи НТІ у розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення інноваційних процесів

Слід відзначити, що форми діяльності організацій системи науково-технічної інформації (НТІ), підтвержені успішною практикою, знайшли своє відображення у Державній цільовій економічній програмі «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009-2013 роки [5] та у Державній цільовій програмі розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та моніторингу стану інноваційного розвитку економіки [6]. Зокрема, з метою комплексного вирішення проблем функціонування системи НТІ в сучасних умовах, у вищезазначених Державних програмах заплановано утворення в ряді областей на базі існуючих ЦНТЕІ інформаційно-аналітичних бізнес-інноваційних центрів європейського типу. Основне завдання регіонального інформаційно-аналітичного бізнес-інноваційного центру (РІАБЦ): стартава допомога при створенні малих інноваційних підприємств, формування ефективних екологічно безпечних інноваційних проектів, підтримка винахідників, новаторів, талановитої молоді, сприяння захисту і комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності.

На сьогодні система НТІ зорієнтована на випуск таких конкурентоспроможних видів продукції та послуг, як [31]:

- проведення маркетингових досліджень ринків інноваційних технологій;
- надання консалтингових послуг з підготовки інноваційних проектів;
- проведення моніторингу процесів впровадження інноваційних технологій;
- організація курсів з підготовки та перепідготовки фахівців по впровадженню інновацій;

- видання інформаційно-аналітичних вісників, довідково-методичних посібників, інформаційних бюлетенів;
- організація постійно діючих, спеціалізованих і міжнародних виставок зразків інноваційної продукції та послуг, науково-технологічних вітчизняних інноваційних розробок, які максимально наближені до стадії впровадження у виробництво;
- проведення рекламно-інформаційних презентацій та підготовка і видання рекламних проспектів.

Унікальними і дуже корисними для супроводження інноваційних процесів можуть стати наступні інформаційні бази даних, створені в УкрІНТЕІ:

- ◆ інтегрована система баз даних науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) і дисертацій;
- ◆ «Наукові організації: пропозиції»;
- ◆ «Науково-технічні досягнення і розробки»;
- ◆ «Технології України»;
- ◆ «Винаходи України».

Для створення сприятливих умов щодо використання винаходів та інноваційних технологій на їхній основі, УкрІНТЕІ може прийняти на себе функції координатора інформаційно-аналітичних робіт щодо впровадження інновацій та прогнозування їхніх соціально-економічних наслідків по Україні в цілому.

Є також досвід для проведення наступних робіт:

- робота з організаціями та конкретними винахідниками з метою як інформаційно-правового забезпечення створення нових винаходів, так і оцінки вже створених для визначення перспектив їхньої комерціалізації та виявлення перспективних винаходів;
- постійне оновлення та поповнення бази даних перспективних винаходів та технологій;
- розробка методик оцінки техніко-економічної ефективності винаходів;
- організація заходів з пожвавлення винахідництва та пропагування і рекламування перспективних розробок (семінари, «круглі столи», виставки тощо);
- забезпечення органів влади та управління всією необхідною інформацією для прийняття виважених та обґрунтованих рішень з фінансування тих чи інших розробок, доцільності придбання ліцензій, доцільності вкладання грошей в той чи інший бізнес тощо.

У відповідності з визначеними складовими НСНП потрібно створювати національні і комерційні БД. Національні БД забезпечують інформаційну незалежність України і мають відповідати загальнодержавним інтересам. Необхідність формування комерційних БД зумовлена процесом ринкових відносин.

Національні БД мають формуватися за рахунок бюджетних коштів та використовуватися в масштабі країни будь-якими споживачами інформації на безоплатній чи комерційній засадах. Це такі БД: про результати науково-технічної діяльності (НДР і ДКР), дисертацій, креслярсько-конструкторська документація тощо, вітчизняних та зарубіжних стандартів, промислових каталогів, рефератів першоджерел, науково-технічного потенціалу України, пріоритетних напрямів розвитку науки й техніки, патентної інформації тощо. Ці БД покликані захистити інформаційний суверенітет України.

Комерційні БД створюються з метою задоволення попиту на інформаційну продукцію та послуги на інформаційному ринку. Вони формуються за рахунок коштів комерційної організації чи замовника і можуть продаватися повністю або частково користувачу інформації. До них належать, наприклад, БД про твори, послуги та їх виробників, наявність і номенклатуру продукції, їх характеристики, інформація про фірми, ціни, рівень продажу, рекламу тощо.

Автоматизовані системи НТІ (АСНТІ), які забезпечують генерування баз та банків даних, надання абонентам прямого доступу до інформаційного ресурсу цього виду, обчислювальні мережі різного рівня та потужності для потреб інформаційного обслуговування, зосереджені на сьогодні насамперед у державному секторі.

Література до модуля 3

1. Про інформацію: закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657 — XII (із змінами) / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 48. — Ст. 650.

2. Про науково-технічну інформацію: закон України від 25 червня 1993 р. № 3322 — XII // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 33. — Ст. 345.

3. Про Національну програму інформатизації: закон України від 4 лютого 1998 р. № 74/98-ВР (Із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 13 вересня 2001 року № 2684-III) / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради. — 1998. — № 27-28. — Ст. 182.

4. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: закон України від 14 вересня 2006 р. № 143-V // Відомості Верховної Ради України. — 200. — № 4. — Ст. 434. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=143-16>

5. Державна цільова економічна програма «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009-2013 роки [Електронний ресурс]: постанова Кабінету Міністрів України від 14 травня 2008 р. № 477. — Режим доступу: http://www.in.gov.ua/index.php?lang=ua&get=55&law_id=180

6. Державна цільова програма розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та моніторингу стану інноваційного розвитку економіки [Електронний ресурс]: по-

станова Кабінету Міністрів України від 7 травня 2008 р. № 439. — Режим доступу : http://www.in.gov.ua/index.php?lang=ua&get=55&law_id=176

7. Про стан і розвиток науково-технічної інформації в умовах формування інформаційного суспільства [Електронний ресурс]: рішення Колегії Міністерства освіти і науки України від 29 червня 2006 р., протокол № 8/3-13. Режим доступу : http://www.mon.gov.ua/laws/29_06_06_1.doc

8. Галузева система науково-технічної інформації з архівної справи та документознавства. Структура та основні напрями функціонування : СОУ 92.5-22892594-001-2004. — [Чинний від 2005-01-01]. — К.: Державний комітет архівів України, 2005. — 28 с. — (Стандарт Держкомархіву України).

9. Положення про Галузеву службу науково-технічної інформації (ГСНТІ) з архівної справи та документознавства: Схвалено Методичною комісією Державного комітету архівів України. — К., 1999. — 4 с.

10. Воронков І. В. Проблеми формування електронних інформаційних ресурсів з науково-технічної та економічної діяльності в Україні наступний етап / І.В. Воронков // НТІ. — 2003. — № 4. — С. 9-13.

11. Гиляревский р.С. Справочник информационного работника ; науч. ред. р.С. Гиляревский, В.А. Минкина. — СПб.: Профессия, 2005. — 552 с. — (Серия «Библиотека»).

12. Гончаренко А.П. Шляхи розвитку системи НТІ / А.П. Гончаренко, М.С. Яворський // НТІ. — 2004. — № 1. — С. 6-9.

13. Грабченко Г. М. Справочно-информационные фонды органов НТИ: проблемы развития в условиях научно-технического прогресса / Г.М. Грабченко. — К. : О-во «Знание» УССР, 1989. — 15 с.

14. Гришина Ф. Е. Состояние и перспективы развития стандартизации в области научно-технической информации, библиотечного и издательского дела / Ф. Е. Гришина, О. А. Антошкова, О. И. Ефремова // НТИ. Сер. 1. Организация и методика информ. работы. — 2002. — № 1. — С. 22–24.

15. Дворкина М. Я. Терминосистема иноформационного обслуживания / М.Я. Дворкина // НТИ. Сер. 1. Организация и методика информ. работы. — 2001. — № 1. — С. 26, 35–37.

16. Євтушенко В. М. Зарубіжний досвід визначення пріоритетів науково-технічного розвитку / В. М. Євтушенко // НТІ — 2004. — № 2. — С. 35-58.

17. Кобелев О.М. Становлення інформаційно-аналітичної діяльності в сфері НТІ / О.М. Кобелев // Вісник Харківської державної академії культури: зб. наук. пр. Вип. 24. — Х.: ХДАК, 2009. — С. 89-97. http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKhdak/2009_24.pdf

18. Конотопов П.Ю., Курносів Ю.В. Аналітика. Методологія, технологічне і організаційні аспекти інформаційно-аналітичної роботи. — М: Русаки, 2004. — 250 с.

19. Корсунський С. В. Науково-технічна сфера, як ключовий елемент економічного розвитку / С. В. Корсунський // НТІ — 2003. — № 3. — С. 16-20.

20. Крулькевич М.И., Сынова Е.М. Информационная деятельность в организациях. — Донецк: ДонУ, 2001. — 176 с.

21. Обвінцева Г.І. Використання електронних інформаційних ресурсів УкрІНТЕІ в забезпеченні наукових досліджень і розробок / Г. І. Обвінцева // НТІ. — 2004. — № 3. — С. 14-16.

22. Обвінцева Г.І. Розробка інформаційної моделі моніторингу науково-технологічної та інноваційної діяльності в Україні з використанням систем

електронних інформаційних ресурсів / Г. І. Обвінцева // НТІ. — 2003. — № 4. — С. 21-24.

23. Пархоменко О.В. Інформаційно-аналітичне забезпечення процесу прийняття рішень в системі науково-технічної інформації : дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук: 08.02.02 «Економіка і управління науково-технічним прогресом» / О.В. Пархоменко ; Український ін-т науково-технічної і економічної інформації (УкрІНТЕІ). — К., 2006. — 211 с.

24. Пархоменко О.В., Куранда Т. К. Дослідження стану аналітичних методів в інформаційно-аналітичній діяльності / О. В. Пархоменко, Т. К. Куранда // НТІ — 2004. — № 1. — С. 18-27.

25. Попадинець В.І. Деякі аспекти становлення та державного регулювання розвитку національної системи науково-технічної інформації України [Електронний ресурс] / В.І. Попадинець. — Режим доступу : http://www.niurr.gov.ua/ukr/publishing/panorama4_2000/popa_20.htm

26. Попович О. С. НТІ та інноваційний розвиток / О. С. Попович // НТІ. — 2002. — № 2. — С. 29-31.

27. Про стан і розвиток науково-технічної інформації в умовах формування інформаційного суспільства [Електронний ресурс] : рішення колегії МОНУ від 29.06.2006, протокол № 8/3-13. — Режим доступу : <http://yurist-online.com/zakoni/002/02/002155.php>

28. Про формування довідково-інформаційного фонду ГСНТІ: Наказ Державного комітету архівів України від 5 лютого 2001 р. № 9.

29. Радченко В. Створення елементів національної системи інформаційних ресурсів з науково-технічної та економічної інформації / В.. Радченко // Бібл. вісник. — 2000. — № 3. — С. 2-5.

30. Саверченко О.О Проблеми інформаційно-аналітичного забезпечення інноваційного розвитку [Електронний ресурс] / О.О. Саверченко. — Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Table/Zhalilo21/011.htm>

31. Филиппова Л.Я. Развитие информационно-аналитической деятельности в современных условиях и подготовка кадров / Л.Я. Филиппова// VIII Международ. научно-практическая конференция «Система научно-технической информации: проблемы развития и функционирования»: Тезисы докл. и сообщ., 30-31 мая 2001 г.) / УкрІНТЕІ. — К.:УкрІНТЕІ, 2001. — С.127-129.

32. Филиппова Л.Я. О переподготовке кадров информационных центров Украины на базе Интернет-технологий / Л.Я. Филиппова// Информация, анализ, прогноз — стратегические рычаги эффективного государственного управления: Материалы II Междунар. науч.-практ. конференции (11-12 октября 2001 года). — Киев: УкрІНТЕІ, 2001. — С.44-47.

33. Філіпова Л.Я. Інформаційна діяльність як фахова навчальна дисципліна: змістовний аналіз / Л.Я. Філіпова // Вісник Книжк. палати. — 2005. — № 2. — С.29-30.

34. Шаповалова Л. А. Роль НТІ на шляху переходу України до інноваційного типу розвитку/ Л. А. Шаповалова // НТІ. — 2003. — № 4. — С. 32-34.

35. Яворський М.С. Мережа центрів науково-технічної і економічної інформації як елемент національної інноваційної системи України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://cstei.lviv.ua/upload/pub/Yavorsky/1218195568_69.doc

ТЕСТ № 3

**Тема: Інформаційно-аналітична діяльність:
практичні аспекти реалізації в системі
науково-технічної інформації**

Дайте відповіді на подані запитання. Перевірте правильність відповідей за ключем у розділі КЛЮЧІ ДО ТЕСТІВ. Порахуйте правильні відповіді та визначте свій результат за шкалою оцінювання, яка подана після тестів.

№	Питання	Відповідь
1	Яка організація в Україні виконує інформаційне забезпечення науково-технічною інформацією на загальнодержавному рівні?	
2	Які установи в Україні виконують інформаційне забезпечення науково-технічною інформацією на регіональному рівні?	
3	Які завдання виконують центри аналізу інформації?	
4	Які інформаційні послуги надає УкрІНТЕІ?	
5	Якими є результати інформаційно-аналітичної діяльності?	
6	Створення системи інформаційно-аналітичного забезпечення науково-технологічного і інноваційного розвитку України є основним напрямом наукової діяльності (<i>назвати організацію</i>)...	
7	Що розуміють під ГСНТІ?	
8	Який структурний підрозділ ГСНТІ архівної справи та документознавства (ГСНТІ АСД) комплектує та веде довідково-інформаційний фонд (ДФ)?	
9	В яких формах абонент ГСНТІ формулює зміст власної інформаційної потреби?	
10	Де зосереджуються інформаційні ресурси ГСНТІ АСД?	
11	З яких двох частин складається ДФ?	
12	Чи входять архівні довідники до складу ДПА?	
13	Які картотеки можуть бути у складі ДПА?	
14	Хто може бути індивідуальними абонентами ГСНТІ АСД?	
15	Що передбачає вибіркове розповсюдження інформації (ВРІ) в ГСНТІ АСД?	
16	Який склад має ДІФ ЦНТЕІ?	
17	Діяльність ЦНТЕІ в області трансферу технологій спрямована на реалізацію... (<i>доповнити</i>)...	
18	У розпорядженні ЦНТЕІ є корпоративні БД, які включають:.... (<i>доповнити</i>)...	

Закінчення табл.

№	Питання	Відповідь
19	Основні функціональні блоки ЦНТЕІ, як інтелектуального ядра консорціуму, включають 4 блоки: 1) блок охорони і комерціалізації інтелектуальної власності та інформаційно-аналітичного забезпечення інноваційної діяльності; 2) блок ділової інформації і моніторингу соціально-економічних процесів у регіоні; — <i>(додати ще 2 блоки)...</i>	
20	Основними напрямками інформаційно-аналітичної діяльності ГСНТІ АСД визначаються наступні 3: <i>(продовжити)...</i>	
21	Чи входять в структуру системи ГСНТІ АСД бібліотеки?	
22	На яку діяльність спрямована будь-яка Галузева система науково-технічної інформації ?	
23	В концепції Національної системи науково-технічної інформації (НСНТІ) України закладено підвалини якого суверенітету?	
24	На сьогоднішній день в Україні налагоджено механізм опрацювання результатів НДДКР на базі якої організації?	
25	Інформаційне забезпечення науково-технічної інформації в Україні на загальнодержавному рівні здійснюється УкрІНТЕІ, а на регіональному рівні — 13 ЦНТІ, які є самостійними установами чи ні?	

Шкала оцінювання

Відмінно — 23-25 балів; добре — 20-22 бали; задовільно — 16-19 балів; незадовільно — 0-15 балів.

За кожен вірну відповідь виставляється 1 бал; найвища кількість балів — 25.

ІНФОРМАЦІЙНІ ПРОДУКТИ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ІНФОРМАЦІЙНО- АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- 4.1. Поняття про інформаційну продукцію
 - 4.1.1. Тракткування терміну «інформаційні продукти». Взаємозв'язок понять «інформаційна продукція» — «інформаційний продукт» — «інформаційна послуга»
 - 4.1.2. Виробники інформаційної продукції
 - 4.1.3. Регламент на інформаційну продукцію
- 4.2. Інформаційно-аналітична продукція: питання типології
 - 4.2.1. Класифікація інформаційно-аналітичної продукції
 - 4.2.2. Типологія інформаційних продуктів і послуг
- 4.3. Фактографічна інформаційна продукція
- 4.4. Реферат як один з основних видів документної інформаційної продукції

4.1. Поняття про інформаційну продукцію

4.1.1. Тракткування терміну «інформаційні продукти». Взаємозв'язок понять «інформаційна продукція» — «інформаційний продукт» — «інформаційна послуга»

Користувачем інформації можуть бути будь-яка людина або колектив, що потребує інформації, відібраної з масиву документних джерел і опрацьованої відповідно до інформаційної потреби. Іншими словами, користувач потребує *документної*, тобто зафіксованої на матеріальному носії, *документографічної* інформації, об'єктом якої є документ (документи); *фактографічної* інформації, що характеризує певний факт, подію чи їхню сукупність; *концептографічної* інформації, що характеризує певні ідеї, думки, концепції, погляди, уявлення; *бібліографічної* інформації, що містить відомості про документ (про його частину чи документний потік, масив, ресурс, фонд). Таку інформацію створюють для інформування користувача про існування документа, його внутрішні (змістові) та зовнішні (формальні) ознаки і властивості, для орієнтування в документному потоці, масиві, ресурсі, фонді. Цю інформацію може бути подано в будь-якій формі (усній, рукописній, друкованої, електронній тощо) як каталоги і картотеки, бібліографічні посібники, огляди і дайджести, а також як частини інших документів і т. д. Отже, йдеться про інформацію, яка є результатом наукової обробки первинних документів і має риси інформаційно-аналітичного дослідження [24, С.277-278].

Термінологічно поняття інформаційна продукція, інформаційний продукт та інформаційна послуга визначені недостатньо чітко і часто вживаються як синонімічні. Особливу увагу в спеціальній літературі приділяють розгляду феномена інформаційної послуги і таких аспектів цього поняття як: визначення, класифікація, співвідношення термінів бібліотечна й інформаційна послуга. Підсумки наукових дискусій з цього питання і докладний термінологічний аналіз наведені у монографії М.Я.Дворкіної [15], в дисертаційних дослідженнях С.А.Аверьянова [8] і І.С.Пилко [28].

У довідниках, енциклопедіях та інших джерелах *«послуга»* визначається як дія, що приносить користь іншому, або як робота, яка виконується для задоволення чієїсь потреб, тобто — певна доцільна діяльність, яка існує у формі корисного ефекту праці — товару, продукту. Таким чином, підкреслюється, що основою послуги повинно бути задоволення потреб через корисний ефект праці, а, як відомо, корисний ефект праці є умовою будь-якої виробничої діяльності.

Ф.Котлер визначає *послуги* як діяльність, яку одна сторона може запропонувати іншій; невідчутна дія, яка не приводить до володіння будь-чим. Її надання може бути пов'язане з матеріальним продуктом [23, С.541].

Найпоширеніші визначення термінів даної предметної області наведені у табл. 4.1.

Таблиця 4.1

ТЕРМІНОЛОГІЯ ПРЕДМЕТНОЇ ОБЛАСТІ «ІНФОРМАЦІЙНІ ПРОДУКТИ»

Термін	Визначення	Джерело
Інформаційний продукт (продукція)	матеріалізований результат інформаційної діяльності, призначений для задоволення інформаційних потреб громадян, державних органів, підприємств, установ і організацій	ГОСТ 7.9-95. Реферат и аннотация. Общие требования [4]
Інформаційна продукція	документи, інформаційні масиви, бази даних і інформаційні послуги, які є результатом функціонування інформаційних систем	ГОСТ 7.0-99. Информационно-библиотечная деятельность, библиография. Термины и определения [2]
Інформаційна продукція	матеріалізований результат інформаційної діяльності, призначений для задоволення інформаційних потреб громадян, державних органів, підприємств, установ і організацій	Закон України «Про інформацію» [1]

Закінчення табл. 4.1

Термін	Визначення	Джерело
Інформаційний продукт (продукція)	документована інформація, яка підготовлена і призначена для задоволення потреб користувачів	Проект Закону України «Про концепцію національної інформаційної політики» [5]
Інформаційні продукти наукової обробки документів	документально зафіксована інформація як результат і засіб аналітико-синтетичної діяльності	[16, С.279]
Інформаційні продукти	представляють собою опрацьовані твори і інформаційні ресурси — на базі останні створюється інформація, яка може розглядатися як предмет купівлі-продажу, хоча вона й не є матеріальним об'єктом. На відміну від інформаційних ресурсів ІІ завжди виступають у систематизованому вигляді — у якості каталогів, публікацій, баз даних, рекламних, презентаційних, навчально-методичних матеріалів та інших	Інформаційний бизнес (http://market-pages.ru/bussines/52.html)

Найрозробленішою для сфери інформаційного обслуговування уявляється терміносистема, запропонована російською дослідницею В.В. Брежнєвою [9, 10]. Зокрема, аналіз дефініцій, представлених в професійній літературі, у т.ч. нормативно-правового характеру, й використання досвіду, накопиченого в маркетингу послуг, дозволив авторці дійти висновку, що в якості родового терміну доцільно використовувати термін «*інформаційна продукція*», припускаючи, що вона може бути представлена як в матеріальній, так і не в матеріальній формі. У тому випадку, коли результати інформаційно-бібліотечної діяльності набувають матеріальну, речовинну форму, вживається термін «*інформаційний продукт*». У якості інформаційних продуктів можуть виступати дайджести, аналітичні огляди, бібліографічні покажчики, реферативні журнали і т.д. До складу інформаційної продукції, окрім інформаційних продуктів, входять також *інформаційні послуги*, що не мають речовинної форми (матеріального носія). Приклади: усні довідки, консультації бібліографа, видача книг, пошук в Інтернеті ті ін.

Аналіз літератури і досвіду роботи сервісних служб дозволив запропонувати таку характеристику послуги, як гнучкість, динамічність, можливість прилаштовування під індивідуальні потреби користувача. Продукт представляє собою завершену форму, що є сумою характерис-

тик, які визначають як його функціональне призначення, так і зовнішній вигляд. Зміна характеристик можлива лише у процесі підготовки наступної модифікованої моделі, яка в момент випуску у виробництво також набирає статичну форму. Послуга, на відміну від продукту, може бути розроблена з урахуванням індивідуальних потреб.

Хоча в літературі проводиться досить чітка межа між продуктами і послугами, у той же час провідною тенденцією обслуговування є все більше злиття продуктів і послуг.

В дійсності майже завжди набуття продукту супроводжується супровідними послугами. Суть того, що набувається, може бути відчутним або невідчутним. Наприклад, такий інформаційний продукт як підбірка тематичних посилань на Інтернет-ресурси неможлива, якщо комп'ютер користувача не приєднаний до Мережі. У даному випадку продукт можна розглядати як матеріальну оболонку послуги.

В той же час результатом надання інформаційної послуги є надання користувачу інформаційного продукту. Так, замовляючи проведення маркетингового дослідження, користувач «на руки» має одержати звіт про маркетингове дослідження. При виконанні прес-кліпінгу користувачу надається дайджест преси. Результатом пошуку в електронному каталозі є роздруківка відповідних запити користувача даних або копіювання їх на машиночитаний носій.

Інформаційна продукція може бути представлена у матеріальній, речовинній формі і тоді для її позначення вживається термін *інформаційний продукт* або *інформаційний товар*. В якості інформаційних продуктів можуть виступати дайджести, аналітичні огляди, бібліографічні покажчики та ін.

Ще однією складністю, яка утруднює аналіз, виявляється смислова близькість понять «послуга» і «обслуговування». Обслуговування — це процес, а його результатом може бути послуга або продукт. Послуга — це результат діяльності, а не сама діяльність. Діяльність — це надання послуг, обслуговування, самообслуговування. Незалежно від того, чи втілені результати діяльності інформаційного працівника в матеріальну форму чи ні, сервісною діяльністю вона стає тоді, коли запитана користувачем і її результати використані ним (корисні для нього). Таким чином, уявляється доцільним використання такої системи термінів:

Інформаційна продукція — кінцевий результат інформаційно-бібліотечної діяльності, спрямований на задоволення інформаційних потреб користувачів і представлений у вигляді інформаційних продуктів та інформаційних послуг

Інформаційний продукт — кінцевий результат інформаційно-бібліотечної діяльності, закріплений на матеріальному носії, що уможливує його багаторазове використання з метою задоволення інформаційних потреб користувачів

Інформаційна послуга — корисний кінцевий результат інформаційно-бібліотечної діяльності, представлений в нематеріальній формі, спрямований на задоволення інформаційних потреб користувачів, досить часто також і шляхом надання інформаційних продуктів

Основними характеристиками інформаційних продуктів і послуг виявляються наступні:

- корисність;
- тиражування;
- старіння (деактуалізація) — інформаційні продукти втрачають з часом притаманну їм спочатку споживчу вартість. Це об'єктивний процес втрати соціальною інформацією ціннісних властивостей з появою більш повних і достовірних відомостей;
- адресність (зокрема, продукти повинні враховувати особливості тих чи інших груп користувачів і їх індивідуальні властивості);
- наукоємність. Створення інформаційного продукту потребує значних витрат інтелектуальної праці на пошук, опрацювання та аналіз інформації. Це зумовлено двома факторами: по-перше, для інформаційного виробництва потрібне дедалі досконаліше технічне обладнання і програмно-лінгвістичне забезпечення (паралельні процеси, інтелектуальні інтерфейси, автоматизовані засоби набування знань, способи оперування мовами програмування високого рівня, бази даних з великими навігаційними можливостями тощо). Отже, для створення засобів виробництва інформаційних продуктів потрібний високий рівень знань. Нові засоби інформаційного виробництва — результат не технологічного удосконалення, а застосування найновіших наукових досягнень. По-друге, використовувати засоби можна лише за умови значних інтелектуальних зусиль. Через це процес інформаційного виробництва великою мірою включає в себе добування нових знань про нього і не звільняє від інтелектуальної праці тих хто розробляє і тих хто користується інтелектуальними системами;
- незнищеність — інформаційний продукт зберігає інформацію, яка в ньому міститься, незалежно від того, скільки разів вона була використана. Більш того, ця інформація може бути багато разів тиражована різними користувачами, які мають до неї доступ

4.1.2. Виробники інформаційної продукції

Протягом десятиріч у суспільстві існувала стійка думка, що організації, які здійснюють інформаційне обслуговування, традиційно є бібліотеки і інформаційні служби. До них зверталися користувачі, зустрічаючись з необхідністю отримання інформації.

Зараз ситуація кардинально змінилася, що пов'язано зі зростанням ролі інформації у сучасному суспільстві, підвищенням попиту на неї, усвідомленням комерційної вигоди від її продажу і розширенням асортименту інформаційної продукції. Як наслідок, на інформаційному ринку працює велика кількість різноманітних організацій, які пропонують широкий спектр інформаційних продуктів і послуг.

Організації, які діють на інформаційному ринку в якості виробників, можна об'єднати за *профілем основної діяльності* в основні групи:

- центри — створювачі первинних документів, інформаційної продукції, яка раніше була відсутня в первинному інформаційному потоці (ВНЗ, НДІ, видавництва, фірми розробники програмного забезпечення, студії Web-дизайну та ін.);

- центри — накопичувачі інформаційних ресурсів, генератори баз даним (яскравими прикладами організацій, які створюють бібліографічні бази даних, є НБУВ, УкрІНТЕІ, ДНТБ; організації, які готують фактографічні бази даних: «Інтернорд Компас», інформаційний комерційний центр «Внешняя связь» (Росія); організації, які спеціалізуються на підготовці повнотекстових баз даних: інформаційно-правовий консорціум ЛІГАБізнесІнформ;

- центри — держателі (зберігачі) інформаційних ресурсів (бібліотеки, музеї, архіви);

- центри, які здійснюють аналітичну обробку інформаційних ресурсів за запитами кінцевих користувачів (інформаційно-аналітичні і маркетингові агентства).

Пропонована схема є відкритою, постійно поновлюваною у ході змін, що відбуваються на інформаційному ринку. Часто буває важко визначити основний профіль діяльності, оскільки в реальному житті організації працюють за декількома напрямками. Так, бібліотеки здійснюють зберігання інформаційних ресурсів, надають користувачам доступ до них і здійснюють на їх базі підготовку нової інформаційної продукції.

Важливим аспектом є *форма власності* організацій, оскільки звичайно саме вона визначає умови надання послуг, а у ряді випадків і їх якість.

Сфера впливу організації також є важливою ознакою, оскільки побічно може свідчити про обсяг і надійність інформаційних ресурсів, що використовуються для підготовки інформаційних продуктів і послуг. Можна виділити:

- організації, які є представництвами міжнародних організацій (COFACE IGK Ukraine, Дан енд Бредстрит D & B; Creditreform; STN International);

- організації всеукраїнського рівня (УкрІНТЕІ, ЦНТБ, НБУВ);

➤ організації регіонального рівня (наприклад, Черкаський ЦНТЕІ, центри ділової і правової інформації: інформаційно-аналітичний центр правової та ділової інформації «Праксіс»);

➤ організації низового рівня, які є структурними підрозділами будь-яких установ, наприклад, відділ довідки і інформації газет, інформаційні центри тощо.

Важливо з'ясувати, чи носить діяльність організації універсальний характер чи вона *спеціалізується* на обслуговуванні певної тематичної галузі (наприклад, в галузі науково-технічної, медичної чи правової інформації). В певній мірі про якість інформаційних продуктів і послуг, про широту їх асортименту свідчать і такі дані, як *чисельність працівників* (в інформаційних фірмах може працювати від трьох до кількох сот осіб); *період роботи на інформаційному ринку* (більшість фірм інформаційного бізнесу виникли в середині 1990-х рр. Крупні державні установи були створені ще у 1930-1940 рр., значне число бібліотек нараховують не одне сторіччя свого існування).

Вивчення діяльності різних організацій, які представляють свою продукцію на інформаційному ринку, необхідне ще й тому, що частина підготовлених ними ресурсів доступна через Інтернет. Це, наприклад, бази даних НБУВ, ЦНТБ, УкрІНТЕІ тощо.

Наведемо приклади асортименту інформаційної продукції та послуг, які надаються окремими виробниками відповідно до існуючої класифікації інформації (розподіл на сектори на ринку інформаційних продуктів і послуг).

• **1-й сектор — ділова інформація**, складається з таких частин:

○ біржова і фінансова інформація — котирування цінних паперів, валютні курси, облікові ставки, ринок товарів і капіталів, інвестиції, ціни. Постачальниками є спеціальні служби біржової і фінансової інформації, брокерські компанії, банки;

○ статистична інформація — ряди динаміки, прогнози моделі і оцінки в економічній, соціальній, демографічній галузях. Постачальниками є державні служби, компанії, консалтингові фірми;

○ комерційна інформація по компаніях, фірмах, корпораціях, напрямкам роботи та їх продукції, цінах; про фінансовий стан, зв'язки, угоди, керівників, ділові новини в галузі економіки і бізнесу. Постачальниками є спеціальні інформаційні служби.

Зокрема, в Україні відомими службами у цьому секторі інформаційного ринку є:

1. Інформаційне агентство «Інтерфакс-Україна» <http://www.interfax.com.ua/> — компанія в структурі міжнародної інформаційної групи Interfax Information Services — працює на ринку економічної і політичної інформації України з 1992 року.

За цей час агентство набуло репутацію найбільш авторитетного і компетентного постачальника оперативної і об'єктивної інформації, якісних і запитуваних інформаційних продуктів.

У числі клієнтів агентства — провідні вітчизняні і закордонні засоби масової інформації, торговельні і посередницькі компанії, інвестиційні фонди, банківські і фінансові інститути, іноземні компанії і представництва, державні організації, посольства і торгові представництва.

Каналами міжнародної інформаційної групи Interfax International інформаційні повідомлення з України доступні клієнтам у більшості країн світу.

Зараз агентство випускає 45 інформаційних продуктів з політичної і економічної тематики трьома мовами (українською, російською і англійською).

Продуктова лінійка агентства постійно поповнюється новими інформаційними послугами.

2. Інформаційне агентство «Инфинсервис» — <http://www.ifs.kiev.ua/> спеціалізується на збиранні і розповсюдженні оперативної інформації для широкого кола операторів фінансових ринків.

Щоденно працівники агентства опитують провідні фінансові інститути України щодо основних інструментів валютного, грошового і фондового ринків, обробляють відомості з регіональних центрів. При збиранні інформації особлива увага приділяється її достовірності і здатності першоджерела забезпечити її оперативну поставку.

Для формування кінцевого продукту первинна інформація оперативно обробляється і транслюється. Така технологія дозволяє врахувати потреби будь-якого користувача. Максимально структурована, інформація постачається у вигляді окремих розділів з кожного фінансового ринку. Інформація передається по мірі її зміни або проведення торгів.

Користувачі мають доступ до детальних фінансових архівів починаючи з 1992 року.

Лідерами українського та російського ринків ділової інформації виступають інформаційні агентства Рейтерс, Доу-Джонс Телерейт, Блумберг, Інтерфакс.

• **2-й сектор — інформація для спеціалістів**, містить такі частини:

- професійна інформація — спеціальні дані і інформація для юристів, лікарів, фармацевтів, викладачів, інженерів, геологів, метеорологів і т.ін.;

- науково-технічна інформація — документальна, бібліографічна, реферативна, довідкова інформація в галузі природничих, технічних, суспільних наук, з галузей виробництва і сфер людської діяльності;

- доступ до першоджерел — організація доступу до джерел інформації через бібліотеки і спеціальні служби, можливість придбання першоджерел, їх одержання по міжбібліотечному абонементу в різних формах.

Провідною установою системи НТІ в Україні є **УкрІНТЕІ** (Український інститут науково-технічної та економічної інформації) — <http://www.uintei.kiev.ua>. Основною метою діяльності УкрІНТЕІ є створення системи формування національних інформаційних ресурсів з науково-технічної та інноваційної діяльності і засобів доступу до них та побудова системи інформаційно-аналітичного обслуговування користувачів усіх рівнів — від державного до студентського.

Асортимент даного виробника інформаційної продукції та послуг досить різноманітний, зокрема, можна виокремити модулі:

1. Бази даних (http://www.uintei.kiev.ua/articles.php?cat_id=67):

1.1. Загальні ресурси з науково-технологічної діяльності:

- База даних «Технології України»;
- База даних науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій України;

- Міжнародна база даних AGRIS/CARIS ;

- База даних «Науково-технічні заходи»;

1.2. Корпоративні ресурси системи НТІ:

- ◆ База даних «Науково-технічні досягнення України»;

- ◆ Корпоративна бібліографічна база даних «Зведений електронний каталог»;

- ◆ Корпоративна база даних «Підприємства України: адреси і номенклатура продукції».

2. Видання (http://www.uintei.kiev.ua/articles.php?cat_id=68):

- Каталог наукової, аналітичної та інформаційної продукції УкрІНТЕІ на 2009 р.;

- Періодичні видання;

- Науково-технічна література;

- Інформаційно-аналітична продукція.

3. Послуги:

- ◆ Поліграфічні послуги;

- ◆ Інформаційні послуги.

Інформаційні ресурси іншого крупного постачальника спеціалізованої, наукової інформації в Україні — **Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського**, зокрема, з 2009 року поповнилися матеріалами служби інформаційно-аналітичного забезпечення — **СІАЗ** (<http://www.nbuv.gov.ua/siaz.html>), які орієнтовані на задоволення інформаційно-аналітичних запитів органів державної влади всіх рівнів, громадських організацій, економічних структур, наукових працівників, які цікавляться суспільствознавчою тематикою. Зокрема, це:

- «Резонанс» — бюлетень оперативної інформації електронних видань для керівників та їх референтів. Висвітлюється діяльність органів виконавчої, законодавчої та судової влади, місцевого самоврядування.

У стислій формі аналізуються актуальні питання міжнародного співробітництва та суспільно-політичного життя, економічний стан та правові відносини в Україні. Видається двічі на тиждень;

- «КРИЗА в суспільних вимірах» — оглядове інформаційно-аналітичне видання, орієнтоване на висвітлення проблем, пов'язаних із проявом кризових явищ в Україні, впливу відповідних тенденцій світової економіки на ці явища та вивчення перспектив післякризового розвитку українського суспільства;

- «Україна: події, факти, коментарі» — інформаційно-аналітичний журнал, присвячений висвітленню та аналізу найактуальніших подій суспільного життя в економічній, політичній та соціальних сферах, проблемам ефективності державотворчого процесу в Україні. Значна його частина базується на матеріалах з регіональної проблематики;

- «Шляхи реформування української науки» — реферативний бюлетень матеріалів ЗМІ, в якому висвітлюються проблеми підвищення ефективності наукової діяльності, проблеми реформування української науки, подається інформація про здобутки вітчизняної науки та висвітлюється досвід розвитку наукових досліджень за рубежом;

- «Проблеми зайнятості населення» — висвітлюються питання працевлаштування населення, ринку праці та діяльності Державної служби зайнятості. (Експертно-аналітичний висновок за результатами моніторингу преси).

Започаткування і підтримка електронних наукових фахових видань в Україні є гідним представленням нашої країни в глобальних інформаційних мережах, сприяє ліквідації самоізоляваності та підвищує її імідж у світовому науковому співтоваристві.

На сайті Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського представлено 718 найменувань журналів та збірників наукових праць, конвертованих в електронний вигляд, й 16 лише назв представлені у ресурсах у статусі суто електронних наукових фахових видань.

Майже всі ці видання є електронною версією друкованих часописів, зареєстрованих у ВАК і мають відкритий доступ до публікацій.

Як видно з **додатку 2**, електронних наукових фахових видань в Україні поки що небагато, але спостерігається стійка тенденція створення електронних версій друкованих наукових фахових часописів. Слід зазначити, що такі електронні видання не потребують реєстрації в ВАК.

В подальшому підготовка і поширення електронних видань стане домінуючою.

Так, для фахівців у сфері документознавства та інформаційної діяльності є корисними електронні ресурси з наукових фахових видань, наведені у **додатку 3**.

Російські виробники інформаційної продукції пропонують, зокрема:

1. Бібліографічні бази даних «Института научной информации по общественным наукам (ИНИОН) Российской Академии наук». — www.inion.ru. Частина описів статей і книг споряджена посиланнями на повні тексти джерел з електронного сховища ІНІОН та з електронних видавництв (електронні журнали з Наукової електронної бібліотеки).

2. Великий масив професійної інформації зосереджений в електронній бібліотеці на сайті ГПНТБ Росії (Государственная публичная научно-техническая библиотека России) — <http://ellib.gpntb.ru>. Представлені наступні видання:

- повнотекстова електронна версія журналу «Научные и технические библиотеки» (архів доступний за адресою <http://www.gpntb.ru/win/ntb/>);
- Проблеми ринкової економіки: Бібліографічний покажчик;
- Алгоритми і програми: Покажчик;
- Покажчик літератури з НТІ і бібліотекознавству;
- Матеріали міжнародної конференції «Крим» — <http://www.nbuv.gov.ua/articles/crimea/2007/>;
- <http://www.nbuv.gov.ua/articles/crimea/2006/> та ін.;
- Світ бізнесу: Ретроспективний бібліографічний покажчик.

3. На сайті **ВІНІТІ** — Всеросійського інституту наукової і технічної інформації — провідного інформаційного центра в Росії і країнах СНД (http://www.viniti.ru/pro_magazine.html) представлений виконаний у форматі .gif повнотекстовий архів статей журналу «Науково-технічна інформація» з 1997 р.

- **3-й сектор — споживча інформація**, складається з таких частин:
 - новини і література — інформація служб новин і агентств друку, електронні журнали, довідники, енциклопедії;
 - споживча інформація — розклади транспорту, резервування квитків і місць у готелях, замовлення товарів і послуг, банківські операції і т.п.;
 - розважальна інформація — ігри, телетекст, відео текст.

Новинну продукцію в Україні пропонує, зокрема, Українське національне інформаційне агентство (**УКРІНФОРМ** — <http://news.ukrinform.com>; <http://photo.ukrinform.com>) — слідодовник УТА, БУПу, УкТА, РАТАУ, за свою славетну, понад 85-річну історію розвитку пройшло успішний шлях від невеличкої інформаційної служби, що складалася з кількох кореспондентів до потужного інформгентства, широко відомого в Україні і за кордоном. Сьогодні УКРІНФОРМ співпрацює з багатьма зарубіжними інформаційними інституціями, у тому числі і світовими, на основі двосторонніх угод. Очолює агентство генеральний директор.

УКРІНФОРМ — єдиний від України член Європейського Альянсу інформаційних агентств. Сьогодні — це близько 500 повідомлень українською,

російською, англійською і німецькою мовами, понад 50 фотознімків щодня. Агентство широко представлене своїми інформпродуктами у світовій мережі Інтернет. У режимі вільного доступу на сервері «УКРІНФОРМ-НОВИНИ» розміщені сайти агентства «Країни світу» та «Ділова Україна».

Сайт «Країни світу» створюється у співпраці з представниками посольств іноземних держав, акредитованих в Україні, МЗС та іншими державними структурами. Відвідувачі сайту знайдуть цікаві повідомлення про нашу планету, історію і економіку світу, його населення і релігії, міжнародні організації та багато іншого.

Сайт «Ділова Україна». Це новий ресурс агентства, на ньому оновлювані у режимі реального часу бізнес-новини, розповіді про провідні підприємства України та інших країн, їхні продукцію, бренди, бізнес-концепції тощо.

УКРІНФОРМ разом з традиційним інформаційним сервісом надає численним користувачам світової комп'ютерної мережі Internet широкий спектр інформаційних продуктів, які розміщуються на WWW-серверах «УКРІНФОРМ-НОВИНИ» та «УКРІНФОРМ-ФОТО». Має службу, яка надає різноманітні довідково-інформаційні послуги; також пропонує інші види послуг, а саме: розміщення банерів на серверах агентства; організацію прес-конференцій та проведення презентацій. Довідкову інформацію споживачі можуть одержати за допомогою електронної бази енциклопедій, довідників і словників, наявної в інформаційних ресурсах НБУВ (<http://www.nbuv.gov.ua/portal/dict.html>).

• **4-й сектор — послуги освіти**, включає усі форми і ступені освіти: дошкільну, спеціальну, середню професійну, вищу, підвищення кваліфікації і перепідготовку.

Інформаційна продукція може бути представлена в комп'ютерному або некомп'ютерному вигляді: підручники, методичні розробки, практикуми, розвиваючі комп'ютерні ігри, комп'ютерні навчачі і контролюючі системи, методики навчання і т.і.

• **5-й сектор — забезпечуючі інформаційні системи і засоби**, складаються з таких частин:

○ *програмні продукти — програмні комплекси з різноманітною орієнтацією — від професіоналу до недосвідченого користувача комп'ютера: системне програмне забезпечення, програми загальної орієнтації, прикладне програмне забезпечення з реалізації функцій в конкретній галузі належності, з рішення задач типовими математичними методами та ін.;*

○ *технічні засоби — комп'ютери, телекомунікаційне обладнання, оргтехніка, супровідні матеріали і комплектуючі;*

○ *розробка і супроводження інформаційних систем і технологій — обстеження організації в цілях виявлення інформаційних потоків, роз-*

робка концептуальних інформаційних моделей розробка структури програмного комплексу, створення і супроводження баз даних;

○ консультування з різноманітних аспектів інформаційної індустрії — яку закуповувати інформаційну техніку, яке програмне забезпечення необхідне для реалізації професійної діяльності, чи потрібна інформаційна система и яка, на базі якої інформаційної технології краще організувати свою діяльність і т.д.;

○ підготовка джерел інформації — створення баз даних з заданої теми, галузі, явища і т.п.

Наприклад, в Україні лідером з виробництва спеціалізованого інформаційного продукту є компанія «ЛПГАБізнесІнформ», яка пропонує продукти сімейства «ЛПГА» (див. табл.4.2).

Сімейство продуктів «ЛПГА» (див. таблицю) допомагає у роботі більше, ніж 61 % юристів. У сегменті комп'ютерних правових систем у цілому частка ринку продуктів ЛПГА:Закон перевищує 70 %, а кількість абонентів постійно зростає. Так у 2005 р. системою «Нормативно-правові акти України» користувалося близько 10,7 % юристів, «Право» — 10,7 %, «Динай» — 3,5 %, «Законодавство» — 1,2 %, «Парус: Консультант» — 1,2 % і т.д.

Таблиця 4.2

СПЕЦІАЛІЗОВАНЕ СІМЕЙСТВО ПРОДУКТІВ «ЛПГА»

Системи комплексного інформаційно-правового забезпечення	Спеціалізовані інформаційно-правові системи	Тематичні CD-довідники
ЛПГА:Бізнес	ЛПГА:Бухгалтер	ЛПГА:Бухгалтер CD
ЛПГА:ЕЛІТ	ЛПГА:Головний Бухгалтер	ЛПГА:Бізнес CD
ЛПГА:ЗАКОН ENTERPRISE	ЛПГА:ЗАКОН Класик	«Всі ЗАКОНИ від ЛПГА:ЗАКОН»
ЛПГА:КОРПОРАЦІЯ	ЛПГА:ЗАКОН Юрист	ЛПГА:Студент

Ринок пропонує також інші спеціалізовані товари: системи логістики, серед бухгалтерів, як і раніше, популярним є сімейство продуктів ІС і т.п. За оцінками операторів, сегмент ринку інформації для спеціалістів збільшується не менше, ніж на 15-20 % щорічно за рахунок появи нових послуг, продуктів, розширення клієнтської бази компаній [21].

Сектор ділової і масової інформації на сьогодні розвивається ще більш бурхливо. У 2005 і 2006 рр. високу динаміку розвитку продемонстрував сегмент ділової преси. Сьогодні операторами ринку є щоденні («Дело», «Коммерсант» «Экономические известия» и др.), щотижневі («Контракты», «Деловая столица», «Компаньон» и др.) і щомісячні ви-

дання Деловой журнал» и др.). Вони також поділяються за спеціалізацією: так звані news magazines («Кореспондент» та ін.), спеціалізовані видання («Компьютерное обозрение», Food&Drinks, «Новый маркетинг» та ін.), рейтингові і т.д. Один з найсперспективніших напрямків — Інтернет-видання. Про це свідчить дублювання власних друкованих продуктів у Мережі майже усіх учасників ринку ділової преси, а також вихід на ринок нових продуктів у форматі Digital Daily (наприклад, видання «СЕЙЧАС»). До найбільш запитуваних видів інформації у теперішній час відносяться кон'юнктурна, комерційна (маркетингова) інформація, фінансова (платоспроможність, кредитоспроможність партнерів і конкурентів), зовнішньоекономічна (імпорт-експорт, конкурентоздатність на зовнішньому ринку, вплив на внутрішній ринок й інше), науково-технічна, статистична, правова, довідково-енциклопедична і масова (розважальна) — газети, журнали, радіо, телебачення, кіно, відео і т.д.

Компанії-виробники інформаційних продуктів використовують три основних принципи формування цін на інформаційні товари і послуги: *продуктовий, інституціональний і управлінський*. Кожна компанія визначає, наскільки унікальними є ті чи інші товари й послуги, якою є структура ринку даного продукту, платоспроможність користувачів і т.д. Так, «ЛІГАБізнесІнформ» надає своїм клієнтам широкий спектр послуг, майже до повного комплексного абонентського обслуговування бухгалтерії або юридичного відділу. Слід відмітити, що інформаційні служби часто роблять ставку на унікальність свого продукту. Однак його якість і цінність характеризуються цілим рядом властивостей: насамперед, надійністю, актуальністю, достовірністю, значимістю, корисністю, повнотою, доступністю, формою подачі і залежить від маси інших факторів. Забезпечення цих умов є запорукою успішності роботи компанії у будь-якому секторі ринку інформаційних послуг.

Багато інформаційних компаній, які працюють на комерційній основі, розміщують на своїх сторінках зразки продукції — аналітичні огляди, звіти про маркетингові дослідження, бізнес-довідки та ін. Ці матеріали можуть бути використані інформаційними службами і бібліотеками як зразки при розробці плану-макета власної продукції.

Підготовкою інформаційної продукції сьогодні займаються не лише власне інформаційні установи (наприклад, територіальні й галузеві ЦНТЕІ, інформаційно-аналітичні агентства), а й організації, для яких вона є лише побічним (вторинним) результатом основної діяльності (наприклад, серія додатків до провідних газет — «бюлетень бухгалтерських новин», відділ кадрів та інше).

Наведені лише окремі приклади, які ілюструють діяльність організацій, які надають свою продукцію на інформаційному ринку. Моніто-

ринг діяльності учасників інформаційного ринку дозволяє виділити ті напрямки інформаційного обслуговування, які одержали найбільшого поширення:

Напрямок діяльності	Організації, які надають інформаційні продукти і послуги
Створення первинних документів	ВНЗ, НДІ, видавництва, редакції ЗМІ та ін.
Формування інформаційних ресурсів, генерування баз даних	Всеукраїнські (центральні) галузеві інформаційні центри, бібліотеки, інформаційно-аналітичні агентства, телефонні довідкові служби, агентства новин та ін.
Надання першоджерел	Книжкові магазини, бібліотеки, інформаційні служби, архіви та ін.
Бібліографічний пошук та аналітико-синтетична переробка інформації	Інформаційно-аналітичні агентства, бібліотеки, телефонні довідкові служби, агентства новин, торгово-промислові палати, інформаційні відділи фірм (банків, редакцій, ЗМІ) та ін.
Аналітико-комунікативна діяльність	Рекламні агентства, PR-студії, виставкові комплекси, бібліотеки, інформаційні служби та ін.
Аналітико-консультативна діяльність, у т.ч. маркетингові дослідження, Internet-маркетинг, інформаційне супроводження бізнесу	Інформаційно-аналітичні агентства, консалтингові фірми, маркетингові агентства та ін.
Бібліографічні дослідження	ВНЗ, НДІ, наукові бібліотеки
Патентні дослідження	Патентні і юридичні служби
Розробка інформаційних систем (ІС) і програмного забезпечення (ПЗ)	Фірми-розробники ІС та ПЗ

4.1.3. Регламент на інформаційну продукцію

Постійне розширення номенклатури інформаційних послуг, підвищення складності і багатоваріантності їх виконання, можливості залучення зовнішніх інформаційних ресурсів дозволяє говорити про те, що існуючий регламент є необхідним, але недостатнім. Можливо, настав час розробки стандартів підприємства, специфікацій або інших аналогічних матеріалів на певні види інформаційної продукції (досьє, бібліографічні покажчики, дайджести і т.д.)

У стандарті організації на інформаційну продукцію можуть знайти відображення як характеристика цієї продукції, так і технологія її під-

готовки. Перша частина орієнтовна і на користувача, і на виробника інформаційної продукції. Вона відображає:

- назву і описання продукції мовою, зрозумілою користувачу;
- характеристику інформаційних ресурсів, використовуваних при підготовці продукції і забезпечена таким чином її якість;
- час підготовки продукції;
- сервісні характеристики;
- професійний рівень працівників — створювачів інформаційної продукції;
- умов надавання (безкоштовне, платне) залежно від гарантованих якостей;
- можливі варіанти сервісного супроводження продукції після надання її користувачу (актуалізація БД, доповнення покажчика за уточненими запитами, розширення кола організацій, діяльність яких вивчалася і т.д.).

Технологічна частина стандарту звернена до працівників служб інформації і бібліотек. Її призначення — регламентація робіт, що здійснюється для того, аби необхідна якість закладалася в майбутню продукцію на кожному з етапів її створення. Вихідні дані для створення регламенту на інформаційну продукцію наведені у *додатку 4*.

4.2. Інформаційно-аналітична продукція: питання типології

4.2.1. Класифікація інформаційно-аналітичної продукції

Підстави для класифікації інформаційної продукції можна віднайти у відповідних розділах нормативних документів.

Так, в ГОСТ 7.0-99 «*Информационно-библиотечная деятельность, библиография. Термины и определения*» у розділі 3.3.2 «Бібліографічна продукція» наведено 49 визначень різних її видів від поняття «бібліографічне посилення» до «система бібліотечних каталогів і картотек». У той же час інформаційна продукція представлена без подальшої деталізації лише базовим визначенням терміну.

В іншому міждержавному стандарті ГОСТ 7.73-96 «*Поиск и распространение информации. Термины и определения*» знаходимо лише один вид інформаційних продуктів — бази даних, однак наведені варіанти їх наповнення і призначення: адресно-довідкові; документальні; бібліографічні; реферативні; бази первинних даних, фактографічні бази даних; об'єктографічні; повнотекстові; бази даних показників; числові; гіпертекстові та інші [3].

У літературі, присвяченій інформаційному ринку та інформаційному бізнесу, теж наводяться різноманітні класифікації, асортимент та видові характеристики інформаційних продуктів та послуг [26].

Зазначається, що інформаційні органи випускають два види інформаційної продукції, а саме:

- *науково-технічну продукцію*, яка створюється на замовлення або в процесі науково-технічної діяльності в ініціативному порядку і яка відноситься до сфер науки, техніки і виробництва. До цієї групи відносяться технічні рішення, в т. ч. винаходи і промислові зразки, технічна документація, ноу-хау, програмні системи, що реалізують інформаційні і інші технології. Специфічним видом науково-технічної продукції цієї групи є аналітичні матеріали — наслідки аналізу опублікованих і неопублікованих матеріалів. Предметом купівлі можуть бути матеріали, як спеціально підготовлені на замовлення, так і раніше виконані і реалізовані новому замовнику. До даного виду продукції може бути використаний ринковий механізм формування договірних цін, хоч дефіцит попиту нерідко призводить до довільного їх визначення. Слід підкреслити, що найбільш перспективним напрямком створення цього виду інформаційного продукту є шлях, пов'язаний з його інтелектуалізацією і підвищенням наукоємкості.

- *інформаційні продукти і послуги*, пов'язані з так званим бібліотечним типом обслуговування. До цієї групи відносяться послуги по наданню відповідно запиту абонента як самого документа (книги, журнали, каталоги тощо), так і копій, рефератів, бібліографічних описів, об'єктографічних чи інших довідок, а також різноманітних баз і банків даних, послуги по наданню дистанційного доступу, по проведенню пошуку в інформаційних масивах, депонуванню рукописів, перекладів тощо. До цієї ж групи відносяться роботи по забезпеченню переведу інформації на мікрографічні й машинозчитувані носії, надання телекомунікаційних каналів для забезпечення функціонування електронної пошти і проведенню телеконференцій.

За *формою надання* інформаційна продукція поділяється на: *нематеріальну* — послуга, коли об'єктом виробництва є комунікаційні процеси, і *матеріальну* — продукт, коли об'єктом виробництва є інформація на матеріальних носіях, або накопичені у фондах первинні джерела інформації. *Матеріальні інформаційні продукти*, в свою чергу, поділяються на *документні*, коли користувачу адресуються первинні або вторинні документи, і *речові*, коли в якості об'єкту послуги виступають зразки нових продуктів і технологій (демонстрація нових виробів, фотографій, стендів тощо).

За *характером взаємодії зі користувачем* розрізняють інформаційну продукцію *одноразову* (поодинокі контакти зі користувачем) і *по-*

стійну, яка передбачає зворотний зв'язок (приміром, вибіркоче обслуговування з корегуванням вимог, або діалогове обслуговування).

За **адресністю** інформаційна продукція може бути *індивідуальною, груповою і масовою*.

За **характером задоволення потреб** — інформаційна продукція, направлена на задоволення потреб у *адресній, фактографічній, концептуальній* інформації, або на задоволення потреби в *джерелах інформації*.

Крім цього інформаційна продукція може класифікуватися залежно від посадового і кваліфікаційного рівня користувача, від рівня ретроспекції інформації, яка надається, від оперативності обслуговування і т.п.

Комплекси однорідних за операційно-технологічними і класифікаційними ознаками інформаційних продуктів і послуг об'єднуються в **режими обслуговування**. На відміну від простої інформації, яка складається з впорядкованого набору простих операцій, режими інформаційного обслуговування — це з'єднання певних елементарних форм інформаційної взаємодії зі користувачем і супутніх такій взаємодії допоміжних операцій. Типові для органів інформації режими подані у **додатку 5**.

Інформаційна продукція може бути *простою, складною і комбінованою*. До простої продукції відносяться — результат переробки одиничного інформаційного джерела: анотація, бібліографічний опис, реферат, реєстраційні і інформаційні карти, копія статті, проспект тощо. До складної продукції — результат переробки певної сукупності однорідних джерел: тематичні відбірки, реферативний огляд, сигнальне повідомлення тощо. До комбінованої — відноситься складна продукція, яка являє собою об'єднання різних видів простої: доповідь про досягнення, інновацію чи досвід, аналітичний огляд, експозиція виставки тощо. Основні види інформаційної продукції, типові для підвідомчих інформаційних органів наведені у **додатку 6**.

З позиції **інформаційного маркетингу** доцільно виділити класи інформаційних продуктів і послуг відповідно до *виробника*. Це зокрема [22]:

1) науково-технічні інформаційні продукти і послуги, що їх виробляють науково-дослідні і конструкторські організації, інноваційні центри, окремі винахідники та автори і споживають наука, виробництво, управління;

2) фінансово-економічні та управлінські інформаційні продукти і послуги, породжені підприємницькою, ринково-господарською і фінансовою діяльністю, що використовується для прийняття рішень у сфері економіки;

3) соціальні інформаційні продукти і послуги, розроблені галузями сфери культури і масових інформаційних послуг і призначені для масового користувача.

Крім того можна класифікувати за *способом її надання користувачу*:

- 1) машинний пошук в електронних базах і банках даних та подання результату в вигляді відображення інформації або твердої копії вибірки;
- 2) інформаційний пошук у документальних масивах та інформація в усних і письмових довідках;
- 3) генерація нових знань за допомогою експертних та інших систем штучного інтелекту.

Незважаючи на відсутність загально визнаної класифікації інформаційної продукції необхідно зауважити, що більшість авторів і авторських колективів відходять від лінійних (ієрархічних) класифікацій і схиляються до багатоаспектного описання. Зокрема, І.С.Пилко зазначає, що для створення багатоаспектних класифікацій інформаційних продуктів та послуг (ППП) можливо застосувати фасетний метод: кожна класифікаційна ознака слугує підставою утворення фасета. У якості прикладу наводяться такі фасети:

А Вид обслуговування	A1 документальне A2 фактографічне A3 концептографічне
Б Призначення інформації	B1 індивідуальне B2 групове B3 масове
В Вид носія	V1 паперовий V2 машинопрочитуваний V3 плівковий V _n
Г Спосіб виробництва	G1 аналітична діяльність G2 перекладацька діяльність G3 патентно-ліцензійна G4 видавнича G5 копіювально-розмножувальна G _n
Д Спосіб передачі інформації	D1 безпосередній D2 каналами зв'язку D3 через посередника
Е Режим обслуговування	E1 разовий E2 тривалий

Фасетний метод дозволяє визначити видову належність конкретного продукту, послуги за будь-яким числом ознак, суттєвих для конкретної ситуації (дослідницької, навчальної, виробничої, сервісної). Результати фіксуються у вигляді фасетної формули або в табличній формі.

Фасетний метод може бути покладений в основу багатоаспектної характеристики реального асортименту ІПП (конкретної інформаційної служби або сектора інформаційного ринку). Незаперечна перевага фасетних класифікацій і характеристик (по суті, описових моделей ІПП) — їхня комплексність, наочність, простота використання.

Для подальшого викладення теми з'ясуємо, для чого потрібна багатоаспектна і несуперечлива класифікація інформаційної продукції. Відповіддю слугує досвід звертання до будь-якої установи сфери сервісу, де клієнту обов'язково пропонують ознайомитися з документом, у якому відображено діапазон пропонованих послуг. Називатися цей документ може по-різному: прайс-лист, меню, прейскурант, перелік, асортимент чи номенклатура послуг тощо. Продукція в ньому завжди згрупована за певними ознаками. Таким чином, насамперед, для чого потрібна класифікація — для складання грамотно оформленого переліку продуктів і послуг, що надаються конкретно бібліотекою або інформаційною службою.

Крім того, самим виробникам для створення якісної продукції потрібно знати її основні параметри. Для такого описання (параметрування) також потрібна схема характеристики.

В.В.Брежнева і В.А.Мінкіна у своєму посібнику [10, С. 78-82] для проведення класифікації пропонують аспекти для багатосторонньої характеристики інформаційної продукції. У ході створення класифікації виявлялися ознаки, необхідні і достатні для описання властивостей інформаційної продукції, які відображали її можливості в плані задоволення потреб користувачів, і які гарантували якість і прийнятну собівартість підготовки.

Побудова багатоаспектної класифікації передбачає вибір будь-якої одної ознаки у якості головного, а решти — як доповнюючих його.

Користувач, звертаючись в бібліотеку чи інформаційну службу, знає, для яких цілей йому потрібна інформація, і що він хотів би отримати: текст першоджерела, дані про документ, конкретні факти, аналітику, або інше. Таким чином, у якості *головного аспекту* може виступати **характер відомостей, що надаються**, і які відповідають даній меті:

- надання повного тексту документа (документальне обслуговування);
- надання бібліографічної інформації (бібліографічне обслуговування);
- надання фактографічної інформації (фактографічне обслуговування);
- надання аналітичної інформації (результати інформаційних досліджень);
- надання консультацій щодо самостійного пошуку інформації (консультаційне обслуговування).

Зауважимо, що ознаки, які входять у фасети, не є взаємовиключними і, якщо необхідно, можуть використовуватися у сполученні. Так, вибіркоче розповсюдження інформації (ВРІ) являє собою бібліографічне (перший контур) і документальне (другий контур) обслуговування.

Крім того, останнім часом підсилюється тенденція до інтеграції, комплексності даних, що включаються в структуру інформаційної продукції. Так, на Web-сайті наведена і фактографічна і аналітична інформація. У структурі таких заходів як презентації, виставки, конференції сполучаються ознаки матеріального товару (бібліографічні покажчики, довідники, фірмові досьє) і нематеріальної послуги (виступи, дискусії).

Із споживчих вимог до якості вихідної сировини — інформації, впливають такі аспекти, як критерії відбору і ресурсна база.

Аспект *«Ресурсна база»* передбачає можливість використання при наданні послуг:

- фонду і ДПА установи, що надає послугу (власний фонд);
- фонду і ДП ряду установ, залучених у підготовці інформаційної продукції;
- сукупних інформаційних ресурсів регіону і країни;
- сукупних світових інформаційних ресурсів;
- особистісного знання спеціалістів-експертів, залучених до створення інформаційної продукції.

Аспект *«Особливості пошуку інформації і критерії її відбору»* включає такі можливі методичні прийоми як:

- пошук і відбір з точки зору відповідності тематиці і хронологічним межах, заданим користувачем;
- пошук з розширенням початкових меж, заданих користувачем, тобто з використанням родо-видових й асоціативних зв'язків, встановлених виробником послуг;
- якісний відбір інформації з використанням для цього відомостей щодо попередньої значущості документів (передбачає наявність списків провідних авторів і авторських колективів, організацій, країн, періодичних видань, найбільш актуальних напрямків розробки);
- якісний відбір інформації з залученням для його здійснення спеціалістів-експертів.

Відомо, що в будь-якій сфері виготовлення чого-небудь за індивідуальним замовленням вимагає більших часових і матеріальних витрат і за вартістю є дорожче. Для того аби врахувати цю характеристику інформаційної продукції, введений аспект *«Підстава для здійснювання обслуговування»*, який включає такі ознаки:

- індивідуальні запити користувачів;
- запити, що повторюються (запити аналогічного чи близького змісту, які виходять від різних користувачів, і які дозволяють тиражувати

інформаційну продукцію, тобто багаторазово використовувати її для обслуговування);

- типові запити або меню (запити, сформульовані обслуговуючою установою: абонент має право вибору послуг із запропонованого асортименту);
- обслуговування за ініціативою установи, що надає послуги (викликане значущістю тієї чи іншої проблематики, позитивним попереднім досвідом, бажанням заявити про себе і т.д.).

Ця характеристика впливає на умови створення і розповсюдження інформаційної продукції. Інформаційна продукція, підготовлена за індивідуальним замовленням, повинна відповідати вимогам конфіденційності, у той час як продукція, підготовлена за ініціативою бібліотеки або інформаційної служби, наприклад, довідкове видання, випускається великим накладом, призначеним для вільного розповсюдження.

Для характеристики регулярності надавання інформаційної продукції передбачено аспект *«Режим обслуговування»*, який включає такі режими:

- разовий (режим запит — відповідь);
- продовжуваний (передача інформації по мірі її накопичення);
- поточний (обслуговування з визначеною наперед обумовленою періодичністю).

Цей аспект важливий не лише для характеристики інформаційної продукції, а й для аналізу результативності обслуговування. При цьому інтерес становить частка разових запитів; удільна вага поточного обслуговування в загальному обсязі робіт; контингент користувачів та інше. Окрім цього, для кожної сервісної організації перехід користувачів із категорії разових (випадкових) в категорію постійних (своїх) свідчить про задоволеність якістю продукції, про довіру до продукції даної установи.

Цей аспект має особливе значення і для користувачів, оскільки гарантує наявність певних привілеїв (наприклад, знижок) для постійних користувачів, а також терміни надання інформації: при обслуговування в режимі «запит — відповідь» чітко обумовлюються часові межі виконання замовлення.

Упровадження в практику обслуговування сучасних інформаційних технологій принесло нове наповнення поняття «режим», під яким найчастіше розуміється не періодичність, а «відкладення» результату обслуговування. Тому вбачається необхідним введення аспекту *«Умови доступу»*, що містить:

- обслуговування в режимі off-line;
- обслуговування в режимі on-line (або обслуговування в режимі реального часу), у тому числі обслуговування у chat-режимі (режим реального часу з надаванням можливості безпосереднього спілкування користувача і інформаційного працівника).

Аспект «*Місце і спосіб надання інформації*» характеризує комфортність обслуговування. Обслуговування може здійснюватися в:

- приміщенні інформаційної установи, за місцем роботи або проживання абонента;
- телефоном, факсом, e-mail, телекомунікаційними мережами.

В якості носія інформації деякі абоненти надають перевагу традиційній паперовій формі, а деякі — виключно електронній, хоча «гарним тоном» для інформаційної установи вважається передача готової продукції в друкованому вигляді з додаванням електронного носія.

Якщо раніше зручність навігації (наприклад, у тексті бібліографічного посібника) забезпечувалося наявністю змісту і системи покажчиків (авторського, предметного, географічного та ін.), то тепер у цій якості все частіше виступають гіперпосилання або спеціальні «пошуковики», які забезпечують функцію пошуку в певному масиві.

4.2.2. Типологія ІПП

Узявши за основу запропоновані аспекти, В.В.Брежнєва пропонує наступну типологію інформаційних продуктів і послуг, які можуть бути покладені в основу складання переліку інформаційних продуктів і послуг, що надаються бібліотеками і службами інформації [9; 10, С. 295-296]:

Типи продуктів і послуг	Види інформаційних продуктів і послуг
Інформаційні продукти і послуги, що надаються в результаті документного обслуговування	Адресні довідки Надавання в тимчасове користування (на абонементі або в читальному залі) документів з фонду Надавання в постійне користування (скачування) документів з повнотекстових БД Електронна доставка документів (ЕДД) МБА
Інформаційні продукти і послуги, що надаються в результаті бібліографічного обслуговування* (бібліографічна інформаційна продукція)	Усні довідки: на уточнення бібліографічного опису тематичні Бібліографічні посібники (покажчики, списки літератури, БД): тематичні і проблемно-тематичні нових надходжень бібліографічні, праць організацій країнознавчі, краєзнавчі Тематичні підбірки Бібліографічні і реферативні огляди Списки цитуємої літератури ВРІ (вибіркове розповсюдження інформації)

Закінчення табл.

Типи продуктів і послуг	Види інформаційних продуктів і послуг
Інформаційні продукти і послуги, що надаються в результаті фактографічного обслуговування (фактографічна інформаційна продукція)	Фактографічні довідки Фактографічні БД, довідники, досьє (адресно-фірмові, біографічні, цінкові) Бізнес-довідки Прес-кліпінг/моніторинг преси (дайджести преси, новинні стрічки/біжучий рядок, персональні газети)
Інформаційні продукти і послуги, що надаються в результаті проведення інформаційних досліджень	ДОР (диференційоване обслуговування керівництва) Тематичні аналітичні огляди Звіти про результати бібліографічних досліджень рубрикатори перспективних напрямів, атласи (карти) фронту наукових досліджень та ін.) Звіти про маркетингові дослідження Звіти про патентні дослідження Тексти виступів і доповіді для керівників Звіти про результати комунікативного аудита Експертні системи Консалтингові послуги (консалтинг)
Комплексна інформаційна продукція	Виставки, презентації, ярмарки, бізнес-семінари, конференції, круглі столи, Дні інформації, Дні спеціаліста Професійні клуби, клуби по інтересам Сайти, тематичні портали
Консультаційні послуги	Навчання користувачів, консультації з пошуку у мережних ресурсах, фонді і ДПА Підготовка інформаційної продукції, яка полегшує навігацію в мережних ресурсах, фонді і ДПА (колекції посилань, путівники, листівки, закладки, плакати, покажчики та ін.)
Додаткові (супутні) послуги	Ксерокопіювання і сканування документів, переведення файлів в інший формат Приймання замовлення по телефону, факсу, електронній пошті Оренда комп'ютерів Організація Інтернет-кафе Продаж канцелярських приладів та ін.

Примітка: Розширений перелік бібліографічної продукції див. ГОСТ 7.0-99 «Інформаційно-бібліотечна діяльність, бібліографія. Термины и определения», розділ 3.3.2. «Бібліографічна продукція»

Запропонована типологія може бути використана для розробки *номенклатури інформаційних продуктів і послуг*, які пропонуються конкретною бібліотекою або інформаційною службою. *Товарна номенклатура* — сукупність усіх асортиментних груп товарів і товарних одиниць, що пропонуються користувачам конкретним виробником. Під товарним асортиментом розуміється група товарів, подібних за своїми

функціями, характером споживчих потреб, для задоволення яких вони їх купують, або за характером каналів їх розповсюдження.

Отже, інформаційна продукція — різні види подання знань, якихось даних, відомостей, розрахунків тощо, практично все, що пов'язане з отриманням і фіксацією знань, які можна використати в даний час або відкласти на майбутнє. Вищою цінністю їх є точність, достовірність, своєчасність та лаконічність. Її якість великою мірою залежить від інформаційних ресурсів, які, на відміну від інших ресурсів, мають властивість накопичуватися і, завдяки цьому, володіють специфічною впливом на процеси ресурсозбереження і технологічні процеси підготовки.

Питання типології документних, матеріальних інформаційних продуктів знайшли розкриття у підручнику Кушнарєнко Н.М. і Удалової В.К. «Наукова обробка документів» [24]. Автори вводять в обіг термін «інформаційний документ» як об'єкт, який є результатом аналітико-синтетичної переробки інформації (документів) [24, С. 280] і який, за своєю суттю, є документом *вторинним*. У якості прикладів «матеріалізованих результатів аналітико-синтетичної переробки документованої інформації» наводяться аналітичні огляди, зведені реферати, інформаційно-аналітичні та оглядові довідники, бібліографічні посібники та інші види інформаційних документів, підготовлених відповідно до запитів споживачів інформації.

Стандартизоване визначення «інформаційний документ» в сучасних офіційних джерелах відсутнє. Проте, опубліковані інформаційні документи зазначаються в фаховій літературі як «інформаційні видання», що і було неодноразово відображено в нормативних документах та навчальних посібниках радянського періоду. Однак це поняття охоплює лише твори друку, поліграфічно самостійно оформлені, що пройшли редакційно-видавничу обробку, із встановленими вихідними даними. На сьогодні значна частина інформаційної продукції, підготовленої інформаційними центрами та референтами-аналітиками, функціонує у «недрукованому» вигляді, отже, не має ознак видання. З огляду на це вчені вводять в науковий обіг «об'єднаний термін» для позначення усіх різновидів документованої інформаційної продукції, опублікованої і неопублікованої, — **«інформаційний документ»** — документ систематизованих або узагальнених відомостей про опубліковані чи неопубліковані дані з першоджерел, виготовлений організаціями, які здійснюють науково-інформаційну діяльність [24, С. 282].

Основними характерними рисами інформаційних документів автори зазначеного підручника називають [24, С. 283]:

- цільове призначення документа — оперативне ознайомлення зацікавлених споживачів з масивом документної інформації первинного рівня;
- характер інформації в інформаційному документі — це інформація з первинних документів у згорнутому узагальненому вигляді;

- методика підготовки інформаційного документа — аналітико-синтетична обробка інформації, що міститься у вихідних документах.

Предметом змісту інформаційного документа є відомості про такі праці, які вважаються первинними документами (первинними джерелами інформації), оскільки безпосередньо відображають результати в усіх сферах суспільної діяльності, де створюється інформація, — у науці, культурі, мистецтві, виробництві та ін. До них відносяться опубліковані літературні твори різних жанрів — статті, монографії, описи винаходів, доповіді і т.п., а також видання — наукові і виробничі монографії, збірники наукових праць, збірники матеріалів наукових конференцій, журнали та інші видання, які містять нову інформацію. До числа неопублікованих праць (документів) входять звіти про науково-дослідницькі і дослідно-конструкторські роботи, дисертації, автореферати дисертацій, депоновані рукописи, конструкторська документація.

Відмінною рисою інформаційного документа є компактність передачі змісту первинного документа. Зокрема, реферат у 40, анотація в 100, а бібліографічний опис у 250 разів компактніші від статті чи іншого документа, на які вони складаються.

Використання ІД дає змогу встановлювати походження і місцеперебування первинного документа, авторство і час виникнення як самого документа, так і включених до нього відомостей і фактів. Широка доступність, компактність, зручність у користуванні, стислість і, разом з тим, змістовність викладу, багатоаспектний характер роблять ІД незамінним засобом задоволення різноманітних інформаційних потреб користувачів.

За ознакою *цільового призначення і характером інформації* Н.М. Кушнаренко і В.К. Удалова поділяють інформаційні документи на бібліографічні, реферативні, оглядові і аналітичні [24, С. 283-284].

Бібліографічний документ — це інформаційний документ упорядкованої сукупності бібліографічних записів

Реферативний документ — це інформаційний документ сукупності бібліографічних записів, включно з рефератами

Оглядовий документ — це інформаційний документ одного чи кількох оглядів, які відображають підсумки аналізу та узагальнення відомостей з різних джерел. Основну складову документа становить *огляд* — концентрований виклад змісту сукупності документів з певної теми за певний проміжок часу

Аналітичний документ — це інформаційний документ, що є результатом аналізу, синтезу й оцінювання змісту значної кількості первинних документів з певної теми (проблеми) за певний проміжок часу. Часто такі ІД називають *оглядово-аналітичними*.

Продовження проблеми класифікації інформаційних документів стосується характеристики змісту і функціонального призначення інформацій-

них видань, які є опублікованими видами вторинних, інформаційних документів. Зокрема, у підручнику російських авторів С.Г. Антонової, В.І. Васильєва та інших «Редакторская подготовка изданий» [30] містяться визначення і розкриваються цільове призначення та функції інформаційних видань, які за аналогією відносяться до бібліографічних, реферативних, оглядових які за аналогією відносяться до вище інформаційних видань.

Зокрема, до *бібліографічних* видань автори підручника відносять видання, які включають лише бібліографічні відомості про документи, а також, в окремих випадках, — коротку анотацію. У реферативних виданнях поряд з бібліографічними відомостями дається стисле викладення змісту документа. Оглядове видання являє собою систематизоване викладення інформації з певної теми (проблеми) або ряду тем (проблем) на основі аналізу змісту деякої множини документів з метою оцінки стану, тенденцій і напрямів (перспектив) розвитку предмету оглядання. До бібліографічних видань відносяться *поточні, рекомендаційні, ретроспективні бібліографічні покажчики*, до реферативних видань — *реферативні журнали, реферативні збірники, експрес-інформації і інформаційні листки*, до оглядових видань — *огляд з однієї теми, проблеми, напряму (моновидання) і збірник оглядів, який включає ряд оглядових статей і звичайно охоплює кілька тем (проблем)*.

Цільове призначення інформаційних видань найповніше проявляється в їхніх функціональних властивостях. Інформаційні видання, по суті, представляють собою систему, яка відображає потік первинних документів в галузі науки, техніки, виробництва та інших сферах.

Бібліографічні видання, які інформують про нові надходження літератури (поточні бібліографічні покажчики), насамперед, повинні виконувати *сигнальну* функцію, тобто регулярно, і в досить стислі строки і якнайповніше сповіщати користувачів про всі опубліковані у світі періодичні документи з питань, які їх цікавлять.

Вимога можливого найбільш повного охоплення усіх наукових документів, що публікуються в світі, за суттю, зводиться до необхідності виконувати функцію *ресстрації* цих документів з метою збереження можливості їхнього відшукування в будь-який час. Крім того, бібліографічні покажчики виконують також *орієнтуючу, адресну і пошукову* функції.

Для реферативного видання однією з характерних функцій є *інформативна*. Її виконання стає можливим тому, що реферат включає основний зміст первинного документа, чого немає у бібліографічному виданні. Причому іноді цей зміст викладається настільки докладно, що реферат може замінити читання первинного документа. Реферативні видання мають здатність акумулювати інформацію, розсіяну у великій множині первинних документів.

До важливої функціональної властивості реферативних видань слід віднести *наукову комунікативність*, оскільки вони сприяють подоланню міжмовних бар'єрів і встановленню інтернаціональних зв'язків у науці.

Реферативні видання слід розглядати як *інформаційно-пошукову систему*, користуючись якою можна здійснювати пошук інформації і документів. Реферативне видання допомагає користувачам інформації орієнтуватися у первинному потоці.

Отже, функціональні властивості інформаційних видань підтверджують тезу, що останні є багатофункціональною системою. Загальними систематизуючими факторами виступають їхня змістовна вторинність (похідність), цілі і завдання підготовки і публікації, які полягають у наданні користувачам відомостей про джерела інформації та їх зміст.

4.3. Фактографічна інформаційна продукція

На сучасному етапі особливого значення набуває фактографічне обслуговування, що передбачає надання фактографічної інформації. Фактографічна продукція стала першим комерційним продуктом, що почали пропонувати на інформаційному ринку. Значно виріс об'єм фактографічних запитів та їх розмаїття. Реакцією суспільства на це є випуск у всьому світі численних енциклопедій, словників, довідників в традиційному та електронному вигляді, формування фактографічних БД. Одноразово виникають нові організації, що надають фактографічні послуги: телефонні довідкові служби, агенції економічної інформації, редакції засобів масової інформації, агенції новин та ін.

Фактографічні запити складають значну частину усіх запитів, особливо в бібліотеки і інформаційні органи науково-технічного профілю [14].

Довідкові видання сьогодні найбільш розповсюджена форма «готової» фактографічної продукції. Часто вони випускаються паралельно на паперовому носії та в електронному вигляді (на CD-ROM, DVD і/або у мережевій версії).

Поряд з іншими набувають поширення адресно-фірмові довідники і БД, орієнтовані на надання інформації про конкретні організації та їх продукцію. До найбільш розповсюджених з них можна віднести «Бізнес-карту», «Компас», «Жовті сторінки» та ін. З'являється тенденція підготовки галузевих або тематичних довідників.

Однією з форм інформаційного обслуговування є бізнес-довідки, які готують різні інформаційно-аналітичні центри, консалтингові та маркетингові агенції, торгово-промислові палати, асоціації підтримки підприємництва і розвитку бізнесу.

До інноваційних форм інформаційного обслуговування слід віднести прес-кліпінги, дайджести, фактографічні БД тощо.

➤ **Поняття про фактографічні ресурси. Фактографічна інформаційна продукція**

Під *фактом* розуміються будь-які відомості, які після вилучення їх із контексту зберігають самостійне значення, смисл. Таким чином, факт — це конкретні одиничні достовірні дані. Саме такі відомості надаються користувачу у відповідь на *фактографічні запити*.

Фактографія — описання фактів без їхнього аналізу, узагальнення [17].

Фактографічна інформація — сукупність фактів (фактографічних відомостей, фактографічних даних, фактографічних записів).

Уточнимо поняття «фактографічна інформація». Отже, під фактографічною інформацією слід розуміти відомості не лише фактичного характеру, а й теоретичного, оціночного характеру, тобто включати і факти, і концепції, усе те, що може бути об'єктом вилучення з тексту, описання на певній інформаційній мові, зберігання і пошуку в тій чи іншій інформаційній системі.

Фактографічні довідка — відповідь на запит, що містить фактичні дані.

Види фактів:

- 1) імена;
- 2) назви;
- 3) дати;
- 4) числа;
- 5) визначення термінів;
- 6) пояснення явищ;
- 7) ...

Фактографування — процес створення і перетворення фактографічної інформації.

Форми фактографічних ресурсів:

- 1) друковані — *довідкові видання*;
- 2) карткові — *фактографічні картотеки*;
- 3) електронні — *фактографічні бази даних*.

Карткові фактографічні ресурси систематизуються у вигляді картотеки.

Фактографічна картотека — сукупність розташованих за певними правилами фактографічних записів на карткових носіях.

Приклади фактографічних картотек:

1. Адресно-довідкова.
2. Красознавча.
3. Пам'ятних дат.

Друкована фактографічна інформаційна продукція представлена у вигляді довідкових видань.

Довідкове видання — видання, яке містить короткі відомості наукового або прикладного характеру, розташовані у порядку, зручному для їх швидкого відшукування, не призначене для суцільного читання. Види довідкових видань наведені у *табл. 4.3*.

Таблиця 4.3

ВИДИ ДОВІДКОВИХ ВИДАНЬ

1. Енциклопедії і енциклопедичні словники	<p><i>Енциклопедія</i> — довідкове видання, яке містить в узагальненому вигляді основні відомості з одної або з усіх галузей знань і практичної діяльності, викладені у вигляді коротких статей, розташованих в алфавітному або систематичному порядку.</p> <p><i>Енциклопедичний словник</i> — енциклопедія, матеріал в якій розташований в алфавітному порядку</p>	<p>1.1. Універсальні (загальні): <i>Велика Радянська енциклопедія, Українська Радянська енциклопедія, Терра, Російський енциклопедичний словник...</i></p> <p>1.2. Спеціалізовані:</p> <p>1.2.1. Галузеві: <i>Хімічна енциклопедія, Енциклопедичний словник юного хіміка...</i></p> <p>1.2.2. Тематичні: <i>Великая Отечественная война...</i></p> <p>1.2.3. Регіональні: <i>Москва...</i></p> <p>1.2.4. Персональні: <i>Булгаковская энциклопедия, Лермонтовская энциклопедия...</i></p>
2. Довідники	<p><i>Довідник</i> — довідкове видання, що носить прикладний, практичний характер, має систематичну структуру або побудоване за алфавітом заголовків статей.</p> <p><i>Біографічний довідник</i> (словник) — довідник, який містить відомості про життя і діяльність будь-яких осіб.</p> <p><i>Біобібліографічний довідник</i> (словник) — довідник, який містить біографічні дані про будь-яких осіб, списки їх праць і літератури, що висвітлює їх життя і діяльність.</p> <p><i>Путівник</i> — довідник, який містить відомості про будь-який географічний пункт або культурно-просвітницьку установу (захід), розташовані у зручному для слідування або огляду порядку</p>	<p>2.1. Наукові: <i>Довідник хіміка, Довідник бібліографознавця...</i></p> <p>2.2. Виробничо-практичні: <i>Довідник хіміка-лаборанта, Довідник бібліографа...</i></p> <p>2.3. Статистичні: <i>Черкаська область у ... Році...</i></p> <p>2.4. Біографічні: <i>Хто є хто у ... Золота підкова...</i></p> <p>2.5. Путівники: <i>Музеї м.Кисва, Золота підкова...</i></p> <p>2.6. Збірники цитат, афоризмів і т.д.: <i>Слово о книге, Мудрость веков, Крылатые слова: литературные цитаты...</i></p> <p>2.7. Календарі знаменних і пам'ятних дат</p> <p>2.8. Хроніки, літописи: <i>Хроніка подій в Черкаській області за ... рік...</i></p>

Закінчення табл. 4.3

3. Словники	<p><i>Словник</i> — довідкове видання, яке містить упорядкований перелік мовних одиниць (слів, словосполучень, фраз, термінів, імен, знаків), упорядкованих супровідними довідковими даними.</p> <p><i>Мовний словник</i> — словник, який містить перелік мовних одиниць з їхніми характеристиками або перекладом на іншу (інші) мови.</p> <p><i>Глумачний словник</i> — мовний словник, який роз'яснює значення слів будь-якої мови, дає їх граматичні і стилістичні характеристики, приклади вживання та інші відомості</p>	<p>3.1. Глумачні: <i>Толковый словарь живого великорусского языка В.И. Даля, Толковый словарь русского языка С.И. Ожегова ...</i></p> <p>3.2. Термінологічні: Інформатика, Бібліотечна справа...</p> <p>3.3. Орфографічні і орфоепічні</p> <p>3.4. Синонімів, антонімів, омонімів, неологізмів, архаїзмів</p> <p>3.5. Фразеологічні</p> <p>3.6. Етимологічні: <i>Походження слів української мови ...</i></p> <p>3.7. Ономастичні: топонімічні (<i>Назви населених пунктів Черкаської області</i>), антропонімічні (<i>Русская фамилия, Як назвати дитину...</i>)</p> <p>3.8. Двомовні і багатомовні, розмовники</p> <p>3.9. Псевдонімів</p> <p>3.10. Мови письменників: <i>Словарь языка А.С.Пушкина...</i></p>
-------------	---	--

Деякі електронні мережеві аналоги друкованих довідкових видань:

1. Універсальні (≈ універсальні енциклопедії):

1.1. *Яндекс: словники*: <http://slovari.yandex.ru>

1.2. *Рубрикон: найкрупніший енциклопедичний ресурс Інтернета*:
<http://www.rubricon.com>

1.3. *Кирилл и Мефодий: мегаэнциклопедия*:: <http://www.megabook.ru>

1.4. *Кругосвет: энциклопедия*: <http://www.krugosvet.ru>

1.5. ...

2. Тематичні (≈ тематичні енциклопедії):

2.1. *Авіація від А до Z: енциклопедія світової авіації*:
<http://www.cofe.ru/Avia>

2.2. ...

3. Мовні (≈ мовні словники):

3.1. *Русские словари: интерактивные словари*: <http://www.slovari.ru>

3.2 ...

4. Електронні перекладачі (≈ двомовні і багатомовні словники):

4.1. *Яндекс Lingvo: словники*: <http://lingvo.yandex.ru>

4.2. *МультиЛекс online*: <http://online.multilex.ru>

4.3. *Промт: online-перекладач*: <http://www.translate.ru>

4.4. *Rambler: словники*: <http://www.rambler.ru/dict>

4.5. ...

Як було зазначено вище, до електронних фактографічних ресурсів відносяться, насамперед, *фактографічні БД*.

Однією з форм інформаційно-бібліографічного обслуговування є фактографічні БД. В установах науки і освіти, проектних організаціях, на промислових підприємствах формують персональні БД. Практикується їх створення в великих бібліотеках з орієнтацією на провідних діячів культури, вчених, політиків, керівників підприємств тощо [20].

Орієнтація в потоці довідкових видань, вміння використовувати фактографічні БД та інші інформаційні ресурси, що містять фактографічні відомості, — обов'язкова вимога до фахівців інформаційної галузі. Одночасно вони мають самостійно формувати фактографічні бази даних і створювати власну фактографічну продукцію.

У фактографічних БД містяться короткі відомості про описувані об'єкти, представлені у суворо визначеному форматі. З прикладів БД фактографічного типу можна навести, зокрема: базу даних книжкового фонду бібліотеки; базу даних кадрового складу установи.

У БД бібліотеки про кожну книгу зберігаються такі бібліографічні дані: рік видання, автор, назва та ін. Зрозуміло, що текст книги в ній зберігатися не буде. У БД відділу кадрів установи зберігаються лише анкетні дані працівників: прізвище, ім'я, по-батькові; рік і місце народження та інше.

Фактографічна база даних — база, представлена пошуковим образом документа і текстом в його повному або частковому обсягах, тобто повнотекстова чи фрагментарна база. При цьому зміст введених в ПЕВМ фрагментів текстів визначається відповідно до потенційних інформаційних потреб, характеристик технічних засобів, можливостями програми і т.д.

Характерною особливістю фактографічних систем є те, що вони працюють не з текстом, а з фактичними відомостями, які представлені у вигляді записів. На базі фактографічних систем створюються довідники, системи аналізу і керування підприємством, бухгалтерські системи [40].

Фактографічна база даних — сукупність фактографічних даних на електронному носії, яка передбачає загальні правила описування, зберігання і маніпулювання даними; електронний аналог фактографічної картотеки.

Оскільки потреби в оперативному отриманні конкретних відомостей можуть виникнути в будь-якій сфері людської діяльності — при прийнятті управлінських рішень, у ході наукових досліджень і на виробництві, у процесі навчання, у побуті — обсяг фактографічних запитів досить значний і вони досить різноманітні. Реакцією суспільства на це виявляється випуск у всьому світі енциклопедій, словників і довідників у тра-

диційному і електронному вигляді, формування фактографічних баз даних.

Цікаво відмітити, що у межах довідкової літератури підготовляються усі інші існуючі типи документів, тобто довідники можуть бути науковими, виробничо-практичними, офіційними, навчальними, науково-популярними. Вони досить різноманітні за тематикою і адресуються як дорослому, так і дитячому читачеві. Орієнтація у потоці довідкових видань, уміння користуватися фактографічними базами даних і іншими електронними ресурсами, що містять фактографічні дані — обов'язкова вимога до працівників бібліотек і служб інформації.

При виборі джерела виконання фактографічних запитів їх зміст зіставляють з тематичним наповненням довідкових видань. Найбільш поширеними об'єктами пошуку виступають:

№ з/п	Об'єкти пошуку	Приклади фактографічних запитів
1	Кількісні дані, економіко-статистичні показники	Курси валют; обсяги ввезення-вивезення промислової продукції; демографічний склад населення; прожитковий мінімум в певному регіоні
2	Відомості хронологічного характеру	Дати життя вчених чи письменників; час початку-закінчення історичних подій, бойовий дії; дати прийняття міжнародних угод, нормативно-правових документів
3	Адресні дані	Місцезнаходження різних установ; місце праці вчених, діячів культури
4	Найменування і параметри обладнання	Потужність трансформатора певної марки; швидкість обробки деталі на певному верстаті; марки зварювальних апаратів; найменування і марки копіювальної техніки останнього покоління
5	Склад, властивості і призначення речовин і матеріалів	Призначення лікарських препаратів; властивості харчових добавок; склад харчових продуктів; властивості полімерних матеріалів, використовуваних у відділці приміщення
6	Відомості про організації (підприємства, фірми)	Заводи-виробники певного обладнання; фармацевтичні підприємства, які спеціалізуються на виробництві антибіотиків; ВНЗ, які здійснюють підготовку спеціалістів по захисту інформації
7	Персоналія	Біографічні дані, що стосуються життя діячів культури, науки, освіти; провідні спеціалісти в певній галузі або певній організації; «внесок» конкретних спеціалістів в розробку будь-якого напрямку. Встановлення повного ім'я і по батькові, звань конкретних осіб

Закінчення табл.

№	Об'єкти пошуку	Приклади фактографічних запитів
8	Визначення або переклад терміна. Розшифровка абревіатур	Визначення нових понять, часто запозичених з іноземних мов і відсутніх у словниках; розшифровка скорочень назв установ, асоціацій і товариств, періодичних видань
9	Уточнення географічних назв і місцезнаходження об'єктів	Столиця держави; європейська назва гори Джомолунгма; місця знаходження мідних руд
10	Уточнення цитат (крилатих висловів), авторів і назв творів (джерел), з яких вони вилучені	Кому належать слова «Я мислю, значить, існую». Як виник спортивний девіз, який виکارбовано на олімпійській медалі «Швидше, вище, сильніше»

Таблиця 4.4

ДЖЕРЕЛА ДЛЯ ВИКОНАННЯ ФАКТОГРАФІЧНИХ ЗАПИТІВ

Об'єкт пошуку	Джерела виявлення фактографічних даних	
	«Готова» фактографічна продукція	Фактографічна продукція бібліотек і служб інформації підприємств
Кількісні дані	Статистичні довідники; статистичні розділи в ділових періодичних виданнях, прайслисти; статистичні БД	
Адресні дані	Адресні довідники і БД; послуги довідкових служб	
Найменування і параметри обладнання	Довідники з обладнання, прейскуранти, торгово-промислові довідники, промислові каталоги, каталоги виставок, рекламні повідомлення у періодичних виданнях, рекламно-довідкові Web-сайти підприємств-виробників	БД обладнання; виставкові рекламні матеріали (готуються службами інформації або відділами реклами підприємств); листування з підприємствами-виробниками
Склад, властивості і призначення речовин і матеріалів	Аналогічно виявленню відомостей про обладнання	
Відомості про організації	Фірмові довідники, торгово-промислові довідники, БД організацій, web-сайти організацій; щорічні звіти зарубіжних фірм і вітчизняних акціонерних товариств; фірмові журнали і рекламні матеріали; бізнес-довідки	Фірмові БД і картотеки. Буклети, проспекти, рекламні матеріали про власну організацію. Матеріали, запитані у організацій

Закінчення табл. 4.4

Об'єкт пошуку	Джерела виявлення фактографічних даних	
	«Готова» фактографічна продукція	Фактографічна продукція бібліотек і служб інформації підприємств
Персоналія	Енциклопедії, біографічні довідники, персональні БД, довідники типу «Хто є хто...»	Персональні БД і професійні досьє
Події політичного, культурного, економічного життя	Прес-кліпінг	Дайджести

Слід відмітити не лише підвищення попиту на фактографічні послуги, а й те, що в значній частині цей попит є платоспроможним. Тому фактографічна продукція стала першим комерційним продуктом, який пропонувався на інформаційному ринку в початковий період його формування. З часом цей сегмент ринку розширився, а центри-виробники закріпили свої позиції: зріс професіоналізм інформаційних працівників, розширилися технологічна і ресурсна база, що привело до розширення асортименту пропонованих послуг і підвищенню їх якості. Постійно виникають нові організації, які надають фактографічні послуги в якості основного або супровідного результату своєї діяльності: телефонні довідкові служби, агентства економічної інформації, редакції ЗМІ, агентства новин та ін. Конкуренція на цьому сегменті інформаційного ринку зростає, що, відповідно, відображається на роботі бібліотек і служб інформації підприємств. Вони насамперед мають придбати все більше «готової» фактографічної продукції і активно використовують ресурси Інтернету для оперативного виявлення необхідних відомостей. Крім того, вони самостійно формують фактографічні бази даних і створюють власну фактографічну продукцію. Джерела, що залучаються для виконання основних видів фактографічних запитів (див. *табл. 4.4*).

Схарактеризуємо далі фактографічну продукцію, яка пропонується на інформаційному ринку, а також таку, яка створюється самостійно бібліотеками і службами інформації підприємств.

➤ *Довідкові видання як форма фактографічної продукції*

Найбільш розповсюдженою формою «готової» фактографічної продукції є традиційні й електронні довідкові видання. Часто вони випускаються паралельно на паперовому носії та в електронному вигляді (на CD-ROM, DVD і/або у мережевій версії).

Поряд з іншими набувають поширення *адресно-фірмові довідники (товарно-фірмові)* і БД, орієнтовані на надання інформації про конкретні організації та їх продукцію. Відбір матеріалу в них здійснюється з урахуванням тематичних, хронологічних і географічних критеріїв.

До найбільш розповсюджених з них можна віднести «Бізнес-карту», «Компас», «Жовті сторінки» та ін. З'являється тенденція підготовки галузевих або тематичних довідників.

Біографічні довідники і/або БД надають інформацію про людей, які зробили вагомий внесок в розвиток того чи іншого регіону чи галузі. Крім «офіційної» біографічної інформації, включаються дані особистого характеру. Довідники типу «Хто є хто в...», крім довідкової, реалізують ще й іміджеві функцію. Сьогодні вони охоплюють усі крупні регіони і багато видів діяльності.

Статистичні довідники і БД підготовляються, як правило, державними органами і є унікальною базою для підготовки різних видів інформаційної продукції довідкового або аналітичного характеру.

Цінові довідники і бюлетені відображають поточні ціни на товари і послуги.

Існує значне число універсальних за змістом довідкових web-сайтів і порталів, доступних у мережі Інтернет. Це, наприклад, Рубрикон (www.rubicon.com), який включає відомості по історії, релігії, техніці, мистецтву, економіці, медицині, сільському господарству, новини, посилення на інші довідкові сайти.

➤ *Бізнес-довідки*

Бізнес-довідки готуються самими різними інформаційно-аналітичними центрами, консалтинговими і маркетинговими агентствами, торгово-промисловими палатами, асоціаціями підтримки підприємництва і розвитку бізнесу.

Бізнес-довідка являє собою структуровану інформацію про фірму — потенційного ділового партнера, інвестора, клієнта, конкурента і призначена для перевірки надійності фірми.

Джерелами для підготовки таких довідок виступають найрізноманітні ресурси, створені агентствами або залучені ними довідкові видання і бази даних; бази даних державних органів, які виконують реєстраційні функції; рекламні матеріали фірм; web-сайти фірм; публікації і виступи в засобах масової інформації або в спеціалізованих виданнях, телефонне опитування та ін.

Фахівці виділяють бізнес-довідки: *коротка, стандартна, розширена*.

Коротка довідка — це «візитна картка», базова інформація про фірму, яка містить такі показники:

- найменування і правова форма підприємства;

- адресні дані (включаючи електронні), телефони, факси;
Реєстрація (дата заснування фірми, або першої реєстрації, наступних перереєстрацій, номер, дата останньої реєстрації);

- ◆ ІПН, ЄДРПОУ;
- ◆ засновники (коротко);
- ◆ статутний капітал;
- ◆ керівництво (коротко);
- ◆ види діяльності (за реєстраційними документами і фактично).

Короткі довідки призначені для отримання попередньої інформації про потенційного партнера. У самому загальному вигляді з короткої довідки можна отримати інформацію про існування фірми і її реєстрацію в якості юридичної особи. Робиться висновок, чи діє фірма легально, чи є вона платником податків. В актуалізованих (тобто таких, що містять інформацію, перевірену у день виконання) коротких довідках є графа «Примітка», в яку заносяться дані щодо перевірки фактичної адреси, телефонів і керівництва.

Стандартні і розширені довідки дають уявлення про легальність бізнесу фірми, її активність на ринку, про партнерів, про види декларованих товарів.

З досвіду підготовки стандартних бізнес-довідок текст їх містить наступну інформацію:

- *Відомості про державну реєстрацію та перереєстрацію;*
- *Правова форма та форма власності;*
- *Статутний капітал та частки засновників;*
- *Офіційні відомості щодо засновників та керівників;*
- *Юридична та фактична адреса, телефони, факс;*
- *Банки, які обслуговують підприємство;*
- *Види діяльності;*
- *Дочірні, материнські та корпоративно пов'язані компанії;*
- *Фінансові показники за 2 роки;*
- *Експорт/імпорт;*
- *Участь в арбітражних процесах як відповідача.*

Стандартна довідка має завершуватися пунктом «Висновок», у якому дається пояснення, на що варто звернути увагу — наприклад, на засновників, якщо ними зареєстровано багато фірм, розмір кредиторської заборгованості, збитки тощо.

Розширена інформаційна бізнес-довідка на підприємства в Україні містить відомості стандартної довідки плюс аналітична інформація про результати фінансово-господарської діяльності за 3-5 останніх років, банківські рахунки, номенклатура продукції що виробляється та споживається, основні споживачі, конкуренти. Коротка інформація про всі підприємства, у яких приймають участь керівники та засновники під-

присмства, що цікавить та т.п. Обсяг інформації, терміни виконання та вартість обговорюються додатково у кожному конкретному випадку.

➤ *Прес-клінінг*

Прес-клінінг або моніторинг преси — діяльність, відома в практиці інформаційного обслуговування, яка одержала останнім часом нову назву. Їх результат являє собою тематичну підбірку матеріалів, виявлених із періодичних видань. Різновидом такої продукції є персональні електронні газети, що містять інформацію, яка відбирається в реальному часі із багатьох джерел за певною ознакою і надається користувачеві в електронному вигляді. Базою для здійснення прес-клінінгу виступають ресурси Інтернет, електронні архіви періодичних видань і спеціальне програмне забезпечення, що дозволяє проводити швидкий пошук за заданими користувачем параметрами. У якості об'єктів відстеження виступають:

- організації, установи, громадські об'єднання, партії (наприклад, публікації, присвячені власній фірмі, фірмі-конкуренту, потенційному партнеру або діяльності певного кола організації в цілому, наприклад, публікації, присвячені бібліотекам);

- персоналія (наприклад, політичний діяч, топ-менеджер та ін.);
- географічний об'єкт (район, місто, регіон, країна);
- вид діяльності (сучасний стан медичного обслуговування населення);
- товари, продукти, послуги, матеріали, обладнання тощо.

Час на підготовку продукції і багато в чому її вартість визначаються:

- ◆ хронологічною глибиною пошуку (усі публікації за вчорашній день, минулий тиждень, місяць, рік, більш тривалий період);
- ◆ географічним охопленням (дане місто, регіон, країна);
- ◆ кількістю найменувань періодичних видань;
- ◆ глибиною зортання (бібліографічний опис + повний текст статті; бібліографічний опис + фрагменти тексту; бібліографічний опис + реферати).

Завершуючи розгляд «готової» фактографічної продукції, відмітимо три обставини, значимі для діяльності бібліотек і служб інформації підприємств. По-перше, цей сегмент ринку є досить динамічним. Як наслідок, на ньому пропонується продукція, близька за споживчими вимогами і можливостями, але різна за назвами. Ось чому ми показали це, свідомо згадавши різні назви одного, по суті, продукту: прес-клінінг, моніторинг преси, персональна електронна газета, а іноді й навіть дайджест преси.

По-друге, помітно взаємопроникнення різних видів інформаційної продукції. Бізнес-довідки, звичайно, знаходяться на стику фактографіч-

них і аналітичних матеріалів, а дайджести об'єднують можливості бібліографічного, фактографічного і документального обслуговування. Уявляється, що це значно розширює діапазон застосування інформаційної продукції і робить її більш привабливою для користувача.

➤ *Дайджести*

Форма подавання матеріалу у вигляді дайджесту сучасна і актуальна. Вона дозволяє з мінімальними витратами часу познайомитися як з останніми новинками теми, яка вивчається, так і з усім масивом документів.

Нижче наводяться визначення змісту поняття «дайджест»:

1) дайджест (від лат. Digest — коротке викладення) — це фрагменти текстів багатьох документів (цитати, витримки, конспекти, рідше реферати), підібрані за певною темою, не забезпеченою узагальненими публікаціями, і які знаходяться у сфері інтересів реальних або потенційних читачів. Кожний фрагмент, вилучений з тексту, супроводжується посиланням на описання документа в цілому [31];

2) дайджест — підбірка виписок з різних джерел з певної тематики [11];

3) дайджест — видання, у якому стисло передається зміст найцікавіших публікацій за якийсь період [35];

4) дайджест — конспективний огляд періодики або інших друкованих видань [34];

5) дайджест — інформаційний продукт, який містить короткі анотації і вихідні дані статей. Такий формат є зручним для щоденного надання, наприклад, для ознайомлення з основними новинами галузі [44].

Мета дайджесту. Дайджести створюються тоді, коли виникають нові напрямки в дослідженнях і розробках з актуальних проблем науки і суспільного життя, при підвищеній і стійкій зацікавленості різних груп користувачів, але коли при цьому немає узагальнюючих праць.

Досягнення поставленої мети вимагає вирішення наступних завдань:

1. Знайомство зі змістом первинного документа.

2. Виявлення у тексті документа основних напрямків теми.

3. Вибір відповідно до заданого переліку тем, необхідних для включення в дайджест.

4. Складання дайджесту на основі обраних фрагментів з тексту первинного документа.

Читацьке призначення. Це основні групи споживачів бібліографічної інформації, тобто коло тих, для кого складається дайджест.

Об'єкти для складання дайджесту:

1. Організації, установи, громадські об'єднання, партії (наприклад, публікації, присвячені власній фірмі або діяльності будь-якого кола організацій в цілому, наприклад, публікації, присвячені бібліотекам).

2. Персоналія.
3. Географічний об'єкт (район, місто, регіон, країна).
4. Вид діяльності.
5. Товари, продукти, послуги, матеріали, обладнання.

4.4. Реферат як один з основних видів документної інформаційної продукції

Створення інформаційної продукції у сфері бібліографічної та науково-інформаційної діяльності потребує лише згортання первинної інформації з вихідних документів до рівня вторинно-документальної інформації. Тому для забезпечення користувачів інформацією достатньо створювати згорнуту інформаційну модель окремого документа (*інформаційний реферат, анотацію, бібліографічний опис, опис ключовими словами*) або згорнуту інформаційну модель певного масиву документів (*реферативний журнал, бібліографічний посібник*). Такі інформаційні документи вимагають повноти, змістовності, об'єктивності, стислості та зрозумілості перетвореної інформації. Головним принципом створення таких інформаційних документів є збереження семантичної адекватності інформації незалежно від її формальних перетворень. Зауваження та оцінка перетворюваних вихідних документів, викладені від імені інформаційного посередника, виносяться у так звану область приміток. Це забезпечує об'єктивність передачі інформації, робить можливим її перекручування та інтерпретацію з боку того, хто створює вторинний документ.

Одним з найпоширеніших видів НД є *реферування*. Витоки практичної реферативної діяльності, як відомо, зародилися й набули розвитку в бібліотечно-бібліографічній практиці. У межах цих дисциплін розглянуто й поняття реферування. Характерно, що при цьому увагу приділено не стільки зовнішнім особливостям документа, який підлягає обробці, але, головним чином, змісту документа, його основним даним і висновкам.

Історія існування реферату як інформаційного документа налічує понад три століття. РЖ були однією з найперших форм інформаційних видань і протягом останнього сторіччя набули значного поширення серед даного виду посібників. А реферат і анотація є одними з найважливіших засобів комунікації, які функціонують самостійно в окремих системах (науково-технічної інформації, бібліотек з їх довідково-інформаційними фондами, видавництва та ін) та водночас виконують роль зв'язку під час передачі інформації від однієї системи до іншої.

Центральне положення реферату в системі наукової комунікації не попитулося й після широкого впровадження в інформаційну технологію засобів обчислювальної техніки. Реферат міцно зайняв місце основного уніфікованого опису первинного документа в автоматизованих пошукових системах.

У системі наукової комунікації реферат є основною інформаційно-комунікативною одиницею, що зумовлено його споживчими властивостями [38]:

- серед усіх видів вторинних інформаційних документів реферат відрізняється найбільшою інформативністю в розкритті змісту першоджерела;

- використання реферату для пошуку поточної або ретроспективної інформації дає змогу зекономити до 90 % часу, необхідного в разі звернення до первинних документів;

- форма подання інформації у вигляді реферату зручніша для тривалого зберігання у фондах довідково-інформаційних служб й ІПС, полегшує та прискорює підготовку інформаційних видань і створення інформаційних масивів — БД рефератів (на їх підґрунті в подальшому можливе створення БД повнотекстових електронних документів);

- у деяких випадках реферат може замінити першоджерело (коли необхідна користувачеві інформація стосується не основної теми роботи, а суміжних питань, або коли первинний документ недоступний унаслідок мовного або організаційного бар'єрів).

Велика кількість дефініцій поняття «реферат», яка існує у сучасній літературі з теорії та практики реферування, зумовлена комплексним характером завдань, поставлених під час дослідження даного виду інформаційних документів. Семантична повнота цих визначень залежить від кількості найважливіших ознак, що використовують автори для розкриття змісту поняття «реферат». До них відносяться такі ознаки, як обсяг, семантична відповідність первинному документу, структура реферату та його текстової частини, функціональна спрямованість стилю викладання тощо.

З приводу виникнення терміну «реферат» існують різні точки зору. Є думка, що реферат («referat») походить від слова «refere», тобто повідомляти, доповідати [36, С. 203]. За іншою — термін «реферат» («abstract») був розповсюджений в англomовній літературі у середні віки (VII-XI ст.) від «abstractus» в значенні «to draw away» — виведений, виключений.

У роботах сучасних дослідників визначення поняття «реферат» поповнилося рядом суттєвих ознак, які краще розкривають суть цього терміну. Реферат розглядається як «модель оригіналу, що пропорційно відображає його складові частини» [18, С. 24], або «інтегральна модель

первинного документа, в якій інформацію подано в узагальненому вигляді» [36, С. 217], або «стисле точне викладення змісту документа, яке включає основні фактичні відомості та висновки, без додаткової інтерпретації або критичних зауважень автора реферату» [4, С. 132]. Повне й містке визначення поняття «реферат» запропоновано в інформаційному огляді ВІНІТІ, де реферат розглядається як «семантично адекватне викладення основного змісту первинного документа, що відрізняється економним знаковим оформленням, сталістю лінгвістичних і структурних характеристик та призначене для виконання різноманітних інформаційно-комунікативних функцій у системі наукової комунікації» [13, С. 6]. Міжнародний стандарт ISO 214-1976 Documentation — Abstracts for Publications and Documentation термін «реферат» визначає як текст, що точно, але стисло подає зміст будь-якого документа без додаткової інтерпретації або критичних зауважень і без посилання на автора цього тексту [42].

Реферат — багатоцільовий засіб відбиття інформації. Тому існують різні класифікації та погляди на його суть. Жодне з існуючих визначень не дає чіткої характеристики, для чого потрібно «стисле викладення змісту документа» і який критерій цього «стислого викладення». Аналіз сучасної практики реферування доводить, що обсяг реферату істотно відрізняється в різних реферативних виданнях. На сьогодні — це одне з найбільш дискусійних питань [38].

Реферат має велике значення і для користувачів, і для роботи систем НТІ. Цей вторинний документ прискорює відбір документів, призначених для використання; забезпечує підвищення ступеня точності, повноти інформації; дає можливість оперативного інформування споживачів; полегшує процес індексації та класифікації документів; є засобом поточного інформування щодо нових досягнень науки і техніки; дає змогу здійснювати ретроспективний пошук.

Реферат — це багатофункціональний вторинний документ. Він виконує безліч функцій: інформативну та науково-комунікативну, прогностичну, довідкову і адресну, індексування й індикативну. Відповідно до завдань реферат може надавати необхідну систематизовану фактографічну інформацію, оцінювати, узагальнювати, синтезувати її, рекомендувати найбільш нові, цінні та корисні повідомлення для конкретного користувача.

Особливу роль відіграє *інформативна функція*. З усіх вторинних документів саме реферат розкриває зміст первинного документа найповніше, у цілісному, узагальненому вигляді. Вивчення першоджерел із залученням рефератів суттєво економить час.

Реферати, розміщені у деяких інформаційних виданнях, можуть замінити первинні документи. Досить часто користувачі обмежуються

ознайомленням з рефератами, якщо необхідна їм інформація стосується суміжних питань, а документ-оригінал, недоступний внаслідок мовного або організаційного бар'єрів. За цих умов реферат являє собою засіб розповсюдження інформації про нові досягнення зарубіжної науки й техніки. У такий спосіб реалізується науково-комунікативна функція реферату.

Якщо реферування охоплений основний потік документів певної галузі науки чи техніки за значний проміжок часу, то реферати слугують підґрунтям для вирішення завдань прогнозування подальшого розвитку цієї галузі, зокрема, з застосуванням методів бібліометричного, інформетричного та наукометричного аналізу.

Реферат можна розглядати і як ППС, одержувати за його допомогою необхідні довідки. Користуючись рефератами, абонент здійснює пошук довідкової та фактографічної інформації. Разом з тим, реферат виконує функцію пошукового образу документа, що дозволяє широко використовувати його в ППС із залученням сучасних технічних засобів.

Наявність у рефераті точного бібліографічного опису документа забезпечує виконання рефератом *адресної функції*, без чого неможливий документальний інформаційний пошук. Такий пошук, як правило, пов'язаний з переглядом рефератів, представлених у певному зібранні (РЖ, картотека тощо). Особливо важливу роль відіграє РЖ, оскільки містить реферати первинних документів, де б ці документи не знаходилися, і завдяки цьому дозволяє користувачам ознайомитися з великою кількістю не тільки вітчизняних, а й зарубіжних джерел.

Реферати, які друкуються в РЖ, виконують також *сигнальну функцію*, оскільки повідомляють про вихід у світ і наявність первинного документа. Для НІД особливо важливо, щоб реферати готувалися та були отримані користувачем перш ніж вийдуть з друку первинні документи. В конкретних установах реферати можуть стати підставою для сигнального повідомлення про нові надходження літератури до фондів.

Ще одна функція реферату — *можливість індексування змісту первинних документів* без використання текстів першоджерел. Така методика у 2-4 рази скорочує витрати часу й праці на проведення цієї роботи.

Для того щоб реферат ефективно *ніс пошукову функцію*, його зміст повинен адекватно відбивати суть первинного документа. Відображенням цієї вимоги є *індикативність* реферату. Здійснюючи *індикативну функцію*, він вказує на наявність відповідного документа, характеризує окремі елементи змісту та висвітлює бібліографічні дані.

Залежно від змістовних і формальних характеристик, від цільової і адресної спрямованості реферати прийнятому ділити на інформативні реферативні. В одних випадках вимагається реферат, в якому викладався б основний зміст первинного документа, в інших, — реферат, в якому

зазначалося б лише на те, що і як (в якій мірі) розглянуто в тому самому документі. Хоча кожний з них виконує усі основні функції, властиві реферату, проявляються вони по-різному. Для одних рефератів домінуючим є інформативність, для інших — описовість, індикативність [37].

Необхідність в інформативному чи індикативному рефератах у першу чергу обумовлена різницею в інформаційних потребах, які поділяються на потреби щодо відомостей про джерела необхідної наукової інформації і потреби у самій науковій інформації.

Інформативний реферат найповніше розкриває зміст документа, передатє важливі фактичні та теоретичні відомості. Інформативність реферату досягається внаслідок скороченого викладення змісту першоджерела. У такому рефераті має бути вказано предмет дослідження та мету роботи, вміщено дані про метод і умови дослідження, висвітлено результати та пропозиції автора щодо їх застосування, наведено основні характеристики нових технологічних процесів, технічних виробів, нову інформацію про відомі явища, предмети та ін. Послідовність викладу матеріалу виступає як головна вимога, що висувається до такого реферату. Інформативний реферат може виконувати увесь комплекс притаманних рефератам функцій. Таким чином, інформативний реферат містить фактографічну інформацію, тобто слугує джерелом відомостей про наукові факти.

Індикативний реферат містить відомості тільки про найважливіші аспекти змісту первинного документа та його інформаційний зміст. Індикативність передбачає узагальнене подання матеріалу відповідно до конкретної функції вторинного документа та характеру тексту, що аналізується. При цьому вирішальним є не послідовність викладення матеріалу (як це передбачено в інформативному рефераті), а логіка бібліографічного задуму. Вона полягає у виділенні найголовнішого та найактуальнішого в документі. У такому рефераті немає детальної фактографічної інформації, практичних і теоретичних результатів, висновків. Його основне цільове призначення — привернути увагу користувача до наукового документа й сприяти вирішенню питання щодо необхідності його використання, тобто виконати завдання представлення документа [37].

Індикативний реферат характеризує зміст, інформаційне наповнення первинного документа. На відміну від анотації, у ньому розглянуто ті змістові аспекти, які заслуговують на реферування, тобто містять нові, корисні відомості. Реферат характеризує ступінь їх розробки, новизни, корисності, повноти (докладності) висвітлення у першоджерелі. Той факт, що індикативний реферат має у своїй структурі елементи анотації, зайвий раз вказує на діалектичну взаємозалежність та взаємообумовленість у розвитку та функціонуванні різних документальних джерел інформації, які у сукупності становлять собою єдину систему.

Концепція В.І. Соловйова не обмежується поділом рефератів на інформативні і індикативні. У результаті аналітико-синтетичної переробки інформації можуть бути підготовлені реферати, які містять інформацію, яка стосується одного джерела (всього або певної його частини) або декількох джерел. Це дозволяє виділити такі реферати як монографічний, зведений, аспектний, фрагментний:

<i>Монографічний реферат</i>	Реферат, який складений на основі аналітико-синтетичної переробки інформації, що міститься в одному первинному документі. Іноді такий реферат називають одноджерельним.
<i>Зведений реферат</i>	Реферат, який містить відомості з ряду первинних документів з одної теми, викладені у вигляді зв'язного тексту. Зведені реферати звичайно публікують у реферативних збірниках і експрес-інформації.
<i>Аспектний реферат</i>	Реферат, складений на основі аналітико-синтетичної переробки інформації, яка відноситься не до всього первинного документа, а лише до одного або кількох змістовних аспектів. Іноді його називають предметно- або проблемно-орієнтованому рефераті. Якщо при цьому відбір інформації здійснюється не з одного, а з ряду першоджерел, одержують зведений аспектний реферат.
<i>Фрагментний реферат</i>	Реферат, складений за одним чи кількома структурними елементами (розділами, частинами, главами) первинного документа, який має великий обсяг і містить різнопрофільну інформацію

Існують й інші аспекти класифікування рефератів. Зокрема, це такі ознаки: орієнтованість на користувача інформації (цільовий і загальний реферати); формалізація структури тексту (текстовий і бланковий реферати, останній може бути анкетним або табличним); виявлення укладача (автор, референт, машина) [37].

Для задоволення певних, конкретних інформаційних запитів складається *цільовий* реферат. Такі реферати мають чітку читацьку адресу і придатні для використання у системі диференційованого розподілення інформації.

Загальний реферат складається з урахуванням відображення у ньому основних відомостей з первинного документа і адресується тому ж колу користувачів, для яких призначено першоджерело.

Згідно з ГОСТ 7.9-95 [4], середній обсяг реферату — 850 друкованих знаків. Однак у практиці науково-інформаційної діяльності склали-

ся дещо інші підходи до визначення обсягу реферату. Зокрема, дуже часто, визначаючи доцільний обсяг реферату, спеціалісти орієнтуються на вид первинного джерела інформації. Так, якщо об'єктом реферування є коротка замітка чи повідомлення, то обсяг реферату не повинен перевищувати 500 друкованих знаків. Якщо ж першоджерело — стаття у виданні або патентний документ, то обсяг реферату не повинен перевищувати 1000 друкованих знаків. Для первинних документів, великих за обсягом, наприклад, наукових монографій, максимальний обсяг реферату 2500 друкованих знаків. При дотриманні цих норм реферат вважається *коротким*.

Розширеним вважається реферат, обсяг якого перевищує наведені вище кількісні параметри. Іншими словами, обсяг реферату не лімітований. Практика показує, що він може складати 10-15 %, або 1/8 обсягу першоджерела.

Абсолютна більшість рефератів має текстову форму. *Текстовим* вважається й такий реферат, у якому, поряд зі зв'язним текстом, маються ілюстрації, таблиці, формули, оскільки текст становить основу такого реферату.

Анкетний реферат являє собою відповідь на заздалегідь сформульовані запитання. Роль запитань грають: в одних випадках змістовні аспекти, в інших — запити користувачів інформації.

Якщо питання стосуються ряду об'єктів, то іноді є необхідність розташувати відповіді у кількох колонках. Тоді реферат стає табличним, а перелік питань буде виконувати у ньому функції боковика таблиці.

Інші фахівці, наприклад, О.Я. Гойхман і Т.М. Надеїна [12] називають такі види рефератів як реферат-резюме і реферат-огляд. Реферат-резюме (його ще іноді називають рефератом-конспектом) складається за одним джерелом, а реферат-огляд — за кількома джерелами, присвяченими одній темі.

Відмінність реферату-резюме від анотації полягає в тому, що в рефераті відображаються композиція джерела і наявність ілюстративного матеріалу. Змістова ж відмінність між ними полягає в тому, що реферат-резюме містить конкретні відомості, висновки, ідеї автора. У цьому відношенні реферат-резюме наближається до конспекту, однак відрізняється від нього більшим лаконізмом, оскільки включає лише узагальнені і переважно нові, оригінальні ідеї, концепції, висновки автора первинного документа.

Для великих (центральных) інформаційних установ найбільш прибутковий індикативний підхід до аналізу інформації. Найголовніше при цьому не підміняти бібліографічні видання. Наприклад, УРЖ «Джерело» планує на 100 % відображати українську наукову літературу, те саме завдання виконують і бібліографічні видання Книжкової палати

України. За ступенем охоплення вони майже збігаються, але інформативність УРЖ, завдяки наявності реферату, набагато вища. Таким чином, на базі РЖ можна ефективніше проводити пошук документальної інформації й замовляти копії відповідних першоджерел. До того ж РЖ відбиває не всю, а найціннішу інформацію, тобто на засадах наукового відбору в максимальних межах бібліографічної інформації. Факт подання першоджерела в реферативному виданні вказує на його значущість.

Дослідники Є. Ш. Журавель та Е. М. Цукерман [19, С. 26], порівнюють реферат з «фотографією» первинного документа, де більш-менш детально відображено фактичний зміст документа.

У літературі зустрічаються різні визначення поняття «реферативна інформація». Термінологічний словник визначає її як вторинну інформацію, подану в формі рефератів та анотацій [32, С. 68].

На відміну від бібліографічної інформації, яка відбиває весь масив документів, реферативна інформація виконує завдання систематизації, пошуку, оцінки, узагальнення даних з першоджерел. Залежно від завдань інформаційного управління, реферат може вказувати на присутність необхідної фактографічної інформації, подавати її з належною систематизацією чи давати оцінку, узагальнювати, синтезувати її та найновішу, найціннішу і корисну рекомендувати конкретному користувачеві.

Реферати широко застосовуються в інформаційній та видавничій діяльності. У цілому ж, реферативна інформація сприяє найбільш повному та точному складанню пошукових образів документів, створенню ІПС, є основою для складання оглядів літератури та засобом міжнародного обміну інформацією.

Крім того, реферування є найчастіше зустрічаємий спосіб інформаційної компресії.

Взагалі ж різноманітна інформаційно-аналітична продукція є важливим джерелом вторинної інформації та інформаційних видань, складовою інформаційного масиву інформаційно-пошукових систем та баз даних.

Література до модуля 4

1. Про інформацію: закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657 — XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 48. — Ст. 650.

2. Информационно-библиотечная деятельность, библиография. Термины и определения : ГОСТ 7.0-99. — Изд.офиц. — [Введ. 2000-07-01]. — Минск:

Межгосударственный совет по стандартизации, метрологии и сертификации, 1999. — 23 с. — (Межгосуд. стандарт. Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).

3. Поиск и распространение информации. Термины и определения : ГОСТ 7.73-96. — Изд. офиц. — [Введ. 1998-01-01]. — Минск: Межгосударственный совет по стандартизации, метрологии, сертификации, 1996. — 15 с. — (Межгосуд. стандарт. Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).

4. Реферат и аннотация. Общие требования : ГОСТ 7.9-95 (ИСО 214-76). — Изд. офиц. — [Введ. 01.07.97] // Стандарты по издательскому делу. — М., 1998. — С. 132-137. — (Межгосуд. Стандарт. Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу). — Режим доступа :

http://bibliography.ufacom.ru/method/gosts/7-9/7_9.htm

5. Концепція формування системи національних інформаційних ресурсів (проект). — Режим доступу :

http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=34775

6. Про концепцію національної інформаційної політики : закон України (проект). — Режим доступу:

http://www.legality.kiev.ua/ilp/docs/DRAFT_LAWS303/2526.HTML

7. Галузеві норми часу на інформаційні роботи та послуги в національній системі науково-технічної інформації / Український ін-т науково-технічної і економічної інформації (УкрІНТЕІ). — К. : УкрІНТЕІ, 2007. — 76с.

8. Аверьянов С.А. Продвижение библиотечных услуг в общедоступных библиотеках: автореф. дис. на соискание научной степени канд. пед. наук: спец. 05.25.03 «Библиотечное, библиографоведение и книговедение» / С.А. Аверьянов ; Санкт-Петербургский университет культуры и искусств. — СПб., 2001. — 20 с.

9. Брежнева В.В. Информационное обслуживание: концепция сервисного развития: автореф. дис. на соискание научной степени доктора пед. наук: спец. 05.25.03 «Библиотечное, библиографоведение и книговедение» / В.В. Брежнева ; СПбГУКИ. — СПб., 2007. — 42 с.

10. Брежнева В.В. Информационное обслуживание: продукты и услуги, предоставляемые библиотеками и службами информации предприятий / В.В.Брежнева, В.А.Минкина ; СПбГУКИ. — [2-е изд.] — СПб.: Профессия, 2006. — 304 с.

11. Википедия. Свободная энциклопедия [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://ru.wikipedia.org/wiki/Дайджест>

12. Гойхман О. Я. Основы речевой коммуникации: Учебник для вузов [Электронный ресурс] / О. Я. Гойхман, Т.М. Надеина — М.: ИНФРА-М, 1997. — 272 с. — Режим доступа : <http://www.evolkov.net/learn/learning.basics/read.hear.write.speak.basics.html# Точ90517208>

13. Горькова В.И. Реферат в системе научной коммуникации. Направления совершенствования лингвистических и структурных характеристик / В.И. Горькова, Э.А. Борохов // Итоги науки и техники. Сер. Информатика. Т.11. — М.: ВИНТИ, 1987. — 232 с.

14. Гречихин А.А. Общая библиография: учебник для вузов / А.А. Гречихин. — М.: Изд-во МГУП, 2000. — 588 с. — Режим доступа : <http://www.hi-edu.ru/e-books/SV/about.htm>

15. Дворкина М.Я. Информационное обслуживание: социокультурный аспект / М.Я. Дворкина. — М.: Профиздат, 2001. — 111 с.

16. Демин С. Ю. Рынок информационных продуктов и услуг: сущность, эволюция и специфика : монография / С. Ю. Демин, С. Д. Подпругин. — Иркутск : Изд-во БГУЭП, 2007. — 174 с
17. Ефремова Т.Ф. Новый толково-словообразовательный словарь русского языка [Электронный ресурс] / Т.Ф. Ефремова. — Режим доступа : <http://proslova.ru/word/фактография/>
18. Жолкова А.И. К вопросу о реферировании научно-технической периодики в реферативном журнале ВИНТИ / А.И. Жолкова // НТИ. Сер. 1. — 1970. — № 5. — С. 24-25.
19. Журавель Е.Ш. Стандартизация реферата и аннотации / Е.Ш. Журавель, Э.М. Цукерман // НТИ. Сер. 1. — 1979. — № 5. — С. 25-27.
20. Загуменна В.В. Інноваційні форми інформаційно-бібліографічного обслуговування [Електронний ресурс] / В.В. Загуменна. — Режим доступа : <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2007/cd/108.pdf>
21. Киранов А. А. Информация и информационные продукты : учеб.пособие / А. А. Киранов, П. Ф. Иванов, Ю. А. Михеев. — М. : Палей-Мишин, 2001. — 281 с.
22. Коломієць Г.С. Інформаційна продукція: ринок, маркетинг, підготовка кадрів / Г.С. Коломієць, А.Л. Маньковський. — К.: Либідь, 1991. — 174 с.
23. Котлер Ф. Маркетинг, менеджмент / Ф. Котлер.; Пер. с англ. под ред. Л.А. Волковой, Ю.Н. Каптуревского. — СПб.: Питер, 2000. — 752 с.
24. Кушнарєнко Н.М. Наукова обробка документів : підруч. / Н.М. Кушнарєнко, В.К. Удалова. — К.: Знання, 2006. — 334 с.
25. Леонов В.П. Реферирование и аннотирование научно-технической литературы / В.П. Леонов. — Новосибирск: Наука, 1986. — 176 с.
26. Медведєва В.М. Інформаційний бізнес у сфері освіти, культури і мистецтва / В.М.Медведєва, Г.Г. Міщенко. — К.: КНУКІМ, 2000. — 94 с.
27. Нефедова В.И. Информационная деятельность ООИУУ как фактор развития региональной образовательной среды [Электронный ресурс] / В.И. Нефедова. — Режим доступа : http://bank.orenipk.ru/Text/t16_94.htm
28. Пилко И.С. Информационные и библиотечные технологии / И.С. Пилко. — М.: Профессия, 2006. — 342 с.
29. Публічні бібліотеки. Інформаційні послуги: Зарубіжний досвід (Дайджест) / Національна парламентська бібліотека України / О. Шиман (підгот.). — К., 2004. — 44 с.
30. Редакторская подготовка изданий: учебник [Электронный ресурс] / Антонова С.Г., Васильев В.И., Жарков И.А., Коланькова О.В., Ленский Б.В., Рябинина Н.З., Соловьев В.И.; Под общ. ред. Антоновой С.Г., д.ф.н. — М.: Издательство МГУП, 2002. — 468 с. — Режим доступа : <http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook082/01/index.html?part-013.htm>
31. Рекомендації по составлению дайджеста / МУК СРЦБ; сост. С.С. Колмакова, ред. И. А. Ковалева, печать А. Н. Соболева. — Самара: Белый Яр, 2005. — 14 с.
32. Русско-англо-французский терминологический словарь по информационной теории и практике. — М., 1968. — 240 с.
33. Седлецкий Д. Секрет успешного бизнеса — в своевременном получении и грамотном использовании данных из трех сегментов рынка информуслуг [Электронный ресурс] / Д Седлецкий. — Режим доступа : <http://times.liga.net/articles/gs009369.html>

34. Словарь литературоведческих терминов [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://rifma.com.ru/Lito-11.htm>

35. Словарь полиграфических терминов [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.class-m.ru/dictionary/>

36. Соловьев В.И. Составление и редактирование рефератов: Вопросы теории и практики / В.И. Соловьев // Жанры информационной литературы: Обзор. Реферат. — М., 1983. — С. 199-319.

37. Соловьев В.И. Подготовка и редактирование информационных изданий: Учеб. пособ. [Электронный ресурс] / В.И. Соловьев. — М.: МПИ, 1986. — 72 с. — Режим доступа :

<http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook007/01/index.html?part-001.htm>

38. Сорока М.Б. Національна система реферування української наукової літератури [Электронный ресурс] / М.Б. Сорока ; НАН України, Нац. б-ка України імені В.І. Вернадського. — К.: НБУВ, 2002. — 209 с. — Режим доступа: <http://www.nbuv.gov.ua/libdoc/02smbunl.htm>

39. Справочник информационного работника ; под ред. р.С. Гиляревского, В.А. Минкиной. — СПб.: Профессия, 2005. — 552 с.

40. Фактографические, документальные, мультимедийные типы баз данных [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://shpora.net/index.cgi?act=view&id=30987>

41. Хубаев Г. Н. Маркетинг информационных продуктов и услуг: учеб. пособие / Г. Н. Хубаев. — Ростов н/Д : Изд-во РГЭУ РИНХ, 2005. — 223 с.

42. Черный А.И. Подготовка баз данных и информационных изданий по естественным и техническим наукам: современный взгляд и перспективы / А.И. Черный // Междунар. форум по информ. — 2000. — № 2. — С. 3-12.

43. Шрайберг Я. Л. Интернет — ресурсы и услуги для библиотек: учеб. пособие для вузов культуры и искусств / Я. Л. Шрайберг, М. В. Гончаров, О. В. Шлыкова. — М. : [б. и.], 2000. — 140 с.

44. Prime time: Мониторинг и аналитика СМИ [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://prime-time.ru/glossary/>

ТЕСТ № 4**Тема: Інформаційні продукти як результат інформаційно-аналітичної діяльності**

Дайте відповіді на подані запитання. Перевірте правильність відповідей за ключем у розділі КЛЮЧІ ДО ТЕСТІВ. Порахуйте правильні відповіді та визначте свій результат за шкалою оцінювання, яка подана після тестів.

№	Питання	Відповідь
1	Інформація, об'єктом якої є документ (документи) — ...інформація	
2	Інформація, що характеризує певний факт, подію чи їхню сукупність — ... інформація	
3	Інформація, що характеризує певні ідеї, думки, концепції, погляди, уявлення — ... інформація	
4	Інформація, що містить відомості про документ (про його частину чи документний потік, масив, ресурс, фонд) — ... інформація	
5	Матеріалізований результат інформаційної діяльності, призначений для задоволення інформаційних потреб громадян, державних органів, підприємств, установ і організацій — ...	
6	Чи можна віднести до інформаційної продукції документи, інформаційні масиви, бази даних і інформаційні послуги, які є результатом функціонування інформаційних систем?	
7	До складу інформаційної продукції входять...	
8	У тому випадку, коли результати інформаційно-бібліотечної діяльності набувають матеріальну, речовинну форму, вживається термін...	
9	Чи може інформаційна продукція існувати в нематеріальній формі?	
10	Якщо інформаційна продукція представлена у матеріальній, речовинній формі, для її позначення вживається термін...	
11	НБУВ, УкрІНТЕІ, ДНТБ за профілем основної діяльності на інформаційному ринку відносяться до...	
12	До центрів — держателів (зберігачів) інформаційних ресурсів можна віднести наступні установи...	
13	За класифікацією асортименту інформаційних продуктів та послуг статистична, біржова, фінансова, комерційна інформація про підприємства відноситься до сектору ... інформації	

Закінчення табл.

№	Питання	Відповідь
14	За класифікацією асортименту інформаційних продуктів та послуг науково-технічна інформація, професійна інформація в відноситься до сектору ... інформації	
15	Українське національне інформаційне агентство пропонує ... інформацію	
16	«Постачальником» спеціалізованої, наукової інформації в Україні є...	
17	Всеукраїнські (центральні) галузеві інформаційні центри, бібліотеки, інформаційно-аналітичні агентства, телефонні довідкові служби, агентства новин та ін. реалізують наступний напрям інформаційної діяльності...	
18	За характером взаємодії поодинокі контакти з користувачем свідчать про надання йому ... інформаційної продукції	
19	Для створення багатоаспектних класифікацій інформаційних продуктів та послуг (ІПП) можливо застосувати ...метод	
20	Назвати інформаційні продукти і послуги, що надаються в результаті документного обслуговування	
21	Бібліографічні і реферативні огляди за типологією ІПП відносяться до...	
22	Тематичні аналітичні огляди, звіти про результати бібліографічних досліджень, звіти про маркетингові дослідження, звіти про патентні дослідження, тексти виступів і доповіді для керівників за типологією ІПП відносяться до...	
23	Виставки, презентації, ярмарки, бізнес-семінари, конференції, круглі столи, Дні інформації, Дні спеціаліста за типологією ІПП відносяться до...	
24	Документ систематизованих або узагальнених відомостей про опубліковані чи неопубліковані дані з першоджерел, виготовлений організаціями, які здійснюють науково-інформаційну діяльність — це... документ	
25	Відмінною рисою інформаційного документа є ...	
26	Інформаційний документ упорядкованої сукупності бібліографічних записів називається...	
27	Інформаційний документ сукупності бібліографічних записів, включно з рефератами називається...	
28	Інформаційний документ, що є результатом аналізу, синтезу й оцінювання змісту значної кількості первинних документів з певної теми (проблеми) за певний проміжок часу називається...	
29	Будь-які відомості, які після вилучення їх із контексту зберігають самостійне значення, смисл, позначають як...	

Закінчення табл.

№	Питання	Відповідь
30	Сукупність фактів (фактографічних відомостей, фактографічних даних, фактографічних записів) відносять до ... інформації	
31	Відповідь на запит, що містить фактичні дані, фіксується у ... довідці	
32	Друкована фактографічна інформаційна продукція представлена у вигляді...	
33	Довідник, який містить біографічні дані про будь-яких осіб, списки їх праць і літератури, що висвітлює їх життя і діяльність визначають як ... довідник	
34	Довідкове видання, яке містить упорядкований перелік мовних одиниць (слів, словосполучень, фраз, термінів, імен, знаків), упорядкованих супровідними довідковими даними. — це...	
35	База, представлена пошуковим образом документа і текстом в його повному або частковому обсягах, тобто повнотекстова чи фрагментарна база, називається...	
36	Структуровану інформацію про фірму — потенційного ділового партнера, інвестора, клієнта, конкурента і призначена для перевірки надійності фірми містить...	
37	Прес-кліпінг інакше класифікується як...	
38	Фрагменти текстів багатьох документів (цитати, витримки, конспекти, рідше реферати), підібрані за певною темою, не забезпеченою узагальненими публікаціями, і які знаходяться у сфері інтересів реальних або потенційних читачів включають у такий вид інформаційного продукту як...	
39	Стисла характеристика твору друку (їх сукупності або частин) з точки зору змісту, призначення, виду, форми та інших особливостей міститься у такому вторинному документі як...	
40	«Модель оригіналу, що пропорційно відображає його складові частини»; «інтегральна модель первинного документа, в якій інформацію подано в узагальненому вигляді»; «стисле точне викладення змісту документа, яке включає основні фактичні відомості та висновки, без додаткової інтерпретації або критичних зауважень» — усі ці визначення відносяться до поняття...	

Шкала оцінювання

Відмінно — 37-40 балів; добре — 34-36 балів; задовільно — 30-33 бали; незадовільно — 0-29 балів.

За кожен вірну відповідь виставляється 1 бал; найвища кількість балів — 40.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ І ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ ПОСЛУГИ

- 5.1. Інформаційні послуги як результат інформаційного обслуговування.
- 5.2. Інформаційно-аналітичні послуги: різновиди, характеристика.
- 5.3. Послуги документального обслуговування.
- 5.4. Фактографічне і концептографічне обслуговування.

5.1. Інформаційне обслуговування і інформаційні послуги

У визначенні поняття «послуга» в фаховій літературі допущені різноманітні тлумачення, які полягають у тому, що термін «послуга» розуміють і як вид, і як результат діяльності, і як саму діяльність, тобто надання послуги, обслуговування.

Такий підхід дозволяє розмежувати поняття *процес (обслуговування)* і його *результат (послуга або продукт)*. Послуга — це результат діяльності, а не сама діяльність. Діяльність — це *надання послуг, обслуговування, самообслуговування* [7, С. 12].

Надання інформаційних послуг користувачам — одна з найзагальніших ознак, характерних для усіх установ, зайнятих інформаційним обслуговуванням. Враховуючи велику кількість установ, які займаються у той чи іншій мірі інформаційною діяльністю, включаючи й інформаційне обслуговування, виділимо ті організації, які у більшій степені відповідальні перед суспільством за цю діяльність.

Зокрема, у книзі «Сучасна інформатика» в якості основи класифікації цих організацій використовуються два поняття: *інформаційна індустрія* (синоніми: інформаційна діяльність, сфера інформаційних послуг) і *інформаційно-комунікаційний комплекс*. Інформаційна індустрія розглядається як «комплекс підприємств і організацій, переважаючим (за вартістю) продуктом яких є інформаційні послуги» [30, С. 197]. Інформаційно-комунікаційний комплекс характеризується як «сукупність індустрії інформації і всіх суміжних галузей, наприклад, таких, що забезпечують її предметами і засобами праці, а також готують інформаційні послуги у якості супутніх результатів діяльності у якості супутніх результатів діяльності» [30, С. 197].

На думку М.Я. Дворкіної [14], для класифікації цих установ з точки зору інформаційного обслуговування доцільно використовувати функціональний підхід, а у якості розмежувальної ознаки першого рівня за-

стосувати віднесення виконуваної ними інформаційної діяльності до *основної, включеної і допоміжної*. На цій підставі вони виділяє такі групи установ.

До першої групи служб, таких як державні органи, медичні заклади, служби побуту і т.п., інформаційне обслуговування є не основною, а допоміжною діяльністю. Ці організації надають клієнтам інформацію про режим своєї роботи, про асортимент послуг, які ними надаються (рекламна інформація); консультують з питань, що стосуються їхньої компетенції (консалтингова інформація). Отже, тут інформаційне обслуговування спрямоване на інтенсифікацію власної діяльності організації.

Друга група — навчальні заклади, в яких інформаційне обслуговування є органічним компонентом їх основної діяльності (уроки, лекції, семінари і т.д.).

Третя група служб — бібліотеки, служби НТІ, рекламні фірми, архіви, музеї, книжкові магазини, видавництва, телеграфні агентства, статистичні служби, кінопрокат, радіотелевізійні, відео-служби, служби інформаційних брокерів і т.п. — спеціально створені для інформаційної діяльності, у рамках якої функціонально (іноді й організаційно) виділено інформаційне обслуговування.

Вважаємо, що разом усі установи другої і третьої групи представляють собою інститут соціальної пам'яті. У цьому інституті установи індустрії інформації відповідальні за кумуляцію інформації, соціального досвіду, культурних зразків і передачу їх як і сучасним, так і наступним поколінням (кумулятивна і трансляційна функції), а навчальні заклади — за передачу інформації, культури, соціальних норм сучасному поколінню (трансляційна функція).

Серед установ індустрії інформації за характером виконання першої функції можна виділити дві сукупності організацій.

Бібліотеки, архіви, служби НТІ, книжкові палати, музеї здійснюють довготермінову кумулятивну функцію (тобто збирають, обробляють і тривалий час зберігають документну інформацію) і трансляційну функцію, яка реалізується у процесі інформаційного обслуговування. Зазначена функція сприяє поширенню інформації, забезпеченню доступу людей до накопичених ними, а також іншими установами, інформаційним ресурсам, задоволенню їх інформаційних і культурних потреб.

Видавництва, виставкові комплекси, рекламні агентства, книжкові магазини, редакції радіо, телебачення, інформаційні брокери здійснюють короткострокову кумулятивну і трансляційну функцію.

Різні установи індустрії інформації відрізняються специфічними властивостями, пов'язаними з типом документів, які в них зберігаються, групами користувачів, на яких вони орієнтовані.

Бібліотеки надають, головним чином, документи і інформацію широкого розповсюдження для різних груп населення (що не виключає видачі деякими бібліотеками рукописних матеріалів; архівами — неопублікованої документації, матеріалів установ і організацій, що втратили своє оперативне значення) — в основному, для спеціалістів; телебачення — аудіовізуальну інформацію, розраховану на масову аудиторію (при цьому існує певна орієнтація окремих передач на тих чи інших глядачів); служби інформаційних брокерів орієнтовані на вузьке, але платоспроможне коло користувачів і т.д.

Якщо виходити з назв установ, то вказана специфіка може бути відображена термінами: бібліотечне обслуговування, музейне обслуговування, архівне обслуговування і т.д. Однак наявність загальних соціальних функцій та інших ознак, що розкриваються далі, обумовлює доцільність, поряд з термінами, які демонструють особливості обслуговування, увести термін, що виражає спільність обслуговування інформацією в усіх установах. Цей термін — *«інформаційне обслуговування»*, яке в ГОСТ 7.0-99 визначається як *«забезпечення користувачів необхідною інформацією, здійснюване інформаційними органами і службами шляхом надання інформаційних послуг»* [2, С. 4].

Що стосується послуги, то фахівці розглядають її як особливий продукт праці, як вид споживчої вартості, яка існує у формі корисної діяльності, що задовольняє суспільні потреби. Послуга зазвичай не втілюється у матеріальну форму.

У довідниках, енциклопедіях та інших джерелах *«послуга»* визначається як дія, що приносить користь іншому, або як робота, яка виконується для задоволення чийось потреб, тобто — певна доцільна діяльність, яка існує у формі корисного ефекту праці — товару, продукту. Таким чином, підкреслюється, що основою послуги повинно бути задоволення потреб через корисний ефект праці, а, як відомо, корисний ефект праці є умовою будь-якої виробничої діяльності.

Ф.Котлер визначає *послуги* як діяльність, яку одна сторона може запропонувати іншій; невідчутна дія, яка не приводить до володіння будь-чим. Її надання може бути пов'язане з матеріальним продуктом [20, С.541].

В останні роки одержало поширення визначення послуг, дане американським спеціалістом Т.Хіллом. Воно докорінно змінює співвідношення понять товар і послуга. Т.Хілл вважає, що *«послуга — це зміна стану осіб або товару, що належить будь-якій економічній одиниці, що відбувається в результаті діяльності іншої економічної одиниці на попередню згодою першої»* [19, С. 45]. Таке визначення дозволяє розглядати послуги, як конкретний результат економічно корисної діяльності, яка проявляється або у вигляді товару, а бо безпосередньо у

вигляді діяльності. Економічна корисність робить послугу предметом торгівлі.

Більшість послуг — це комбінація відчуvasмих і невідчуvasмих елементів. Послуга і товар не є антиподами, вони скоріше за все, являють собою два боки одного цілого. Тому у спробі знайти різницю між товаром і послугою було б доцільніше розглядати співвідношення «товар — послуга» з багатьма варіантами комбінацій, починаючи з переважання товару і закінчуючи переважанням послуги. В інформаційному обслуговуванні в якості таких прикладів можуть розглядатися виставки, конференції, презентації та інші заходи, які сполучають в собі як матеріальні, так і нематеріальні елементи.

Незалежно від того, втілені результати діяльності інформаційного працівника в матеріальну форму чи ні, сервісною діяльністю вона стає тоді, коли запитана користувачем інформація і її результати використані ним (є корисними для нього). Кінцевим результатом має бути передача користувачу інформаційної продукції. Останнє є важливим, оскільки той же самий продукт може виступати як в якості проміжного, так і в якості кінцевого результату. Наприклад, якщо користувача цікавить нова література з певного питання, то тематичний список літератури — інформаційний продукт. Якщо користувачу важливо дізнатися про тенденції розвитку певної галузі, то кінцевим (очікуваним) результатом є аналітичний огляд, складовою частиною якого є список літератури.

Бібліотечне, архівне, музейне та інші види інформаційного обслуговування, маючи таку властивість як надання послуг, різняться домінуючими у кожному з них формами послуг. Для бібліотеки — це надання документів у тимчасове користування, довідок; для книжкового магазину — продаж документів; для музею — експозиційні послуги, екскурсії. Для органів науково-технічної інформації характерні аналітичні послуги, для радіо і телебачення — новинні передачі. Це не означає, що бібліотеки не організують експозиції не виконують аналітичні довідки, а музеї або органи НТІ не надають документи, довідки та інше. Мова іде про домінуючі форми послуг. На цій підставі бібліотечне, архівне, музейне та інші види обслуговування можна визначити як один з видів інформаційного обслуговування, який забезпечує користувачів необхідною інформацією шляхам надання бібліотечних, або архівних, музейних, або інформаційних і т.п. послуг.

В останні десятиріччя (а на Заході ще раніше) у зв'язку з упровадженням нових інформаційних технологій помітно стираються межі між послугами різних інформаційних установ. Оскільки значна частина з них використовує Інтернет, для більшості важливою формою стає показ: музей демонструє свої експозиції, бібліотека — книжкові багатства, видавництво — продукцію, що випускається, архів — рідкісні і унікальні документи і т.д.

Можливість копіювання документів дозволяє бібліотекам і архівам не видавати документи у тимчасове користування, а надавати копії документів.

Очевидно, перетинання послуг — одна з причин взаємного інтересу і інтеграційних тенденцій в інформаційному середовищі.

«Обслуговувати» означає працювати для задоволення чієїсь потреби. У ході інформаційного обслуговування посередництвом виконання послуг задовольняються потреби людей в інформації (інформаційні потреби), — це друга загальна властивість інформаційного обслуговування. В інформаційній практиці потреби відбиваються через можливості служби, її інформаційні ресурси виявляються перед інформаційним працівником у вигляді потреб в інформаційних послугах і конкретніше — у довідках, документах, орієнтуванні в інформаційних ресурсах, у перекладанні, копіюванні або купівлі документів, перегляді сюжетів, новин і т.п.

Забезпечення доступу користувачів до інформації — третя важлива риса інформаційного обслуговування, яка реалізується в будь-якій установі.

Для реалізації інформаційного обслуговування потрібен цілий комплекс складових. Насамперед, це інформаційні ресурси, які виступають у якості «сировини» для виробництва інформаційних послуг, але така сировина, яка у ході обслуговування не переробляється, а змінюється шляхом перегрупування елементів і переміщення у просторі, забезпечуючи доступ інформації для користувачів. Інформаційні ресурси виявляються також елементами інформаційного середовища, в якому відбувається надання послуг.

Однак для реалізації інформаційного обслуговування інформаційні ресурси необхідно доповнити матеріально-технічними, фінансовими, інтелектуальними ресурсами інформаційних працівників.

Інформаційне обслуговування здійснюється в певних умовах, в інформаційно-культурному середовищі, відповідно до необхідної технології, виконання якої призводить до результату обслуговування (позитивному — послuzі або негативному — відмові).

Процес інформаційного обслуговування можна представити у вигляді завдання, в якій є умова (умови), рішення, відповідь, перевірка відповіді.

В інформаційному обслуговуванні умовами є заданий запит користувача, ресурси, фактори зовнішнього і внутрішнього середовища. Вирішення такого завдання — виконання технологічного процесу. Відповідь — це і є інформаційна послуга. Перевірка цього завдання викликана необхідністю з'ясувати думку користувача про задоволеність послугою. Якщо користувач задоволений, то технологічний процес закінчений. Якщо користувач незадоволений, вважає, що не одержав відповіді на свій запит, технологічний процес розпочинається знову, оскільки в результаті процесу не була виконана мета обслуговування — задоволення потреб користувача, одержання користувачем користі.

Лише внаслідок точного виконання працівником технологічного процесу, наявності відповідних ресурсів і правильного їх використання при врахуванні інформаційних потреб (запитів) користувачів і умов середовища отримується позитивний результат інформаційного обслуговування — *інформаційна послуга*, виконується потреба користувача в потрібній інформації.

Інформаційна послуга набула стандартизованого оформлення у ГОСТ 7.0-99, в якому вона трактується як «надання інформації певного виду користувачу за його запитом» [2, С.5]. Це визначення дещо обмежує уявлення щодо інформаційної послуги, яка виконується не лише за запитом користувачів, а й відповідно з передбачуваною потребою. М.Я. Дворкіна виділяє такі властивості послуги як корисність; здатність полегшити доступ до інформації, розширити можливості її вибору; інтелектуальний характер послуги; невіддільність від виконавця; унікальність (оскільки кожного разу одна й та сама форма послуги створюється різними партнерами у різних ситуаціях, за допомогою різних ресурсів і поєднання їхніх елементів); неможливість накопичення і зберігання послуг; відбиття у структурі послуги деяких елементів запиту (насамперед, предмету запиту); наявність у структурі послуги форми, змісту, просторово-часових характеристик [14].

Повний перелік конкретних видів інформаційних послуг навести неможливо, він завжди залишається відкритим, особливо це стосується передачі інформації у комп'ютерних мережах. Кожний день з'являється попит на нові види послуг або пакети послуг, що залежить від розмаїття інформаційних потреб населення, і від матеріальних ресурсів покупця, і від розвитку технологій і програмного забезпечення, і т.п. Найбільше розмаїття інформаційних послуг на сьогодні спостерігається у відношенні комп'ютерного зв'язку. До основних видів фахівці відносять такі [32]:

- мережеве телевізійне і радіомовлення;
- IP-телефонія;
- електронна пошта;
- електронні платежі і розрахунки;
- надання текстової інформації (сайти);
- чати;
- телеконференції та ін.

У зв'язку з зазначеним, автори пропонують трактувати *інформаційну послугу у широкому розумінні як сприяння у безпосередньому пошуку, одержанні, передачі, виробництві, розповсюдженні, обробці, зберіганні інформації*.

Найпоширеніші визначення термінів даної предметної області наведені у *табл. 5.1*.

Таблиця 5.1

ТЕРМІНОЛОГІЯ ПРЕДМЕТНОЇ ОБЛАСТІ «ІНФОРМАЦІЙНІ ПОСЛУГИ»

Термін	Визначення	Джерело
Інформаційні послуги	здійснення у визначеній законом формі інформаційної діяльності по доведенню інформаційної продукції до користувачів з метою задоволення їх інформаційних потреб	Концепція формування системи національних інформаційних ресурсів (проект) [4]
Користувачі інформаційних послуг	громадяни, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, організації різної форми власності, суспільні об'єднання, що мають рівні права на доступ до інформаційних ресурсів і не зобов'язані обґрунтовувати перед власниками цих ресурсів необхідність одержання інформації, яку вони запитують. Виняток становить інформація з обмеженим доступом	[4]
Інформаційні послуги	дії суб'єктів інформаційних відносин, спрямовані на забезпечення користувачів інформаційними продуктами	[5]
Інформаційні послуги	впливання на користувачів за допомогою інформаційних продуктів, яке викликає у користувачів реакцію поточного інформаційного насичення. Надання інформаційних послуг представляє собою безпосереднє інформування користувачів щодо різних об'єктів	Информационный бизнес (http://market-pages.ru/bussines/52.html)

Визначаючи належність інформаційного обслуговування до сервісної діяльності, необхідно разом з тим показати загальне і специфічне, що відрізняє інформаційні послуги від інших видів послуг. Існує певна різноманітність трактувань терміну «інформаційні послуги», наведена у табл. 5.2:

Таблиця 5.2

ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНУ «ІНФОРМАЦІЙНА ПОСЛУГА»

Термін	Визначення	Джерело
Інформаційні послуги	Надання інформації певного виду користувачу за його запитом	ГОСТ 7.0-99. Информационно-библиотечная деятельность, библиография. Термины и определения [2]
Інформаційні послуги	послуги, орієнтовані на задоволення інформаційних потреб користувачів шляхом надання інформаційних продуктів	Глоссарий.ru [10]

Закінчення табл. 5.2

Термін	Визначення	Джерело
Інформаційні послуги у сфері науково-інформаційної діяльності	робота по виконанню певного технологічного процесу і доведення отриманого кінцевого результату до користувача з метою задоволення його потреб	Кедровская Л.Г. Номенклатура информационных услуг: хозрасчётный аспект [17]
Інформаційна послуга	здійснення у визначеній законом формі інформаційної діяльності по доведенню інформаційної продукції до споживачів з метою задоволення їх інформаційних потреб	Закон України «Про інформацію» [1]

Систематичний показчик інформаційних послуг, запропонований В. Брежневою і В. Мінкіною, подано в *додатку 7*.

5.2. Інформаційно-аналітичні послуги: різновиди, характеристика

Інформаційно-аналітичні послуги складають значний відсоток в межах загального поняття «інформаційні послуги», оскільки для процесу та результату їх створення притаманні саме методи та засоби «інформаційної аналітики» (див. мод. 1).

Спроби розробки класифікації інформаційних продуктів та послуг робилися неодноразово, спочатку в бібліотечній, а потім і в сфері науково-інформаційної діяльності. Основним недоліком «бібліотечних» класифікацій виявилось їх обмеження рамками лише тих послуг, які пропонується бібліотеками. Докладний аналіз запропонованих різними авторами класифікацій бібліотечних послуг у монографії М.Я. Дворкіної «Библиотечное обслуживание: теоретический аспект» наводиться узагальнене систематизоване трактування авторської *класифікації послуг, які надаються бібліотекою* [13].

Після перерви, викликаній соціально-економічними перетвореннями в пострадянських країнах, знову активізувався інтерес до розробки класифікацій, що відображали ті зміни, які привніс в інформаційну сферу технічний прогрес. За цей період поняття «інформаційна послуга» почало розглядатися як узагальнене по відношенню до поняття «бібліотечна послуга» і розробкою класифікацій саме інформаційних продуктів і послуг займаються як фахівці з інформатики (інформаціологи), так і бібліотекознавці та бібліографознавці.

М.Я.Дворкіна, називаючи основні види послуг, використовує в якості підстави класифікації *предмет запиту* користувача (документ, бібліографічні і фактографічні відомості, новина, орієнтація на навчання, аналіз ситуації, організація обслуговування), вважаючи, що для інформаційної служби запит є основною точкою відліку [13, С. 83].

Документні послуги забезпечують доступ до видань, архівних документів, музейних предметів на різних носіях (паперових, електронних, компакт-дисках, аудіо- та відеокасетах, мікро картах тощо) на різних мовах; в режимі реального часу (on-line), в режимі відкладеного часу (через електронну пошту, «бронювання»), для ознайомлення і тимчасового користування (абонемент, читальний зал, МБА, експозиції тощо), для постійного користування (копіювання на різні носії текстів, продаж документів, копій, електронна доставка документів — ЕДД).

Довідкові послуги надають доступ до бібліографічних, фактографічних, концептографічних банків і баз даних, і відповідають (форма-довідка) на бібліографічні і фактографічні запити користувачів усно, письмово, в режимі on-line і через електронну пошту.

Новинні послуги пропонують повідомлення про актуальні події і теми, надають рекламну інформацію, повідомляють про нові видання та інше.

Орієнтуючі (навчально-консультаційні) послуги сприяють знайомленню користувачів з можливостями доступу до інформації усно, в режимі on-line і через електронну пошту (форми: консультація, лекція, урок, комп'ютерні курси та ін.).

Дослідницькі послуги (форми: надання аналітичної довідки, аналітичного огляду, маркетингового дослідження, матеріалів рекламного аналізу, рейтингової інформації, прогностичного дослідження та ін.) доводять до користувачів аналіз ситуації в цікавлячій сфері.

Автор також виділяє *організаційно-допоміжні* послуги: поширення і прокат баз даних; організацію пунктів обслуговування, у т.ч. бібліотечних, комп'ютерних, передачу факсу; приймання запитів по телефону, електронній пошті; записування інформації на дискети користувачів; палітурні роботи та інше; *комлексні* послуги — обслуговування за договорами з наданням різних послуг за вибором замовника [13, С. 84-85].

Уточнення терміну «бібліотечне обслуговування» та «бібліотечний сервіс» в сучасних умовах впровадження Інтернет-технологій, здійснено в дисертаційному дослідженні Соловяненка Д. В. [29]. Так, автор у своїх висновках зазначає, що потребує розроблення концепція віртуалізації бібліотечних послуг, яка б містила в собі чіткі стандарти надання бібліотечного Інтернет-сервісу (БІС) — визначення послуг, які бібліотеки можуть (мають) надавати через Інтернет/Екстранет/Інтранет-мережі, перелік форм і методів надання таких послуг, нормативно-

правовий статус суб'єктів онлайн-взаємодії, відповідальність сторін, норми контролю кількісних і якісних показників надання сервісу». [29, С.14]. Що ж стосується надання бібліотечного сервісу, на думку автора, «вітчизняні бібліотеки сьогодні використовують не всі можливості, які надають Інтернет-технології. В основному, для обслуговування користувачів поки що широко використовуються лише дві найпопулярніші служби Інтернет — електронна пошта та «Всесвітнє павутиння» (WWW). В той же час інші технології (служби Інтернет), зокрема, технології обміну миттєвими повідомленнями, технології бездротового доступу в Інтернет, служби проведення телеконференцій тощо, також можуть успішно впроваджуватись для надання користувачам бібліотечного сервісу» [29, С.15].

У продовження тези, висловленої Соловяненьком Д. В. та з метою уточнення поняття «бібліотечне обслуговування» — «бібліотечний сервіс» в умовах розвитку Інтернет-простору, зауважимо наступне. Уведення в науковий обіг англійських термінів, зокрема, «бібліотечний сервіс» (Library service), поширення обслуговуючих можливостей електронних бібліотек через нові комунікації, технології, програмне та лінгвістичне забезпечення систем обслуговування; через використання технологій міжнародних мереж, зокрема Інтернет-технологій та сервісів: WWW-сервісів, e-mail (електронна пошта), форумів, чатів тощо, а також застосування професійних Інтернет-сервісів: автоматизованого МБА і електронної доставки документів — всі ці обставини дозволяють замінити поняття «бібліотечна послуга» на «бібліотечний сервіс». Склалася думка, що в професійній бібліотечній практиці слід вживати поняття «бібліотечний сервіс» замість «послуги», що ґрунтується на інтенсивному проникненні Інтернет-технологій та сервісів (програм), які змінюють не тільки термінологію з «послуги» на «сервіс», а й суттєво оновлюють та розвивають зміст «сервісу», надаючи йому ознак «віртуальної послуги» та комплексу «традиційних» та «віртуальних» послуг, що спрямовані на підвищення їх оперативності та ефективності виконання.

За аналогією припустимо використовувати «інформаційний сервіс» замість поняття «інформаційна послуга».

Отже, *інформаційне (та інформаційно-аналітичне) обслуговування* трактується як галузь професійної інформаційної діяльності, спрямованої на задоволення різноманітних інформаційних потреб.

За способом задоволення інформаційних потреб інформаційне обслуговування поділяється на:

- *документальне*, у процесі якого спеціалістам надаються первинні документи, необхідні факти і концепції з яких спеціалісти видобувають самостійно;

- *фактографічне*, шляхом безпосереднього представлення фактів і концепцій (минаючи первинні документи);
- *концептографічне* — шляхом представлення їм розгорнутої або інтерпретованої інформації.

5.3. Послуги документального обслуговування

Документальна система протягом уже багатьох віків забезпечувала інформаційне обслуговування суспільства в цілому і різноманітних його інститутів.

Сутність документального обслуговування полягає в тому, що інформаційні потреби членів суспільства задовольняються шляхом надання їм первинних документів, необхідні відомості з яких користувачі видобувають самостійно.

Зазвичай грамотне документальне обслуговування здійснюється у два етапи: спочатку користувачу надається деяка сукупність релевантних² його запиту вторинних документів (цей етап називається бібліографічним), а потім, після відбору користувачем з цієї сукупності певного числа уже пертинентних³ документів, йому надають самі документи (цей етап називається бібліотечним обслуговуванням). Таким чином, потреба в інформації при документальному обслуговуванні задовольняється опосередковано, через первинний документ.

Документальне обслуговування визначається як надання користувачу повного тексту документа незалежно від виду матеріального носія, на якому зафіксована інформація. Оскільки воно є найбільш традиційним і обов'язковим для бібліотек і інформаційних служб, технологія його здійснення докладно висвітлена в літературі. Тому зупинимося лише на тенденціях розвитку документального обслуговування, які досить яскраво проявляються в останні роки.

Можна констатувати, що, незважаючи на «звичність» цього виду обслуговування (саме з видачею книг і асоціюється у пересічного громадянина образ бібліотеки), документальне обслуговування не втрачає провідного становища і володіє великим потенціалом. Причина — стабільна потреба користувача у тексті першоджерела. Але, якщо раніше бібліотеки, книжкові магазини, інформаційні служби були єдиним джерелом задоволення цих потреб, то зараз їм доводиться конкурувати на

² Релевантність — смілова відповідність змісту документа інформаційному запиту

³ Пертинентність — відповідність змісту документа інформаційній потребі конкретного спеціаліста

ринку інформаційних послуг з комерційними інформаційними фірмами, і, звичайно, ресурсами Інтернету.

У межах документального обслуговування зберігаються традиційні види послуг: видача документів додому (абонементне обслуговування) і надавання для роботи в читальному залі, однак за останні роки вони зазнали суттєвих змін під впливом нових інформаційних технологій і, як наслідок, зрослих споживчих вимог.

Документальне обслуговування в бібліотеці можна розглядати як поняття, що характеризує процеси забезпечення інформаційних потреб користувачів за допомогою документів. Основними елементами цих процесів є: документний фонд, користувач, бібліотекар, матеріальна база (комп'ютерна, бібліотечна техніка і т.д.).

Сутність документального обслуговування полягає в тому, що інформаційні запити користувачів задовольняються шляхом надавання їм первинних документів, необхідні дані з яких вони видобувають самостійно. Звичайно грамотне *документальне* обслуговування здійснюється у два етапи:

1) **бібліографічне** обслуговування — користувачу надається певна сукупність релевантних його запиту вторинних документів, які є результатом аналітико-синтетичного перероблення одного чи декількох первинних документів, наприклад, бібліографічний опис, анотація, реферат, огляд, фактографічна довідка (таблиця);

2) **бібліотечне** обслуговування — після відбору користувачем із сукупності певного числа вже пертинентних документів, йому надаються власне первинні документи, що відображають результати будь-якої діяльності, наприклад, науковий звіт, стаття, опис до авторського свідоцтва, монографія, підручник, т.д. Таким чином, потреба в інформації при документальному обслуговуванні задовольняється через первинний документ.

Бібліотечне обслуговування базується на використанні документального фонду бібліотеки, який відображає різні рівні портування і фрагментування різноманітних документів. *Портування* — формування сукупностей документів (наприклад, періодичні видання) або бібліотечних колекцій по ряду ознак (зміст документів, форма існування і представлення, автор, регіон і т.п.). *Фрагментування* документів — представлення частин документа і/або ряду документів, підібраних за певною ознакою (тематикою, читацьким призначенням, формальними ознаками і т.п.). Фрагментування може ґрунтуватися на портованих документах і/або тих, які знаходяться поза документним фондом бібліотеки. Фрагментування можна розглядати і як процес надання частини портованих або непортованих документів користувачу. Рівні організації фрагментів залежать від запитів користувачів і можуть бути наступни-

ми: сигнальний (інформаційний), аналітичний, бібліографічний, гіпертекстовий.

Потреби користувачів в документах можуть бути виражені у запитах на фрагмент (множину фрагментів документа або документів), сам документ, групу документів, відомості про документ або групу документів. Різноманітність потреб формує багатоманітність видів документального обслуговування: документне, бібліографічне, оглядове (оглядово-аналітичне і оглядово-реферативне).

Таким чином, документальне обслуговування трактується як структурована система, яка складається з двох складових за видами надання документів: портування або фрагментування. Документальне обслуговування в бібліотеці здійснюється: з портованого фонду, бібліографічне чи оглядове — з непортованого, документне ж здійснюється лише при використанні можливостей електронних мереж і систем, що можливе лише при інформатизації суспільства. Таким чином, документальне обслуговування уможливило доступ користувача до документів будь-якої форми і структури.

Споживчі вимоги до документального обслуговування торкаються розширення ресурсної бази і підвищення комфортності обслуговування, у зв'язку з чим усе частіше вживається термін *електронно-документальний сервіс* [31, С. 166].

Ресурсна база документального обслуговування зазнала суттєвих якісних змін. Від обслуговування на базі власного фонду і довідково-пошукового апарату (ДПА) бібліотеки і інформаційні служби перейшли до обслуговування з використанням сукупних (розподілених) ресурсів, у т.ч. електронних.

У теперішній час документальне обслуговування неможливе без використання повнотекстових документів в електронній формі. Для цього є кілька шляхів:

- придбання електронних документів, закріплених на матеріальному носії (дискеті, CD-ROM, DVD);
- оцифрування власних фондів з наступною організацією доступу до них як в мереженому режимі, так і за допомогою перенесення інформації на матеріальний носій;
- організація доступу до повнотекстових електронних документів, розташованих в мережі Інтернет в режимі on-line.

Останній напрям одержує все більший розвиток. Проте слід зауважити, що ресурси Інтернет це досить багатозначне поняття. В його структурі можна виділити як документи, призначені для вільного користування; так і авторитетні «видавничі» повнотекстові бази даних, доступ до яких регламентується певними умовами; документи, розташовані на різних web-ресурсах: окремі статті, книги, використання яких може потягти за собою порушення авторського права.

Бібліотеки йдуть «офіційним» шляхом, на законних правах надаючи своїм користувачам доступ до видавничих баз даних. Однак цей шлях пов'язаний з вирішенням великої кількості організаційних, фінансових та інших питань, розв'язання яких не під силу окремій бібліотеці. Тому в усьому світі підсилюється тенденція створення бібліотечних консорціумів — об'єднань бібліотек з метою вирішення одного або кількох загальних завдань. Дотримання викладених нормативно-методичних матеріалів — необхідна умова забезпечення сумісності вітчизняних електронних бібліотек та їх входження до світового інформаційного простору.

Бібліографічне обслуговування трактується як забезпечення користувача бібліографічною інформацією [2]. *Бібліографічна послуга* є результатом бібліографічного обслуговування, що задовольняє потреби в бібліографічній інформації [2]. *Бібліографічна інформація* належить до традиційних і найпоширеніших форм інформаційної діяльності. Вона розрахована на широке коло споживачів і покликана забезпечити найрізноманітніші їхні запити при пошуку документів. Бібліографічна інформація є основою будь-якого наукового дослідження, на її базі створюють усі види інформаційних видань: реферативні, аналітичні, оглядові.

Отже, дефініція *бібліографічного обслуговування* має бути уточнена у наступний спосіб: це не просто забезпечення користувача бібліографічною інформацією, а доведення її до користувача у цілях задоволення інформаційних потреб. Таким чином, бібліографічна інформація не є самоціль, а лише засіб для цілеспрямованого задоволення потреби у будь-якій потрібній інформації. В будь-якому випадку бібліографічне обслуговування є поняттям ширшим, ніж бібліографічна послуга; воно включає останню.

Існує ще одна термінологічна проблема. Справа в тому, що інформаційні потреби, у тому числі й бібліографічні розкриваються у формі інформаційного запиту, тобто тексту, який виражає природною мовою необхідність у певній інформації. Правда, у ГОСТ 7.0-99 бібліографічний запит визначається як «інформаційний запит та бібліографічну інформацію»⁴. Але, у будь-якому випадку, запит не завжди точно відображає інформаційну потребу, найчастіше всього, через індивідуальні лінгвістичні і логічні особливості викладення, термінологічної неоднозначності та ін. У зв'язку з цим і пов'язане введення у теорію інформаційного пошуку такі поняття, як критерій смислового змісту у процесі

⁴ ГОСТ 7.0-99. Информационно-библиотечная деятельность, библиография. Термины и определения. — Изд.офиц. — Введ. 2000-07-01. — Минск: Межгосударственный совет по стандартизации, метрологии и сертификации, 1999. — 23 с. — Режим доступа: [http://www.gsnti-norms.ru/norms/common/doc.asp?2&/norms/stands/7_0.htm]

(режимі) «запит — відповідь». У силу суб'єктивності процесу «запит — відповідь» необхідна його визначена формалізація. Зокрема, на основі існуючих нині штучних мов (інформаційно-пошукових мов — ПІМ) створюється ніби у певній мірі формалізований заміник запиту — пошуковий образ запиту (ПОЗ). Для його формування використовуються заголовки і назви розділів, глав, частин (зміст) документів, індекси і предметні рубрики діючих бібліографічних класифікацій (УДК, ББК та ін.), ключові слова (дескриптори), взяті із відповідних тезаурусів і доповнені синонімами, видовими і асоціативними термінами з інших словників, але у будь-якому випадку співвіднесеними з текстом інформаційного запиту користувача.

Важливо відмітити, що саме характер запиту — постійний (довготривалий) або разовий — є провідним критерієм для виділення двох основних видів бібліографічного обслуговування: *бібліографічне інформування* і *довідково-бібліографічне обслуговування*.

Відповідно до ГОСТ 7.0-99 *довідково-бібліографічне обслуговування (ДБО)* визначається як «обслуговування у відповідності до запитів користувачів інформації, пов'язане з наданням довідок та інших бібліографічних послуг» [2].

Особливим випадком ДБО є «бібліографічна консультація», коли у відповідь на разовий запит даються поради щодо самостійного використання шляхів і засобів бібліографічного пошуку. У практиці крупних бібліотек і органів НТІ склалася вже стереотипна форма *довідки*, що видається з приводу консультацій, наприклад: «Потрібний Вам матеріал можна знайти у ... розділі каталогу (картотеки) або в ... бібліографічних посібниках, де пошук потрібної Вам інформації доцільно проводити наступним чином...».

Важливо відмітити, що бібліографічна консультація може бути дана замість бібліографічної довідки з усіх видів запиту. Вважається, що це корисно для користувача, оскільки він стає безпосереднім учасником бібліографічного пошуку, проявляє більшу активність і набуває досвід бібліографічної роботи.

Відповідно ГОСТ 7.0-99 *бібліографічне інформування (БІ)* визначається як «систематичне забезпечення бібліографічною інформацією абонента».

У ГОСТ 7.0-99 виділені три різновидності БІ залежно від категорії користувача. *Індивідуальне БІ* здійснюється з урахуванням індивідуальних інформаційних потреб, постійно діючого запиту окремого користувача, тобто передбачає інформування індивіда відповідно до його потреб. *Групове БІ* здійснюється за запитом групи користувачів, виділеної за певною ознакою, члени якої мають близькі за змістом інформаційні потреби. *Масове БІ* — інформування широкого кола користувачів ін-

формації за соціально значимими темами — орієнтоване на широке коло користувачів інформації.

Однією з найпоширеніших форм масового БІ є видання *інформаційних бюлетенів*, в яких відомості про видання, що надійшли до бібліотеки (орган НТІ), розміщують у визначеному порядку (найчастіше у систематичному). Оптимальним вважається щомісячне видання бюлетенів з інформаційним інтервалом, що не перевищує півтори місяці.

Однак не всі бібліотеки і органи НТІ мають можливість видавати такі бюлетені. Тому відповідні *списки нових надходжень* вивішують біля столу видачі літератури. Іноді заміняють списки картотекою, розміщуючи її на столі видачі літератури. Інший вихід із становища — використання засобів масової інформації: місцевої періодичної преси, радіо і телепередач. В усіх випадках доцільно використовувати відомі користувачу рубрики на зразок «Книжкова полиця», «Нові книги» та інші. Ефективною формою ознайомлення з новими надходженнями є проведення «Днів інформації», «Днів спеціалістів» (для певної категорії користувачів — економістів, інженерів, вчителів і т.д.), виставок-переглядів (демонстрація як нових надходжень, так і ретроспективні перегляди).

Сутність диференційованого БІ полягає в тому, щоб забезпечити для спеціалістів можливість постійного стеження за новою літературою з мінімальними витратами часу, надаючи їм відомості про всі потрібні джерела інформації з необхідним ступенем повноти. Визначальним моментом для такого БІ є встановлення кола обслуговуваних спеціалістів, виявлення їх інформаційних потреб з урахуванням не лише тематичного профілю їх інтересів, а й посадового, функціонального статусу, науково-виробничої і інформаційної активності, етапності виконання наукових досліджень і специфіки виробництва, освітньої підготовки, індивідуально-психологічних особливостей і т.д.

Способи оповіщення є різноманітними залежно від конкретних умов і можливостей. Звичайно надсилаються письмові повідомлення на спеціальних бланках, використовується телефон. Застосовуються й спеціальні картотеки-наповнювачі, шафи з відділеннями для кожного індивідуального чи групового користувача. У цьому випадку важливо налагодити регулярне відвідування абонента відповідної бібліотеки або органа НТІ. Абонент знайомиться з накопиченою інформацією і робить заявку на документи, які його зацікавили, може уточнити запит.

Найбільш прогресивною формою диференційованого БІ вважається система вибіркового розповсюдження інформації (ВРІ). Основна її властивість — наявність постійних клієнтів і зворотного зв'язку між користувачами і бібліографічною службою. На сьогодні діють як ручні, так і автоматизовані системи ВРІ. Ручні системи обслуговують невелику кі-

лькість абонентів (30-50) на основі спеціально розробленого рубрикатора (переліку тем), який у сукупності охоплює визначену конкретну галузь знання. Користувачі помічають у ньому ті рубрики, які відповідають їх професійним інформаційним потребам. Зазвичай кожній предметній рубриці присвоюється умовний цифровий код, яким індексуються і запити, і документи, які вводяться в систему. Це полегшує визначення необхідного числа карток для розсилки абонентам.

Цей же принцип покладений в основу автоматизованих систем ВРІ. Відмінність полягає в тому, що сформульовані природною мовою запити перекладаються на інформаційно-пошукову мову (ПММ) даної системи (у більшості випадків дескрипторну) і вводяться у пам'ять машини, утворюючи масив пошукових образів запитів (ПОЗ). Бібліографічні описи документів, які вводяться в систему, також індексуються тією ж ПММ і утворюють масив пошукових образів документів (ПОД). Машина здійснює порівняння ПОЗ і ПОД і у випадку їхнього співпадання на вихідному пристрої друкує природною мовою бібліографічну інформацію у вигляді списку документів із зазначенням абонентів, яким він має бути направлений.

Для забезпечення повноти і точності БІ користувачам направляються сигнальні картки з анотованими або реферативними бібліографічними списками. Разом із сигнальними картками як їх складова частина абонентом направляється талон зворотного зв'язку для оцінки ними отриманої інформації.

Як згадувалося вище, у зв'язку з впровадженням Інтернет-технологій в бібліотеках з'явився новий вид інформаційних послуг — так звана «віртуальна довідка».

Терміни «*віртуальна довідка*» або «віртуальна довідково-інформаційна служба» (*англ.: virtual reference*) використовують у якості синонімів до аналогічних термінів: «цифрова довідка», «електронна довідка», «жива довідка», «довідка у реальному часі». Усі вони означають організацію довідково-бібліотечного обслуговування (ДБО) користувачів бібліотеки через Інтернет, коли користувачі мають можливість звернутися у бібліотеку з інформаційним запитом за допомогою мережі а також через неї отримати відповідь. Завдяки цьому досягається значна економія часу для користувачів, а бібліотеки підвищують свою популярність і роль у суспільстві як довідково-інформаційних центрів.

Найбільш доступною для бібліотек і популярною серед користувачів стала служба «Віртуальна довідка», куди може направити свій запит будь-який користувач Інтернету, який заходить на сайт бібліотеки.

Види відповідей у процесі віртуального ДБО такі ж, як і в традиційному ДБО: довідки бібліографічні (адресні, тематичні, уточнюючі) і фактографічні, консультації бібліографічні і фактографічні. Види відповідей представлені на *рис. 13* [34, С.30].

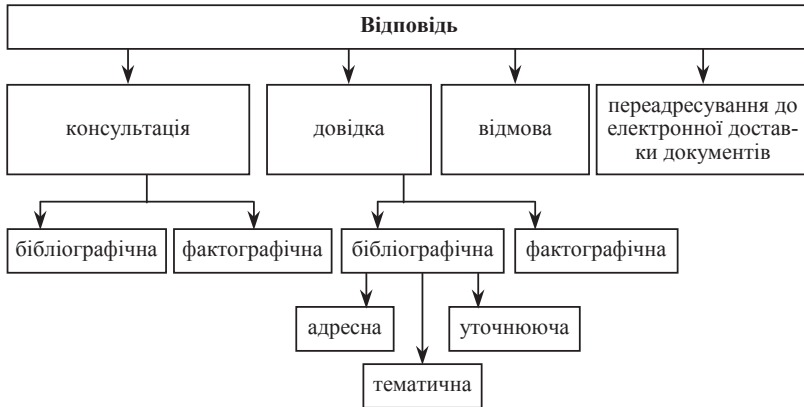

Рис. 13. Види відповідей у процесі віртуального довідково-бібліотечного обслуговування

Враховуючи традиційний алгоритм ДБО і особливості «віртуальної довідки», Г.М. Швецова-Водка пропонує визначити алгоритм віртуального ДБО як такий, що складається з шести етапів: приймання запиту, формування пошукового образу запиту (ПОЗ), визначення джерел пошуку, пошук інформації, оформлення відповіді, відправка відповіді [34, С.30] :

1. Приймання запиту.

- 1.1. Уточнення відомостей про читача.
- 1.2. Уточнення відомостей щодо мети запиту.
- 1.3. Визначення теми.
 - 1.3.1. Формування теми.
 - 1.3.2. Визначення галузі знання.
 - 1.3.3. Формування ключових слів.
- 1.4. Уточнення обсягу необхідної інформації.
 - 1.4.1. Необхідні види документів.
 - 1.4.2. Хронологічні межі відбору.
 - 1.4.3. Мова документів.
 - 1.4.4. Приблизна кількість записів.

2. Формування пошукового образу запиту (ПОЗ).

- 2.1. Визначення предметних рубрик.
- 2.2. Кодування запиту за схемою класифікації (індексування).

3. Визначення джерел пошуку.

- 3.1. Електронний каталог і картотека даної бібліотеки.
- 3.2. Інші електронні БД даної бібліотеки.

3.3. Карткові каталоги, систематичні картотеки газетних і журнальних статей даної бібліотеки.

3.4. Інші картотеки бібліотеки.

3.5. Довідкові видання.

3.6. Друковані бібліографічні посібники.

3.7. Інтернет ресурси.

4. Пошук інформації за визначеними джерелами у відповідності з обсягом необхідної інформації і ПОЗ.

5. Оформлення відповіді.

5.1. Описування документів.

5.2. Зазначення шифру (місцезнаходження) кожного документа.

5.3. Формування бібліографічного списку.

5.4. Зазначення використаних джерел пошуку.

5.5. Написання листа-відповіді.

6. Відправлення відповіді.

Схарактеризований алгоритм віртуального ДБО застосовується при виконанні будь-якого виду інформаційного запиту. Разом з тим виконання окремих видів бібліографічних запитів має деякі особливості, показані на рис. 14 [34].

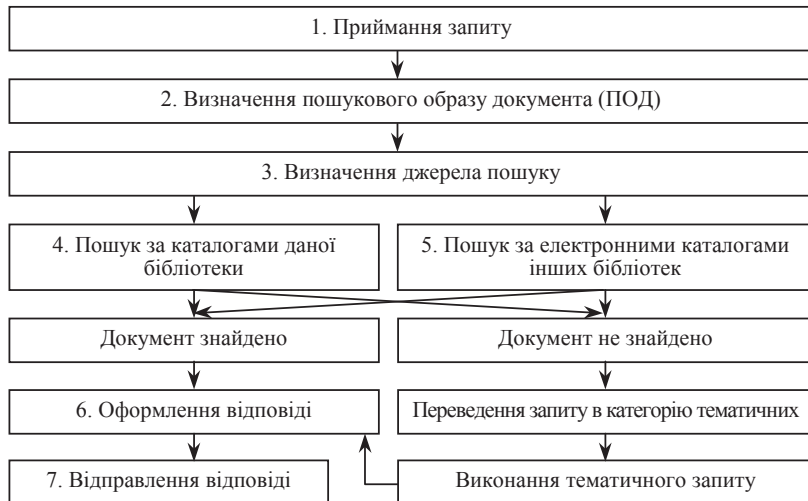

Рис. 14. Алгоритм виконання віртуального адресного бібліографічного запиту

Таким чином, послуги бібліотечного обслуговування спрямовані на одержання користувачем — документа з «традиційної» бібліотеки або електронної копії документа з електронної (або віртуальної, цифрової, розподіленої) бібліотеки. Послуги бібліографічного обслуговування (консультації, довідки тощо) спрямовані на одержання користувачем відомостей про документ: бібліографічного опису або їх сукупності у вигляді списків, оглядів, анотацій.

5.4. Фактографічне і концептографічне обслуговування

На відміну від документального *фактографічне обслуговування* передбачає задоволення інформаційних потреб шляхом представлення користувачам конкретних відомостей. Ці відомості, також релевантні запитам користувачів, безпосередньо видобуваються інформаційними працівниками з первинних документів і після певної їх обробки (оформлення) надаються споживачам. Під фактографічною інформацією слід розуміти відомості не лише фактичного характеру, а й теоретичного, можливого, оціночного характеру, тобто вона може включати і факти, і концепції, все те, що може бути об'єктом вилучення з тексту, описання певною інформаційною мовою, зберігання і пошуку у тій чи іншій системі. Інформаційні продукти, створювані у процесі фактографічного обслуговування, були розглянуті у **модулі 4** посібника.

Алгоритм виконання фактографічного запиту наведено на рис. 15.

Якщо у випадку документального і фактографічного обслуговування користувачу інформації надаються документи або відомості, видобуті з інформаційного потоку, так би мовити, в «натуральному вигляді», то при *концептографічному* обслуговуванні усе це (документи і відомості) підлягають інтерпретації, оцінці, узагальненню з боку інформаційного працівника. У результаті такої інтерпретації формулюється так звана ситуативна інформація, яка містить в собі оцінку розглядаємих відомостей, тенденцій і перспективи розвитку окремих наукових і технічних напрямів, рекомендацій та інше. З цієї причини під концептографічним обслуговуванням можна також розуміти формулювання і доведення до користувачів ситуативної інформації, якої в явному виді не існує в аналізованих джерелах, а одержаної в результаті інформаційно-логічного і концептографічного аналізу деякої сукупності повідомлень тобто в результаті як згортання, так і розгортання інформації).

Іншими словами, у випадку концептографічного обслуговування користувачу надається ще й деяка додаткова інформація, привнесена інформаційним працівником у процесі інтерпретації відомостей.

Рис. 15. Алгоритм виконання фактографічного запиту

Особливість концептографічного обслуговування полягає в тому, що воно, з одного боку, являє собою різновид інформаційного обслуговування, поряд з документальним і фактографічним, а з іншого — різновид наукової діяльності, яка відповідає концептуальному етапу розвитку тієї чи іншої галузі знання.

Слід, проте, відмітити, що концептографічне обслуговування в галузі фундаментальних наук було і в значній мірі й зараз залишається прерогативою самих вчених, яка реалізується в основному через наукову періодику і наукові товариства. Підрозділів аналізу і узагальнення інформації у системі служб інформаційного забезпечення фундаментальної науки сьогодні мало. Тут концептуальне обслуговування — поки що практична галузь «самообслуговування» вчених.

Інша ситуація склалася у сфері прикладних наук (зокрема, у техніці). Потреба у концептографічному обслуговуванні тут виникла пізніше, ніж у сфері фундаментальних наук, але потреба в ньому стала відчуватися набагато гостріше. Дана потреба виникла приблизно у середині ХХ ст., коли провідні країні світу вступили в епоху науково-технічної революції. Саме ця потреба в значній мірі обумовила причини виникнення інформаційних служб.

Найбільш виражений характер концептографічний напрямок у сфері інформаційного обслуговування отримав з появою центрів аналізу інформації, становлення яких відноситься до 1960-х рр. в США. Слід відмітити, що до «центрів аналізу інформації» відносять установи, які досить часто відрізняються за своїми функціями — від досить кваліфікованих інформаційних служб, які мають штат кваліфікованих спеціалістів-аналітиків, інформаційних працівників, до вузькоспеціалізованих науково-дослідних інститутів або наукових лабораторій, які вирішують планові наукові проблеми, а також паралельно займаються інформаційною діяльністю (у т.ч. інформаційним обслуговуванням).

Становлення концептографічного інформаційного обслуговування у сфері науки техніки слід пов'язати з появою перших наукових журналів у Західній Європі: *Journal des savants*, Франція, 1665 р.; *Philosophical Transactions of the Royal Society*, Велика Британія, 1665 р.) і Росії (Мес-ячные исторические, генеалогические и географические примечания в Ведомостях, 17280 1742; Содержание ученых рассуждений, 1750-1759).

Ці і наступні журнали були виданнями, які публікували у значній мірі реферати книг по науці, політиці і т.д. При цьому деякі реферати носили характер рецензій (критичні реферати), популярно-просвітницький характер, містили у собі додаткову інформацію рекомендаційного характеру. Як форма індивідуального інформаційного обслуговування розгорнуте реферування отримує в останній час усе більше поширення.

В останній чверті XIX ст. у науковій і технічній періодиці отримує розвиток інша форма концептографічного обслуговування — оглядово-аналітична діяльність. Почали з'являтися спеціальні оглядові журнали типу «Успехи наук». У теперішній час оглядові матеріали публікуються у багатьох періодичних виданнях, випускаються у вигляді окремих праць, Але найбільшу частину оглядової літератури готують галузеві служби інформації.

Наступним різновидом концептографічного обслуговування є прогнозування. Як самостійна сфера інформаційного обслуговування, яка базується на спеціальних методах розробки прогнозів і спеціальної теорії — прогнозиці, прогнозування отримало активний розвиток у 1960-х рр.

І, нарешті, ще одним різновидом даного типу інформаційного обслуговування (і виду розгортання) слід вважати науково-популярну діяльність, яка розрахована на висококваліфікованих спеціалістів.

До сфери концептографічного обслуговування слід віднести і науково-технічні (техніко-економічні) обґрунтування розробок. У них міститься аргументація з техніко-економічними розрахунками, які слугують основою для прийняття рішень вищими керівниками щодо фінансування цих робіт.

У різних видах інформаційного обслуговування створюються свої ряди вторинних документів, усі вони мають власне функціональне призначення, при чому при створення цих рядів використовуються різні види згортання:

Види інформаційного обслуговування	Документальне	Фактографічне	Концептографічне
Мета обслуговування	Задоволення інформаційних потреб шляхом надавання первинних документів (ПД), необхідні відомості з яких користувач видобуває самостійно	Задоволення інформаційних потреб шляхом безпосереднього надавання відомостей без звертання користувачів до ПД	Задоволення інформаційних потреб шляхом попереднього інтерпретування представлених в ПД відомостей
Основні види вторинних документів (ВД)	Бібліографічне описання, анотація, огляди	Фактографічні довідки, порівняльні таблиці параметрів виробів, реферати, конспекти, реферативні огляди	Рекомендовані анотації, критичні огляди, розгорнуті і критичні реферати, рецензії, аналітичні огляди
Призначення ВД	Ідентифікація творів друку і орієнтація їх у документальному потоці	Орієнтація у документальному потоці	Інтерпретована орієнтація у документальному і інформаційному потоках
Переважаючий вид згортання	Метаінформативне	Інформативне	І те й інше
Сутність згортання аналітико-синтетичного перероблення	Вилучення з ПД або формулювання на основі їх узагальнення суб'єктних елементів тексту	Вилучення з ПД релевантних даних, на основі яких готуються ВД	Оцінка фактів і концепцій з точки зору їх достовірності, доцільності, ефективності і перспективності

Отже, усі види інформаційного обслуговування функціонують на основі своїх специфічних видів вторинних документів. По суті, кожний з різновидів обслуговування зводиться до створення свого ряду вторинних (інформаційно-аналітичних) документів і доведення до користувача різними засобами і в різних режимах інформаційного обслуговування.

Література до модуля 5

1. Про інформацію: закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657 — XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 48. — Ст. 650.

2. Информационно-библиотечная деятельность, библиография. Термины и определения : ГОСТ 7.0-99 [Электронный ресурс]. — Изд.офиц. — [Введ. 2000-07-01]. — Минск: Межгосударственный совет по стандартизации, метрологии и сертификации, 1999. — 23 с. — (Межгосуд. стандарт. Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу). — Режим доступа : http://www.gsnri-norms.ru/norms/common/doc.asp?2&/norms/stands/7_0.htm

3. Поиск и распространение информации. Термины и определения : ГОСТ 7.73-96. — Изд. офиц. — [Введ. 1998-01-01]. — Минск: Межгосударственный совет по стандартизации, метрологии, сертификации, 1996. — 15 с. — (Межгосуд. стандарт. Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).

4. Концепція формування системи національних інформаційних ресурсів (проект) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=34775. — Назва з екрану.

5. Про концепцію національної інформаційної політики : закон України (проект) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.legality.kiev.ua/ilp/docs/DRAFT_LAWS303/2526.HTML. — Назва з екрану.

6. Аверьянов С.А. Продвижение библиотечных услуг в общедоступных библиотеках: автореф. дис. на соискание научной степени канд. пед. наук: спец. 05.25.03 «Библиотековедение, библиографоведение и книговедение» / С.А. Аверьянов ; Санкт-Петербургский университет культуры и искусств. — СПб., 2001. — 20 с.

7. Брежнева В.В. Информационное обслуживание: концепция сервисного развития: автореф. дис. на соискание научной степени доктора пед. наук: спец. 05.25.03 «Библиотековедение, библиографоведение и книговедение» / В.В. Брежнева ; СПбГУКИ. — СПб., 2007. — 42 с.

8. Брежнева В.В. Информационное обслуживание: продукты и услуги, предоставляемые библиотеками и службами информации предприятий / В.В. Брежнева, В.А. Минкина ; СПбГУКИ. — [2-е изд.] — СПб.: Профессия, 2006. — 304 с.

9. Галузеві норми часу на інформаційні роботи та послуги в національній системі науково-технічної інформації / Український ін-т науково-технічної і економічної інформації (УкрІНТЕІ). — К. : УкрІНТЕІ, 2007. — 76 с.

10. Глоссарий.ru — [http://www.glossary.ru/cgi-bin/gl_sch2.cgi?RH\(uwsg.outt!!zxrzjo](http://www.glossary.ru/cgi-bin/gl_sch2.cgi?RH(uwsg.outt!!zxrzjo). — Название с экрана.

11. Гречихин, А.А. Общая библиография: учебник для вузов / А.А. Гречихин. — М.: Изд-во МГУП, 2000. — 588 с. — Режим доступа : <http://www.hi-edu.ru/e-books/ CB/about.htm>

12. Дворкина М. Я. Библиотечно-информационная деятельность: теоретические основы и особенности развития в традиционной и электронной среде / М. Я. Дворкина. — М.: «Издательство ФАЙР», 2009. — 256 с. — (Специальный издательский проект для библиотек).

13. Дворкина М. Я. Библиотечно-информационное обслуживание: теоретический аспект: монография. — М.: Изд-во МГИК, 1993. — 249 с.

14. Дворкина М.Я. Информационное обслуживание: социокультурный поход [Электронный ресурс] / М.Я. Дворкина / МГУКИ. — М.: Профиздат, 2001. — 111 с. — Режим доступа : <http://www.library.ru/1/kb/books/dvorkina/>

15. Демин С. Ю. Рынок информационных продуктов и услуг: сущность, эволюция и специфика [Текст] : монография / С. Ю. Демин, С. Д. Подпругин. — Иркутск : Изд-во БГУЭП, 2007 (Иркутск). — 174 с

16. Загуменна В.В. Інноваційні форми інформаційно-бібліографічного обслуговування / В.В. Загуменна. — Режим доступу : <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2007/cd/108.pdf>. — Назва з екрану.

17. Кедровская Л.Г. Номенклатура информационных услуг: хозрасчётный аспект / Л.Г. Кедровская, А.И. Мшвелидзе, Ю.Ю. Ухин // Научно-техническая информация : Сер. 1. — 1988. — № 10. — С.2-9.

18. Киранов А. А. Информация и информационные продукты [Текст] : учеб. пособие / А. А. Киранов, П. Ф. Иванов, Ю. А. Михеев. — М. : Палей-Мишин, 2001. — 281 с.

19. Коломієць Г.С. Інформаційна продукція: ринок, маркетинг, підготовка кадрів / Г.С. Коломієць, А.Л. Маньковський. — К.: Либідь, 1991. — 174 с.
20. Котлер Ф. Маркетинг, менеджмент / Ф. Котлер.; Пер. с англ. под ред. Л.А. Волковой, Ю.Н. Каптуревского. — СПб.: Питер, 2000. — 752 с.
21. Кушнаренок Н.М. Наукова обробка документів : підруч. / Н.М. Кушнаренок, В.К. Удалова. — К.: Знання, 2006. — 334 с.
22. Медведєва В.М. Інформаційний бізнес у сфері освіти, культури і мистецтва / В.М.Медведєва, Г.Г. Міщенко. — К.: КНУКіМ, 2000. — 94 с.
23. Нефедова В.И. Информационная деятельность ООИУУ как фактор развития региональной образовательной среды [Электронный ресурс] / В.И. Нефедова. — Режим доступа : http://bank.orenipk.ru/Text/t16_94.htm. — Назва з екрана.
24. Пилко И.С. Информационные и библиотечные технологии / И.С. Пилко. — М.: Профессия, 2006. — 342 с.
25. Попов Е.А. Концептуальная сущность услуг в информационно-сервисной экономике : монография / Е. А. Попов. — Самара : Изд-во Самар. гос. экон. ун-та, 2007 (Самара). — 127 с.
26. Предик Г. А. Ринок інформаційних послуг / Г.А Предик; НАН України; Інститут економіки промисловості. — Донецьк, 1998. — 31 с.
27. Публічні бібліотеки. Інформаційні послуги: Зарубіжний досвід (Дайджест) / Національна парламентська бібліотека України / О. Шиман (підгот.). — К., 2004. — 44с.
28. Седлецкий Д. Секрет успешного бизнеса — в своевременном получении и грамотном использовании данных из трех сегментов рынка информуслуг [Электронный ресурс] / Д Седлецкий. — Режим доступа : <http://times.liga.net/articles/gso09369.html>. — Название с экрана.
29. Соловяненко Д.В. Інтернет-технології бібліотечного сервісу в Україні: становлення і розвиток (1990-ті рр. — початок ХХІ ст.): авторев. дис. на здобуття наукового ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / Д.В. Соловяненко : НАН України; Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського. — К., 2008. — 20 с.
30. Современная информатика: наука, технология, деятельность / р. С. Гиляревский, Г. З. Залаев, И. И. Родионов, В. А. Цветкова; Под ред. Ю. М. Арско-го. — М.: ВИНТИ, 1998. — 220 с.
31. Справочник информационного работника ; под ред. р.С. Гиляревского, В.А. Минкиной. — СПб.: Профессия, 2005. — 552 с.
32. Телекоммуникации и право: вопросы стратегии [Электронный ресурс] / Центр «Право и средства массовой информации». Серия «Журналистика и право»; Под ред. Ю.М.Багурина. — Вып. 26. — 2000. — Режим доступа : <http://www.medialaw.ru/publications/books/wb-tele/ch2.html>. — Название с экрана.
33. Хубаев Г. Н. Маркетинг информационных продуктов и услуг : учеб. пособие / Г. Н. Хубаев. — Ростов н/Д : Изд-во РГЭУ РИНХ, 2005 (Азов). — 223 с.
34. Швецова-Водка Г.Н. Технология виртуального справочно-библиографического обслуживания [Электронный ресурс] / Г.Н. Швецова-Водка // Культура народов Причерноморья. — № 100 — Т. 2. — С. 27-36. — Режим доступа : http://www.nbu.gov.ua/Articles/KultNar/knp100/pdf/100t2/knp100t2_27-36.pdf
35. Шрайберг Я. Л. Интернет — ресурсы и услуги для библиотек [Текст] : учеб. пособие для вузов культуры и искусств / Я. Л. Шрайберг, М. В. Гончаров, О. В. Шлыкова. — М. : [б. и.], 2000. — 140 с.

ТЕСТ № 5**Тема: Інформаційні послуги як результат інформаційно-аналітичної діяльності**

Дайте відповіді на подані запитання. Перевірте правильність відповідей за ключем у розділі КЛЮЧІ ДО ТЕСТІВ. Порахуйте правильні відповіді та визначте свій результат за шкалою оцінювання, яка подана після тестів.

№	Питання	Відповідь
1	Дія, що приносить користь іншому, або як робота, яка виконується для задоволення чієїсь потреб, це ...	
2	Громадяни, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, організації різної форми власності, суспільні об'єднання, що мають рівні права на доступ до інформаційних ресурсів і не зобов'язані обґрунтовувати перед власниками цих ресурсів необхідність одержання інформації, яку вони запитують — ...	
3	До якого виду діяльності відноситься інформаційне обслуговування?	
4	Надання інформації певного виду користувачу за його запитом; корисний кінцевий результат інформаційної діяльності, представлений в нематеріальній формі, спрямований на задоволення інформаційних потреб користувачів, досить часто також і шляхом надання інформаційних продуктів — ...	
5	За формою надання послуга, коли об'єктом виробництва є комунікаційні процеси, класифікується як ...	
6	Доступ до видань, архівних документів, музейних предметів тощо забезпечують ... послуги	
7	Надання аналітичної довідки, аналітичного огляду, маркетингового дослідження, матеріалів рекламного аналізу, рейтингової інформації, прогнозного дослідження та ін.) доводять до користувачів аналіз ситуації в цікавічій сфері забезпечують... послуги	
8	Задоволення інформаційних потреб шляхом надавання первинних документів, необхідні відомості з яких користувач виводує самостійно; надання користувачу повного тексту документа незалежно від виду матеріального носія, на якому зафіксована інформація — це ...	
9	При документальному обслуговуванні має забезпечуватися відповідність змісту документа інформаційній потребі конкретного спеціаліста називається...	
10	При ... обслуговуванні споживачу надається деяка сукупність релевантних його запити вторинних документів, які є результатом аналітико-синтетичного перероблення одного чи декількох первинних документів,	
11	Формування сукупностей документів (наприклад, періодичні видання) або бібліотечних колекцій по ряду ознак (зміст документів, форма існування і представлення, автор, регіон і т.п.) називається...	

Закінчення табл.

№	Питання	Відповідь
12	Представлення частин документа і/або ряду документів, підібраних за певною ознакою (тематикою, читацьким призначенням, формальними ознаками і т.п.) називається...	
13	Основним форматом електронних текстів при організації доступу до повнотекстових електронних документів, розташованих в мережі Інтернет в режимі on-line є...	
14	Документи, котрі потребують при відтворенні в електронній формі повного збереження абеткового й графічного оформлення (наприклад, рукописи), слід подавати в форматі...	
15	Видом довідково-бібліографічного обслуговування, коли у відповідь на разовий запит даються поради щодо самостійного використання шляхів і засобів бібліографічного пошуку	
16	Систематичне забезпечення бібліографічною інформацією абонента —	
17	Забезпечення спеціалістів можливість постійного стеження за новою літературою з мінімальними витратами часу, надаючи їм відомості про всі потрібні джерела інформації з необхідним ступенем повноти відноситься до ... бібліографічного інформування	
18	«Цифрова довідка», «електронна довідка», «жива довідка», «довідка у реальному часі» — це синоніми поняття...	
	Задоволення інформаційних потреб шляхом безпосереднього надавання відомостей без звертання користувачів до первинних документів здійснюється під час ... обслуговування	
19	При ... обслуговуванні документи і відомості підлягають інтерпретації, оцінці, узагальненню з боку інформаційного працівника	
20	Назвіть основні види вторинних документів, що створюються для забезпечення документального обслуговування	
21	Назвіть основні види вторинних документів, характерні для концептографічного обслуговування	
22	Забезпечення користувачів необхідною інформацією, здійснюване інформаційними органами і службами шляхом надання інформаційних послуг — це ... обслуговування	
23	«Надання інформації певного виду користувачу за його запитом» за ГОСТ 7.0-99 — це визначення...	
	Поширення і прокат баз даних; організація пунктів обслуговування, у т.ч. бібліотечних, комп'ютерних, передача факсу; приймання запитів по телефону, електронній пошті; записування інформації на дискети користувачів; палітурні роботи та інше — відносяться до типу ... послуг	

Шкала оцінювання

Відмінно — 23-25 балів; добре — 20-22 бали; задовільно — 16-19 балів; незадовільно — 0-15 балів.

За кожен вірну відповідь виставляється 1 бал; найвища кількість балів — 25.

ОГЛЯДОВО-АНАЛІТИЧНИЙ ДОКУМЕНТ: ПОНЯТТЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ, СТРУКТУРА, МЕТОДИКА СКЛАДАННЯ

- 6.1. Огляд як результат оглядово-аналітичної діяльності. Функції огляду.
- 6.2. Класифікація і характеристика основних видів оглядів.
- 6.3. Структура оглядових документів (на прикладі оглядових видань).
- 6.4. Методика підготовки оглядів.

6.1. Огляд як результат оглядово-аналітичної діяльності. Функції огляду

У структурі інформаційної діяльності вагоме значення належить оглядово-аналітичній діяльності. *Мета цього напрямку* — інформаційне забезпечення управлінських рішень і створення системи інформаційної підтримки базової діяльності користувачів інформації. Основним засобом виконання цих завдань є підготовка оглядової інформації, що дозволяє систематизовано та узагальнено оцінити стан певної галузі науки, техніки, виробництва, культури, освіти (досягнутий рівень, тенденції та перспективи розвитку, організаційно-економічну ситуацію тощо) [15].

Підготовка оглядової інформації базується на основних процесах обробки документальних джерел. Головними серед них є:

- вилучення з документів і систематизація відомостей та кількісних даних, які характеризують різні аспекти стану розглянутого об'єкта;
- оцінка новизни, достовірності та взаємозалежності відібраних даних, їх доповнення та уточнення змісту;
- логічна переробка отриманих даних з метою одержання нової інформації щодо стану певної галузі суспільної діяльності, тобто визначення досягнутого рівня, тенденцій і перспектив розвитку.

За результатами переробки першоджерел готуються *оглядово-аналітичні документи: різного роду огляди, щорічні доповіді про найважливіші досягнення у певній галузі, аналітичні довідки, інформаційні повідомлення тощо*.

До змісту оглядово-аналітичних документів висуваються наступні вимоги: актуальність, достовірність, об'єктивність, фактографічність, наявність висновків та їх обґрунтованість, стислість.

Останнім часом результати оглядово-аналітичної діяльності, засоби для їх створення та процеси підготовки інформаційних документів де-

далі частіше об'єднуються поняттям «інформаційно-аналітичні дослідження». Такі дослідження, як вважає Г. Сілкова [13], зумовлюють необхідність систематичного виявлення проблемних ситуацій у базовій діяльності користувачів (чи проблемних питань галузі в цілому), що потребують розв'язання, та підготовку інформаційних документів, які є підґрунтям для прийняття управлінських рішень.

Створення інформаційної продукції у сфері бібліографічної та науково-інформаційної діяльності потребує лише згортання первинної інформації з вихідних документів до рівня вторинно-документальної інформації. Тому для забезпечення користувачів інформацією достатньо створювати згорнуту інформаційну модель окремого документа (інформаційний реферат, анотацію, бібліографічний опис, опис ключовими словами) або згорнуту інформаційну модель певного масиву документів (реферативний журнал, бібліографічний посібник). Такі інформаційні документи вимагають повноти, змістовності, об'єктивності, стислості та зрозумілості перетвореної інформації. Головним принципом створення таких інформаційних документів є збереження семантичної адекватності інформації незалежно від її формальних перетворень. Зауваження та оцінка перетворюваних вихідних документів, викладені від імені інформаційного посередника, виносяться у так звану область приміток. Це забезпечує об'єктивність передачі інформації, робить неможливим її перекручування та інтерпретацію з боку того, хто створює вторинний документ.

Інформаційно-аналітичні дослідження потребують пошуку й опрацювання не окремих документів, а вихідної інформації, що відповідає інформаційним потребам користувача. Тому результатом інформаційно-аналітичних досліджень є формування інформаційної моделі проблеми (теми запиту користувача інформації). Такі завдання виконують інформаційні документи, що вміщують оглядову інформацію і які отримали назву *огляду*.

Щорічні огляди розвитку досліджень в різних галузях науки і техніки відомі досить давно. Наприклад, Лондонське фізичне товариство публікує «Report on progress in physics» починаючи з 1934 р.

Огляди посіли значне місце в системі наукових документів приблизно з середини 1950-х рр. Вони звичайно випускаються у вигляді збірників, що видаються під редакцією найкрупніших спеціалістів тієї чи іншої галузі. Огляди дозволяють ученим і інженерам слідкувати за основним напрямком розвитку відповідної наукової дисципліни.

У широкому розумінні *огляд* представляє собою вторинний науковий документ, в якому узагальнюються відомості, що містяться у відповідних первинних документах. Огляди зазвичай охоплюють матеріали з однієї теми і за певний період часу [18].

Крім того, *оглядом* вважають документ, що містить концентровану інформацію, одержану в результаті відбору, аналізу, систематизації і логічного узагальнення відомостей з великої кількості першоджерел з певної теми за визначений проміжок часу.

Сфери застосування оглядової інформації різноманітні. З одного боку підготовкою оглядової інформації, яка охоплює весь світовий інформаційний потік наукової літератури, займаються деякі центри інформації. З іншого боку огляд може бути присутнім і в таких документах, як монографії, дисертації, курсові і дипломні роботи, звіти з НДР. Отже, оглядами займаються не лише інформаційні працівники і аналітики крупних науково-дослідних центрів, а й вчені, викладачі ВНЗ, і студенти, і бібліотекарі, й інші фахівці. Але теоретичних праць про розвиток цього інформаційного жанру останніми роками вийшло мало. А, як відомо, інформаційне забезпечення — важлива умова розвитку будь-якої галузі науки і практичної діяльності.

Інтерпретація основних понять цієї теми — «огляд», «оглядове видання», «оглядово-аналітична діяльність» викликає певні труднощі. Причина недостатньо чіткої наукової інтерпретації у досить поширеному і усталеному у масовій свідомості звичному уявленні щодо поняття «огляд». Сучасна людина щоденно чує різноманітні сполучення зі словом «огляд» — «огляд останніх новин», «огляд поточного законодавства», «маркетинговий огляд сучасних ринків», «огляд ділового програмного забезпечення», «політичний огляд» тощо.

Автори І.С. Мелюхін [9] і Н.А. Сляднева [14] відмічають становлення з початку 90-х років нової галузі, яка стрімко розвивається на ринку інформаційних продуктів і послуг, — інформаційно-аналітичної діяльності (синонімом можна вважати поняття «інформаційна аналітика»).

Виникає питання, чи є оглядово-аналітична діяльність різновидом інформаційно-аналітичної діяльності (інформаційної аналітики), чи ці поняття тотожні.

У згадуваній вище статті Слядневої Н.А., опублікованій у порядку обговорення відмічається, що при підготовці оглядів працюють з документними потоками (насамперед опублікованими), забезпечуючи їх так звану аналітико-синтетичну обробку, ступінь аналітичності якої недостатня.

Між тим в оглядовій статті «Оглядово-аналітичні ресурси з економіки» в «Справочнике библиографа» [16] названі саме інформаційні ресурси, які можна віднести до продуктів інформаційно-аналітичної діяльності. Визначення понять «огляду», «оглядового видання», «оглядово-аналітичної діяльності», «інформаційно-аналітичної діяльності» у названому довіднику не наводяться. Склалася парадоксальна ситуація, коли вид діяльності існує й стрімко розвивається, а теоретичний інструментарій, що його визначає, — не розроблений.

Отже, є нагальна необхідність узагальнити досвід минулих років в галузі оглядово-аналітичної діяльності, обговорити і усвідомити ті зміни, які відбуваються в розвитку інформаційних ресурсів, розробити державні стандарти або законодавчі акти, що визначали б цю форму діяльності, і які зняли б існуючі невизначеності.

Оглядова діяльність є найбільш поширеною формою *концептографічного* обслуговування. Багатьма вченими розширення оглядової діяльності розглядається у якості одного з шляхів вирішення сучасної кризи інформації, засобу усунення суперечностей між обсягом накопиченої і поточної інформації та фізичними можливостями сприйняття її окремою людиною. Наукова інформація, створювана мільйонами вчених, часто безсистемно розкидана у великій кількості наукових документів. Для оптимізації використання цієї інформації потрібна її конденсація, класифікація, систематизація, аналіз, оцінка. Але в жодній з перерахованих видів аналітико-синтетичної переробки інформації всі ці операції не здійснюється з такою глибиною, як при складанні оглядів. Вважається, що у теперішній час в галузі науково-інформаційної діяльності існує нагальна потреба у виокремленні огляду як особливого наукового документа.

Окремі дефініції, що стосуються оглядової діяльності, визначені державними стандартами, зокрема, ДСТУ 3017-95 «Видання. Основні види. Терміни на визначення»:

Оглядове видання — інформаційне видання публікації одного чи декількох оглядів, які відображають підсумки аналізу та узагальнення відомостей з різних джерел [1, С.7].

Інформаційне видання — видання систематизованих чи узагальнених відомостей відносно опублікованих чи неопублікованих даних з першоджерел, випущене друком організаціями, що здійснюють науково-інформаційну діяльність [1, С.6].

Для з'ясування дефініції такого складного поняття, яким є огляд, допомагають авторські визначення, зокрема:

Під *оглядом* як видом науково-технічної літератури розуміється літературний твір, який містить зведену характеристику стану будь-якого питання зі ступеню згортання, необхідною і достатньою для орієнтації певної категорії споживачів інформації в документальному або інформаційному потоці (*Д.І. Блюменану*) [4, С. 96].

Огляд — це синтезований текст, в якому подано зведену характеристику певного питання чи проблеми, що базується на використанні інформації, отриманої з ряду першоджерел за певний проміжок часу. Основним чинником, який визначає зміст і форму огляду, є мета його підготовки. Залежно від неї всі огляди можна поділити на дві групи: бібліографічні та огляди стану питання. Бібліографічний огляд вміщує

впорядковану сукупність бібліографічних описів джерел інформації; анотації, що розкривають їх зміст; текст, який пов'язує між собою описи окремих джерел. Мета підготовки такого огляду — допомогти фахівцям орієнтуватися в документальному потоці та вибирати найцікавіші джерела для вивчення (*М. Б. Сорока*) [15].

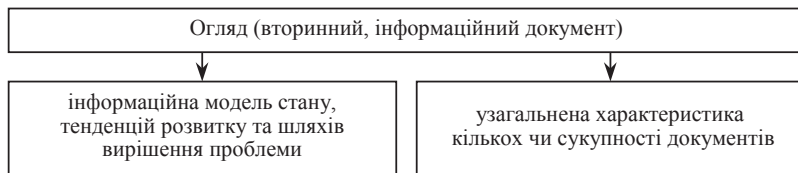
Огляд — стислий і послідовний письмовий (на будь-якому носії) виклад найбільш важливих відомостей на певну тему, виконаний на основі узагальнення і оцінки всієї (або більшої частини) інформації за певний період (*В.М. Пастухов*) [11].

Огляд — текст, що містить синтезовану інформацію зведеного характеру з будь-якого питання або ряду питань, вилучену з певної множини спеціально відібраних з цією метою первинних документів, що вийшли за певний час. Огляд може бути або самостійним документом, або частиною документа (*А.А. Корюкова*) [8].

Огляд — науково-технічний документ, що містить одержану на підставі аналізу, систематизації й узагальнення відомостей з першоджерел концентровану інформацію щодо попереднього і нинішнього стану або тенденцій розвитку проблеми (включаючи комплексні проблеми), предмету (*Е.Ш. Журавель*) [6, С.14].

Огляд — це інформаційний твір (документ, видання), що створюється шляхом аналітико-синтетичної (логічної) переробки документальної інформації з метою отримання необхідного вивідного знання відносно стану, розвитку і можливих (оптимальних) шляхів вирішення даної проблеми (*А.А. Гречихін*) [5, С.145].

Огляд — це текст, який містить концентровану інформацію, отриману в результаті відбору, аналізу, систематизації і логічного узагальнення відомостей з великої кількості першоджерел з певної теми за певний проміжок часу (*Н.М. Кушнарєнко, В.К. Удалова*) [9, С.308].

Дослідження документальних потоків свідчить, що існує можливість виокремити наступні функції оглядів [4, С.103-104]:

1) інформаційні (що поділяються на виробничі і орієнтуючі) — функції прийняття рішень різних типів на самих різних рівнях організації науки і техніки;

2) навчальні — функції формування індивідуальних тезаурусів або деякої системи індивідуальних знань);

3) організаційні — функції формування документальних потоків;

4) кумулятивні — функції формування активного фонду науки (суми знань);

5) евристичні — функції стимулювання творчих можливостей спеціалістів на створення нової інформації);

6) гносеологічні (внутрішньонаукові) — функції розвитку і формування суспільного тезаурусу (науки).

Усвідомлення факту багатфункціональності різних видів документів, зокрема оглядів, дозволяє повніше використовувати резерви документальної інформації у процесі інформаційного обслуговування спеціалістів.

Усі функції оглядів можна поділити на дві великі групи: 1) функції, що відносяться до всієї науки (загальнонаукові), і 2) функції, що відносяться до індивідуальних користувачів (прагматичні).

Загальнонаукові функції: фільтруюча, аналітична, синтезуюча, фіксує, стимулює.

Фільтруюча функція — найважливіша функція оглядів. Для закріплення на матеріальних носіях і передавання у часі і просторі відбираються лише найважливіші документи, які містять найправильніші і найважливіші дані.

Аналітична функція — аналіз є органічною частиною не лише методики складання огляду, а й будь-якого наукового дослідження. Відібрані для огляду документи аналізують для того, аби виявити і потім виключити відомі відомості, які, поряд з новими, можуть міститися в будь-якому документі.

Синтезуюча функція — процедурою, протилежною аналізу, є синтез. Між відібраними для аналізу фактами вчений знаходить внутрішні зв'язки і об'єднує ці факти, тобто синтезує, але вже в інших сполученнях. Систематично викладаючи наявні наукові результати, упорядник дає в огляді загальну картину сучасного стану проблеми.

Фіксує функція. Ця функція впливає з останніх двох. Фіксує функція в огляді відомості з первинних документів, ми, тим самим, поміщаємо ці дані в активну частину знань, а значить, створюємо умови для їх більш тривалого існування, закріплюючи в формі, що забезпечує тривале зберігання.

Стимулює (генерує) функція. При концентрації в одному місці результатів, одержаних багатьма дослідниками, які висловлюють різні думки і підходять до вирішення з різних сторін, у читачів можуть виникати нові думки й ідеї, які стимулюють дослідження за новими напрямками і допомагають вирішенню проблеми.

Прагматичні функції оглядів: інформаційна, довідкова, навчальна, пошукова.

Інформаційна функція. З оглядів споживач може одержати інформацію про первинну літературу і орієнтуватися в інформаційному потоці, концентруючи свою увагу на найважливіших документах.

Довідкова функція. Реферативні видання, довідники, банки даних та інші подібні джерела забезпечують споживача фактографічною інформацією. Огляди також виконують цю функцію, але роблять це більш доступним і ефективним способом на основі аналізу і синтезу найважливіших досліджень. Довідкова функція огляду важлива також для прийняття управлінських рішень.

Навчальна функція. Ця функція полегшує студентам, що беруть участь в НДР, розуміння нових тем і орієнтує у суміжних галузях. Спеціалістам огляд допомагає засвоювати таку інформацію, яку вони не можуть одержати з підручників через їх відсутність.

Пошукова функція. Дана функція полегшує пошук першоджерел, забезпечуючи читача списком літератури з певної теми й, тим самим, перетворюючи огляд у своєрідну інформаційно-пошукову систему. Перевага огляду перед звичайним бібліографічним покажчиком в тому, що в огляді зазначаються не лише джерела, а й подається фактографічна інформація, що допомагає зробити обґрунтований відсів непотрібної літератури [11].

Огляд може одночасно виконувати кілька функцій. Наприклад, огляд типу «Щорічний огляд...» може виконати одночасно як бібліографічні, так і навчальні, й можливо, сигнальні функції.

Тобто, огляд як інформаційний твір може бути не тільки узагальнюючою характеристикою вихідних джерел, а й вмішувати висновки та рекомендації для розв'язання проблеми. Як інформаційна основа прийняття управлінських рішень і результат інформаційно-аналітичної роботи, він широко застосовується в економічній та політичній сферах. *Існує багато різновидів інформаційних документів, складених з використанням його методики. До них можна віднести оглядові довідки, інформаційні довідки, інформаційні звіти, дайджести тощо.* Названі документи, що містять прогноз розвитку проблемної ситуації, є засобом інформаційної підтримки прийняття управлінських рішень. Огляди дозволяють зекономити час фахівців, позбавляють їх необхідності безпосереднього перегляду документів під час пошуку потрібних матеріалів, акцентують увагу на особливо цікавих документах.

Отже, для забезпечення користувачів необхідною інформацією створюються оглядово-аналітичні документи, вихідні джерела яких є лише засобом виявлення та перетворення первинної інформації.

Визначальним принципом підготовки таких інформаційних документів є необхідність надання згорнутої інформації, що відповідає темі запити ко-

ристувача, але достатньої для її використання без додаткового звернення до опрацьованих вихідних матеріалів. Безпосередня функція вказаних документів — це орієнтація в інформації, що висвітлює сутність проблеми. Спрощення процесу орієнтації серед масиву первинних документів, можливість розгортання створеної інформації забезпечується за допомогою списку опрацьованих джерел. Проте це завдання є лише опосередкованою (похідною) функцією інформаційно-аналітичних документів.

Слід констатувати, що інформаційно-аналітична діяльність використовує методiku та результати роботи таких видів інформаційної діяльності, як бібліографічна та науково-інформаційна і є їх логічним продовженням.

6.2. Класифікація і характеристика основних видів оглядів

Для уточнення терміносистеми предметної області «ІАД» і у зв'язку різними підходами розуміння поняття «огляд», з'ясованими вище (як у широкому смислі, так і у вузькому (спеціальному), що стосується власне оглядово-інформаційних досліджень, які здійснюються у межах ІАД, окремі фахівці увели в науковий обіг поняття **«оглядово-аналітичний документ»**, розуміючи під ним документ, що є результатом аналітико-синтетичної обробки сукупності документів з певної проблеми (теми, питання), містить зведену згорнуту та узагальнену характеристики взаємодіючих об'єктів, фактів, явищ, подій [9, С.306].

ОАДи — документи змішаного характеру на «перехресті» первинних і вторинних документів. Вони є результатом аналізу і синтезу інформації, запозиченої із «чужих» первинних документів (тому їх можна вважати вторинними документами) і, разом з тим, містять нову «свою» інформацію оціночного характеру, тобто можуть вважатися первинними документами. Такі документи зараховують до *фактографічних* або *концептографічних* вторинних документів. Серед них: *рейтинги, досьє, довідники, дайджести, тематичні підбірки, рецензії, критичні, аналітичні, прогностичні огляди* і т.ін. Вони надають інтерпретовану інформацію, яка орієнтує споживачів у документному потоці або в певній проблемі. При цьому під інтерпретацією розуміють не лише висловлювання критичних суджень відносно первинних документів, фактів і концепцій, які аналізують, а й розгортання — внесення в текст необхідних деталей, уточнень, пояснень і коментарів, що забезпечує краще розуміння їх сприйняття (інформаційне згортання) [9, С.306].

Слово «аналітичний» однаково може використовуватися в усіх видах оглядів, оскільки для підготовки їх застосовують різноманітні види

аналізу і синтезу документної інформації. Крім того, провідне значення для всіх видів інформаційних документів має його основна — аналітична частина.

За умови відсутності загально визнаної класифікації ОАД, вчені пропонують класифікацію, згідно з якою оглядово-аналітичні документи поділяють за сукупністю ознак. За сукупністю ознак (предметний аналіз, цільове призначення, зміст, або тематичні межі, глибина ретроспекції та інші) розрізняють два види ОАД: *оглядові* та *аналітичні* документи [8].

Оглядові та аналітичні документи, маючи загальний об'єкт аналізу — первинний документ, відрізняються предметом аналізу.

Вид ОАД	Предмет аналізу
Оглядовий документ	Зміст документів
Аналітичний документ	Стан теоретичної розробки проблем науки, економіки, техніки, виробництва, управління

Отже, оглядовий документ — це інформаційний документ, який містить один або кілька оглядів. Він відображає зміст основних первинних документів з певної проблеми (теми, питання), оцінку їх на основі їхньої аналітико-синтетичної обробки. Його основу становить *огляд*.

Аналітичні документи вважаються найдосконалішим видом вторинних документів в силу того, що вони повно і кваліфіковано висвітлюють не окремі першоджерела, а конкретну тему в згорнутому і узагальненому вигляді [9, С.314]. Довгий час аналітичні документи зараховували до оглядових, об'єднуючи в групу оглядово-аналітичних документів. У зв'язку зі зростаючою суспільною потребою в аналітичній інформації, специфікою складання, розмаїттям аналітичних документів, їх доцільно розглядати як самостійний вид вторинного документа. Нині немає загальноприйнятої класифікації аналітичних документів. На підставі глибини аналізу змісту першоджерела Н.М.Кушнарєнко і В.К.Удалова виділяють такі види аналітичних документів як: огляд стану питання, критичні, аналітичні, прогнозні огляди, аналітичні довідки, довідники, рейтинги, інформаційні звіти про діяльність, тематичні підбірки, дайджести, прес-релізи і т.ін. [8, С.314].

Існують й інші авторські класифікації оглядів. Зокрема, класифікація оглядів, авторами якої є Е. Журавель і Г. Корсунська [6], наведена у *табл. 6.1*.

Розрізняють аналітичні огляди, які містять аргументовану оцінку інформації, рекомендації щодо її використання і реферативні огляди, що носять більш описовий характер. Крім того, працівники бібліотек

готують бібліографічні огляди, які містять характеристики первинних документів як джерел інформації, що з'явилися за певний час або об'єднаних будь-якою спільною ознакою.

Таблиця 6.1

КЛАСИФІКАЦІЙНА СХЕМА ОГЛЯДІВ

Підстава ділення	Групи ділення		
I. Глибина аналізу змісту першоджерел	Типи		
	1. бібліографічний	2. реферативний	3. аналітичний
II. Цільове призначення огляду	Види		
	1.1. огляд нових надходжень 1.2. огляд рекомендованої літератури 1.3. джерелознавчий огляд 1.4. огляд інформаційних видань	2.1. науково-технічний реферативний огляд 2.2. виробничо-технологічний виробничий огляд 2.3. техніко-економічний реферативний огляд 2.4. комплексний реферативний огляд	3.1. науково-технічний аналітичний огляд 3.2. виробничо-технологічний аналітичний огляд 3.3. техніко-економічний аналітичний огляд 3.4. комплексний аналітичний огляд 3.5. порівняльний огляд 3.6. прогностичний огляд 3.7. науково-популярний огляд
III. Форма представлення огляду, що відображає оперативність інформації	Форма		
	Оглядова довідка Щорічний огляд Оглядова стаття Огляд монографічного типу		

Огляди поділяються залежно від:

- предмету аналізу — на бібліографічні і огляди стану питання;
- від мети складання — ті, що концентрують досягнення науки або техніки в певній галузі і за певний період часу, спрямовані на вирішення конкретних практичних завдань;

- від призначення — на огляди для вузьких спеціалістів, для керівників, науково-популярні;
- від видів використаних першоджерел — на огляди періодичних видань, патентних описів, рекламних повідомлень, непублікуємих документів та ін.;
- від широти тематики — на вузько тематичні і комплексні;
- від наявності зіставлень і прогнозів — на порівняльні і такі, що не містять зіставлень, містять і не містять прогнози та інші;
- від періодичності підготовки — на періодичні і разові;
- від функціонального призначення в документальній системі — на аналітичні, ситуаційні, тематичні, проблемні (проблемні далекої перспективи);
- від способів поширення — на опубліковані, ті, що не публікуються і депоновані.

Серед аналітичних оглядів розрізняють ситуаційні, тематичні і проблемні.

Ситуаційний аналітичний огляд являє собою зіставлення, аналіз і синтез вилученої з документів інформації — наукових даних, відомості з журнальних статей і патентних матеріалів, рекламних повідомлень, матеріалів конференцій, нарад, кон'юнктура інформація та ін. Призначена для орієнтації в науково-технічній ситуації.

Тематичні аналітичні огляди містять виключно наукові дані.

Проблемні аналітичні огляди створюються з метою подолати тематичну вузькість за рахунок використання відомостей з суміжних галузей науки і техніки [8, С.168]. Найбільш важливою підставою ділення є вид аналізу джерел, що оглядаються, і який застосовується при підготовці того чи іншого виду огляду: *аналіз документографічний (бібліографічний), фактографічний і науково-технічний (концептографічний)*. Відповідно розрізняють *бібліографічні, реферативні і аналітичні огляди*.

Бібліографічний огляд містить зведену характеристику видань і документів, виконану на підставі документографічного аналізу. Бібліографічний огляд містить характеристику документів як джерел інформації, які з'явилися за певний час або об'єднаних за будь-якою ознакою.

У бібліографічному огляді дається узагальнене описання змістовних елементів, а також наводяться формальні ознаки, що характеризують джерела, що оглядаються. Цільове призначення таких оглядів — орієнтація споживачів в документальних потоках. На відміну від анотованих показників у бібліографічному огляді джерела, що розглядаються, звичайно подаються у зіставленні одне з одним, якби охоплюються єдиною думкою, часто з оцінкою творів. В останньому випадку ми маємо справу з різновидами бібліографічних оглядів — критичними або реко-

мендованими бібліографічними оглядами. Ці різновиди одночасно належать до двох сфер інформаційного обслуговування — документального і концептографічного.

Бібліографічні огляди в свою чергу поділяються на огляди нових надходжень (матеріалів, що вийшли в світ за останній період — місяць, квартал, рік); джерелознавчі огляди, що розглядають характер, призначення і тематику творів з певної проблеми або предмету; огляди інформаційних видань (певної сукупності реферативних журналів, бібліографічних покажчиків і т.п.).

Бібліографічний огляд являє собою зведення бібліографічних даних щодо різного роду первинних джерел інформації. У завдання бібліографічних оглядів входить відбір достатньої кількості джерел, їх бібліографічний опис і характеристика змісту. Огляди звичайно складаються з двох частин: тексту, який містить порівняльну характеристику основної літератури, і бібліографічного списку по темі. Бібліографічні огляди служать джерелознавчою базою для наукової і інформаційної діяльності. Це перша ступінь інформаційного узагальнення.

На відміну від бібліографічних оглядів, у яких відображено відомості про документи, огляди стану питання містять інформацію із документів-першоджерел про результати досліджень, стан і шляхи розвитку певної галузі науки, техніки та виробництва. Залежно від цілей підготовки розрізняють два види таких оглядів — реферативні та аналітичні [15].

Реферативний огляд — стислий виклад зведеної характеристики основних аспектів змісту сукупності джерел з певної теми чи проблеми [2].

Реферативний огляд будується на основі вилучення і систематизації даних з документів.

Реферативний огляд має на меті орієнтацію споживачів інформації не в документальних, а інформаційних потоках, тобто в сукупності фактів і концепцій незалежно від того, з яких документів вони вилучені. Хоча, як правило, реферативні огляди супроводжуються списком літературних джерел, на підставі яких вони складаються, його можна в принципі виключити без шкоди вилучити для пізнавального значення реферативного огляду. У результаті фактографічного аналізу з документів, що оглядаються, відбираються лише ті факти і концепції (часто лише одна цифра), які можуть служити в якості «будівельного матеріалу» для розкриття теми огляду. Решта інформації, яка міститься в джерелах, можливо, сама по собі дуже цінна, але не має відношення до даної теми, ігнорується. У цьому полягає суттєва відмінність реферативного огляду від бібліографічного. Останній передбачає обов'язкове звертання споживачів до першоджерел, зазначених в огляді.

У процесі створення реферативного огляду іноді смислове перероблення джерел, що оглядаються, досягає такого рівня (особливо це характерно для вступу і висновків), що не уявляється можливості послатися на конкретний документ, однак безумовною вимогою до реферативних оглядів є необхідна повнота і об'єктивність у викладенні фактів і концепцій, відображених в літературі.

Укладач реферативного огляду, так як і укладач інформативного реферату окремого документа, не повинен давати критичну оцінку матеріалу, що оглядається, тобто привносити свої власні концепції. Матеріал має бути узагальнений таким чином, аби споживачі, на яких розраховано даний огляд, самі могли б зробити необхідні для своєї роботи висновки. Таким чином, реферативні огляди, так як і бібліографічні, не можуть бути віднесені до сфери концептографічного обслуговування і є формою фактографічного інформаційного обслуговування, тобто результатом інформативного згортання.

Таким чином, реферативний огляд містить зведену характеристику питань, які розглядаються в первинних документах, але не передбачає їхньої критичної оцінки. Завдання реферативного огляду — адекватне відображення документів-першоджерел.

Найбільш складним і синтетичним видом вторинної інформації є науково-аналітичні огляди літератури. Вони вміщують систематизовані та узагальнені відомості про стан, тенденції та перспективи розвитку певної галузі суспільної діяльності чи окремої проблеми. Аналітичний огляд — це детальна розповідь, де подано зведену характеристику певного питання, проблеми, теми, що базується на інформації, отриманій з літератури. Як правило, в кожному огляді використовуються десятки джерел (книг, статей, доповідей, патентів тощо). Їх мета — узагальнити основні тенденції розвитку наукової думки (стан дослідження важливих проблем тієї чи іншої галузі знання, інформацію про наукові школи та теорії, погляди провідних представників науки). Обов'язковим елементом такого огляду є критична оцінка відомостей із першоджерел, власні висновки авторів-укладачів оглядів про стан, тенденції та перспективи розвитку даної галузі, рекомендації щодо використання виявлених у першоджерелах результатів досліджень, пропозиції стосовно можливих варіантів вирішення розглянутої проблеми.

Аналітичний огляд — зв'язний виклад характеристики питань теми чи проблеми за змістом сукупності джерел з критичною аргументованою оцінкою цього змісту та/чи обґрунтованими рекомендаціями і висновками [2].

Мета підготовки аналітичного огляду — висвітлити цілісну картину проблемної ситуації з обов'язковим визначенням труднощів і проблем розвитку в даній галузі та висуванням пропозицій щодо можливих шляхів їх розв'язання [14].

Аналітичний огляд створюється з метою не лише орієнтувати фахівців в інформаційному потоці з даного напрямку (проблеми), а й дати оцінку стану проблеми, виявити тенденції в її розвитку, тобто його мета — інтерпретована орієнтація в інформаційному потоці. Тому він є результатом не лише фактографічного аналізу первинних документів, а й концептографічного аналізу викладених у них положень — фактів і концепцій, тобто результатом як інформаційного згортання, так і розгортання інформації.

Однак оцінки заради оцінки не існує. Оцінка завжди здійснюється з певною метою. Тому не буває й просто аналітичних оглядів. Кожний аналітичний огляд цілеспрямований, виконує певну функцію. Залежно від виконуваної ним функції, що визначається цільовим призначенням, огляди бувають наступних підвидів:

а) *огляди-обґрунтування*, в яких дається оцінка стану питання з обґрунтуванням необхідності вирішення даної проблеми, а також з набором і оцінкою альтернативних шляхів і методів вирішення. Такі огляди часто є частиною науково-технічних і техніко-економічних обґрунтувань, доповідей керівництву та інших документів, на підставі яких приймається рішення про відкриття тем науково-дослідницьких чи дослідно-конструкторських робіт. Огляди-обґрунтування служать основною формою інформаційного забезпечення розробок, застосовуваної підрозділами аналізу і узагальнення фірм; часто такі огляди видаються органами НТІ у вигляді окремих брошур;

б) *підсумкові огляди*, в яких дається оцінка стану питання з характеристикою досягнутого рівня, а також невирішених проблем. Такі огляди як би проводять рису під певним етапом (періодом) розвитку науково-технічного об'єкта (проблеми) і окреслюють область можливих напрямків робіт. Підсумкові огляди — основна форма публікацій в спеціальних оглядових журналах типу «Успіхи... наук», часто з'являються вони в виданнях в серії *«Ітоги науки и техники»*. Підсумковий характер носять щорічні (і взагалі періодичні) огляди найбільш важливих вітчизняних і зарубіжних досягнень в галузі науки, техніки і виробництва;

в) *прогностичні огляди*, в яких дається оцінка стану, й визначаються перспективні шляхи розвитку науково-технічного напрямку. Такі огляди містять аргументовану оцінку існуючої ситуації, тенденцій, темпів і прогнозів розвитку напрямку. Звичайно прогностичний огляд є частиною прогнозу, в який входить ще перелік заходів, необхідних для досягнення поставленої мети. Прогностичні огляди орієнтовані насамперед на органи планування фірм і відомств. Однак більшу цінність вони мають й для керівників тем і напрямків в науково-дослідницьких організаціях.

Якщо бібліографічні і реферативні огляди спрямовані, насамперед, на вирішення суперечностей між обсягом інформаційних потоків і фізичними можливостями їх сприйняття окремим фахівцем, то аналітичні огляди є носіями нової, ситуативної, інформації, що була відсутня раніш і спеціально синтезованої для задоволення потреб у ній. Аналітичний огляд — це вторинний документ, створений у сфері інформаційного обслуговування. Саме тому оглядово-аналітична діяльність розглядається як форма концептографічного обслуговування.

Одна з відмінних особливостей аналітичних оглядів (у порівнянні з реферативними) — наявність в їхній основі конфліктної (проблемної) ситуації. Якщо для реферативного огляду ознакою «гарного тону» є «безсторонність, неупередженість», об'єктивне викладення різних точок зору з питання, що розглядається, то виникнення аналітичного огляду (будь-якого виду) поза конфліктною ситуацією неправомірно, як неправомірним є будь-яке дослідження поза проблемною ситуацією. Звідси не завжди обов'язкова (або бажана) поява, як іноді вважають, певної кількості праць (30-40-60) з будь-якої теми у якості причини для написання аналітичного огляду, важливо не число праць з даної проблеми, а гострота суперечностей в її розвитку. Коли така гострота досягла свого порогу, ось тут і потрібен саме аналітичний огляд. Тоді огляд буде виконувати роль певної сходинки у побудові «цілісної картини стану тієї чи іншої проблеми на даний момент» і знімати певну частку невизначеності у розвитку досліджуваного питання. Але для цього потрібно, аби у автора огляду має бути досить чітка власна точка зору з питання, що розглядається, з позиції якої він і аналізує публікації, що оглядаються.

Отже, аналітичний огляд — це унікальний інформаційний продукт, здатний надати вченому і фахівцю повну і концентровану інформацію за допомогою властивих лише огляду способів класифікації, аналізу, оцінки і насамперед — концентрації розпорошеного по різних джерелах цінного матеріалу. Узагальнюючи дані про наукові досягнення, концепції, складні завдання і різні підходи до них, аналітичний огляд стає інформаційною моделлю вирішення поставленої проблеми, розвитку даної сфери діяльності.

Окрім цільового призначення і виду аналізу, огляди поділяються також залежно від форми представлення, яка відображає оперативність оглядової інформації: наприклад, оглядова довідка, щорічний огляд, оглядова стаття, огляд монографічного типу.

Окрім аналітичних оглядів, у практиці роботи служб НТІ виробляється цілий ряд «проміжних» аналітичних документів (між критичним рефератом і аналітичним оглядом), призначених для інформування переважно керівних працівників і що готуються на підставі аналізу деякої

сукупності джерел; до їх числа відносяться, наприклад, інформація провідному спеціалісту, інформаційна довідка, технічна записка та ін.

Крім того, оглядові видання можуть бути розділені за додатковим функціональним призначенням на наукові, виробничі (практичні) і науково-популярні залежно від того, яку сферу суспільної практики вони закликані обслуговувати [17, С. 189].

Наукові оглядові видання виконують два завдання. Вони ведуть сигнальне оповіщення фахівців з проблем, пов'язаних з їх науковою діяльністю, і сприяють інтеграції наукових знань у відповідних галузях. Виробничі (практичні) оглядові видання за головною функцією мають інформацію і пропаганду нової техніки і технології, прогресивних методів праці, передового досвіду на виробництві. Вони, як правило, мають рекомендаційний характер.

Науково-популярні огляди закликані інформувати широкі кола читачів про цікавіші їх проблеми, теми з суспільних наук, питань культури, мистецтва, природничих наук, літератури і т.п. Аналітичні науково-популярні огляди знайомлять фахівців-суміжників з тенденціями і перспективами розвитку науки, виробництва. Вони відіграють важливу інформаційно-пропагандистську роль й тим самим сприяють інтеграції наукових знань, зв'язку науки і виробництва. Такими виданнями є збірники видавництва «Знання» — «Наука и человечество».

За хронологічною ознакою оглядові видання можна поділити на поточні, ретроспективні і перспективні. Поточні — це огляди нових надходжень бібліотек і довідково-інформаційних фондів (бібліографічні і реферативні). Більшість аналітичних і реферативних оглядів — видання ретроспективні. Вони будуються на основі аналізу матеріалів за кілька минулих років або за рік (огляди за 1-3 роки). Прогностичні огляди носять перспективний характер.

Читацька адреса оглядових видань має свою специфіку. У цілому оглядова інформація необхідна для всіх категорій читачів. Різні типи бібліографічних оглядів призначені різним групам читачів — учням, науковим працівникам і виробничникам. Бібліографічні огляди видаються також для самих широких кіл читачів — нефахівців з проблем, які мають для них інтерес.

Реферативні огляди зазвичай досить конкретні за своєю читацькою адресою і призначені в основному конкретним виконавцям-практикам — виробничникам, розробникам дослідно-конструкторських робіт, керівникам відповідних підрозділів, науковим працівникам, які ведуть дослідження з конкретних тем.

Аналітичні огляди призначені головним чином фахівцям високої кваліфікації і керівникам усіх ланок керування, яким необхідно приймати рішення з питань розвитку НДР (науково-дослідницьких робіт) та ДКР (дослідно-конструкторських робіт).

За характером інформації оглядові видання можуть бути додатково диференційовані залежно від широти тематичних меж на комплексні, що відображають широке коло проблем, і спеціалізовані, присвячені окремим вузьким темам і проблемам. До комплексних оглядових видань відносяться галузеві і міжгалузеві видання. Галузеві огляди висвітлюють проблеми будь-якої галузі науки чи виробництва у цілому, міжгалузеві містять матеріали ряду галузей науки і виробництва. Так, ВІНІТІ (Всеросійський інститут наукової і технічної інформації) щорічно готує близько 70 різних випусків «Итоги науки», «Итоги науки и техники» з природничих і технічних наук.

Вчені з інформатики класифікують оглядові видання також за типами використаних первинних документів. Традиційно у якості джерел первинної інформації використовувалися опубліковані документи: книги, журнали і газетні статті, рецензії, автореферати дисертацій і т.п. Поряд з опублікованими документами зараз широко використовуються звіти з НДР, матеріали про виробничу діяльність і передовий досвід, про роботу нарад, щорічні доповіді про найбільш важливі вітчизняні і зарубіжні досягнення в галузі науки і виробництва, виконані в органах НТІ переклади зі спеціальних питань і т.д. Огляд може ґрунтуватися на основі одного будь-якого видання або цілого комплексу видань.

Залежно від місця і мови документів, що оглядаються, розрізняють джерела вітчизняні і зарубіжні. Оглядові видання можуть будуватися на оригінальних зарубіжних виданнях, на їх перекладах, виконаних в системі НТІ, або на перекладених вітчизняних виданнях.

За структурою видання огляди можуть бути моновиданнями і збірниками. У якості прикладу збірника можна навести видання серії «Итоги науки».

Огляди, як правило, споряджаються великим пристатейним або прикнижним списком літератури, з зазначенням номерів реферативного журналу по кожному джерелу, вичерпною літературою по темі, а також різноманітними видами покажчиків: іменними, предметними, заголовків та ін.

За конструкцією бібліографічні і реферативні оглядові видання, як правило, випускаються в обкладинці, оскільки вони невеликого обсягу, іноді з ілюстраціями. Аналітичні оглядові видання можуть бути великого обсягу. Такі видання, як «Итоги науки», «Наука и человечество», виходять в оправі і ілюструються чорно-білими і кольоровими малюнками, графіками, таблицями, діаграмами і т.п.

Особливості змісту, цільового та читачького призначення вторинних документів та інформаційних видань настільки своєрідні та істотні, що є підстави виділити їх як самостійний вид літератури, та назвати науково-інформаційною літературою. Вона являє собою систему функціонально взаємопов'язаних інформаційних видань і вторинних документів, які входять до їх складу.

Основними вимогами, що висуваються до видань науково-інформаційної літератури, є максимальна вичерпність охоплення вітчизняних і зарубіжних джерел (згідно з цільовим призначенням видання), новизна, актуальність, вірогідність, теоретична та практична значущість наведених відомостей, систематизоване, лаконічне й оперативне подання інформації.

У комплексі бібліографічні, реферативні й оглядові видання являють собою багатофункціональну систему. Однак кожне видання в цій системі має свою спеціалізацію. Так, сигнальні та реєстраційні властивості, що є головними для бібліографічних покажчиків, втрачають провідне значення для реферативних і, особливо, оглядових видань. Разом з тим, інформативна, інформаційно-кумулятивна, науково-комунікативна функції з переходом від використання бібліографічних видань до реферативних і оглядових стають дедалі домінуючими, їх ефективність підвищується.

Тобто, хоча інформаційні видання вміщують схожі дані, проте, таке дублювання не можна розглядати як просте повторення вирішуваних завдань. Якщо простежити зміну функцій від бібліографічних видань до реферативних, а від них до оглядових, можна помітити, що відбувається зруження обсягу інформації за умов одночасного її якісного ущільнення. Завдяки такому дублюванню збільшується надійність системи інформаційних видань [14].

6.3. Структура оглядових документів (на прикладі оглядових видань)

Оглядове видання може включати один або кілька оглядів і бути моно виданням або збірником. Основу кожного оглядового твору становить аналітична частина, якій повинен передувати вступ (вступна частина — в оглядовому творі, що входить у збірник) і завершуватися висновками, після яких при необхідності можуть бути дані рекомендації.

При складанні огляду мають бути використані усі види первинних документів, зміст яких пов'язаний з його темою. До них відносяться матеріали, опубліковані у різних вітчизняних і зарубіжних виданнях, неопубліковані документи (звіти з НДР і ДКР, дисертації, звіти спеціалістів, матеріали зарубіжних фірм), офіційні видання та інші. Поряд з первинними документами використовуються також реферати. На глибину ретроспекції насамперед впливають такі фактори, як час старіння джерел інформації і періодичність випуску оглядів.

В огляді завжди викладається кілька точок зору на однакові предмети, які належать авторам первинних документів. Одні з них однакові, інші схожі

лише частково, треті — протилежні і т.д. Своя позиція є і у автора огляду. Таким чином, відбувається змістовна інтерпретація ідей, фактів, запозичених з аналізованих документів, побудова і трактовка цієї інтерпретації.

Особливою формою фактичного матеріалу є цитати. Цитати органічно вплітаються у текст огляду, становлячи його невід’ємну частину. Цитата служить необхідною опорою укладачу огляду у процесі аналізу і синтезу інформації. Також цитати можуть використовуватися і для підтвердження окремих суджень, які робить укладач огляду, а також для обґрунтування можливих висновків.

Оскільки при написанні огляду доводиться оперувати значною кількістю фактів, таблична форма викладення фактичного матеріалу у багатьох випадках виявляється найзручнішим засобом його систематизації. Таблиці можуть використовуватися також як самостійний довідковий і інформаційний матеріал.

Ефективним засобом аналізу і систематизованого представлення матеріалу служать графіки і діаграми. Вони бувають необхідні, коли потрібно продемонструвати розподілення якихось величин, порівняти окремі показники, проілюструвати певний процес, привернути увагу до характеру змін у ньому. В огляд можуть бути включені й інші ілюстрації — рисунки, схеми, фотознімки, які звичайно переносяться з першоджерел шляхом копіювання.

Структура і оформлення оглядових видань визначається ГОСТ 7.23-96. «Издания информационные. Структура и оформление» [3]. Інформаційні, а значить, й оглядові видання, за ГОСТом, повинні складатися з наступних елементів:

- основної частини;
- довідково-пошукового апарату;
- додаткових відомостей;
- вихідних відомостей.

Обов’язковими елементами є основна частина і вихідні відомості.

Основна частина оглядового видання представляє собою власне *огляд* або кілька оглядів, що є результатом аналітико-синтетичного перероблення відомостей, які містяться у первинних документа. Огляд містить у стислій формі систематизовані відомості з питань, що розглядаються (об’єктів, проблем, напрямків діяльності тощо), щодо їх стану, рівня і тенденцій розвитку з аргументованою критичною оцінкою, висновками і рекомендаціями.

Основна частина огляду включає:

- вступну частину;
- аналітичну частину;
- висновки;
- додатки.

Обов’язковий елемент огляду — аналітична частина.

Вступна частина повинна містити коротке обґрунтування вибору теми огляду, характеристику кола питань, що розглядаються в огляді; часові кордони аналізованого періоду і види використовуваних документів, цільове призначення огляду, зв'язок огляду з раніш виконаними з даної тематики оглядами, також містити відомості про укладачів.

Аналітична частина має містити відомості про фактичний зміст проблеми, основні характеристики, аналіз і оцінку проблеми.

В аналітичній частині огляду рекомендується розміщувати внутрішньо текстові посилання у вигляді порядкових номерів списку використаних джерел інформації, прізвищ авторів і/або основних заголовків первинних документів, років видань і т.д.

Аналітична частина містить відомості, котрі комплексно у взаємозв'язку і єдності характеризують досягнутий рівень, основні тенденції, напрямки і перспективи розвитку предмету огляду (проблеми галузі, галузі науки, техніки і т.п.). Коло питань, що розкриваються в аналітичній частині, їх зміст визначаються предметом огляду, а також профілем інформаційного органу з метою, з якою складається огляд. Головна увага приділяється виявленню основних, перспективних напрямків, характерних для предмету, що оглядається [12].

Висновки повинні містити відомості про виявлені нові напрямки, тенденції і перспективи розвитку.

Таблиці, приклади, результати експериментів, матеріали довідково-го характеру, що доповнюють основний зміст огляду, допускається включати в текст огляду або наводити у додатку.

Довідково-пошуковий апарат інформаційних видань включає:

- зміст;
- передмову (вступ);
- керівництво з користування виданням;
- класифікаційну схему;
- систему посилань;
- список використаних джерел інформації;
- список скорочень і умовних позначень;
- допоміжні покажчики.

6.4. Методика підготовки оглядів

Безумовно, написання оглядів — творчий процес, і якщо він не може бути повністю формалізований, то, по можливості, «укладений» в певний набір правил і рекомендацій, орієнтованих на підготовку різних видів оглядів.

Розглянемо основні етапи робіт над оглядом, виділені Д.І. Блюменау [4].

1-й етап. Починається з розробки тематичного плану (змісту) оглядового документа.

Обґрунтування необхідності написання огляду: чи достатньо актуальна проблема, яку передбачається висвітлити в огляді, наскільки репрезентативно в документальному потоці (при попередньому знайомстві з темою) представлена дана проблема (можливо, її оглядати немає чого — досить довідки, хай навіть її оглядової), на яку категорію споживачів даний огляд буде розрахований.

Складання його плану (змісту). Визначення аспектів теми огляду. Формулюючи їх, одержимо попередній зміст (структуру) огляду. У ході вивчення літератури зміст може бути змінений: якість розділи збільшені, інші — взагалі вилучені.

Закінчується етап розміткою пунктів змісту огляду цифровою або літерно-цифровою індикацією з тим, аби пізніше у ході збирання літератури кожне джерело можна було б ідентифікувати індексом з відповідною частиною змісту й тим самим згрупувати джерела по розділах огляду.

2-й етап. Бібліографічний.

Головне завдання цього етапу — з максимальною повнотою зібрати літературу по темі огляду. Необхідно визначити коло бібліографічних джерел, в яких буде здійснюватися пошук необхідних документів — каталоги яких бібліотек, які реферативні журнали і за які роки, які пошукові системи Інтернет, які електронні бази даних тощо. Бажано звернутися у покажчик цитованої літератури (*Science citation index*) та до джерел вторинної бібліографії. Джерела поточної бібліографічної інформації, періодичні і продовжувані видання слід проглядати у зворотній хронологічній послідовності, що забезпечує першочергове виявлення нових матеріалів.

3-й етап. Аналітичний.

Включає 2 підетапи: а) складання картотеки релевантних документів на основі переглянутих вторинних і первинних джерел і б) аналіз літературних джерел «de-visu».

а) на кожний знайдений релевантний документ по картці складається бібліографічний опис і справа внизу картки проставляється її ідентифікаційний індекс, що «прив'язує» даний документ до того чи іншого розділу.

б) зводиться до конспектування релевантних джерел.

У випадку «ручної» методики фіксації даних аналізу документів найдоцільніше на кожний аналізований документ заводити конспект на окремих аркушах паперу. Кожний такий аркуш ідентифікується індексом, який пов'язує конспект зі змістом і бібліографічною карткою.

У результаті виконання 3-го етапу роботи укладач отримує два масиви документів:

➤ бібліографічний покажчик літератури, використаної при аналізі першоджерел (покажчик розташовується, як правило, в алфавітному порядку і попередньо нумерується. Можливе і систематичне розташування літературних джерел — за окремими розділами і параграфами огляду;

➤ конспекти першоджерел у папці (в рукописній, друкованій або в електронній формі) розташовуються відповідно до ідентифікаційних індексів по главах, розділах, параграфах. Багато з цих матеріалів можуть мати помітки, зауваження, пропозиції, виконані укладачем ще на стадії пошуку і відбору матеріалів.

За своїм характером, рівнем згортання, ступенем аналітичності зауважень матеріали, що відносяться до різних видів оглядів, можуть суттєво різнитися. У випадку бібліографічного огляду конспект звичайно носить анотативно-реферативний характер, у випадку реферативного огляду — реферативно-фактографічний характер, у випадку аналітичного — також реферативно-фактографічний характер з оціночно-порівняльними зауваженнями. В останньому випадку укладачі іноді застосовують для наочності таблиці, в яких групують дані і висловлювання авторів з різних аспектів розгляду проблеми з основними аргументами авторів, які обґрунтовують їхню точку зору, і зауваженнями укладача. Така таблиця дозволяє укладачу легше орієнтуватися в матеріалі при написанні огляду, іноді вона знаходить своє місце на сторінках рукопису.

4-й етап. Синтетичний.

Написання і оформлення огляду. Результативність цього етапу залежить від трьох факторів — якості і обсягу зібраного матеріалу, аналітичних здібностей укладача і його літературного досвіду. При написанні огляду укладач весь час повинен пам'ятати про функціональне призначення огляду — бібліографічного, чи реферативного, чи аналітичного: огляд як засіб орієнтації читача в документальному чи інформаційному потоці. Це відрізняє його від монографії, підручника, довідника.

Розрізняють три основних способи викладення оглядового матеріалу: індуктивний, дедуктивний і інструктивно-методичний. Перший спосіб — від конкретних фактів і точок зору до їх узагальнень (або від окремого до загального) — сприяє розвитку у читача синтезуючого сприймання матеріалу; у випадку дедуктивного способу викладення автор огляду формує спочатку загальні положення, правила, закономірності, а потім на фактичному матеріалі, прикладах розкриває і конкретизує викладений матеріал. Іноді ці способи в одному й тому самому огляді можуть сполучатися. У випадку інструктивно-методичного способу матеріал викладається у послідовності описання об'єктів або способів їх виготовлення, конструювання та інше. У реферативному огляді

слід, по можливості, навести всі точки зору з питання, що обговорюється з максимальною об'єктивністю викладення цих точок зору. В аналітичному огляді, окрім зазначених умов, дуже бажаним є авторське відношення до поглядів, що розглядаються в огляді.

Будь-який кваліфіковано складений огляд поряд з основною частиною, про що йшла мова вище, повинен включати також вступ (причина появи огляду, читацьке призначення, хронологічний охоплення літератури), висновки і довідковий апарат, який звичайно складається з бібліографічного списку джерел, предметного і іменного покажчиків, а також змісту і анотації. Специфіка змісту огляду може вимагати включення у довідковий апарат й інших покажчиків (наприклад, географічний, хімічних формул, глосарій та інше). Н.І. Колкова пропонує розгорнуту поетапну методику складання огляду (див.: *табл. 6.2*) [7]:

Таблиця 6.2

**СКЛАД І ХАРАКТЕРИСТИКА СТАДІЙ ТА ЕТАПІВ
ФОРМАЛІЗОВАНОГО СКЛАДАННЯ ОГЛЯДУ**

Найменування стадії	Найменування етапу	Мета роботи	Найменування продукту праці
1. Підготовча	1.1. розробка завдання на складання огляду	Визначення формальних і семантичних меж відбору документів	Завдання
	1.2. складання списку літератури	Виявлення і відбір документів по темі огляду	Список літератури
	1.3. складання частотного словника	Визначення предметного поля огляду	Частотний словник
	1.4. складання плану огляду	Формування структури огляду	План
2. Основна	2.1. підготовка тексту огляду	Виділення, систематизація і критична оцінка концептографічної і фактографічної інформації	Зв'язний текст огляду
	2.2. редагування тексту огляду	Усунення логічних, стилістичних, орфографічних в синтаксичних помилок	Відредагований текст огляду
3. Заключна	3.1. підготовка довідкового апарату до огляду	Створення допоміжних покажчиків, які забезпечують підвищення інформативності огляду	Допоміжні покажчики
	3.2. оформлення огляду	Приведення тексту огляду до встановленої форми	Огляд, оформлений відповідно до встановлених вимог

Розглянемо основні етапи першої — *підготовчої стадії* роботи над оглядом (див.: *табл. 6.3—6.7*).

Таблиця 6.3

ЕТАП 1.1. РОЗРОБКА ЗАВДАННЯ НА СКЛАДАННЯ ОГЛЯДУ

Зміст роботи	Результат
1.1.1. Визначення хронологічних меж відбору документів	Хронологічний інтервал, у межах якого повинні відбиратися документи для складання огляду
1.1.2. Визначення географічних меж відбору документів	Перелік країн, в яких створені документ, що підлягають відбиранню
1.1.3. Визначення мовних кордонів відбору документів	Перелік мов, якими складені документи, що підлягають відбиранню
1.1.4. Визначення видових кордонів документів	Перелік видів документів, необхідних для складання огляду
1.1.5. Виділення в темі огляду ключових слів	Упорядкований перелік термінів (понять), які розкривають смисловий зміст теми огляду і визначають коло основних питань, що підлягають розгляду в даному огляді
1.1.5.1. Виділення в темі огляду ключових слів	Тема огляду, в якій підкреслені ключові слова
1.1.5.2. Запис виділених ключових слів на окремі картки	Картки, які містять запис ключових слів
1.1.5.3. Визначення понятійного змісту виділених ключових слів	Картки, що містять запис ключового слова, його визначення і відомостей про документ, з якого це визначення запозичене (бібліографічний опис документа)
1.1.5.4. Встановлення для виділених ключових слів синонімів, родових, видових і асоціативних понять; записування отриманих термінів на окремі картки	Масив карток, які містять запис синонімів, родових, видових і асоціативних термінів з відповідними помітками: С — синонім; Р — родовий термін; В — видовий термін; А — асоціативний термін
1.1.5.5. Визначення понятійного змісту виділених синонімів, родових, видових і асоціативних понять	Масив карток, які містять запис терміна, його визначення і відомостей про документ, з якого це визначення запозичене (бібліографічний опис документа)
1.1.5.6. Упорядкування виписаних понять, які відносяться до даного ключового слова відповідно до смислових зв'язків між ними	Упорядковані відповідно до присвоєних поміток (С, Р, В, А) картки, які містять запис терміна, його визначення і відомостей про документ, з якого це визначення запозичене (бібліографічний опис документа)
1.1.5.7. Графічне описання логічних зв'язків між поняттями, що розкривають сутність теми	Графічна логіко-понятійна схема терміносистеми огляду
1.1.6. Оформлення завдання на складання огляду	Завдання на складання огляду

Завдання на складання огляду — це документ, в якому визначені формальні і семантичні вимоги до відбору документальних джерел інформації для складання огляду.

Формальні вимоги поширюються на встановлення хронологічних, видових, географічних і мовних кордонів відбору документів. Семантичні вимоги пов'язані з визначенням тематичних кордонів огляду. Кордони відбору документів визначаються укладачем виходячи з вирішуваних теоретичних і практичних завдань.

Хронологічні межі — це період часу, протягом якого були створені використані для складання огляду документи. З урахуванням періоду старіння наукової інформації хронологічні межі рекомендується встановлювати у межах десяти років.

Таблиця 6.4

ЕТАП 1.2. СКЛАДАННЯ СПИСКУ ЛІТЕРАТУРИ

Зміст роботи	Результат
1.2.1. Складання переліку джерел відбору літератури	Перелік інформаційних видань, бібліотечних каталогів і картотек, баз даних, періодичних видань, які підлягають обстеженню при складанні списку літератури
1.2.2. Пошук і відбір документів по темі огляду; запис результатів пошуку на окремі картки відповідно до вимог ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Загальні вимоги та правила складання»	Масив карток, які містять запис бібліографічного опису документа і відомостей про джерело його відбору
1.2.3. Упорядкування документів за алфавітом («авторів» або «за назвою»)	Упорядкований за алфавітом масив карток, які містять запис бібліографічного описання документа і відомостей про джерело його відбору
1.2.4. Нумерація масиву карток з бібліографічними описаннями документів	Упорядкований і пронумерований масив карток, які містять запис бібліографічного описання документа і відомостей про джерело його відбору
2.5. Оформлення списку літератури по темі огляду	Список літератури

Видові межі — це перелік видів документів, які підлягають використанню при складанні огляду. Це стосується як опублікованих (офіційні матеріали, монографії, статті з періодичних і неперіодичних збірників,

підручники і навчальні посібники, словники, довідники, стандарти, патентні документи, препринти, автореферати дисертацій та ін.), так і неопублікованих документів (дисертації, звіти з НДР і ДКР, депоновані наукові праці, переклади, архівні матеріали та ін.).

Семантичні межі — це перелік термінів (понять), які розкривають смисловий зміст теми огляду і визначають склад основних питань, які підлягають розгляду у даному огляді.

Важливими операціями з визначення семантичних меж огляду документів є: виділення з теми огляду ключових слів, тобто лексичних одиниць, які виражають сутність теми (структурний аналіз), і наступне розкриття їх смислового змісту (семантичний аналіз).

У якості ключових слів можуть бути використані іменники, прикметники, дієприкметники, числівники.

Ключові слова у темі огляду можуть бути представлені:

- окремими іменниками, наприклад: інформація, автоматизація;
- словосполученнями типу: іменник + іменник, наприклад: *покоління комп'ютерів*; *версія програми*; прикметник + іменник, наприклад: *інструментальні засоби*; числівник + іменник, наприклад: *четверта версія*; скороченнями слів: *ПК, ПЕОМ, ОС* та ін.

Список літератури — це упорядкований в алфавітно-хронологічній послідовності перелік бібліографічних описань документальних джерел інформації по темі огляду.

Список літератури — це своєрідний фундамент огляду. Важливою операцією складання списку літератури є відбір документів по темі огляду. Основними джерелами відбору слугують:

- ◆ інформаційні видання;
- ◆ бази даних;
- ◆ бібліотечні каталоги і картотеки;
- ◆ періодичні видання.

До найважливіших видів інформаційних видань відносяться:

- покажчики літератури (книг, брошур, стандартів, патентів, дисертацій, перекладів і т.і.);
- реферативні журнали;
- реферативні збірники.

Створювачами їх є крупні інформаційні органи і бібліотеки країни. Покажчики літератури орієнтують користувачів інформації у документальному потоці на рівні переважно бібліографічного описання документів (або у поєднанні з анотацією). Реферативні видання поряд з бібліографічною інформацією містять реферати первинних документів.

При роботі з джерелами інформації можуть бути використані різноманітні методи пошуку. Вибір метода пошуку залежить від виду джерела інформації та його структури. Найбільш продуктивним є пошук,

який передбачає використання предметних (алфавітно-предметних) покажчиків, зокрема до реферативних журналів (збірників) і систематичному бібліотечному каталогу.

Таблиця 6.5

ЕТАП 1.3. СКЛАДАННЯ ЧАСТОТНОГО СЛОВНИКА

Зміст роботи	Результат
1.3.1. Виділення ключових слів у заголовках документів, включених до списку літератури по темі огляду	Упорядкований і пронумерований масив карток, які містять запис бібліографічного описання документа, у заголовку якого підкреслені ключові слова (слово-сполучення підкреслюються суцільною рискою)
1.3.2. Запис виділених ключових слів в інверсованій формі на окремі картки	Масив карток, які містять запис ключового слова в інверсованій формі і порядкового номеру документа, з заголовка якого воно виділене
1.3.3. Упорядкування ключових слів за алфавітом	Упорядкований за алфавітом масив карток, які містять запис ключового слова в інверсованій формі і порядкового номеру документа, з заголовка якого воно виділене
1.3.4. Усунення дублювання ключових слів	Упорядкований за алфавітом масив карток, які містять запис ключових слів, що не повторюються, в інверсованій формі і запис порядкових номерів документів, в заголовках яких це ключове слово вживається (картки з дублетними ключовими словами вилучаються з масиву)
1.3.5. Нумерація карток з ключовими словами	Упорядкований за алфавітом і пронумерований по порядку масив карток, який містить запис ключового слова в інверсованій формі, порядкового номера ключового слова і порядкових номерів документів, в заголовках яких воно вживається (порядковий номер записується у верхньому лівому кутку картки)
1.3.6. Визначення частоти вживання ключових слів	Упорядкований за алфавітом і пронумерований по порядку масив карток, який містить запис ключового слова в інверсованій формі, порядкового номера ключового слова і порядкових номерів документів, в заголовках яких воно вживається; частоти вживання (частота вживання записується у верхньому правому кутку картки)
1.3.7. Оформлення частотного словника	Частотний словник

Частотний словник — це алфавітний перелік ключових слів, виділених з заголовків документів по темі огляду із зазначенням порядкових номерів цих документів у списку літератури і частоти зустрічальності.

Складання частотного словника має на меті одержання картини лексичного наповнення теми і, зокрема, виявлення його ядра, виходячи з частоти зустрічаємості ключових слів.

Основою складання частотного словника по темі огляду є лексикографічна обробка заголовків (анотацій, рефератів) документів, відібраних на етапі 1.2 і включених до списку літератури, а саме, слід виділити ключові слова з заголовків документів (анотацій і рефератів).

Словосполучення типу «прикметник + іменник» слід піддати інверсії, в результаті якої іменник повинен бути винесений на перше місце. Результати лексикографічної обробки заголовків (анотацій, рефератів) на початку фіксуються на картках (6 × 8 см), у подальшому одержані дані переносяться на аркуші паперу.

Таблиця 6.6

ЕТАП 1.4. ПОБУДОВА РУБРИКАТОРА

Зміст роботи	Результат
1.4.1. Встановлення тематичних рубрик, до яких мають бути віднесені ключові слова відповідно до правил систематизації	Масив карток, який містить запис ключового слова в інверсованій формі; класифікаційного індексу тематичної рубрики; порядкових номерів документів, в заголовках яких воно вживається; частоти використання
1.4.2. Упорядкування ключових слів відповідно до належності до певної тематичної рубрики	Упорядкований за принципом «від загального до окремого» масив карток, які містять запис ключового слова в інверсованій формі; класифікаційного індексу тематичної рубрики; порядкових номерів документів, в заголовках яких воно вживається; частоти використання
1.4.3. Виділення груп ключових слів, які відносяться до одної тематичної рубрики, і спорядження їх у якості розділювача картками з записами класифікаційного індексу й найменування тематичної рубрики	Упорядкований за принципом «від загального до окремого» і споряджений розділювачами масив карток, з записами ключового слова в інверсованій формі; класифікаційного індексу тематичної рубрики; порядкових номерів документів, в заголовках яких воно вживається; частоти використання
1.4.4. Оформлення рубрикатора	Рубрикатор огляду

Рубрикатор — це систематизована сукупність ключових слів, які характеризують зміст огляду із зазначенням класифікаційних індексів і найменувань тематичних рубрик, до яких вони відносяться. Рубрикатор огляду в значній мірі визначає й логічну побудову огляду, й повноту розгляду в ньому окремих питань.

Рубрикатор огляду прийнято розглядати у якості його чорнового плану, який дозволяє зробити висновок про достатність відібраної колекції документів для розкриття теми огляду.

Важливою операцією побудови рубрикатора є систематизація ключових слів. Сутність її полягає у визначенні приналежності ключових слів відповідно до їх смислового змісту до певної тематичної рубрики (класу об'єктів). При цьому одержана терміносистема повинна розглядатися як ієрархічна система, в якій є кілька пойменованих рівнів ієрархії. Зокрема, перший (вищий) рівень ієрархії слід позначати цифровим кодом 1., наступний нижчий рівень — 1.1., потім — 1.1.1 і т.д.

Наприклад, для огляду по темі «Системне програмне забезпечення персонального комп'ютера» такими рівнями будуть: 1. — персональний комп'ютер; 1.1. — програмне забезпечення; 1.1.1. — системне програмне забезпечення; 1.1.2. — прикладне програмне забезпечення; 1.1.1.1. — операційні системи; 1.1.1.2. — сервісні системи; 1.1.1.3. — інструментальні програмні засоби; 1.1.1.4. — системи технічного обслуговування.

Таблиця 6.7

ЕТАП 1.5. СКЛАДАННЯ ПЛАНУ ОГЛЯДУ

Зміст роботи	Результат
1.5.1. Аналіз змісту рубрикатора і виділення в його складі «ядерних» рубрик	Систематизований за принципом «від загального до окремого» перелік «ядерних» рубрик
1.5.2. Формування ієрархічної структури плану	Систематизований з позиції логіки ієрархії перелік розділів, підрозділів, пунктів і підпунктів плану
1.5.3. Оформлення плану	Структура плану з цифровими позначеннями його елементів

План — це систематизований перелік розділів, підрозділів, пунктів і підпунктів, які характеризують структуру огляду. План являє собою інформаційну модель розглядаємої в огляді теми, погоджену зі змістом колекції документів, відібраних для його складання.

План огляду повинен мати ієрархічну структуру, для якої обов'язково виконання наступних вимог:

- кількість розділів, а також підрозділів, пунктів і підпунктів не повинно становити менш двох;
- обов'язковими елементами плану є вступ і висновки;
- найдоцільнішим рекомендується виділення у структурі плану двох-трьох розділів, а у них — двох-трьох підрозділів;
- усі елементи плану, крім вступу і висновків, повинні мати цифрові позначення з використанням арабських цифр, наприклад: 1., 1.1., 1.1.1. і т.д.

Після складання плану починається безпосереднє формування тесту огляду, тобто основна стадія роботи над ним.

Друга — основна стадія підготовки огляду передбачає виконання двох етапів, описаних у *табл. 6.8 і 6.9.*

Таблиця 6.8

ЕТАП 2.1. ПІДГОТОВКА ТЕКСТУ ОГЛЯДУ

Зміст роботи	Результат
2.1.1. Визначення складу документів, які підлягають інформаційному обстеженню по розділах, підрозділах, пунктах і підпунктах огляду	Упорядкований відповідно до плану огляду і споряджений розділювачами з цифровим позначенням його розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів масив карток з записом бібліографічного описання документа і відомостей про джерело відбору
2.1.2. Виділення у складі змісту документів структурних елементів (частин, розділів, глав, параграфів і т.п.), які підлягають інформаційному аналізу по темі огляду відповідно до плану огляду	Упорядкований відповідно до плану огляду і споряджений розділювачами з цифровим позначенням його розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів масив карток з записом бібліографічного описання документа і відомостей про джерело відбору, а також відомостей про структурні елементи документа (з цифровими позначеннями і назвою), які підлягають інформаційному аналізу
2.1.3. Виділення з текстів первинних документів фрагментів (абзаців, речень) відповідно до плану (рубрикатора) огляду	Масив виписок з текстів первинних документів з зазначенням цифрового позначення того елемента плану (розділу, підрозділу і т.п.), до якого відноситься виписка, порядкового номера документа, з якого зроблена виписка, і номера сторінки документа, на якій зафіксований даний фрагмент тексту
2.1.4. Семантичне групування фрагментів текстів документів відповідно до наявності в них заданих ключових слів	Упорядкований відповідно до плану огляду і змісту запису масив виписок з текстів документів з зазначенням цифрового позначення того елемента плану (розділу, підрозділу і т.п.), до якого відноситься виписка, порядкового номера документа, з якого зроблена виписка, і номера сторінки документа, на якій зафіксований даний фрагмент тексту
2.1.5. Аналіз новизни, достовірності і повноти відібраних видань	Упорядкований відповідно до плану огляду і змісту запису масив виписок з текстів документів з помітками, які містять оцінку їх новизни і достовірності
2.1.6. Встановлення між фрагментами текстів документів логічних зв'язків	Логічно зв'язаний текст основної частини огляду з посиланнями на відповідні документи
2.1.7. Формування і введення в текст критичних зауважень, узагальнень, висновків. Завершальне формування тексту огляду	Текст основної частини огляду з посиланнями на відповідні документи критичними зауваженнями і узагальненнями
2.1.8. Підготовка вступу і висновків до основної частини огляду	Текст вступу і висновків огляду
2.1.9. Завершальна компоновка тексту огляду	Текст огляду

Таблиця 6.9

ЕТАП 2.2. РЕДАГУВАННЯ ТЕКСТУ ОГЛЯДУ

Зміст роботи	Результат
2.2.1. Аналіз тексту з точки зору дотримання логічних норм і усунення логічних помилок	Текст огляду, що відповідає вимогам логіки
2.2.2. Коригування стилістичних погрішностей	Текст огляду, що відповідає вимогам стилю наукових документів
2.2.3. Усунення орфографічних і синтаксичних помилок	Текст огляду, що відповідає вимогам граматики

Третя, заключна стадія, передбачає виконання двох етапів (табл. 6.10, 6.11).

Таблиця 6.10

ЕТАП 3.1. ПІДГОТОВКА ДОВІДКОВОГО АПАРАТУ ДО ОГЛЯДУ

Зміст роботи	Результат
3.1. Побудова списку скорочень	Список скорочень
3.2. Побудова покажчика персоналій	Покажчик персоналій
3.3. Побудова покажчика авторів	Покажчик авторів

Довідковий апарат огляду — це сукупність допоміжних покажчиків, які виконують роль путівника по тексту огляду і забезпечують ефективність пошуку у ньому необхідної інформації.

До числа найважливіших покажчиків огляду відносяться:

- покажчик персоналій, який містить алфавітний перелік особистих імен, згадуваних у тексті огляду;
- покажчик авторів, який містить алфавітний перелік прізвищ і ініціалів авторів документів, використаних при складанні огляду;
- список скорочень, який містить алфавітний перелік цих лексичних одиниць з паралельним поданням їхніх повних назв.

Таблиця 6.11

ЕТАП 3.2. ОФОРМЛЕННЯ ОГЛЯДУ

Зміст роботи	Результат
3.2.1. Оформлення огляду відповідно до встановлених вимог	Текст огляду, оформлений за встановленими вимогами
3.2.2. Друк тексту огляду	Представлення тексту огляду у друкованому вигляді

Текст слід розміщувати на одному боці аркуша формату А4 з дотриманням наступних розмірів берегів: лівий — не менш за 30 мм, правий — не менш за 10 мм, верхній — не менш за 15 мм, нижній — не менш за 20 мм.

Сторінки нумеруються арабськими цифрами. Титульний аркуш включається в загальну нумерацію сторінок тексту. Номер сторінки на титульному аркуші не проставляється. Ілюстрації, таблиці, роздруківки з ПЕВМ враховуються як сторінки тексту.

Вступ, розділи основної частини, висновки, список літератури, допоміжні покажчики і додатки повинні починатися з нової сторінки і мати заголовки, надрукований великими літерами.

Заголовки структурних елементів тексту слід розміщувати посередині рядка без крапки наприкінці.

Зміст текстової частини огляду може бути представлений у вигляді власне тексту, таблиць, ілюстрацій, формул та інших складових. У тексті можуть використовуватися наступні види посилань:

- посилання на структурні елементи огляду, таблиці, ілюстрації, формули, додатки і т.д. (наприклад: *відповідно до табл. 1; на рис. 12; за формулою (1); у додатку 4*);

- посилання на документи (бібліографічні посилання). Посилання на фрагмент документу слід наводити у дужках у вигляді порядкового номеру документа за списком літератури з відокремленим від нього комою порядковим номером сторінки, що містить даний фрагмент, наприклад: *(3, с. 24, 5, с. 78-80)*.

Наприкінці огляду розміщують додатки, на які обов'язково мають бути посилання в основній частині огляду.

Література до модуля 6

1. Видання. Основні види. Терміни та визначення : ДСТУ 3017-95. — [Чинний від 01.01.96]. — К.: Держстандарт України, 1996. — 47 с.

2. Галузева система науково-технічної інформації з архівної справи та документознавства. Структура та основні напрями функціонування: СОУ 92.5-22892594-001-2004. — [Чинний від 2005-01-01]. — К.: Державний комітет архівів України, 2005. — 28 с. — (Стандарт Держкомархіву України). — Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Law-base/Standards/GSNTI_New.pdf

3. Издания информационные. Структура и оформление : ГОСТ 7.23-96. (Взамен ГОСТ 7.23-80). — [Введ. 01.01.98]. — Минск: Изд-во стандартов, 1997. — 10 с. — Режим доступа : http://www.yondi.ru/inner_c_article_id_1832.phtml

4. Блюменау Д.И. Информационный анализ/синтез для формирования вторичного потока документов : учебно-практ. пос. / Д.И. Блюменау. — СПб.: Профессия, 2002. — 240 с.

5. Гречихин А.А. Информационные издания: Типология и основные особенности подготовки / А.А. Гречихин, И.Г. Здоров. — М.: Книга, 1988. — 272 с.
6. Журавель Е. Классификация обзоров / Е. Журавель, Г. Корсунская // НТИ. Сер. 1. — 1974. — № 7. — С.14-17.
7. Колкова Н.И. Методика формализованного составления обзоров / Н.И. Колкова, Н.И. Гендина, И.Л. Скипор // Информационная культура личности: диагностика, технология формирования. — Ч. 2. — Кемерово, 1999. — С.45-88.
8. Корюкова А.А. Основы научно-технической информации : учеб. пос. / А.А. Корюкова, В.Г. Дера. — М.: Высш.школа, 1985. — 224 с.
9. Кушнарченко Н.М. Наукова обробка документів : підруч. / Н.М. Кушнарченко, В.К. Удалова. — К.: Знання, 2006. — 334 с.
10. Мелюхин И.С. Информационно-аналитическая деятельность как она есть / И.С. Мелюхин // Информационные ресурсы России. — 1999. — № 1. — С. 11-14.
11. Пастухов В.М. Общие понятия обзорной литературы / В.М. Пастухов // НТИ. Сер.1. — 1983. — № 4. — С.19-24.
12. Редакторская подготовка изданий: учебник [Электронный ресурс] / Антонова С.Г., Васильев В.И., Жарков И.А., Коланькова О.В., Ленский Б.В., Рябинина Н.З., Соловьев В.И.; Под общ. ред. Антоновой С.Г., д.ф.н. — М.: Издательство МГУП, 2002. — 468 с. — Режим доступа : <http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook082/01/index.html?part-013.htm>
13. Сілкова Г. Інформаційно-аналітичні дослідження в структурі інформаційних ресурсів / Г. Сілкова // Вісн. Кн. палати. — 2001. — № 2. — С. 14-15.
14. Сляднева Н. Информационно-аналитическая деятельность: проблемы и перспективы / Н. Сляднева // Информационные ресурсы России. — 2001. — № 2. — С.14-21.
15. Сорока М.Б. Національна система реферування української наукової літератури / М.Б. Сорока ; НАН України, Нац. б-ка України імені В.І. Вернадського. — К.: НБУВ, 2002. — 209 с. — Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/books/2002/02smbunl/12.htm>
16. Справочник библиографа : науч. ред. А.Н. Ванеев, В.А. Минкина. — СПб.: Профессия, 2005. — 592 с.
17. Типология изданий : ред. А.Э. Мильчин. — М.: Книжная палата, 1990. — 231 с.
18. Чёрный Ю.Ю. Школа научной информации. Лекция 6. О специфике информационного анализа и синтеза. Индексирование. Реферирование. Перевод научных текстов. Написание обзоров [Электронный ресурс] / Ю.Ю. Чёрный. — Режим доступа : <http://www.bogoslov.ru/text/318343.html>. — Название с экрана.

ТЕСТ № 6

**Тема: Оглядово-аналітичний документ:
поняття, класифікація, структура,
методика складання**

Дайте відповіді на подані запитання. Перевірте правильність відповідей за ключем у розділі КЛЮЧІ ДО ТЕСТІВ. Порахуйте правильні відповіді та визначте свій результат за шкалою оцінювання, яка подана після тестів.

№	Питання	Відповідь
1	Інформаційно-аналітичні дослідження потребують пошуку й опрацювання не окремих документів, а ...	
2	Результатом інформаційно-аналітичних досліджень є...	
3	Синтезований текст, в якому подано зведену характеристику певного питання чи проблеми на основі інформації, отриманої з ряду першоджерел — це...	
4	Огляд, що вміщує впорядковану сукупність бібліографічних описів джерел інформації, анотації, що розкривають їх зміст; текст, який пов'язує між собою описи окремих джерел — це...	
5	Оглядова діяльність є найбільш поширеною формою ... обслуговування	
6	Інформаційне видання публікації одного чи декількох оглядів, які відображають підсумки аналізу та узагальнення відомостей з різних джерел — це ... видання	
7	Стислий і послідовний письмовий (на будь-якому носії) виклад найбільш важливих відомостей на певну тему, виконаний на основі узагальнення і оцінки всієї (або більшої частини) інформації за певний період — це...	
8	Текст, що містить синтезовану інформацію зведеного характеру з будь-якого питання або ряду питань, вилучену з певної множини спеціально відібраних з цією метою первинних документів, що вийшли за певний час — це...	
9	Науково-технічний документ, що містить одержану на підставі аналізу, систематизації й узагальнення відомостей з першоджерел концентровану інформацію щодо попереднього і нинішнього стану або тенденцій розвитку проблеми — це...	
10	Інформаційний твір (документ, видання), що створюється шляхом аналітико-синтетичної (логічної) переробки документальної інформації з метою отримання необхідного вивідного знання відносно стану, розвитку і можливих (оптимальних) шляхів вирішення даної проблеми — це ...	

Продовження табл.

№	Питання	Відповідь
11	Огляд — це: а) документ первинний; б) документ вторинний?	
12	Чи містить огляд інформаційну модель стану, тенденцій розвитку та шляхів вирішення певної проблеми?	
13	Функції огляду з формування активного фонду науки (суми знань) відносяться до ... функцій	
14	Процедурою, протилежною аналізу у ході складання огляду є...	
15	Чи можна оглядово-аналітичні документи вважати документами змішаного характеру (первинні і вторинні)?	
16	Предметом аналізу оглядового документа є ...	
17	Предметом аналізу аналітичного документа є ...	
18	За формою огляди класифікуються на...	
19	Функція орієнтації користувачів у документальних потоках властива ...огляду	
20	До оглядів стану питання відносяться...	
21	Стислий виклад зведеної характеристики основних аспектів змісту сукупностей джерел з певної теми чи проблеми містить ... огляд	
22	Бібліографічні і реферативні огляди відносяться до сфери ... обслуговування	
23	Критична оцінка змісту сукупності джерел з теми/проблеми, обгрунтовані рекомендації і висновки містяться у ... огляді	
24	Чи є аналітичний огляд результатом не лише фактографічного, а й концептографічного аналізу первинних документів?	
25	Перспективні шляхи розвитку науково-технічного напрямку, прогнози надаються в ... оглядах	
26	Власне огляд/кілька оглядів включається до складу такого елементу оглядового видання, як ...	
27	Обгрунтування вибору теми огляду, часові межі аналізованого періоду, види використаних документів містяться в такій частині огляду: а) аналітична частина; б) вступна частина	
28	Чи включаються в ДПА інформаційних видань система поси- лань?	
29	В аналітичній частині огляду містяться...	
30	У якій частині огляду містяться відомості про виявлені нові напрямки, тенденції і перспективи розвитку?	
31	Аспекти теми огляду, за Д.І. Блюменау, формуються на тако- му етапі підготовки огляду ...	

Закінчення табл.

№	Питання	Відповідь
32	Складання картотеки релевантних документів на основі переглянутих вторинних і первинних джерел (за Д.І. Блюменау) відбувається на ... етапі підготовки огляду	
33	Власне написання і оформлення огляду, за Д.І. Блюменау, відбувається на ... етапі	
34	В які стадії Н.І. Колкова включає розгорнуту поетапну методику складання огляду?	
35	Що таке «рубрикатор» огляду?	

Шкала оцінювання

Відмінно — 33-35 балів; *добре* — 30-32 бали; *задовільно* — 26-29 балів; *незадовільно* — 0-28 балів.

За кожну вірну відповідь виставляється 1 бал; найвища кількість балів — 35.

МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ ПРОДУКТІВ

- 7.1. Загальна методика створення документної інформаційно-аналітичної продукції
- 7.2. Довідка як форма інформаційного, інформаційно-бібліографічного обслуговування
- 7.3. Методика складання дайджесту
- 7.4. Методика складання реферату

7.1. Загальна методика створення документної інформаційно-аналітичної продукції

У попередніх модулях було з'ясовано, що документні інформаційно-аналітичні продукти оформлюються у вигляді самостійних інформаційних, інформаційно-аналітичних, оглядово-аналітичних документів. У процесі переробки вихідної інформації, яка міститься в первинних документах, відбувається перехід на вторинно-документальний рівень шляхом створення *похідного (вторинного, інформаційного, інформаційно-аналітичного документа)*.

Описання загальної методики підготовки інформаційних (вторинних) документів міститься у підручнику «Наукова обробка документів» [11, С. 293-300]. Зокрема, автори підручника розкладають процес підготовки інформаційного документа на такі послідовні операції:

- 1) уточнення інформаційної потреби споживача (споживачів) інформації, визначення кола і послідовності перегляду джерел;
- 2) визначення цільового призначення інформаційного документа, який відповідає інформаційному запиту споживача;
- 3) бібліографічний пошук і відбір існуючих інформаційних документів, що відповідають запиту споживача з метою відбору релевантних і пертинентних документів;
- 4) по можливості повне виявлення первинних документів, профільних з інформаційним запитом споживача (інформаційна розвідка, попередній аналіз документів);
- 5) критеріальний аналіз виявлених первинних документів та диференціація їх на «потрібні — непотрібні», відбір необхідних для здійснення аналізу і синтезу їх (проміжний аналіз);
- 6) всебічний аналіз змістових і формальних характеристик первинного документа (документів) для безпосереднього включення в процес аналітико-синтетичної обробки (остаточний аналіз);

7) логічне перетворення вилучених даних з метою отримання нової синтезованої інформації про предмет створення вторинного документа;

8) визначення структури та послідовний виклад змісту вторинної інформації в інформаційному документі.

Вихідним для створення інформаційного документа є конкретний інформаційний запит споживача (споживачів), який відображає його потребу у вторинній інформації. Для того щоб мати повне уявлення про інформаційну потребу, створюють особливий пошуковий образ запиту (ПОЗ), який поєднує: чітке словесне (вербальне) формулювання змісту інформаційної потреби, її межі (тобто діапазон тематичних характеристик, формальних аспектів), глибину запиту (історія та (або) сучасний стан розвитку теми, проблеми, науковий і (або) науково-популярний рівень її викладу в первинних документах тощо).

Кожний первинний і вторинний документ має свій конкретний набір специфічних ознак, що створюють пошуковий образ документа (ПОД): певний семантичний зміст, виражений у назві і в тексті, цільове призначення й адресність, автор, рік видання, місце виходу в світ та інші характеристики. ПОД — це узагальнена програма конкретного документа, його інформаційна формула.

Відбір первинних документів для створення вторинних документів здійснюють шляхом зіставлення ПОЗ і ПОД. Результатом є вилучення первинного документа з потоку чи масиву для його всебічного аналізу та синтезу з метою включення згорнутої інформації до інформаційного документа, який містить інформацію вторинного рівня згортання.

Відповідність у системі ПОЗ ПОД може бути частковою і повною. Показником такої відповідності є *релевантність* — смислова відповідність між інформаційним запитом і отриманим повідомленням.

У масиві виявлених джерел відбирають, як правило, те, що містить найбільшу кількість релевантних ідей з проблеми (теми) порівняно з іншими, поданих з високою інформативною компактністю, щільністю. Основна вимога — отримати максимум інформації при мінімумі тексту, малій кількості документів, забезпечити компактність і високу інформаційну місткість вторинного документа.

ІД звичайно має типову структуру:

❖ *обов'язкову* — основну частину і вихідні дані;

❖ *факультативну* — довідково-бібліографічний апарат і додаткові відомості.

Довідково-пошуковий апарат, як правило, включає: зміст, передмову, рекомендації з використання, вступну статтю, схему класифікації, систему посилань, список використаних джерел, список скорочень, допоміжні покажчики. У передмові викладають завдання і вказується вид документа, його цільове призначення, принципи відбору і групування інформації, пе-

ріодичність видання, відомості про довідково-пошуковий апарат, правила використання, порядок поширення й отримання первинних документів або їхніх копій. Схема та індекси класифікації УДК і ББК, предметні рубрики, система посилань допомагають зорієнтуватися у вторинному документі. Список використаних джерел наводять у кінці документа.

Досвід зарубіжної практичної ІАД, яка реалізується, зокрема, в інформаційно-аналітичних службах вищих органів управління з метою прийняття управлінських рішень, свідчить про умовну, вироблену схему роботи над інформаційно-аналітичними документами. Зокрема, процес роботи над складанням аналітичного документа в аналітичних відділах законодавчих органів включає кілька стадій [8]:

- постановка дослідницького завдання (одержання завдання);
- загальне знайомство з проблемою (історія питання);
- визначення використовуваних термінів і понять (класифікація і структурування інформації);
- накопичення знань і відомостей (персональна інформаційна база);
- пошук, відбір, перевіряння необхідної для аналізу інформації (додатковий інформаційний пошук);
- аналіз зібраної інформації (побудова гіпотези, виявлення причинно-наслідкових зв'язків, визначення тенденцій, прогнози);
- формулювання підсумкових висновків (завершення дослідницької роботи);
- погодження документа з керівництвом (редагування документа);
- оформлення документа і передача його адресату (виконання завдання).

Метою аналітичних матеріалів у вищих законодавчих органах влади — задовольнити потребу законодавців в інформації.

Аналітична інформація, адресована користувачам, може бути представлена у вигляді доповіді, аналітичної довідки або статті у аналітичному виданні.

Під час підготовки аналітичного документа потрібна щоденна і системна праця працівників аналітичної служби над проблемою, якої стосується проект нормативного акту. Кожний з них у межах його спеціалізації у відділі, має власний *інформаційний банк*, у якому накопичуються статистичні і соціологічні дані, матеріали публікацій, стенограми виступів та інша інформація.

Персональний інформаційний банк може містити інформацію в електронному вигляді — у пам'яті комп'ютерів, а також у вигляді підбірок різних документів, довідок, публікацій і т.д.

Великі можливості для оперативного оновлення даних у персональних інформаційних банках даних забезпечують електронні інформаційні системи.

Пошукова робота здійснюється також у бібліотеках, з метою ознайомлення з монографіями, періодичними виданнями, дисертаціями, які стосуються проблеми — об'єкта законотворчої чи управлінської діяльності.

Різноманітні джерела використаної інформації дозволяють не лише розширити інформаційне поле, а й перепроверити показники і факти, які аналізуються. Використання кількох інформаційних джерел є результатом прагнення одержати достовірну і підтверджену інформацію, а не наслідком простого інформаційного дублювання. При використанні багатьох інформаційних джерел висновки аналітичного документа одержують більш ширшу емпіричну базу, а питання, що розглядаються, — висвітлюються глибше і всебічніше, зменшується ймовірність припуститися серйозної помилки.

Одне з правил при підготовці аналітичних документів полягає у використанні переважно «відкритої» інформації, яка є загальнодоступною і при бажанні легко перепроверяється. Тому існує сувора вимога наявності в них довідково-бібліографічного апарату.

Використання емпіричних даних може бути ефективним лише при повному розкритті значення, яке міститься у наведених в аналітичному документі фактах, подіях і положеннях. Самі по собі ці дані мало про що говорять. Але якщо їх порівняти з аналогічними даними за попередній період, то можна зробити певне узагальнення або умовивід.

Для наочності викладення аналітичні документи повинні доповнюватися схемами, ілюстраціями, діаграмами тощо.

Підсумком роботи над аналітичним документом є висновки. Вони необхідні для надання інформаційно-аналітичному матеріалу фінальної завершеності. Змістом висновків визначається цінність і корисність аналітичного документа. *Саме наявність висновків відрізняє просто інформаційну довідку від аналітичного матеріалу.* У своїх висновках аналітик повинен оцінити ступінь достовірності використаної інформації і, відповідно, встановлених ним на основі її аналізу причинно-наслідкових зв'язків, визначити можливі варіанти розвитку подій і з'ясувати ймовірність вирішення проблеми завдяки виданню того чи іншого нормативного акту у наступному.

7.2. Довідка як форма інформаційного, інформаційно-бібліографічного обслуговування

Одним із найпоширеніших видів відповідей на запити користувачів є *довідка*. Довідка служить одиницею виміру змісту як довідково-бібліографічного обслуговування [22, С.445], так і інформаційного обслуговування в цілому.

З точки зору бібліографічної технології, довідка — поняття складне, і включає такі складові як: *разовий запит + пошук + відповідь користувачу*. Але найчастіше довідкою називають власне відповідь користувачу, що є найбільш правильним, оскільки практика свідчить про доцільність розділення запитів і відповідей у процесі обліку як самостійних його об'єктів [15].

Для оцінки рівня довідково-бібліографічного обслуговування в конкретній бібліотеці суттєвий поділ довідок на внутрішні і зовнішні. **Внутрішні** довідки виконуються у безпосередньому контакті з користувачами. **Зовнішні** довідки виконуються за запитами, які надходять від віддалених користувачів каналами зв'язку (телефон, традиційна й електронна пошта та ін.). В останні роки отримав поширення такий різновид зовнішніх довідок як «*віртуальна*» — довідка, виконана віртуальною довідковою службою в режимі on-line через мережу Інтернет.

За формою доведення інформації до користувачів довідки поділяються на *письмові* та *усні*. Використання новин інформаційних технологій додало до них довідки *електронні* [22, С.447], або довідки, виконані в автоматизованому режимі. З усіх відомих визначень письмової довідки найбільш лаконічним і точним уявляється наступне:

Письмова бібліографічна довідка — бібліографічна довідка, яка доведена до користувача в документально зафіксованій формі [6, С.5].

Усна довідка визначається як сукупність відомостей про джерела інформації, що повідомляються в усній формі у відповідь на конкретний запит разового характеру, який вимагає використання довідково-бібліографічного апарату [14, С.48] або як «бібліографічна довідка, доведена до користувача в усній формі» [6, С.5].

В останні роки бібліографами робилися спроби розширити поняття довідки. Так, Н. Бекжанова обґрунтувала появу «дослідницької довідки», яка визначається як структурований «набір фактичних даних» + аналіз і синтез цих даних. Різновидом дослідницької довідки є біографічна довідка — «бібліографічна реконструкція біографії» [4].

М. Екстрем запропонував фасетну класифікацію довідок, виконуваних у ході оперативного довідково-бібліографічного обслуговування (тобто усних) [26].

За **змістом (фасет А)** були виділені такі види довідок:

А 1 — документографічні довідки — надання інформації про літературу:

А 1.1 — надання відомостей про певний об'єкт:

А 1.1.1 — уточнення бібліографічних даних;

А 1.1.2 — місцезнаходження документів

А 1.2 — надання інформації без орієнтації на певний документ (тематичні довідки);

А 2 — фактографічні довідки — надання інформації по суті питання;

А 3 — направляючі довідки — надання інформації про місцезнаходження відділів, фондів, каталогів або окремих видань в бібліотеці.

Підлягають також обліку рівень контакту з читачем (фасет Б); тривалості виконання довідки — оперативна і неоперативна (фасет В); режим виконання довідки (фасет Г) — довідки, виконані в традиційному режимі (Г 1) і довідки, виконані в автоматизованому режимі (Г 2).

У результаті аналізу складається її фасетна формула, яка може виглядати наступним чином: А 1.2: Б 1.1: В 2: Г 1.

Відповідно до роду інформації, яка видається, усе різноманіття довідок прийнято зводити до чотирьох типів: *фактографічного* і *трьох бібліографічних*. У свою чергу, бібліографічні довідки поділяються на:

- тематичні;
- уточнюючі;
- адресні.

Відповідно до специфіки змісту довідково-бібліографічного обслуговування також виділяються підвиди довідок. Для тематичних довідок підвидами є: — довідки бібліографічні; — картографічні та ін.; для уточнюючих — довідки по встановленню місця публікації правових актів, патентні, нотографічні, довідки по заголовках художніх творів; для фактографічних — термінологічні довідки, по підборі цитат та ін. [14, С.446-447].

Адресна бібліографічна довідка [5, С.4] — бібліографічна довідка, яка встановлює наявність або місцезнаходження документа (чи його частини) в конкретному фонді. Адресна довідка містить однозначну відповідь на питання, чи є у фонді бібліотеки шукане видання; вона може містити також інформацію про бібліотеки, інформаційні центри, в яких воно зберігається.

Уточнююча довідка — бібліографічна довідка, яка встановлює або уточнює елементи бібліографічного описання, які відсутні або перекручені у запиті [5, С.27]. Уточнююча довідка містить бібліографічні дані, достатні для ідентифікації документа. Найпоширеніші варіанти: уточнення або встановлення автора книги; уточнення або встановлення заголовка книги; уточнення або встановлення джерела публікації статті та інше.

Існує кілька визначень тематичної довідки. Наведемо деякі з них у хронологічній послідовності:

1977 р.: Тематична довідка — перелік з певної теми первинних джерел інформації (творів друку, аудіовізуальних матеріалів, дисертацій, рукописів тощо) і вторинних джерел інформації (бібліографічних посібників) [18, С.4];

1984 р.: Тематична довідка — бібліографічна довідка, яка містить перелік документів, релевантних тематичному запиту [18, С.4];

2002 р.: Тематична довідка є результатом пошуку множини бібліографічних записів за об'єднуючою їх ознакою змісту, походження, належності документа та ін. («по темі») [16, С.446].

Серед інших класифікацій тематичних довідок є класифікація за трудомісткістю їх виконання:

- I категорії складності;
- II категорії складності;
- III категорії складності.

Категорія складності залежить від цільового призначення довідки, кола і характеру використаних джерел бібліографічного пошуку, критеріїв відбору, обсягу включених бібліографічних записів.

До I категорії складності відносяться довідки, виконані за запитами користувачів на допомогу самоосвіті, навчанню, проведенню вільного часу, аматорській творчості. Ці запити не вимагають вичерпної повноти інформації, довгих розшукувань і виконуються шляхом звернень до системи каталогів і картотек, а також до рекомендаційних бібліографічних посібників. Обсяг включених у список документів не перевищує, як правило, 30 назв.

До II категорії складності відносяться довідки, виконані у відповідь на запит спеціалістів з метою вивчення літератури в управлінській, науковій, виробничій, творчій діяльності. Ці довідки містять від 80 до 100 назв, а для їх виявлення використовуються державні і науково-допоміжні покажчики.

До III категорії складності відносяться довідки, викликані тією ж метою звернення, що й довідки II категорії, але для їх виконання використовуються, поряд з вищенаведеними джерелами інформації, національні бібліографії зарубіжних країн, оглядові і реферативні видання, прикнижкові і пристатейні списки літератури, довідково-бібліографічний апарат інших бібліотек і органів НТІ. Містять понад 100 назв.

Аналіз сайтів бібліотек та інформаційних установ свідчить, що у списках послуг, що надаються користувачам, тематичні довідки посідають провідне місце, а їх діапазон досить широкий. Виокремилися нові підвиди тематичної довідки:

- класична тематична довідка, яка являє собою перелік документів з теми, розташованих в алфавітному порядку або систематизованих за певною ознакою;
- тематична довідка, яка являє собою анотований перелік документів;
- тематична довідка, доповнена аналітичним оглядом документів;
- тематична довідка, яка супроводжує інформаційний пакет копій документів та їх частин з теми;
- тематична довідка, яка супроводжує фактографічну інформацію.

На відміну від бібліографічної довідки, фактографічна довідка являє собою описання різних фактів, що стосуються предмета пошуку [17, С.446]. На думку І.Моргенштерна, фактографічна довідка відрізняється від бібліографічної тим, що «вимагає описання конкретного факту (предмету, події, концепції та ін.)» [15, С.11], тобто іншими словами, містить текстову (первинну) інформацію. ГОСТ 7.0-99 визначає фактографічну довідку як «відповідь на запит, яка містить фактичні відомості» [1, С.6].

Разом з тим фактографічна довідка, як і бібліографічна, також містить бібліографічну (вторинну) інформацію у вигляді посилань на джерело. Фактографічні довідки поділяють на множинну підвидів: подієво-хронологічні, біографічні, адресні, статистичні та ін. В якості фактографічних довідок також розглядають знайдені за запитом цитати.

Якщо пошук виявляється безуспішним, то його результатом стає негативна відповідь користувачу, оформлена довідкою з негативною відповіддю. Негативна відповідь свідчить про те, що досліджені у процесі пошуку вторинні і первинні документи не містять релевантної запитові інформації.

На сьогодні склалися і діють наступні моделі комплексного інформаційно-бібліографічного обслуговування:

- уточнююча довідка + встановлення місцезнаходження документа + доставка документа (або його копії) віддаленому користувачу;
- тематична довідка + встановлення місцезнаходження підібраних по темі документів («шифровка») з використанням системи каталогів + доставка документів користувачу;
- фактографічна довідка + формування пакету документів та їх частин, які містять необхідну фактографічну інформацію + доставка користувачу.

В управлінській, науковій та інших видах діяльності часто виникає потреба у складанні аналітичних довідок.

Під **аналітичною довідкою** розуміють систематизовані, узагальнені і критично оцінені відомості з проблеми з зазначенням тенденцій і усіх важливих характеристик. Складається аналітична довідка на основі наукового аналізу відомостей, отриманих із ряду джерел, матеріалів, досьє, фактографічних картотек та інших джерел [8, С. 156].

Аналітична довідка — це підготовка і видача документа, який містить короткі систематизовані дані з ключових аспектів наукових проблем, рекомендації щодо їх рішення [16]. Під час складання аналітичної довідки отримуються дані, аналізуються і порівнюються цифрові дані, узагальнюється отримана інформація, а також здійснюється прогнозування і моделювання ситуації. Таким чином, аналітична довідка містить проаналізовані і синтезовані відомості в текстовій або табличній формі.

Аналітичні довідки містять інформацію з питання або проблеми, яка вимагає рішення. Звичайно аналітичні довідки мають значний обсяг тексту. Текст звичайно поділяється на три частини. У першій частині викладається підстава для складання, у другій — аналіз ситуації чи питання, у третій — висновки і пропозиції [16].

Наприклад, аналітична довідка про проведення наукових, соціологічних та інших досліджень виявляється основним підсумковим документом описових і аналітичних досліджень [21]. Вона значна за обсягом і має свою структуру: вступ, основну частину, заключну частину.

У вступі обґрунтовується необхідність проведення НДР, причини використання тих чи інших методів збирання, обробки та аналізу інформації, описується мета, завдання дослідження, його об'єкт та предмет. Дається характеристика проблемної ситуації, методи збору, обробки і аналізу інформації, обговорюється вибіркова сукупність.

Таким чином, вступна частина практично повторює основні розділи програми дослідження. Основна частина включає аналіз одержаної інформації. Тут здійснюється групування, порівняння, співставлення результатів, наводяться таблиці, графіки. Весь цифровий матеріал аналізується, в результаті чого виявляються закономірності функціонування тих чи інших процесів та явищ.

У заключній частині наводяться основні висновки та шляхи розв'язання існуючих проблем, які в свою чергу подаються у вигляді конкретних рекомендацій по впровадженню результатів дослідження в практику роботи.

У традиційному довідково-бібліографічному обслуговуванні «шлях довідки», на думку І.Г. Моргенштерна, складається з чотирьох етапів: 1. Приймання і аналіз запитів. 2. Підбір і аналіз джерел. 3. Пошук у джерелах. 4. Оформлення, видача і реєстрація довідки [14].

Хоча аналітичні довідки виконуються бібліотеками та іншими інформаційними службами досить тривалий час, технологія підготовки довідок розроблена не досить повно. Тому виявлення технології підготовки аналітичних довідок є досить актуальним. Розглянемо основні етапи підготовки аналітичної довідки, наведені у *табл. 7.1*:

Як видно з наведеної вище схеми, процес виконання аналітичної довідки розпочинається з приймання запиту в усній формі чи по телефону.

Формулювання користувачем запиту часто відбувається на основі його суб'єктивних уявлень про тему. Тому тему запиту необхідно уточнити. Від цього нерідко залежить успішне задоволення запиту. При уточненні запиту тема може бути конкретизована: звужена або розширена. При уточненні запиту виділяються предмет і аспекти пошуку інформації, визначаються ключові слова, їх синоніми і основні терміни теми. Після уточнення запиту відбувається детальне вивчення теми, суті проблеми. Результатом цієї операції є список ключових слів з теми.

Таблиця 7.1

ТЕХНОЛОГІЧНА СХЕМА ПІДГОТОВКИ АНАЛІТИЧНОЇ ДОВІДКИ

№ з/п	Найменування технологічної операції	Результат
1	Приймання запиту по телефону або в усній формі	Заповнення граф журналу «Вихідні документи»: № пп, дата надходження запиту, формулювання запиту, дані про користувача
2	Уточнення запиту (структурно-семантичний аналіз теми)	Предмет, аспекти пошуку інформації: ключові слова, дескриптори
3	Знайомство з темою	Список ключових слів
4	Розробка і затвердження програми пошуку інформації	Список джерел пошуку інформації
5	Пошук інформації відповідно з програмою	Масив бібліографічних описів документів
6	Оформлення вимог для одержання документів із фонду	Вимога користувача
7	Доставка вимог і документів з відділу книгосховища	Масив первинних документів
8	Перегляд документів, відбір фрагментів тексту, виявлення фактографічних відомостей	Неструктурований масив даних
9	Систематизація відібраних відомостей	Структурований масив даних
10	Складання тексту аналітичної довідки	Текст аналітичної довідки
11	Редагування	Редактура
12	Комп'ютерний набір тексту	Файл
13	Копіювання	Копія
14	Оповіщення замовника	Телефонний контакт, лист
15	Видача довідки	Довідка
16	Облік довідки	Записи у графі журналу «Вихідні документи»: короткий зміст відповіді, дата виконання, відповідальна особа
17	Організація зворотного зв'язку	Усна форма

Наступною технологічною операцією є розробка і затвердження програми пошуку інформації. При цьому відбувається визначення кордонів, предметного поля пошуку інформації. Визначаються види джерел пошуку інформації. Відбувається виділення бібліографічних джерел інформації.

Остаточню визначається послідовність їхнього перегляду. В якості результату надається повний список джерел пошуку інформації.

Після розробки і затвердження програми пошуку інформації починається безпосередній пошук інформації відповідно до програми пошуку. Пошук доцільно розпочинати з видань енциклопедичного універсального і галузевого характеру і з пошуку інформації у фактографічних базах даних. Потім ведеться бібліографічний пошук, який може здійснюватися по наступних джерелах: ретроспективні бібліографічні покажчики; поточні бібліографічні покажчики; алфавітний каталог; систематичні каталоги і картотеки; електронний каталог; бібліографічна база даних та інші.

Результатом цієї операції є масив бібліографічних описів документів, складений відповідно до ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання».

Наступним етапом у підготовці аналітичної довідки є оформлення вимог і отримання документів із книгосховища. Потім відбувається перегляд документів, відбір фрагментів тексту і фактографічних відомостей з книг, журналів, а також статистичних і інформаційних звітів. Отримані відомості систематизуються, після чого складається текст аналітичної довідки і здійснюється її редагування.

Аналітична довідка, як правило, виконується одним працівником.

7.3. Методика складання дайджесту

Структура дайджесту. Структура дайджесту має наступний вигляд:

1. Титульний аркуш.
2. Зміст.
3. Передмова (від укладача).
4. Основний текст, звичайно розбитий на розділи, підрозділи, параграфи.
5. Список використаної літератури.
6. Додатки (ілюстрований матеріал — таблиці, графіки, діаграми, що розкривають основний текст).
7. Словник основних термінів (за необхідності).

Методи перетворення інформації. У якості основного метода використовується екстрагування, тобто вилучення з документа найбільш цінних у смисловому відношенні цитат.

Також при складанні дайджестів використовується методика нормалізованого згортання, в результаті якого змінюється фізичний обсяг документа, але при цьому інформативність його не зменшується.

Розглянемо основні етапи складання дайджесту (див. *табл. 7.2*):

Таблиця 7.2

ОСНОВНІ ЕТАПИ СКЛАДАННЯ ДАЙДЖЕСТУ

Етап	Завдання етапу	Основні операції, характеристики
Підготовчий етап		
1. Розробка плану-проспекту	План-проспект — основний документ, який визначає напрямки роботи над дайджестом. У ньому викладається докладний зміст майбутнього дайджесту. Це — «мініатюра» основного видання. Головне завдання етапу — встановлення цільового і читачього призначення.	Встановити цільове (для чого) і читачьке (для кого) призначення майбутнього дайджесту. Зазвичай враховують вік, загальноосвітню і спеціальну підготовку читачів. Можна використовувати професійну діяльність читачів, їх посадовий статус. Основні групи споживачів бібліографічної інформації: — керівники усіх рангів; — спеціалісти у різних галузях народного господарства, науки, культури (лікарі, економісти, викладачі та ін.); — підприємці; — студенти ВНЗ, середніх і спеціальних навчальних закладів, учні ПТУ та шкіл
	Обрати і вивчити тему	Тема вивчається з точки зору новизни, актуальності, інтересу до неї читачів, забезпеченості літературою. Тему можна розглядати з усіх або кількох сторін, охоплювати або не захоплювати суміжні галузі знань, розглядати питання лише в теоретичному, практичному або історичному аспекті
	Визначити вид, тип і жанр	У плані-проспекті слід визначити види видань, які будуть включені. Це можуть бути книги, журнальні статті та інші види друкованої та недрукованої продукції.
	Визначити обсяги, терміни складання посібника	Укладач дайджесту у плані-проспекті зазначає кількість сторінок майбутнього видання і терміни, в які воно буде підготовлене
	Обрати оформлення	Обирається спосіб друку видання — типографський або «власними силами», питання зовнішнього і внутрішнього оформлення (обкладинка, оправа, внутрішнє оформлення, ілюстративний матеріал)

Продовження табл. 7.2

Етап	Завдання етапу	Основні операції, характеристики
Основний етап		
2. Розробка плану	План — складений у певному порядку перелік розділів і питань, які мають бути відображені у дайджесті	
3. Виявлення творів друку і бібліографічний пошук	Завдання етапу — встановити наявність у бібліотеці літератури за даною темою, а також матеріалів, відсутніх в даній бібліотеці	Укладач досліджує різні джерела: каталоги, картотеки, відповідні розділи фонду, бібліографічні видання, бази даних, довідково-пошукові системи, Інтернет, рукописні матеріали та ін.
4. Вивчення друкованих джерел	Завдання — встановлення відповідності виявлених творів темі дайджесту	Здійснюється шляхом переглядання.
5. Бібліографічне групування	Завдання — вибір оптимальної структури (побудови), тобто формування майбутнього дайджесту	5.1. Одиницею групування є — фрагменти текстів (або цитати). Кожний фрагмент, вилучений з тексту, супроводжується посиланням на опис документа в цілому. 5.2. Вибір оптимальної побудови основних ділень — розділів, підрозділів та більш дрібних ділень, порядку їх слідування один за одним. Потім — оформлення заголовків до кожного, порядок їх слідування. Групування матеріалу може бути: — тематичним; — хронологічним (часова закономірність); — логічним (внутрішня закономірність) — від окремого до загального або від загального до окремого. Копії фрагментів документів вирізають, складають (склеюють) у потрібному порядку.
Заключний етап		
6. Підготовка тексту передмови та інших допоміжних елементів	Завдання — розкрити читачам замисел укладача, допомогти вільно орієнтуватися у дайджесті	6.1. <i>Передмова</i> — тут дається характеристика цільового і читачького призначення дайджесту, наводяться дані про відображену у ньому літературу, роз'яснюється загальний принцип побудови дайджесту, перераховуються допоміжні покажчики.

Продовження табл. 7.2

Етап	Завдання етапу	Основні операції, характеристики
		<p>Оцінюється актуальність, сучасність тематики дайджесту. Визначається новизна, тобто що нового, раніше невідомого, укладачі привнесли у досліджувану тему.</p> <p>6.2. <i>Додатки</i> — ілюстративний матеріал: фотографії, фотокопії обкладинок або титульних аркушів видань, портрети діячів науки, культури, мистецтв та ін., таблиці, графіки, карти у краєзнавчих посібниках</p>
		<p>6.3. <i>Словник основних термінів</i> (за необхідності).</p> <p>6.4. Дайджест може містити допоміжні <i>показчики</i>:</p> <p><i>Предметний показчик</i> — перелік розташованих в алфавітному порядку предметних рубрик з посиланнями на відповідні сторінки. Наявність предметного показчика значно підвищує інформативність видання;</p> <p><i>Іменний показчик</i> — містить відомості про укладачів, редакторів та інших осіб. Наприклад: «Столяров Ю., доктор пед.наук, професор, фундатор документології»;</p> <p><i>Показчик географічних назв</i> — практикується у краєзнавчих дайджестах. Перелік понять доцільно супроводжувати характеристиками (море, ріка, населений пункт та ін.);</p> <p><i>Список прийнятих умовних скорочень</i> — к.п.н. — кандидат педагогічних наук; УАН — Українська академія наук; МОНУ — Міністерство освіти і науки України та ін.</p>
7. Редагування дайджесту	Редагування усіх текстів	Усунення допущених помилок і стилістичних недоліків.
8. Зовнішнє оформлення дайджесту	Завдання — прийняти остаточне рішення щодо оформлення дайджесту	На обкладинці можна зазначити лише заголовок посібника, а на титульному аркуші — повне найменування організації, що випускає дайджест, прізвище та ініціали укладача, заголовок дайджесту, місце і рік видання

Закінчення табл. 7.2

Етап	Завдання етапу	Основні операції, характеристики
		<p>Текст друкується через 1-1,5 інтервал. Кегль — 12. Береги: правий, нижній — 10 мм, лівий, верхній — 20 мм.</p> <p>Розділи і підрозділи повинні мати заголовки. Підпункти, як правило, заголовків не мають. Відстань між назвами розділів і текстом дорівнює 2-м інтервалам.</p> <p>Сторінки нумерують арабськими цифрами, номер проставляється, як правило, у центрі нижньої частини сторінки без крапки. Титульний аркуш також включають у загальну нумерацію сторінок, номер сторінки на ньому не проставляється.</p> <p>Для набору різних структурних частин посібника (передмови, основного тексту, допоміжних покажчиків та ін.) можна застосовувати шрифти різних розмірів. Різні шрифти використовуються для заголовків розділів, підрозділів і підпунктів</p>

7.4. Методика складання реферату

7.4.1. Сутність реферування. Особливості структури і складання реферату

Реферування — це інтелектуальний творчий процес, що потребує осмислення, аналітико-синтетичної переробки інформації та створення нового документа — реферату, котрий має специфічну мовно-стилістичну форму.

Методика реферування полягає у послідовному здійсненні операцій, пов'язаних з оцінкою, відбором, аналізом і узагальненням відомостей, які містяться у первинному джерелі. Процес реферування базується на виконанні цих логічних операцій. Однією з основних специфічних особливостей, на яку необхідно зважати у ході складання реферату, є його повна змістова та деяка формальна залежність від первинного докумен-

та. У такому розумінні реферат слід розглядати як інформаційну модель реферованого документа.

Суть реферування — в зіставленні, порівнянні нової інформації з тією, що вже засвоєна та використовується в суспільній діяльності. Це завдання реферативних видань не відокремлюється від попереднього — сигнального (бібліографічного) інформування, на основі та у разі реалізації якого реферування і може бути ефективним та цілеспрямованим.

Реферуванням називається і сам процес інформаційної діяльності, і логічний метод досягнення поставленої мети. Завдяки логічній переробці документальної інформації маємо інформаційне повідомлення, що й називають рефератом. Тому слід цілком погодитися з визначенням наведеним у термінологічному словнику з інформаційної теорії та практики, згідно з яким «реферування — процес аналізу первинного документа й складання реферату» [20, С. 152].

Реферування — найтипівший процес інформаційного аналізу, «пов'язаного з вивченням і обробкою документів з метою вилучення із них найсуттєвіших відомостей та (або) їх узагальнення» [20, С. 17]. Такий аналіз — складний логічний процес, елементами якого є відбір і опис, оцінка, систематизація та узагальнення фактографічної інформації, що може проводити тільки інформатор-фахівець з відповідної сфери суспільної діяльності: вчений, інженер, мистецтвознавець, літературознавець та ін. Насправді — це наукове вивчення змісту першоджерела інформації, доволі непростий творчий процес. Тому в реферативних виданнях поширився термін *фактографічний (інформативний) реферат* — конспективний переклад змісту документа. Таке «конспектування» — найперша, описова ступінь наукового аналізу документальної інформації, одна з форм реферативно-сигнального аналізу. Вона відповідає більше завданням пошуку, накопичення та збереження соціальної інформації.

Являючись специфічним жанром наукової інформації, реферат багато в чому залежить від документа, який реферується. Проте у його структурі звичайно виділяються три основні частини [24]:

- заголовок;
- текст реферату;
- довідковий апарат.

Заголовок реферату включає у першу чергу бібліографічний опис джерела, яке реферується. Якщо ж реферується література на іноземних мовах, то на початку дається короткий переклад заголовка, а потім бібліографічний опис мовою оригіналу. У зведених рефератах спочатку наводиться назва даного реферату, після чого йде перелік бібліографічних описів джерел, які реферуються. Причому, послідовність їх розташування може базуватися на основі хронологічного або алфавітного принципу.

Сам *текст* реферату містить науково значиму інформацію, одержану шляхом аналітико-синтетичної переробки інформації документа, який реферується. У тексті використовуються цитати, формули, таблиці і ілюстрації. У ньому даються відомості про автора джерела, яке реферується (науковий ступінь, місце роботи та ін.), наводиться структура і особливості першоджерела, документальна база дослідження, відзначається актуальність і степінь новизни роботи, яка реферується, викладаються концептуальні погляди автора.

Довідковий апарат реферату звичайно включає відомості, які додатково характеризують першоджерело:

- індекс УДК;
- шифр або номер реферату;
- дані про кількість ілюстрацій і таблиць у документі, який реферується; про наявність у ньому бібліографії;
- посилання і примітки референта;
- прізвище референта або назву організації, яка складала реферат.

Проблема структури реферату тісно пов'язана з особливостями складання реферату, які практично зводяться до наступного:

- ◆ загальне ознайомлення з документом, який реферується (читання авторського резюме, вступу, змісту і висновків, перегляд тексту, додатків і довідкового апарату), у ході якого визначається його наукова значимість і актуальність типу майбутнього реферату;
- ◆ читання документа з метою виділення істотних, ключових елементів його змісту, визначення глибини і ступені новизни інформації, виявленої у джерелі, яке реферується і т.п.;
- ◆ аналіз виявлених відомостей і остаточний їх відбір для включення в реферат;
- ◆ побудова схеми викладення матеріалу реферату з тим, щоб він логічно і адекватно відображав документ, який реферується;
- ◆ написання і наукове оформлення реферату.

7.4.2. Інформативний реферат

Інформативний реферат складається з наступних частин:

□ бібліографічний опис (назва документа, заголовок; прізвище і ініціали автора; назва видання (наприклад, журналу), рік, том, номер або дата випуску, сторінки, мова публікації;

□ текст реферату;

□ додаткові відомості (адреса організації автора в круглих дужках; відомості про кількість ілюстрацій, таблиць і бібліографії; перша літера імені і повне прізвище референта — особи, що складала реферат).

Текст реферату пишеться (друкується) з абзацу і починається з викладу суті проблеми, розглянутої в праці, яка реферується.

Текст реферату повинен складатися за певним планом:

1. Тема, предмет (об'єкт), характер, особливості і ціль роботи;
2. Метод або методологію проведення роботи;
3. Конкретні результати, отримані в роботі (теоретичні або експериментальні), виявлені взаємозв'язки й закономірності.
4. Висновки, рекомендації, оцінка, пропозиції, описані в першоджерелі.
5. Галузь застосування і можливості промислового й наукового прикладення результатів роботи, які відзначені автором.

Виклад ведеться за ступенем важливості відібраних відомостей. Спочатку в концентрованій формі викладається суть питання, далі наводяться необхідні фактичні дані. Заміна конкретних (числових) даних загальними фразами в рефераті не допускається.

Середній обсяг для інформативних рефератів становить приблизно **1000** друкованих знаків.

Отже, при складанні інформативного реферату потрібно дотримуватися наступного *алгоритму*:

а) передивитися текст з метою одержання загального уявлення про текст у цілому.

б) виділити абзаци, що містять конкретну інформацію з теми статті, методу проведення роботи, результату роботи, застосуванню в конкретній області.

в) скоротити малоістотну інформацію в цих абзацах по кожному пункту.

г) написати узагальнену основну інформацію у формі реферату відповідно до плану його написання: тема, метод, результати, висновки, застосування.

7.4.3. Реферат-резюме

Реферат-резюме має наступну структуру:

- автор, назва, вихідні дані документа;
- тема документа. Зазначається загальна тема джерела. При цьому використовуються такі вирази: *«Праця (публікація) присвячена... (темі, питанню, проблемі)»;*

- зазначається, зі скількох і яких структурних частин складається праця. При цьому використовуються наступні вирази: *«Праця (публікація) складається з (включає в собі, містить)... (трьох розділів і т.п.)»;*

- *основний зміст.* Тут викладаються конкретні результати або висновки автора відповідно до структури праці. Використовуються на-

ступні вислови: «У вступі зазначається відмічається), що...»; «У першому розділі висвітлюється...»; «Автор зауважує (зазначає, робить висновок), що...»; «Другий розділ присвячений (містить)...»; «На думку автора,...»; «У висновках зазначається, відмічається, що...», і т.п.

- наявність ілюстративного матеріалу. Зазначається наявність ілюстрацій, рисунків, таблиць, інших наочних матеріалів. Використовуються вирази типу: «Свої міркування автор ілюструє конкретними фактами і прикладами, наводить малюнки, фотографії, таблиці...» і т.п.

- адресат. Зазначається, кому призначений реферат. Використовуються наступні вирази: «Праця (стаття, публікація...)» призначена для спеціалістів у галузі...», «...представляє інтерес для ...» і т.п.

7.4.4. Методика формалізованого складання реферату-екстракту

Пропонована нижче методика [13] формалізованого складання *реферату-екстракту* розрахована на роботу з первинними документами при підготовці доповідей і виступів, тез, статей, оглядів. Також може бути використана при написанні курсових і дипломних робіт.

Формалізована методика лежить в основі ряду технологічних процесів, які виконуються у бібліотеках і службах інформації (наукова обробка документів, довідково-бібліографічне обслуговування та ін.), застосовується і при виробництві комплексу інформаційно-бібліотечних продуктів та послуг.

У якості об'єктів реферування виступають наукові, науково-технічні статті, розділи монографій тощо.

Метою формалізованої методики реферування є алгоритмізація дій людини при аналізі тексту наукового документа для виявлення його основного смислового змісту. Досягнення поставленої мети вимагає вирішення таких завдань:

- аналіз структури первинного документа;
- виявлення у тексті документа аспектів змісту на основі формальних текстових ознак;
- вибір відповідно до заданого переліку тих *аспектів змісту*, які підлягають включенню в реферат-екстракт (дайджест);
- складання реферату на основі вибраних із тексту первинного документа аспектів змісту.

У якості вихідного продукту при реферуванні виступають тексти наукових документів, які мають низку особливостей:

1 — *специфічний стиль викладення* (науковий), до основних рис якого відносяться:

- логічна послідовність викладення;
- об'єктивність викладення;
- смислова точність (однозначність, термінологічність);
- беземоціональність;
- узагальненість.

2 — *чітка структурованість наукових текстів*. Як правило, у тексті будь-якого наукового документа можна виділити три семантичних блоки:

- ◆ Вступ;
- ◆ Основна частина;
- ◆ Висновок.

Кожний з цих блоків ділиться на дрібніші текстові фрагменти — аспекти змісту. Аспект змісту — відносно самостійна частина тексту, для якої характерна смислова єдність. Перелік аспектів змісту, які входять до складу кожного семантичного блоку, наводиться у *табл. 7.3*:

Таблиця 7.3

«АСПЕКТ — МАРКЕР»

Аспект змісту	Маркер аспекту
СЕМАНТИЧНИЙ БЛОК 1 — «ВСТУП»	
Актуальність проблеми	Однією з актуальних проблем... у теперішній час є...
	Значної важливості набувають питання...
	Особливе значення набуває питання...
	Соціальна значимість теми визначається...
	Поміж проблем, пов'язаних з..., особливу увагу в останні роки приваблює питання про...
	У зв'язку з... велике значення набула проблема...
	Інтерес до проблеми... обумовлений...
Відомий варіант рішення	Відомо, що...
	Відомі способи...
	Широке застосування отримали...
	Проблемі присвячено значне число публікацій [1-5]
	Питанню... відводиться значне місце у працях [6-9]
	В останні роки даній проблемі приділялася значна увага у таких працях, як [14-18]
	Висвітлення проблеми.. знайшло відображення у монографіях [9-11]; у ряді статей [12-18]; дисертацій [3-5]

Продовження табл. 7.3

Аспект змісту	Маркер аспекту
Переваги відомого варіанту рішення	Запропонований у [19] метод вигідно різниться від..., дозволяючи підвищити..., покращити..., усунути...
	До числа переваг описаного у монографії [7] підходу слід віднести...
	Перевагою запропонованого В.П.Дубовим [9] способу є...
	Концепція..., сформована колективом авторів монографії [3], дозволяє..., відкриває можливості...
Недоліки відомого варіанту рішення	Недоліком відомих способів...є...
	Використання... пов'язане з серйозними труднощами
	Висока трудомісткість ... не дозволяє..., не дає можливості...
	Однак, незважаючи на..., існують перешкоди..
	Поряд з перевагами запропонований авторами праці [8] підхід має наступні недоліки...
	Проте запропоноване у [4] рішення не дозволяє..., не дає можливості...
	Однак підхід до вирішення питання про..., описаний у [11], не дає відповіді на..., необгрунтовано звужує можливості...
	Запропонований у [17] спосіб... обмежує..., негативно позначається на...
Цільова настанова	Мета даної статті...
	Метою даної публікації є...
	Мета даної праці полягає у...
	До завдання даної публікації входить...
	Дана праця має на меті...
	До числа основних завдань дослідження відносяться...
	Основне завдання монографії —
СЕМАНТИЧНИЙ БЛОК 2 — «ОСНОВНА ЧАСТИНА»	
Опис пропонуваного варіанту рішення чи предмету розгляду	Пропонована ...форма... базується на...
	Пропонується такий метод..., при якому...
	Нижче пропонується один з методів...
	Пропонований підхід ґрунтується на...
Особливість (новизна) пропонуваного варіанту рішення	Особливість пропонуваного способу... полягає у...
	Особливістю... є...
	Відмітна риса пропонуваного нами метода ... полягає у...
	Характерною ознакою, що відрізняє наш спосіб..., є...

Продовження табл. 7.3

Аспект змісту	Маркер аспекту
	Новизна запропонованого підходу полягає у...
	Новизна проявляється в...
	Принципова відмінність і новизна запропонованої нами моделі полягає у...
Призначення предмету розгляду	... використовуються для
	... призначений для..
	... слугує для...
	... може бути використаний у якості...
	...можливе його використання як...
Мета дослідження	У МДУ розроблений..
	Співробітниками УкрІНТЕІ запропоновано...
	У КДУ ведеться дослідження..
	на базі школи-гімназії № 3 м. Харкова проведено...
Технічні засоби, обладнання	Система реалізована на ЕОМ...
	У ході дослідження використовувалася наступна апаратура...
	Технічною базою системи послугувала мережа ЕОМ...
	Для... застосовувалося обладнання, яке включало...
	З метою... було використано апарат...
Метод дослідження	У даній роботі використовується метод...
	Дослідження передбачало комплексне використання таких методів, як...
	Для... використовувалося інтерв'ю...
	Поєднання спостереження і тестування дозволило...
	Застосування таких методів, як..., надало можливість...
	До складу методів, що забезпечили проведення даної НДР, входили...
	...застосовувалася методика...
	... метод ґрунтується на...
Експериментальна перевірка	Експеримент продемонстрував, що...
	Експеримент проводився в...
	Мета експерименту —
	Наші експерименти довели, що...
	Дослідним шляхом доведено...

Продовження табл. 7.3

Аспект змісту	Маркер аспекту
	Досліди підтвердили, що...
	Випробування проводились...
	Серія випробовувань дозволила встановити...
Приклади	Наприклад..
	Розглянемо на прикладі...
	Наведемо приклад...
	Звернемося до прикладу...
	Цей приклад підтверджує, що...
	Даний приклад дає підстави говорити...
Математичний апарат	Скористаємося формулою... (наявність математичних символів)
	Розрахунки показують, що...
	Виходячи з формули...
Наочне представлення інформації	Див. рис.:
	Див. табл. (графік, схему...)
	На рис. 1 наочно видно
	Дані, наведені у табл. 6, дозволяють стверджувати, що...
	Графік демонструє залежність...
	На схемі наочно відображено...
СЕМАНТИЧНИЙ БЛОК 3 «ВИСНОВОК»	
Результати	Результати засвідчили наступне...
	Результати... виявилися наступні...
	З одержаних результатів видно, що...
	Основні результати дослідження полягають у наступному...
	Головним результатом проведеного аналізу слід вважати...
	Одержані результати... дозволяють стверджувати, що...
Висновки	Отже, можна зробити висновок, що...
	Проведені дослідження дозволяють зробити висновок про...
	Отже, підводячи підсумки, можна констатувати наступне:...
	У підсумку зазначимо, що...
	Резюмуючи попередні міркування, можна сказати...
	Підводячи підсумки нашого аналізу, слід відмітити...
	З усього сказаного слідує висновок про...

Закінчення табл. 7.3

Аспект змісту	Маркер аспекту
	Таким чином, можна зробити висновок...
	Отже, ми доходимо висновку...
	...робота дозволяє зробити висновок, що...
Переваги запропонованого варіанту рішення	Отже, переваги полягають у...
	Аналіз засвідчив переваги методу...
	Пропонований спосіб дозволяє підвищити..., прискорити..., знизити...
Рекомендації	Система може бути рекомендована для...
	Як..., так і... може бути рекомендовано для...
	Цей метод може бути рекомендований для...
	...може знайти застосування для...

3 — «кlišованість» наукової мови. Незалежно від галузі знання, до якої відноситься первинний документ, у структурі наукових текстів виділяються формальні текстові ознаки — стійкі словесні звороти, свого роду словесні «кlišе», штампи, які дозволяють розрізнити окремі аспекти змісту у тексті, вислідити розвиток авторської думки у тексті. До числа текстових ознак відносяться:

— **маркери** — характеристичні слова або словосполучення, які однозначно визначають той чи інший аспект змісту. Кожний аспект володіє своїм специфічним набором маркерів, причому у текстах різних областей знання маркери одних і тих самих аспектів не мають суттєвих відмінностей. Задати повний список маркерів для кожного аспекту змісту неможливо в силу багатства природної мови, її варіативності. Примірний перелік, який містить основні типи конструкцій маркерів для кожного з найчастіше зустрічаємих у текстах наукових документів аспектів змісту, наводяться у *табл. 7.3*.

— **індикатори** — стійкі словесні звороти, які характеризують послідовність викладення змісту, акцентують увагу читача на окремих фрагментах тексту. На відміну від маркерів індикатори не прив'язані жорстко до конкретного аспекту змісту, а є свого роду покажчиками розвитку авторської думки у тексті. Можна виділити наступні види індикаторів:

1) індикатори, які формулюють тему документа, характеризують послідовність викладення того, про що буде йти мова в документі:

«Дана стаття присвячена...»;

«Нижче описується (наводиться, характеризується)...»;

«Надалі буде розглянуто питання про...»;

«Розглянемо...»;

«Звернемося до...»

2) індикатори результатного характеру:

«Отже, ...»;

«Таким чином, ...»

3) індикатори, які акцентують увагу читача на найважливіших твердженнях, положеннях тексту:

«Суттєвим є...»;

«Важливо зазначити, що...»;

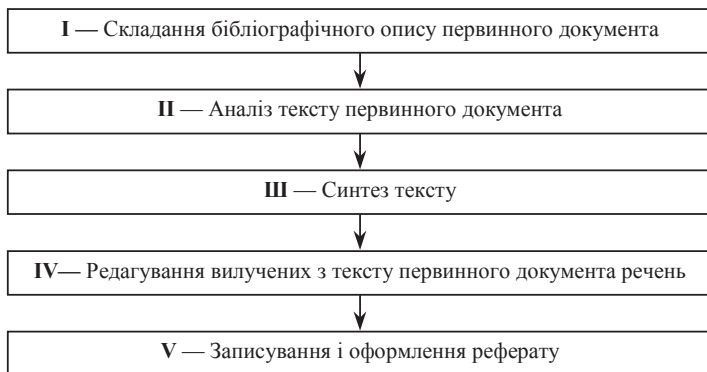
«Слід підкреслити, що...»

Методи перетворення інформації при реферуванні. У якості основного методу використовується формалізоване екстрагування. Екстрагування — це вилучення, «витягування» з первинного документа найбільш цінних у смисловому розумінні фрагментів тексту.

Сутність використовуваного методу полягає в тому, що при реферуванні наукових текстів наперед задаються деякі формальні правила, які регламентують діяльність людини при складанні реферату. *Формальні правила* зводяться до наступного:

- визначається набір відомостей (аспектів змісту), які слід обов'язково включити до складу реферату;
- наводиться перелік формальних текстових ознак (маркерів і індикаторів), які дозволяють виділити задані в структурі реферату аспекти змісту;
- задаються правила редагування вилучених з первинного документа речень, які підлягають включенню в реферат.

Технологія формалізованого реферування включає виконання наступних операцій:

Результатом використання формалізованої методики реферування є складання *реферату-екстракту* — вторинного документа, отриманого шляхом вилучення з тексту первинного документа найбільш важливих у смислового відношенні речень, які мають формальні текстові ознаки.

Структура реферату-екстракту включає:

1) бібліографічний опис;
2) текст реферату, який складається з наступних аспектів змісту первинного документа:

- цільова настанова;
- запропонований варіант рішення (або об'єкт, предмет розгляду);
- особливості запропонованого варіанту рішення;
- призначення або галузь застосування предмету розгляду;
- місце дослідження;
- методи дослідження;
- експериментальна перевірка;
- обладнання або технічні засоби реалізації;
- результати;
- висновки;
- переваги запропонованого варіанту рішення;
- рекомендації.

У реферованому документі можуть бути відсутніми деякі аспекти з наведеного переліку, однак послідовність викладення зберігається.

3) додаткові відомості, які містять вказівку на кількість ілюстрацій, таблиць і бібліографічних посилань в наступній послідовності: «*Іл. ...*, *табл. ...*, *бібл. ... назв*». У якості додаткових відомостей можуть зазначитися посилання на опубліковані раніше документи ідентичної тематики, якщо реферований документ є продовженням, а також примітки референта, якщо в реферованому документі допущені явні помилки.

Розглянемо послідовність виконання окремих технологічних операцій:

I — Складання бібліографічного опису первинного документа

Бібліографічне описання первинного документа складається відповідно до вимог ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання».

II — Аналіз тексту первинного документа

Реферування передбачає читання усього первинного документа.

Користуючись таблицею «Аспект-маркер» (див. *табл. 7.3*), визначити кордони семантичних блоків у тексті первинного документа.

На основі таблиці 7.3 виділити у тексті документа усі наявні аспекти змісту.

III — Синтез тексту

Користуючись списком аспектів, які підлягають обов'язковому включенню в реферат-екстракт, потрібно визначити речення, які ввійдуть до складу вторинного документа.

При об'єднанні у одне ціле виявленої у ході аналізу первинного документа інформації використати основні способи реферативного викладення тексту:

— *цитування*, тобто дослівне відтворення фрагментів первинного тексту;

— *перепарафразування*, яке передбачає часткове змінювання (скорочення, об'єднання, заміну, групування і т.п. процедури) окремих фрагментів тексту первинного документа при збереженні основного смислу.

IV — Редагування вилучених з тексту первинного документа речень.

Відредагувати вилучені з тексту первинного документа речення, які підлягають включенню в реферат-екстракт, з метою досягнення смислової цілісності і зв'язності тексту реферату, зменшення його обсягу. У ході редагування використовуються операції:

— *заміщення* — процес заміни одного фрагмента тексту (речення у цілому, його частини, словосполучення або слова) іншим в опорному маркірованому реченні.

Заміщення забезпечує ясність і зрозумілість реферату. Дана операція використовується у випадках, коли включене у реферат маркіроване речення містить слова на зразок «ці», «такі», «подібний», «вищенаведений», «розглянутий раніше» і т.п., значення яких слід обов'язково розкрити, інакше реферат буде незрозумілим читачу, викликаючи запитання: «Хто?», «Який?» та інші. У цьому випадку виконується операція «крок назад»: у тексті первинного документа відшукується фрагмент, за допомогою якого і здійснюється необхідна заміна у рефераті.

Розглянутий прийом використовується і у тому випадку, якщо маркіроване речення, включене у реферат-екстракт, містить аббревіатуру, смисл якої може бути незрозумілий читачеві.

— *випущення* — пропуск слова або словосполучення без шкоди для смислового змісту реферату.

Основна мета операції випущення — досягнення лаконічності. Пропуску підлягають відомості аргументуючого, пояснюючого характеру, які роз'яснюють і ілюструють основні положення первинного документа.

Звичайно у ході редагування вилучених з первинного документа маркірованих речень пропуску підлягають слова типу «дана стаття», «дана робота», «отже», «таким чином», «наприклад», «зокрема», «у тому числі», «при цьому» і т.п.

Операція випущення при редагуванні часто використовується одночасно з операцією заміщення.

— *сполучання* — операція, при якій два або кілька речень, які містять схожі (тотожні) елементи, накладаються один на одного, утворюючи скорочену конструкцію, де схожі компоненти вживаються лише один раз.

Приклади редагування речень, вилучених з тексту первинного документа, наведені в *табл. 7.4*.

Таблиця 7.4

**ВИКОРИСТАННЯ ОПЕРАЦІЙ ВИПУЩЕННЯ,
ЗАМІЩЕННЯ І СПОЛУЧАННЯ ПРИ РЕДАГУВАННІ РЕЧЕНЬ,
ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ ВКЛЮЧЕННЮ У РЕФЕРАТ-ЕКСТРАКТ**

Речення, включені в реферат-екстракт	
Неправильно	Правильно
ЗАМІЩЕННЯ	
<i>Проаналізуємо досвід роботи з базами даних УкрІНТЕІ</i>	<i>Аналізується досвід роботи з базами даних УкрІНТЕІ</i>
<i>Методика розрахована на відпрацювання навичок керування літаком при СМУ</i>	<i>Методика розрахована на відпрацювання навичок керування літаком при складних метеорологічних умовах</i>
ВИПУЩЕННЯ	
<i>У даній роботі пропонується кількісний метод оцінки інформативності наукових документів</i>	<i>Пропонується кількісний метод оцінки інформативності наукових документів</i>
<i>Таким чином, експеримент, описаний в даній статті, показав, що більше половини інформації, яка міститься в наукових книгах, не можна виявити через обмежені пошукові можливості каталогів</i>	<i>Експеримент показав, що більше половини інформації, яка міститься в наукових книгах, не можна виявити через обмежені пошукові можливості каталогів</i>
ЗАМІЩЕННЯ + ВИПУЩЕННЯ	
<i>Нами будуть розглянуті роль і місце персональних ЕОМ в інформаційно-бібліотечній технології</i>	<i>Розглядається роль і місце персональних ЕОМ в інформаційно-бібліотечній технології</i>
СПОЛУЧАННЯ	
<i>Зроблена спроба оцінити творчу активність працівників НДІ. При цьому у якості показника використовувалось відношення числа оригінальних публікацій до сумарного числа оригінальних і повторних публікацій</i>	<i>Зроблена спроба оцінити творчу активність працівників НДІ, у якості показника використовувалось відношення числа оригінальних публікацій до сумарного числа оригінальних і повторних публікацій</i>

Закінчення табл. 7.4

Речення, включені в реферат-екстракт	
Неправильно	Правильно
ЗАМІЩЕННЯ + ВИПУЩЕННЯ + СПОЛУЧАННЯ	
<i>У даній статті автори описують спосіб розкרוювання круглого лісу на дошки різанням. Пропонований спосіб розкרוювання різанням відрізняється тим, що колода, яка підлягає розкрою, подають на нерухомий ніж зі швидкістю, яка перевищує швидкість розщеплення деревини</i>	<i>Описується спосіб розкרוювання круглого лісу на дошки різанням, при якому колода, яка підлягає розкрою, подають на нерухомий ніж зі швидкістю, яка перевищує швидкість розщеплення деревини</i>

V — Записування і оформлення реферату

Записати і оформити реферат відповідно до вимог ГОСТ 7.9-95 «Реферат і анотація. Загальні вимоги» [2].

Література до модуля 7

1. Информационно-библиотечная деятельность, библиография. Термины и определения : ГОСТ 7.0-99. — Изд.офиц. — [Введ. 2000-07-01]. — Минск: Межгосударственный совет по стандартизации, метрологии и сертификации, 1999. — 23 с. — (Межгосуд. стандарт. Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).

2. Реферат и аннотация. Общие требования : ГОСТ 7.9-95 (ИСО 214-76). — Изд. офиц. — [Введ. 1997-07-01] // Стандарты по издательскому делу. — М., 1998. — С. 132-137. — (Межгосуд. Стандарт. Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу). — Режим доступа : http://bibliography.ufacom.ru/method/gosts/7-9/7_9.htm

3. Издания информационные. Структура и оформление : ГОСТ 7.23-96 (взамен ГОСТ 7.23-80). — Изд. офиц. — [Введ. 1998-01-01]. — Минск : Межгосударственный совет по стандартизации, метрологии и сертификации, 1997. — 11 с. — (Межгосуд. стандарт. Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу). — Режим доступа : http://www.rgost.ru/gost/meteorologiya-i-izmereniya/index.php?option=com_content&task=view&id=2793&Itemid=34

4. Бекжанова Н. В. Библиографическая реконструкция биографии как фактор совершенствования справочно-библиографического обслуживания : автореф. дис. на соискание научной степени канд. пед. наук: спец. 05.25.03 «Библиотечковедение, библиографоведение и книговедение» / Н.В. Бекжанова ; Санкт-Петербургский университет культуры и искусств — СПб., 2002. — 18 с.

5. Блюменау Д.И. Информационный анализ/синтез для формирования вторичного потока документов : учебно-практ. пос. / Д.И. Блюменау. — СПб.: Профессия, 2002. — 240 с.

6. Выполнение библиографических справок: метод. рекомендации / Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина; сост.: Н. А. Авдонина и др.; ред. Н. В. Гавриленко. — М., 1984. — 36 с.

7. Индекс цитирования [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.iacr.dvo.ru/young/cite/sci.htm>

8. Климантова Г.И. Аналитическое обеспечение законодательной деятельности [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.budgetrf.ru/Publications/Magazines/VestnikSF/2002/vestniksf173-7/vestniksf173-17060.htm>

9. Колкова Н.И. Методика формализованного составления обзоров / Н.И. Колкова, Н.И. Гендина, И.Л. Скипор // Информационная культура личности: диагностика, технология формирования. — Ч. 2. — Кемерово, 1999. — С.45-88.

10. Корюкова А.А. Основы научно-технической информации : учеб. пос. / А.А. Корюкова, В.Г. Дера. — М.: Высш.школа, 1985. — 224 с.

11. Кушнарченко Н.М. Наукова обробка документів : підруч. / Н.М. Кушнарченко, В.К. Удалова. — К.: Знання, 2006. — 334 с.

12. Мелюхин И.С. Информационно-аналитическая деятельность как она есть // Информационные ресурсы России. — 1999. — № 1. — С. 11-14.

13. Методика формализованного составления рефератов / Н.И. Гендина, И.Л. Скипор // Формирование информационной культуры личности в библиотеках и образовательных учреждениях [Текст]: учебно-метод. пособие/ Н.И. Гендина, Н.И. Колкова, И.Л. Скипор, Г.А. Стародубова. — 2-изд., перераб. — Москва: Школьная библиотека, 2003. — С. 125-137.

14. Моргенштерн И.Г. Справочно-библиографическое обслуживание / И.Г. Моргенштерн // Справочник библиографа. — СПб.: Профессия, 2002. — С. 450-456.

15. Моргенштерн И.Г. Справочно-библиографическое обслуживание в библиотеках: научно-практ. пособие / И.Г. Моргенштерн. — М., 1999. — 80 с.

16. Нещерет М. Ответы на запросы пользователей и их учет в контексте современного справочно-библиографического обслуживания (на основе опыта Российской государственной библиотеки) / М. Нещерет. — Режим доступа : <http://www.nbuu.gov.ua/Siaz/Ukraine/ukr9.pdf>

17. Номенклатура информационных услуг: метод. пособ. / ИПКИД. — М., 1982. — 78 с.

18. Организация справочно-библиографической и информационной работы Государственной ордена Трудового Красного Знамени Публичной библиотеки имени М. Е. Салтыкова-Щедрина: Положения, инструкции / отв. ред. Л. А. Шилов, ред.-сост. П.С. Богомолова. — Л., 1985. — 160 с.

19. Рекомендации по составлению дайджеста / МУК СРЦБ; сост. С.С. Колмакова, ред. И. А. Ковалева, печать А. Н. Соболева. — Самара: Белый Яр, 2005. — 14 с.

20. Русско-англо-французский терминологический словарь по информационной теории и практике. — М., 1968. — 240 с.

21. Соціологічні дослідження в бібліотеках (методика організації і проведення). — Режим доступу : <http://www.libr.dp.ua/Biblio/soc.htm>

22. Справочник библиографа : науч. ред. А.Н. Вансев, В.А. Минкина. — СПб.: Профессия, 2005. — 592 с.

23. Учет основных видов справочно-библиографической работы в Государственной библиотеке СССР им. В. И. Ленина: (Инструкция) / Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина; Сост. Л. В. Шальнева, ред. А. С. Ворнина. — М., 1977. — 15 с.

24. Чёрный Ю.Ю. Школа научной информации. Лекция 6. О специфике информационного анализа и синтеза. Индексирование. Реферирование. Перевод научных текстов. Написание обзоров [Электронный ресурс] / Ю.Ю. Чёрный. — Режим доступа : <http://www.bogoslov.ru/text/318343.html>. — Название с экрана.

25. Швецова-Водка Г.Н. Технология виртуального справочно-библиографического обслуживания [Электронный ресурс] / Г.Н. Швецова-Водка // Культура народов Причерноморья. — № 100 — Т. 2. — С. 27-36. — Режим доступа: http://www.nbuu.gov.ua/Articles/KultNar/knp100/pdf/100t2/knp100t2_27-36.pdf

26. Экстрем М. В. Оперативное справочно-библиографическое обслуживание и пути его совершенствования: автореф. дис. на соискание научной степени канд. пед. наук: спец. 05.25.03 «Библиотековедение, библиографоведение и книговедение» / М.В. Экстрем. — Л., 1985. — 15 с.

27. Янковая В.Ф. Аналитический обзор для руководителя / В.Ф. Янковая // Секретарь-референт. — 2002. — № 6. — Режим доступа: <http://sekretar-info.ru/m-articles/s-show/id-26/index.html>

ТЕСТ № 7

Тема: Методика підготовки інформаційно-аналітичних продуктів

Дайте відповіді на подані запитання. Перевірте правильність відповідей за ключем у розділі КЛЮЧІ ДО ТЕСТІВ. Порахуйте правильні відповіді та визначте свій результат за шкалою оцінювання, яка подана після тестів.

№	Питання	Відповідь
1	Які специфічні ознаки утворюють пошуковий образ документа (ПОД)?	
2	Які елементи включаються в пошуковий образ запиту (ПОЗ)?	
3	Смислова відповідність між інформаційним запитом і отриманим повідомленням називається...	
4	Що входить до обов'язкової частини інформаційного документа?	
5	Довідково-бібліографічний апарат і додаткові відомості в інформаційному документі включаються до ...частини	
6	Чому з погляду бібліографічної технології, довідка — поняття складне?	
7	Довідка, виконана в режимі on-line, називається...	
8	Які бувають види бібліографічних довідок?	
9	Бібліографічна довідка, яка встановлює наявність або місцезнаходження документа (чи його частини) в конкретному фонді — це ... довідка	
10	Довідка, яка є результатом пошуку множини бібліографічних записів за об'єднуючою їх ознакою змісту, походження, належності документа та ін. — це ... довідка	
11	Чи містить фактографічна довідка, як і бібліографічна, також містить бібліографічну (вторинну) інформацію у вигляді посилань на джерело?	
12	Які етапи, на думку І.Г. Моргенштерна, включає технологія підготовки довідки?	
13	У якому документі викладається докладний зміст майбутнього дайджесту?	
14	Що є одиницею групування у структурі тексту дайджесту?	

Закінчення табл.

№	Питання	Відповідь
15	Що включають у передмову дайджесту?	
16	Чи можуть включатися до ілюстративного матеріалу дайджесту: фотографії, фотокопії обкладинок або титульних аркушів видань, портрети діячів науки, культури, мистецтва, таблиці, графіки, карти та ін.?	
17	Які допоміжні покажчики можуть включатися у дайджест?	
18	Чи включає заголовок реферату включає бібліографічний опис джерела, яке реферується?	
19	Що включають додаткові відомості інформативного реферату?	
20	Яким має бути середній обсяг інформативного реферату?	
21	Що таке «аспект змісту» тексту документа, який реферується?	
22	Характеристичні слова або словосполучення, які однозначно визначають той чи інший аспект змісту тексту документа, який реферується, називаються...	
23	Стійкі словесні звороти, які характеризують послідовність викладення змісту, акцентують увагу читача на окремих фрагментах тексту документа, який реферується, називаються...	
24	Вторинний документ, отриманий шляхом вилучення з тексту первинного документа найбільш важливих у смисловому відношенні речень, які мають формальні текстові ознаки, називаються...	
25	Часткове змінювання (скорочення, об'єднання, заміну, групування і т.п. процедури) окремих фрагментів тексту первинного документа при збереженні основного смислу, яке застосовується при складанні реферату, називається...	

Шкала оцінювання

Відмінно — 24-25 балів; добре — 21-23 балів; задовільно — 16-20 балів; незадовільно — 0-15 балів.

За кожну вірну відповідь виставляється 1 бал; найвища кількість балів — 25.

Додаток 1
до модуля 2. Інформаційно-аналітична діяльність:
практичні аспекти реалізації у сфері управління

ЧЕРКАСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ЕКСПРЕС-ІНФОРМАЦІЯ
11 травня 2005 року

Кабінет Міністрів України
Управління з питань експертизи
та аналізу розвитку територій
(для *Тарасенка В.І.*)

До річниці Перемоги.

- 3 нагоди відзначення Дня Перемоги у **Черкаській** області проведено 1012 заходів у 71 населених пунктах, в яких взяли участь 163450 осіб, зокрема, в обласному центрі — 30000 осіб. У м. Черкасах мітинги, маніфестації, покладання квітів тощо відбулися за участю міських організацій КПУ ВОЛ «Справедливість», СРО, ВСР під гаслами: «9 травня — День Перемоги», «Зі святом Перемоги», «Слава переможцям», «Вічна пам'ять героям-переможцям». Учасників бойових дій, ветеранів ВВВ та громадськість привітали народні депутати України **В.Бойко, В.Єценко, О.Малиновський, Т.Прошукуратова, Б.Райков, С.Терещук.**

- 8 травня у Чорнобаївському районі перебував Віце-прем'єр-міністр України **М.Томенко**, який відвідав повного кавалера трьох орденів Слави Я.Збарацького та кавалера двох орденів Слави П.Карпенка, вручив їм нагороди та подарунки.

Молодіжна політика.

- 3 6 по 9 травня у **Корсунь-Шевченківському** районі відбувся Всеукраїнський збір — похід дитячих та молодіжних громадських організацій «Перемога в серці кожного». 7 травня з учасниками збору — походу зустрілися голова ліквідаційної комісії Міністерства освіти та спорту р.**Драпушко**, голова райдержадміністрації **І.Пустовіт**.

Міжнародне співробітництво.

- 3 6 по 9 травня на **Черкащині** з офіційним візитом перебувала делегація Самегрело-Земо Сванетії: Представник Президента Грузії М.Ардія, перший заступник Е.Пажава та заступник з економічних питань І.Січінава, які прибули на запрошення голови облдержадміністрації О.Черевка з метою вшанувати пам'ять свого земляка, Героя Радянського Союзу Вахтанга Чіковані, який загинув під час визволення населених пунктів області і похований у с.Водяники Звенигородського району. Також іноземні гості зустрілися з головою облдержадміністрації О.Черевком.

• 7 травня у селах Ризине та Водяники **Звенигородського району** побували Міністри оборони України та Грузії **А.Гриценко** та **І.Окруашвілі**, яких супроводжували Надзвичайний і Повноважний Посол Грузії в Україні **Г.Катамадзе**, голова парламентського Комітету з питань оборони та безпеки Грузії **Г.Таргамадзе** і його заступник **Д.Кіркїтадзе**, голови облдержадміністрації **О.Черевко** та обласної ради **Г.Капралов**.

Заходи місцевих органів виконавчої влади.

• 10 травня перший заступник голови Уманської райдержадміністрації **С.Осипенко** провів нараду з начальниками відділів апарату райдержадміністрації, на якій було розглянуто питання про пріоритетні напрямки розвитку району, перепрофілювання, відновлення роботи цукрового заводу у с.Рижавка, відновлення тваринництва, газифікації населених пунктів району, створення музею-садиби **К.М.Дерев'янка** у с.Косенівка, встановлення пам'ятного знаку на границі полів с.Оксанино і смт Бабанка, реконструкцію музею **І.Д.Черняхівського** у с.Оксанино.

Акції протесту.

• 10 травня мешканцями с.Вергуни **Черкаського району** (15 осіб) перекрито рух транспорту на автотрасі Черкаси — Вергуни з вимогою проведення ремонтних робіт автотраси, яка експлуатується протягом 10 років без ремонту. З учасниками акції зустрівся перший заступник голова Черкаської райдержадміністрації **І.Шальнів**, який запевнив мітингуючих, що питання буде вирішено.

В. о. начальника управління
з питань внутрішньої політики
державної адміністрації підпис

О.О.Пономаренко

*Пономаренко Олексій Олександрович,
(0472) 37-31-31*

Виконавець:
провідний спеціаліст
інформаційно-аналітичного відділу
управління з питань
внутрішньої політики

Н.В.Атамась
(0472) 45-32-14

Додаток 2
до модуля 4. Інформаційні продукти
та послуги як результат
інформаційно-аналітичної діяльності

ЕЛЕКТРОННІ НАУКОВІ ФАХОВІ ВИДАННЯ УКРАЇНИ

Назва видання	Видавець	Мережна адреса
1. Актуальні питання біології, екології та хімії. Електронне наукове фахове видання	Запорізький національний університет	http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Арbeh/index.html
2. Анналі Мечниковського інституту. Електронне наукове фахове видання	Інститут мікробіології та імунології імені І.І. Мечникова (Харків)	http://www.nbu.gov.ua/e-journals/AMI/2005/05rsauv.m.pdf
3. Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Науковий журнал — електронне наукове фахове видання	Східноукраїнський державний університет	http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Vsunud/index.html
4. Демократичне врядування. Електронне наукове фахове видання	Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України	http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DeVr/index.html
5. Державне управління: удосконалення та розвиток. Електронне наукове фахове видання	Рада по вивченню продуктивних сил України Національної академії наук України, ТОВ «ДКС Центр»	http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Duur/index.html
6. Ефективна економіка. Електронне наукове фахове видання	Рада по вивченню продуктивних сил України Національної академії наук України, ТОВ «ДКС Центр»	http://www.nbu.gov.ua/e-journals/efek/index.html
7. Інформаційні технології і засоби навчання	Інститут інформаційних технологій і засобів навчання АПН України, Університет менеджменту освіти АПН України	http://www.ime.edu.ua.net/em1/index.html

Продовження табл.

Назва видання	Видавець	Мережна адреса
8. Історія науки і біографістика	Державна наукова сільськогосподарська бібліотека УААН	http://www.nbu.gov.ua/e-journals/INB/Title/
9. Морфологія. Електронне наукове фахове видання	Дніпропетровська державна медична академія	http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Morphology/title.html
10. Народна освіта. Електронне наукове фахове видання	Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів Інститут педагогіки АПН України Міжнародний освітній фонд імені Ярослава Мудрого	http://www.nbu.gov.ua/e-journals/NarOsv/index.html
11. Наукові доповіді Національного університету біоресурсів і природокористування України. Електронне наукове фахове видання	Національний аграрний університет	http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Nd/index.html
12. Наукові праці Вінницького національного технічного університету. Електронне наукове фахове видання	Вінницький національний технічний університет	http://www.nbu.gov.ua/e-journals/VNTU/index.html
13. Проблеми системного підходу в економіці. Електронне наукове фахове видання Збірник наукових праць	Національний авіаційний університет	http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/index.html
14. Спортивна наука України. Електронне наукове фахове видання	Львівський державний університет фізичної культури	http://www.nbu.gov.ua/e-journals/SNU/title.html
15. Теоретичні та прикладні питання державотворення. Електронне наукове фахове видання	Одеський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президенті України	http://www.nbu.gov.ua/e-journals/tppd/index.html
16. Форум права. Електронне наукове фахове видання	Харківський національний університет внутрішніх справ	http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/index.htm

Додаток 3

**до модуля 4. Інформаційні продукти та послуги як результат
інформаційно-аналітичної діяльності**

**ЕЛЕКТРОННІ ВЕРСІЇ ФАХОВИХ ВИДАНЬ ДЛЯ ФАХІВЦІВ
З ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Назва видання	Видавець	Мережна адреса
Архіви України (електронна версія від 2009 р.)	Державний комітет архівів України, Інститут історії України НАН України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства	http://www.nbuv.gov.ua/portal/SocGum/Au/2009_I_2.pdf
Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса. Материалы Международной конференции (ежегодной)	Государственная публичная научно-техническая библиотека России Российская государственная библиотека (Москва), Национальная библиотека Украины имени В.И. Вернадского и др.	http://www.nbuv.gov.ua/portal/SocGum/Crimea/index.html
Бібліотечна планета. Науково-виробничий журнал	Національна парламентська бібліотека України	http://www.nbuv.gov.ua/portal/SocGum/Bib_Planeta/index.html
Бібліотечний вісник. Науково-теоретичний та практичний журнал	Національна академія наук України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського	http://www.nbuv.gov.ua/portal/SocGum/Bib_Visnyk/index.html
Вісник Одеського національного університету. Збірник наукових праць (серія Бібліотекознавство. Бібліографознавство. Книгознавство)	Одеський національний університет	http://www.nbuv.gov.ua/portal/Natural/Vonu/bbk/2008/index.html
Вісник Харківської державної академії культури. Збірник наукових праць	ХДАК	http://www.nbuv.gov.ua/portal/SocGum/VKhdak/texts.html
Інформаційне суспільство Науковий журнал	Київський національний університет імені Тараса Шевченка	http://www.nbuv.gov.ua/portal/SocGum/is/texts.html

Додаток 4
до модуля 4. Інформаційні продукти
та послуги як результат
інформаційно-аналітичної діяльності

ВИХІДНІ ДАНІ ДЛЯ СТВОРЕННЯ РЕГЛАМЕНТУ НА ІНФОРМАЦІЙНУ
ПРОДУКЦІЮ «ЕЛЕКТРОННА ДОСТАВКА ДОКУМЕНТІВ (ЕДД)»

Назва	Показники і характеристики
Визначення	ЕДД — послуга, спрямована на надавання користувачам електронних копій документів, незалежно від місця зберігання цих документів
Синонімічні поняття	Міжбібліотечний абонемент (МБА)
Інформаційні продукти, що готуються на базі даної послуги	Електронна копія першоджерела
Вид інформаційного продукту (послуги) (ПП)	Інформаційна послуга, що є результатом документального обслуговування
Методика підготовки ПП Примітки: — надавання послуги оформлюється договором, тому етапи — оформлення рахунку, виставлення рахунку, оплата рахунку — пропущені; — при копіюванні текстів слід дотримуватися Закону України «Про авторське право і суміжні права»	<ol style="list-style-type: none"> 1. Приймання замовлення. Замовлення може бути оформлене як у приміщенні інформаційної служби, так і прийняте через мережу Internet. Абоненту надається консультативна допомога при оформленні замовлення. 2. Уточнення бібліографічного опису (при необхідності). 3. Встановлення місця зберігання видань, відсутніх у власному фонді. Базою для виконання пп.2-3 служать електронні каталоги бібліотек, БД інформаційних центрів і видавництва, корпоративні мережі (RUSLAN -<i>Библиотечная сеть учреждений науки и образования (RUSLANet)-www.ruslan.ru:8001/rus/consortium</i>), зведені каталоги та інші ресурси. 4. Виготовлення копій. 5. Передача копій (пересилання файлу на e-mail абонента; пересилання файлу на e-mail бібліотеки, через яку оформлялося замовлення; розміщення файлу на web-сайті з оповіщенням абонента про виконання послуги; виготовлення і передача абоненту паперової копії та ін.). 6. Організація зберігання електронних копій документів і доступу до них. 7. Аналіз ефективності обслуговування.
Показники обліку	Кількість абонентів Кількість замовлень Кількість електронних сторінок

Продовження табл.

Назва	Показники і характеристики
Приклади організацій, що надають даний вид ІПП	Національна парламентська бібліотека України (http://www.nplu.kiev.ua/ua/about/struktura/mba.html); Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г.Короленка (http://korolenko.kharkov.com/edd.htm); т.зв. віртуальні бібліотеки (наприклад, «Виртуальная библиотека аспиранта» — http://eddoc.org/), деякі наукові бібліотеки ВНЗ України (наприклад, НаУКМА — http://www.library.ukma.kiev.ua/index.php?id=140)

ПРЕС-КЛІПІНГ

Назва	Показники і характеристики
Визначення	Систематичний або разовий перегляд преси за наперед заданими параметрами
Синонімічні поняття	Моніторинг преси
Інформаційні продукти, що готуються на базі даної послуги	Дайджест преси Огляд періодичного друку
Вид інформаційного продукту (послуги) (ІПП)	Інформаційна послуга, яка є результатом фактографічного пошуку і аналітико-синтетичної переробки інформації
Методика підготовки ІПП Примітки: надавання послуги оформлюється договором; при використанні текстів слід дотримуватися Закону України «Про авторське право і суміжні права»; підготовка електронної версії передбачає наявність спеціального програмного забезпечення	1. Визначення об'єкта відстежування: — проблема/тематика; — персоналія (політичні діячі, діячі науки, культури); — організація/установа; — географічний об'єкт (країна, регіон, місто, район). Визначення хронологічних меж слідкування: — поточний тиждень, місяць, рік; — уся історія існування об'єкта слідкування. Визначення географічних меж відбору джерел: — міські видання; — загальнодержавні видання; — світовий масштаб. Визначення кола (і/або) джерел та їх назв: — газети; — журнали; — тематичні web-сайти. Визначення глибини згортання: — бібліографічний опис (БО) + повні тексти; — БО + фрагменти тексту; — БО + реферати

Продовження табл.

Назва	Показники і характеристики
	<p>6. Пошук, відбір і згортання інформації.</p> <p>7. Групування відібраного матеріалу (визначення структури і підготовка змісту дайджесту).</p> <p>8. Підготовка допоміжних показників (оформлення гіперпосилань): — предметний; — фірмовий; — іменний; — географічний; — переглянутих джерел.</p> <p>9. Підготовка передмови, що відображає пп. 1-12.</p> <p>10. Визначення виду носія: — традиційний (паперовий); — електронний (дискета, CD-ROM, DVD).</p> <p>11. Визначення способу передачі.</p> <p>12. Оформлення, редагування, тиражування.</p> <p>13. Визначення режиму обслуговування або/і умов актуалізації відомостей.</p>
Показники обліку	<p>Кількість абонентів</p> <p>Кількість запитів</p> <p>Кількість переглянутих періодичних видань</p> <p>Кількість документів, використаних при підготовці інформаційних продуктів</p> <p>Кількість і тип інформаційних продуктів, наданих абонентам (з урахуванням накладу)</p>
Приклади організацій, що надають даний вид ШП	Агентство УНІАН (http://monitoring.unian.net/page/?lang=&id=20) та інші

ВИБІРКОВЕ РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ (ВРІ)

Назва	Показники і характеристики
Визначення	ВРІ — це систематичне забезпечення спеціалістів інформацією про поточні документи відповідно до постійно діючих запитів при обов'язковому зворотному зв'язку з наступною видачею за вимогою користувача документів або їх копій
Синонімічні поняття	—
Інформаційні продукти, що готуються на базі даної послуги	Сигнальне оповіщення
Вид інформаційного продукту (послуги) (ШП)	Інформаційна послуга, яка є результатом бібліографічного пошуку і аналітико-синтетичної переробки інформації

Продовження табл.

Назва	Показники і характеристики
<p>Методика підготовки ІПП</p> <p>Примітки: надавання послуги оформлюється договором</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Визначення абонентів обслуговування. Абонентом ВРІ може бути як окремих спеціаліст (індивідуальне обслуговування), так і група осіб, інформаційні потреби яких характеризуються спільністю тематики (групове обслуговування). Результатом цього етапу є створення реєстраційної бази даних (картотеки) абонентів. 2. Визначення інформаційних потреб абонентів обслуговування. Результатом цього етапу є розробка проблемно-орієнтованого рубрикатора інформаційних потреб. 3. Уточнення спільно з абонентом: <ul style="list-style-type: none"> — типу-видових, мовних, географічних меж слідування; — примірного кола переглядаємих джерел; — глибини згортання інформації (БО, БО + анотація, БО + реферат); — режиму обслуговування: поточний (з встановленням жорсткої періодичності інформування) або продовжуваний (по мірі накопичення матеріалів); — форми надання результатів обслуговування: в традиційному (паперовому) вигляді або на електронному носіїв); — способу передачі: електронною поштою; доставка на робоче місце абонента; запрошення по телефону в приміщення інформаційної служби і т.д.); — способу заповнення карт зворотного зв'язку (КЗЗ). 4. Систематичний пошук, відбір і згортання інформації. 5. Підготовка сигнальних оповіщень і передача їх абоненту. 6. Отримання і обробка КЗЗ. 7. Передача абоненту (при наявності запиту в КЗЗ) повних текстів документів або їх копій (на електронному чи паперовому носії). 8. Аналіз ефективності обслуговування (на основі даних КЗЗ) і уточнення інформаційних потреб абонентів.
Показники обліку	<p>Кількість абонентів ВРІ</p> <p>Кількість організацій, спеціалісти яких є абонентами ВРІ</p> <p>Кількість постійно діючих запитів</p> <p>Кількість описань документів, використаних для ВРІ</p> <p>Кількість сигнальних оповіщень, розісланих абонентам ВРІ (з урахуванням накладу)</p>

Продовження табл.

Назва	Показники і характеристики
	Відсоток повернення КЗЗ (із них з позитивною оцінкою) Кількість наданих первинних документів (та їх копій) та ін.
Приклади організацій, що надають даний вид ШП	Бібліотеки і інформаційні служби організацій

ДИФЕРЕНЦІЙОВАНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КЕРІВНИЦТВА (ДЗК)

Назва	Показники і характеристики
Визначення	ДЗК — це систематичне забезпечення індивідуальних потреб аналітичною інформацією відповідно до постійно діючих запитів
Синонімічні поняття	—
Інформаційні продукти, що готуються на базі даної послуги	Тематичні добірки, дайджести, фірмові досьє, фактографічні таблиці, інформаційно-аналітичні огляди
Вид інформаційного продукту (послуги) (ШП)	Інформаційна послуга, що є результатом інформаційних досліджень
Методика підготовки ШП Примітки: надавання послуги оформлюється договором	<ol style="list-style-type: none"> 1. Визначення абонентів обслуговування. Результатом цього етапу є створення реєстраційної бази даних (картотеки) абонентів. 2. Визначення інформаційних потреб абонентів обслуговування. Результатом цього етапу є розробка проблемно-орієнтованого рубрика тора інформаційних потреб. 3. Уточнення спільно з абонентом: <ul style="list-style-type: none"> — типу-видових, мовних, географічних меж слідування; — примірного кола переглядаємих джерел; — типу кінцевого інформаційного продукту, що надається користувачу (повні тексти документів, тематичні добірки, реферативні огляди, інформаційно-аналітичні огляди та ін.); — режиму обслуговування: поточний (з встановленням жорсткої періодичності інформування) або продовжуваний (по мірі накопичення матеріалів); — форми надання результатів обслуговування: в традиційному (паперовому) вигляді або на електронному носіїві; — способу передачі: електронною поштою; доставка на робоче місце абонента; запрошення по телефону в приміщення інформаційної служби і т.д.)

Закінчення табл.

Назва	Показники і характеристики
	4. Систематичний пошук, відбір і згоргання інформації. 5. Підготовка інформаційної продукції і передача абоненту. 6. Аналіз ефективності обслуговування і уточнення інформаційних потреб абонентів
Показники обліку	Кількість абонентів ДЗК Кількість організацій, спеціалісти яких є абонентами ДЗК Кількість постійно діючих запитів Кількість описань документів, використаних для ДЗК Кількість і тип інформаційних продуктів, наданих абонентам ДЗК (з урахуванням накладу)
Приклади організацій, що надають даний вид ППП	Інформаційні служби організацій, ЦНТІ, інформаційно-аналітичні агентства та ін.

Додаток 5
до модуля 4. Інформаційні продукти
та послуги як результат
інформаційно-аналітичної діяльності

РЕЖИМИ ОБСЛУГОВУВАННЯ, ХАРАКТЕРНІ ДЛЯ ОРГАНІВ ІНФОРМАЦІЇ

Режим	Короткий зміст	Види послуг
1. Диференційоване забезпечення процесів керівництва (ДЗК)	Систематичне інформаційне забезпечення керівників різних рівнів спеціалізованою, в т. ч. оглядово-аналітичною інформацією за поточними надходженнями на основі корегуємих постійно діючих вимог щодо обслуговування	Документальні, індивідуальні або групові зі зворотним зв'язком, які задовольняють потребу у концептуальній інформації
2. Вибіркове розповсюдження інформації (ВРІ)	Поточне і ретроспективне інформаційне забезпечення окремих користувачів зі встановленою періодичністю за заданою тематикою	Документальні, групові, зі зворотним зв'язком, що задовольняють потребу в адресній і фактографічній інформації
3. Інформаційне опанування розробки поточних і перспективних планів	Випереджувальне інформування складачів планів, оргтехходів інформацією про подібну діяльність, що здійснюється в країні і за кордоном	Документальні, індивідуальні, які задовольняють потребу у адресній і фактографічній інформації
4. Інформаційне забезпечення і супровід науково-технічних програм	Коллективне інформування розробників етапів програм зі встановленою періодичністю стану їх виконання	Документальні, групові зі зворотним зв'язком, які задовольняють потребу у фактографічній інформації
5. Інформаційне обслуговування за разовими запитами (запит-відповідь)	Індивідуальне забезпечення різними видами інформаційної продукції за потребам, сформульованими у вигляді одноразової вимоги на обслуговування	Документальні, індивідуальні, що задовольняють потребу в адресній, фактографічній інформації і джерелах
6. Бібліотечно-бібліографічне обслуговування	Обслуговування опублікованими і неопублікованими документами і матеріалами, спрямоване на задоволення абонентів у первинних джерелах інформації, переважно книжно-журнальною продукцією	Документальні, індивідуальні, разові за джерелами інформаційного органу
7. Заходи за пропаганди інформаційних джерел	Інформування за допомогою усних, наочних і аудіовізуальних засобів, форм, методів і ЗМІ, а також на основі особистих контактів та інших способів неформальної комунікації	Нематеріальні або матеріальні, групові або масові, одноразові або зі зворотним зв'язком, що задовольняють потребу в адресній, фактографічній і концептуальній інформації

Додаток 6
до модуля 4. Інформаційні продукти та послуги
як результат інформаційно-аналітичної діяльності

ОСНОВНІ ВИДИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПРОДУКЦІЇ
ІНФОРМАЦІЙНИХ ОРГАНІВ ПІДПРИЄМСТВ І ОРГАНІЗАЦІЙ

Найменування (вид)	Зміст
Проста (базова) інформація	
1. Аналог	Впорядкований вибір параметрів, які є базою порівняння для нової розробки
2. Анкета	Впорядкований перелік даних встановленої форми, які характеризують параметри проблеми
3. Анотація	Коротка (до 600 друк. зн.) характеристика документу з точки зору його змісту, призначення і форми
4. Бібліографічний опис	Сукупність відомостей про документ, ідентифікуючий його в ряду інших документів
5. Карта інформаційна про НДР тощо	Документ встановленої форми, який містить відомості про завершену роботу чи її етап, що має самостійне значення
6. Карта інформаційна про передовий досвід	Документ, що містить впорядкований набір відомостей про впроваджене нововведення
7. Карта реєстраційна НДР тощо	Документ встановленої форми, що містить уніфікований набір відомостей про почату НДР
8. Копія документу (будь-яка)	Зображення документу, адекватне змісту оригіналу
9. Листок інформаційний	Структурно уніфікований документ, який містить короткий опис і інші характеристики розробленого нововведення, товару, послуги; Реферативне неперіодичне видання відомостей щодо передового виробничого досвіду або науково-технічного досягнення
10. Переклад	Відтворений засобами іншої мови текст, який забезпечує точну передачу інформації, яка є у вихідному документі
11. Проспект	Інформаційний матеріал рекламного характеру, який вміщує відомості про товар, послуги
12. Реферат	Скорочене (500-2500 друк. зн.) викладення змісту первинного документу (або його частини) з основними фактичними відомостями і висновками
13. Стаття (оглядова, аналітична, інформаційна)	Оригінальний твір обсягом до 1,0 а. а., що інтерпретує наукові, технічні ідеї, або вміщує факти наукового і/або виробничого характеру, призначені для друкування, депонування чи масового читання

Продовження табл.

Найменування (вид)	Зміст
14. Сценарій	Оригінальний твір, який являється документованою основою для заходів ЗМІ
15. Експонат виставочний	Продукція (вироби, макети, моделі), призначена для демонстрації на виставці
Складна інформація	
1. База даних	Впорядкована сукупність бібліографічних описів документів, записів анотацій (рефератів) або витягів з документів, фактичних даних на цифрових носіях (дискетах, компакт-дисках або в комп'ютері)
2. Каталог, картотека	Впорядкована сукупність бібліографічних описів документів, записів анотацій (рефератів) або витягів з документів, фактичних даних на паперових носіях
3. Бюлетень нових надходжень	Систематизований перелік бібліографічних описів документів, які надійшли в ДІФ
4. Масив інформаційно-пошуковий	Комплект вторинних документів (карток, друкованих копій тощо) на задану тематику
5. Огляд реферативний	Документ, який містить короткі систематизовані відомості про певну сукупність об'єктів, отримані на основі оцінок, які дали автори аналізованих інформаційних джерел
6. Повідомлення (оповіщення) інформаційне	Відомості про поповнення ДІФ, проведення заходів за фіксований проміжок часу
7. Оповіщення (повідомлення) адресне	Інформаційне повідомлення, яке містить адреси документів або утримувачів інформації по конкретній проблемі, питанню
8. Оповіщення (повідомлення) сигнальне	Інформаційне повідомлення про нові документи, заходи за певною тематикою
9. Перелік, список, покажчик	Систематизований у певному порядку бібліографічний опис з анотаціями чи без них опублікованих і неопублікованих інформаційних джерел
10. Відбірка (довідка) тематична	Спеціально оброблені документи (копії) або відомості про них певної тематичної спрямованості
11. Список бібліографічний тематичний	Систематизований перелік бібліографічних описів певної тематики за фіксований проміжок часу
12. Довідка фактографічна	Документ, який характеризує певні факти і події з конкретного питання (теми) на основі вибору необхідних даних з джерел інформації; невиданий вторинний інформаційний документ, в якому на основі пошуку, відбору, оцінки, аналізу та узагальнення фактографічної інформації наведені відомості, що характеризують стан окремого питання (проблеми) в галузі науки, техніки та виробництва в країні й за кордоном

Закінчення табл.

Найменування (вид)	Зміст
Комплексна інформація	
1. Доповідь	Документ, який містить попередньо відібрані і проаналізовані дані про важливі досягнення у досліджуваній сфері з висновками і пропозиціями
2. Досьє	Систематизована і постійно доповнювана відбірка даних, відомостей про певний напрямок діяльності
3. Огляд аналітичний	Документ, який містить систематизовані відомості про певну сукупність об'єктів, отриманих на основі аналізу і оцінки інформаційних джерел
4. Довідка	Документ, який містить короткі систематизовані відомості про окремі аспекти проблеми чи питання і рекомендації щодо їхнього вирішення на основі аналізу первинних джерел інформації

Додаток 7
до модуля 5. Інформаційне обслуговування
і інформаційно-аналітичні послуги

Систематичний показник інформаційних послуг

1. Видавнича продукція

Підготовка і випуск видань за запитом видавця по МБА;

Підготовка і випуск планових видань.

2. Малотиражна аналітична продукція

Підготовка і видача:

- аналітичного огляду;
- аналітичної довідки;
- бібліографічного списку (довідки) за разовим тематичним запитом;
- бюлетені нових надходжень інформаційних джерел;
- експрес-інформації;
- інформаційної листівки;
- перекладу;
- результатів пошуку в режимі ВРІ;
- результатів ретроспективного пошуку;
- реферативного огляду;
- реферату;
- сигнального повідомлення за системою ДЗК;
- сигнальної інформації за системою ВРІ;
- тематичної відбірки;
- тематичної довідки;
- фактографічної довідки;
- щорічного експертно-аналітичного огляду.

3. Електрофотографічна продукція

Виготовлення і видача ксерокопій.

4. Фотографічна продукція:

Виготовлення і видача фотокопій.

5. Мікрофільмова продукція

Підготовка і видача:

- ◆ діазокопії;
- ◆ карти «джекет»;
- ◆ мікрофіш;
- ◆ рулонного мікрофільму.

6. Магнітострічкова продукція

Підготовка і видача на магнітній стрічці:

- БД;
- локальної ИПС;
- копії першоджерела.

7. Перфокарткова продукція

Підготовка і видача локальних фактографічних інформаційно-пошукових систем.

8. Кінопродукція:

Підготовка і видача оперативної кіноінформації;

Прокат оперативної, поточної і ретроспективної кіноінформації.

9. Форма відображення інформації в комп'ютерних системах

Підготовка, проведення показу або надання в користування:

- ◆ бази або банку даних;
- ◆ електронних каталогів;
- ◆ електронної пошти;
- ◆ Інтернету;
- ◆ інформаційно-пошукових систем;
- ◆ словників і довідників;
- ◆ текстових редакторів.

10. Форма усної та наочної інформації:

Підготовка і проведення:

- конференції, симпозіуму, семінару;
- лекції, доповіді, огляду;
- теле-, радіопередачі;

11. Форма наочної інформації

Підготовка і проведення:

- ◆ виставки нових надходжень, тематичної виставки;
- ◆ дня інформації;
- ◆ дня спеціаліста;
- ◆ школи передового досвіду;
- ◆ відкритого перегляду першоджерел.

Зразки інформаційно-аналітичних продуктів

Аналітична довідка⁵ про стан організації діловодства в міністерствах та інших центральних органах виконавчої влади

За дорученням Держкомархіву України співробітники ЦДАВО України протягом квітня-травня 2003 р. здійснили обстеження стану організації діловодства в міністерствах та інших центральних органах виконавчої влади, що є джерелами комплектування цього архіву. Для проведення цієї роботи була підготовлена анкета, що включала основні питання з організації діловодства в установі. Фіксування даних в анкеті здійснювалося при безпосередньому опитуванні керівників служб діловодства чи самостійно цими керівниками у разі надсилання анкети.

В опитуванні взяли участь 44 установи, з них: 11 — міністерств; 11 — державних комітетів; 7 — інших центральних органів виконавчої влади; 9 — центральних установ країни; 6 — корпорацій, товариств і компаній.

Як показало опитування, служба діловодства у міністерстві знаходиться, як правило, при Адміністративному департаменті, має назву УПРАВЛІННЯ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І КОНТРОЛЮ (6) або УПРАВЛІННЯ СПРАВАМИ (5) і структурно поділяється на: 1) Загальний відділ, 2) Відділ контролю, 3) Господарський відділ.

Служба діловодства державного комітету має назву ВІДДІЛ ДІЛОВОДСТВА І КОНТРОЛЮ або ЗАГАЛЬНИЙ ВІДДІЛ (але при цьому немає уніфікації в назві управлінь, до складу яких входять ці відділи. У «Запитальнику» були зазначені: управління організаційно-аналітичного забезпечення (2), управління документального забезпечення та контролю (2), адміністративно-господарське управління (2), управління справами (2), управління кадрів та організаційної роботи тощо).

Служба діловодства всіх інших центральних органів виконавчої влади, установ, корпорацій, товариств і компаній (далі — установ), що взяли участь в опитуванні, має, у переважній більшості, назву ЗАГАЛЬНИЙ ВІДДІЛ і входить до структури УПРАВЛІННЯ СПРАВАМИ.

Кількість працівників служб діловодства залежить від загальної кількості працівників установи та від обсягу документообігу. У міністерствах і державних комітетах вона знаходиться у межах від 1 працівника служби діловодства в Державному комітеті України з енергозбереження до 33 працівників — у Міністерстві економіки та з питань європейської інтеграції України, і в цілому у 22 х службах діловодства становить 215 чоловік. У відсотковому відношенні працівники служб діловодства міністерств і державних комітетів мають таку освіту: 60 % — вищу, 27 % — середню спеціальну і 13 % — середню. Загальна кількість працівників служб діловодства інших 22 установ становить 240 чоловік, що мають таку освіту: 67 % — вищу; 20 % — середню спеціальну і

⁵ <http://www.archives.gov.ua/Law-base/SCAU/index.php?2003-12-16-decision>

13 % — середню. Отже, показники дещо вищі, ніж в міністерствах і держкомітетах. Найбільшу кількість працівників у штаті служби діловодства має Національний банк України — 48 осіб.

Було встановлено, що у 40 з 44 установ є індивідуальні інструкції з діловодства, що були розроблені на основі «Примірної інструкції з діловодства у міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органах виконавчої влади», затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 17.10.1997 р. № 1153; лише в двох державних комітетах (Держжитлокомунгоспі та Держнаглядохоронпраці) індивідуальні інструкції сьогодні знаходяться на стадії розроблення; ще 2 установи використовують у роботі застарілі інструкції з діловодства (це «Тимчасова інструкція по діловодству в Державній адміністрації залізничного транспорту України», затверджена наказом Укрзалізниці від 14.06.96 № 128-Ц та «Інструкція з діловодства», затверджена наказом Державного центру зайнятості від 15.09.97 № 90).

22 з 44 установ (50 %) зазначили про наявність індивідуальної інструкції з діловодства з грифом «ДСК». При чому 5 установ відповіли, що зазначена Інструкція розроблена відповідно до постанови Кабінету Міністрів «Про затвердження Інструкції про порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації, які містять конфіденційну інформацію», що є власністю держави» від 27 листопада 1998 р. № 1893, яка, зокрема, зобов'язувала міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київську та Севастопольську міські державні адміністрації у межах їхніх повноважень у шести-місячний строк розробити і ввести в дію переліки конфіденційної інформації, що є власністю держави і якій надається гриф обмеження доступу «Для службового користування» (далі — гриф «ДСК»). Лише Міністерство промислової політики України зазначило, що на виконання даної постанови його наказом було затверджено «Перелік конфіденційної інформації, що є власністю держави».

Про наявність зведеної номенклатури справ відповіли 38 установ. Адже враховуючи те, що зведена номенклатура справ повинна подаватися на перегляд і перепогодження до ЕПК ЦДАВО України кожні 5 років, лише 35 установ зазначили, що подавали номенклатуру на погодження у 1998 — 2002 рр.; в 3-х інших установах строки погодження застаріли (це Мінагрополітики (1996 р.), Держводгосп України (1993 р.) та Держбуд (1996 р.)). Ще 2 установи зазначили, що користуються зведеною номенклатурою справ без погодження (це Держкомрезерв і Держнаглядохоронпраці). У 4-х установах на сьогоднішній день зведені номенклатури справ знаходять тільки у стадії розроблення (Держкомсім'ямолодь, Держкоменергозбереження, Держдепартамент морського і річкового транспорту та Нацрада з питань телебачення та радіомовлення); можливо це пов'язано з відносно недовгим часом існування цих установ. Крім того у Держжитлокомунгоспі взагалі не існує зведеної номенклатури справ, хоча зазначено про наявність номенклатур у структурних підрозділах цієї установи. Державна податкова адміністрація України у «Запитальнику» не заповнила графу щодо наявності зведеної номенклатури справ, а у графу, що стосується наявності номенклатур у структурних підрозділах зазначила, що «кожен

структурний підрозділ має індивідуальну номенклатуру справ, яка розглядалася на засіданні ЦЕК ДПА України, протокол від 24.12.2002 № 2».

Про наявність примірних (типових) номенклатур справ, що розроблені для підвідомчих підприємств, установ і організацій, не зазначило жодне міністерство та державний комітет. 4 з 22-х інших установ відповіли, що ними були розроблені такі номенклатури (ГоловКРУ (1998 р.), Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку (1999 р.), Державний центр зайнятості Мінпраці (1997 р.). Нацбанк України зазначив про наявність «Переліку документів НБУ, установ і організацій його системи, акціонерних та комерційних банків» 05.12.96 р.). Деякі установи відповіли, що не мають підвідомчих організацій, зокрема, Національна комісія регулювання електроенергетики, Національна рада з питань телебачення і радіомовлення тощо.

Опитування показало, що 34 установи застосовують централізовану систему реєстрації документів, 5 — децентралізовану, 5 — змішану, причому 2 і з них уточнили, що вхідні документи реєструють централізовано, а вихідні — децентралізовано.

Стосовно форми реєстрації документів, яку застосовують в установах, були отримані такі дані:

- журнальну форму реєстрації застосовують — 4 установи (9 %);
- карткову — 3 (7 %);
- автоматизовану — 14 (32 %);
- змішану (автоматизовану і журнальну) — 14 (32 %);
- змішану (журнальну і карткову) — 1 (2 %);
- всі форми — 8 (18 %).

Реєстрація звернень громадян, що надходять до установ, найчастіше ведеться окремо від загального діловодства, про це повідомили 39 установ, разом — 5. Реєстрація документів з грифом «ДСК» окремо ведеться в 32 установах, разом — у 14-ти.

Що стосується обсягів документообігу в установах, то найбільші показники зафіксовано у Мін'юсті (390 тис. документів за рік), Укрзалізниці (212586), Нацбанку (181377), Мінпаливенерго (122779), Мінпраці (104 тис.), ДПА (100 тис.). Найменші показники по міністерствах: МНС (34524), МОЗ (25-30 тис. документів за рік), Мінкультури (21500); по Держкомітетах: Держкомсім'ямолодь (8,5 тис.), Держводгосп (6,4 тис.), Держкоменергозбереження (5723). Слід зауважити, що службами діловодства установ не завжди вірно визначається обсяг документообігу. При підрахуванні обсягу не враховують внутрішні документи, а лише вхідні та вихідні: ГоловКРУ (15512 — вхідні, 18250 — вихідні за рік), Держкомрезерв (22417 — вхідні, 10319 — вихідні за рік), Держкоменергозбереження (3623 — вхідні, 2100 — вихідні за рік), Держкомспорт (3605 — вхідні, 5474 — вихідні; дані за I кв. 2003 р.), Державний центр зайнятості (10 тис. листів за рік) тощо. Деякі установи вказали лише кількість вхідної кореспонденції, а саме, Мінекономіки (95680 од. вхідної кореспонденції), Мінтранс (50550 справ за 2002 р. — вхідні). 4 з 44 установ взагалі не зазначили обсяг документообігу (Держкомнацміграції, Держкомнаглядохоронпраці, Рахункова палата, Нацкомісія регулювання електроенергетики). 2 установи представили показники обсягів документообігу за три останні роки:

МНС (2000 р. — 28394; 2001 р. — 36945; 2002 р. — 34524), Укрзалізниця (2000 р. — 199859; 2001 р. — 220252; 2002 р. — 212586). На підставі представлених даних можна зробити висновок, що у 2001 році відбувалося зростання обсягів, а у 2002 році, навпаки, зменшення. Про тенденцію зростання обсягів документообігу зазначило лише Спільне ЗАТ «Авіакомпанія «Міжнародні авіалінії України».

Більшість установ зазначили про застосування загальних бланків, бланків листів, розпоряджень, наказів, постанов Правління. Їх відповідність до вимог Примірної інструкції з діловодства зазначили 15 з 22 міністерств і державних комітетів (68 %) та 9 з 22 інших установ (41 %). На питання щодо здійснення обліку бланків відповіли позитивно 22 установи (50 % від загальної кількості проанкетованих).

Відповідно до Примірної інструкції з діловодства контроль за виконанням документів в установі покладається на службу діловодства або на спеціально створену контрольну службу. Про наявність спеціальної контрольної служби, що є самостійним структурним підрозділом і не входить до служби діловодства, повідомили 9 з 44 установ. Зокрема, у Мінекономіки — відділ організації роботи колегії та контролю, у Мінфіні — відділ моніторингу та організації контролю за виконанням документів, у МНС — відділ контролю організаційно-контрольного управління, у ДПА — відділ організації та моніторингу роботи органів ДПА управління організації та контролю виконання, в Укрзалізниці — інспекція по контролю при Генеральному директорові тощо. 33 установи зазначили, що контроль за виконанням документів здійснюється у межах служби діловодства. 14 установ повідомили про призначення осіб, відповідальних за організацію контролю виконання документів в установі, які є працівниками служб діловодства. 13 установ зазначили про наявність контрольної картотеки чи ведення контрольних карток у базах даних. Взагалі про наявність баз даних, за допомогою яких здійснюється контроль виконання документів, повідомили 23 установи. 2 установи (Держводгосп і Держкомінформ) взагалі не відповіли на питання щодо організації контролю.

У блоці питань щодо стану ведення діловодства в структурних підрозділах були отримані такі дані. Всі 44 установи повідомили про призначення відповідальних осіб за ведення діловодства в структурних підрозділах. Про наявність номенклатур справ у структурних підрозділах зазначили 43 установи, з них лише в 2 х установах НС структурних підрозділів не погоджені (Держкоменергозбереження і Держнаглядохоронпраці). Держдепартамент морського і річкового транспорту відповів, що НС структурних підрозділів іще знаходиться у стадії розроблення, це пов'язано з тим, що установа організована нещодавно. Щодо проведення перевірок формування справ у структурних підрозділах позитивно відповіли 42 установи. А 2 установи (Держдепартамент морського і річкового транспорту та Укрбуд) зазначили, що такі перевірки в їх структурних підрозділах не проводяться.

Про випадки втрати справ у структурних підрозділах за останні 10 років повідомили 2 установи, а саме Держнаглядохоронпраці та Держкомінформ. Останній, зокрема, зазначив, що у 1996 р. були викрадені документи ліквідованих установ, правонаступником яких став комітет; при цьому заходи, що були

застосовані керівництвом Міністерства у справах преси та інформації, слідчими органами МВС та райпрокуратури позитивних наслідків у розшуку документів не дали.

У середньому за підрахунками результатів анкетування, документи постійного та тривалого (понад 10 років) зберігання, як зазначили установи, були передані зі структурних підрозділів до архівного підрозділу установи за 1999 — 2000 рр. Середній показник відповідей на питання, за які роки складено описи справ постійного та тривалого (понад 10 років) зберігання структурних підрозділів, — 1994 — 2000 рр. Має наявність одна невідповідність: багато з установ зазначили роки, за які передано документи постійного та тривалого (понад 10 років) зберігання, що значно випереджають роки, за які складено описи справ постійного та тривалого (понад 10 років) зберігання. Наприклад:

Назва установи	Роки, за які передано документи	Роки, за які складено описи
МНС 1961—2001 рр. 1961—1996 рр.	Мінкультури до 2001 р. до 1990 р.	Держкомінформ до 2000 р. вкл. до 1994 р.
ДПА	1992-2001 р.	1992-1996 рр.
Тощо		

Наведені приклади свідчать про те, що у структурних підрозділах не завжди складають описи справ і до архіву установи передають справи без описів.

ЕЛЕКТРОННЕ ДІЛОВОДСТВО

Як показало опитування, електронне діловодство впроваджено у 41 установі (93 %). Лише 3 установи (Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Укрзалізниця та Держводгосп) не використовують комп'ютерну техніку в організації ділових процесів. У зв'язку з цим у подальшому наведено результати, узагальнені за відповідями 41 установи.

Як правило, в установах застосовують найновітнішу техніку. В анкеті респонденти зазначили процесори Pentium та Celeron. У 37 установах комп'ютери об'єднані в єдину мережу.

Що стосується системи електронного діловодства, то 8 установ зазначили, що повністю впровадили готовий програмний продукт (електронна система документообігу «DOC++», «Діловодство — Леонорм», програма «Влада» тощо); 11 установ повідомили, що застосовують систему, розроблену на основі готового програмного продукту і адаптовану до специфіки установи («АТЛАС-ДОК», «Дело-96», «Lotus Notes» тощо); 18 установ зазначили, що використовують індивідуальну систему, спеціально розроблену для установи (АС «Контроль», ІАС «Діловодство», АСОД, КВД тощо).

Системами виконуються такі функції:

30 установ зазначили, що використовують комп'ютери для створення документів;

17 — при цьому застосовують уніфіковані форми (шаблони) електронних документів;

6 — електронне підписання;

10 — електронне датування;

9 — електронне накладання резолюції;

17 — внутрішнє проходження (маршрутизація) електронних документів у межах установи;

35 — реєстрація документів в електронних реєстраційних формах;

34 — контроль виконання документів: повідомлення про взяття документа на контроль; нагадування про закінчення терміну виконання документа тощо;

10 — централізоване зберігання масивів електронних документів у комп'ютері (найчастіше на сервері);

21 — зберігання у структурних підрозділах в комп'ютерах/на дискетах;

28 — організація пошуку електронних документів у масивах, інформації про документи в електронних реєстраційних формах;

20 — визначення прав доступу та захист інформації в системі;

9 — інші функції, у тому числі сканування документів і прив'язка до РКК, автоматичне визначення показників матеріального стимулювання в залежності від своєчасності виконання документів тощо.

Лише в 19 і установах існує нормативний документ, що регламентує функціонування системи електронного діловодства. Зокрема, слід зазначити інструкцію МНС «Автоматизована система контролю і організації діловодства», інструкцію з електронного діловодства Держкоменергозбереження, наказ Мініфіну «Про затвердження Положення про роботу із засобами обчислювальної техніки та доступ до інформаційних ресурсів» від 01.04.2003 № 248, наказ Держмитслужби «Про затвердження і введення в дію Порядку функціонування електронної пошти» від 06.10.2000 № 550 та наказ Держмитслужби «Про затвердження інструкції з діловодства в митних службах» від 28.12.2002 № 747.

Електронну пошту та пошукові засоби Internet використовує 41 установа.

На питання, як Ви оцінюєте ефективність функціонування системи 2 респонденти відповіли — високоєфективне; 28 — досить ефективно; 6 — малоєфективно; 5 респондентів не відповіли на це запитання.

У підсумку можна зробити висновок, що в цілому організація діловодства в міністерствах та інших центральних органах виконавчої влади здійснюється відповідно до нормативно-правових актів, які регулюють цю сферу діяльності. В установах наявні інструкції з організації загального діловодства, зведені номенклатури справ і номенклатури справ структурних підрозділів. Відповідно до вимог «Примірної інструкції з діловодства...» і діючого стандарту на ОРД установи використовують бланки різних видів ОРД. У переважній більшості установ робота із зверненнями громадян проводиться окремо від загального діловодства, контроль за виконанням документів організується, переважно, спеціальними структурними підрозділами. У багатьох установах контроль реалізується за допомогою автоматизованих баз даних. Постійно проводяться перевірки формування справ у структурних підрозділах. Можна відзначити, найбільш високий рівень організації діловодства в таких установах, як Мініфін, Мінпромполітики, МНС, Нацбанк, ДПА, Держмитслужба, НАСК «Оранта» та НАК «Нафтогаз України».

Разом з тим, в організації загального діловодства окремих установ має місце ряд недоліків. Так, в деяких з них використовують інструкції з діловодства, створені ще до затвердження «Примірної інструкції з діловодства...», в половині опитуваних установ не підготовлені індивідуальні інструкції про порядок роботи з конфіденційними документами, тільки в одному відомстві розроблений перелік конфіденційних документів. У деяких центральних органах державної влади зведені номенклатури справ були погоджені з ЦДАВО більше шести років тому, в окремих вони взагалі не погоджені. Втім, як показало безпосереднє ознайомлення, такі випадки мають місце у новостворених органах влади або в тих, де спостерігаються майже щомісячні зміни у структурі, що негативно впливає на підготовку номенклатур справ, формування справ та в цілому на ведення документального фонду. В структурних підрозділах ряду установ при передаванні справ до архівного підрозділу не складають описи справ, мають місце порушення термінів передавання. Є декілька випадків втрат та викрадення документів. Наведені недоліки вказують на необхідність посилення контролю за організацією діловодства та надання необхідної методичної допомоги установам (відповідно до Закону України «Про НАФ та архівні установи») з боку Держкомархіву та ЦДАВО. Однак, на сьогодні, за наявної кількості працівників комітету та центрального архіву, на яких покладено ці функції, дана робота не може проводитись у необхідному обсязі, зважаючи, що кількість джерел комплектування ЦДАВО складає 327 установ.

Майже всі міністерства та інші органи державної влади для реалізації технологічних процесів діловодства використовують комп'ютерну техніку, при чому переважно найновітнішу, а також електронну пошту та Інтернет. У більшості установ комп'ютери об'єднані у мережу, а 75 % респондентів зазначають, що вони застосовують систему електронного діловодства, при чому її реалізація регулюється нормативним документом установи. Функціонально ці системи застосовують переважно для створення, реєстрації, контролю за виконанням та пошуку документів. Не зважаючи на наявність директивних документів та державних програм, пов'язаних з інформатизацією органів державної влади, на сьогодні відсутнє координоване фінансування та уніфіковані підходи до технічного оснащення та забезпечення комп'ютерного зв'язку між цими органами. За таких умов мають місце самостійні рішення щодо впровадження систем електронного діловодства як готових програмних продуктів, систем адаптованих до специфіки установи готових систем чи такої, що спеціально розроблена для установи. Слід зауважити, що більшість респондентів оцінила функціонування власної системи як високо- чи досить ефективне. Виходячи з цього, за умови відсутності єдиного загальнодержавного плану впровадження систем електронного діловодства в органах державної влади, доцільно зосередити увагу на висвітленні досвіду впровадження таких систем в періодичних та подовжуваних виданнях Держкомархіву, УДНДІАСД, Стілки архівістів України. Для аналізу та узагальнення такого досвіду в структурі Держкомархіву слід створити підрозділ електронного діловодства.

Аналітична довідка щодо впровадження міжнародних освітніх програм Intel у Черкаській області

Станом на 15 серпня 2009 р.

В Україні впроваджуються три міжнародні освітні програми Intel

1. Intel® «Навчання для майбутнього» — програма для вчителів та студентів педагогічних ВНЗ, яка допомагає здобути практичні навички ефективного використання ІКТ в навчальному процесі та формування життєвих компетенцій 21 століття (з 2003 р. — підготовлено 140 000 вчителів та студентів).

2. Intel® ISEF — міжнародний конкурс науково-технічної творчості школярів. Національний етап — «Intel® ЕкоУкраїна» (з 2005 р. — українські школярі вибороли 15 міжнародних нагород).

3. Intel® «Шлях до успіху» — програма для школярів, спрямована на розвиток навичок 21 століття. Складається з двох частин: «Комп'ютерні технології для місцевої спільноти» та «Комп'ютерні технології та майбутня професія». З 2009 р. реалізується спільно з ПРООН у 12 областях, навчено 300 тренерів, 3000 учнів).

Intel® «Навчання для майбутнього»

Освітня Черкаської області стали учасниками програми Intel® «Навчання для майбутнього» відповідно до Наказів МОН України № 106 від 18.02.2005 та № 271 від 23 березня 2009 року.

У Черкаській області загальна кількість вчителів, які пройшли навчання за програмою сягнула майже 3000 осіб.

Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників став організацією-координатором впровадження Програми в області. Хоча останнім часом спостерігається спад активності в навчанні освітан Черкащини новим ІКТ технологіям, ми маємо надію на розуміння керівництвом інституту (директор Чепурна Наталія Миколаївна) важливості та необхідності оволодіння вчителями області новими методиками та технологіями, які надаються Програмою Intel® «Навчання для майбутнього».

За висновками незалежної експертизи близько **80 % педагогічних працівників, використовують матеріали та навички**, набуті під час тренінгу, при підготовці до уроків та плануванні навчальної роботи, створенні веб-сторінок,

Основні досягнення впровадження програми Intel у Черкаській області:

Коротко про результати впровадження програми у Черкаській області:

☑ **ОШПО** — з 2004 р. навчено майже **3000 вчителів**, що складає (за нашими даними) 23 % від загальної кількості вчителів області. В Україні — 33 %.

☑ **ВНЗ** — у вищих педагогічних навчальних закладах реалізація Програми розпочалась в Черкаському національному університеті імені Хмельницького, втім, на жаль, інформацію про навчання викладачів та студентів ВНЗ області за 2008/09 н.р. дирекції Програми *не надано*.

☑ **ПТО** — проведено **12** тренінгів, навчено **125** викладачів;

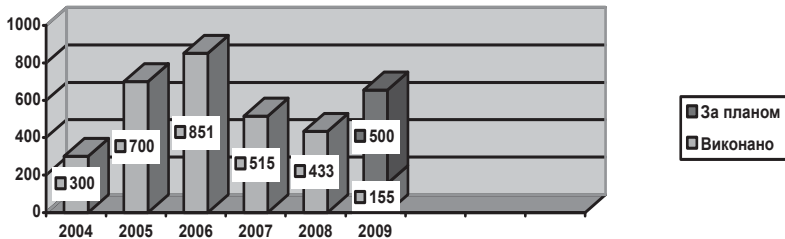
Разом за роки реалізації Програми **понад 3000** освітян Черкаської області стали учасниками програми!

Відсоток навчених вчителів за програмою Intel до загальної кількості освітян у кожній області

Таблиця 3. Співвідношення загальної кількості вчителів області до кількості тих, хто пройшли навчання за Програмою в Україні. Рейтинг по областях

I. Впровадження програми Intel® «Навчання для майбутнього» у системі післядипломної педагогічної освіти на базі Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів та опорних навчальних закладів навчання за програмою за цей час пройшли близько 3000 викладачів ЗНЗ.

За роками: 2004 — 300, 2005 — 700, 2006 — 851, 2007 — 515; 2008 — 433, 2009 — 155 (станом на 15.08.2009).

В області було організовано та успішно проведено регіональні майстер-класи за Програмою. Координатором впровадження програми Intel® «Навчання для майбутнього» в Черкаській області є Фурнік Ігор Васильович, методист з інформатики Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів. Нажаль, координатор приділяє недостатньо уваги роботі за Програмою (немає плану роботи за Програмою, не залучені опорні навчальні заклади тощо, не поширює інформацію про Програму), що зумовлює низьку активність освітян області у всеукраїнських заходах. Також варто відзначити, що підготовані в 2004/05 роках тренери не ведуть активної роботи за Програмою.

На сьогодні важливе значення має те, що вчителі не тільки навчилися новому, а й активно впроваджують набуті навички та знання в своїй освітянській праці. Сподіваємось, що в наступному турі конкурсу «Успішний проект», який проводиться дирекцією освітніх програм Intel спільно з Міністерством освіти і науки України та Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти, освітяни області також прийматимуть участь та посядуть призові місця, за умови підвищення якості навчальних проектів.

II. Впровадження програми Intel® «Навчання для майбутнього» у системі ВНЗ (згідно з Наказом МОН України № 248 від 22.04.2005р.) Робота за Програмою розпочалась в Черкаському національному університеті імені Хмельницького, втім, нажаль, інформацію про навчання викладачів та студентів ВНЗ області за 2008/09 н.р. дирекції Програми не надано. Маємо надію на активізацію роботи в цьому навчальному році ще більшої кількості викладачів та студентства приєднатися до когорти учасників Програми. Це означає, що випускники університету, молоді вчителі вже володіють сучасними інформаційними технологіями і не буде потреби включати їх в систему підвищення кваліфікації у цій сфері діяльності. Робота в Програмі істотно вплинула на організацію та проведення навчальних занять, науково-дослідницьку діяльність студентів. Наукові дослідження здійснюються на основі проектно-методики з використанням новітніх технологій, в тому числі і Веб 2.0. Під впливом Програми суттєво корегується контент існуючих навчальних планів програм з ІКТ.

III. Впровадження програми Intel® «Навчання для майбутнього» у системі ПТО

Наказом МОН України № 10 від 13.01.2006 року до участі в реалізації Програми були залучені представники професійно-технічної освіти області. За цей час на базі та за підтримки адміністрації НМЦ ПТО Черкаської області проведено **12 тренінгів** для викладачів та методистів системи ПТО, учасники яких успішно пройшли навчання за програмою та впроваджують набуті знання і навички на базі своїх навчальних закладів.

Пропозиції щодо покращення впровадження міжнародних програм INTEL у Черкаській області:

Для посилення ефективності впровадження ІКТ в освіті області необхідно терміново:

- Підписати/продовжити угоду з INTEL про наміри з обласним управлінням освіти та Угоду про благодійну пожертву з ОПППО (саме ці документи є

юридичним підґрунтям для забезпечення області програмними матеріалами, виділення грантів, участі освітян області в загальноукраїнських заходах, які проводяться Intel).

- **Відповідно до Наказу МОН України № 271 від 23 березня 2009 року включити програму Intel до програми інформатизації освіти області, вирішити питання оплати роботи тренерів в регіонах, які навчають вчителів на базі опорних навчальних закладів. З досвіду інших областей: через цільове фінансування з обласного бюджету в рамках програми інформатизації освіти Черкащини, з районних бюджетів тощо.**

- **Збільшити пропускну спроможність ОПШО за рахунок залучення до впровадження Програми опорних шкіл, які мають достатню кількість ПК та можуть бути залучені до підготовки вчителів у позакласний або канікулярний час.**

Дякуємо за підтримку процесу інформатизації та модернізації освіти України. Разом ми швидше досягнемо мети щодо підготовки молоді до інформаційного суспільства та економіки знань, і, таким чином, сприятимемо створенню нового покоління фахівців, озброєних навичками XXI століття, спроможних змінити економіку країни на краще.

Бажаємо нових досягнень, успіхів та натхнення у новому навчальному році!

З повагою,

Тетяна Нанаєва

Директор освітніх програм INTEL в Україні

Tatiana.Nanaieva@intel.com

Tel.: (044) 490-63-50; (050)444-4400

www.intel.ua/education

Більш детальна інформація про програми Intel в Україні

на сайті www.iteach.com.ua

спільнота творчих вчителів на інтерактивному сайті програми

www.iteach.com.ua/mediawiki

Виконавці:

В. Іванов, директор програми Intel «Навчання для майбутнього» в Україні

Телефон: 8(067)6571737 E-mail: vivanov@iteach.com.ua

Л. Савченко, координатор програми Intel «Навчання для майбутнього» в Україні

Телефон: 8(050)6557398 E-mail: lsavchenko@iteach.com.ua

А. Причиненко, асистент освітніх програм Intel в Україні

Телефон: 8(050)4715103 E-mail: anastasiya.prychynenko@intel.com

Джерело: <http://iteach.com.ua/implementation-results/analytics/dovidky/>

**Аналітичний огляд роботи
Державного комітету телебачення
і радіомовлення України із зверненнями,
заявами та скаргами громадян у 2005 році**

Протягом 2005 року до Комітету надійшло 1364 звернення громадян, що на 479 звернень (35,1 %) більше, ніж у 2004 році. З них:

- від Секретаріату Президента України — 218 (на 24 % більше, ніж у минулому році);
- від Верховної Ради України — 43 (на 14 % менше, ніж у 2004 р.);
- від Кабінету Міністрів України — 435 (на 77,9 % більше, ніж у 2004 р.);
- від інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування, установ, організацій, підприємств — 80 (на 60 % більше, ніж у 2004 р.);
- безпосередньо від громадян — 588 (що на 7,7 % більше минулого року).

Колективних звернень надійшло 107 (7,8 % від загальної кількості звернень громадян), що на 46 звернень більше, ніж за минулий рік.

Кількість громадян, які звернулися до Комітету з урахуванням колективних звернень, становить 4234, що на 2494 заявники (або 58,9 %) більше, ніж у 2004 році. Повторних звернень надійшло 155 (8,4 % від загальної кількості звернень), що на 41 звернення (або 26,5 %) більше, ніж у минулому році. З них:

- ◆ від Кабінету Міністрів України — 53 (на 71,7 % більше, ніж у 2004 р.);
- ◆ від інших організацій — 9 (що на 73 % менше минулого року);
- ◆ безпосередньо від громадян — 93 (на 29 % більше, ніж у 2004 р.).

У повторних зверненнях переважно порушувалися питання стосовно сприяння у виданні книг, засилля реклами на телебаченні та радіо, мовної політики в Україні, незадовільної діяльності операторів кабельного телебачення.

Результати аналізу звернень за змістом свідчать про те, що найбільше звернень надходить з питань телебачення і радіомовлення — 657 (48,2 %), що на 213 (32,4 %) звернень більше, ніж у минулому році.

Зазначені звернення розподіляються за тематикою порушуваних питань щодо:

- захисту суспільної моралі — 53 (у попередньому році таких звернень було 35);
- реклами — 128 (у 2004 р. — 75);
- мовної політики — 57 (у 2004 р. — 25);
- технічної якості трансляції телерадіопередач — 23 (у 2004 р. — 45);
- діяльності телерадіоорганізацій недержавної форми власності — 90 (у 2004 р. — 84);
- висвітлення заходів — 50 (у 2004 р. — 16);
- інших питань, що стосуються телебачення і радіомовлення — 253 (у 2004 р. — 164), у яких, зокрема, громадяни висловлюють незадоволення культурою мовлення деяких дикторів телебачення і радіомовлення, порушують питання стосовно відновлення проводового радіомовлення тощо.

Характерною особливістю звернень громадян, що надійшли до Комітету у поточному році, є збільшення кількості скарг на засилля реклами на телебаченні і радіо та її низька якість.

Не втрачає своєї актуальності питання захисту суспільної моралі на телебаченні. Автори численних листів занепокоєні пропагуванням насильства, жорстокості, розпусти та нездорового способу життя. Слід зазначити що подібні недоліки характерні переважно для телерадіоорганізацій недержавної форми власності.

Значна кількість звернень надійшла до Комітету від громадян, які висловлюють стурбованість щодо засилля російської мови в телерадіопросторі України.

З питань друкованих засобів масової інформації Комітетом отримано 68 звернень (5,0 % від загальної кількості), що на 10,3 % менше, ніж у минулому році. Із них з питань:

- захисту суспільної моралі — 3 (у 2004 р. –8);
- мовної політики — 5 (стільки ж і в минулому році);
- опублікування матеріалів у друкованих ЗМІ — 27 (у 2004 р. –15);
- інших — 68 (у 2004 р. — 47), в основному, з питань працевлаштування,

роздержавлення ЗМІ, надання роз'яснення з приводу стажу державної служби, рестрації газет та журналів тощо.

У своїх листах громадяни переважно скаржаться на недостатню кількість видань державною мовою та розповсюдження в інформаційному просторі України продукції, яка згубно впливає на морально-психологічний стан молоді.

З питань книговидання отримано 274 звернення (20,1 %), що на 57,7 % більше, ніж у минулому році. Із них 218 листів-клопотань про надання державної підтримки у випуску видань за програмою «Українська книга». Решта звернень містили прохання про виділення книжкових видань та сприяння у їх придбанні.

Значну частину становлять звернення, які неможливо чітко розподілити за тематикою. Їх віднесено до розділу «Інші». Таких звернень надійшло 365 (26,8 %), подібних звернень за минулий рік отримано 250. У багатьох з них порушувалося питання стосовно соціального захисту журналістів, а саме: про надання роз'яснення з нарахування пенсії державного службовця, оплати праці журналістів державних і комунальних ЗМІ, про підвищення окладів працівникам друкованих і електронних ЗМІ, забезпечення законності, прав і свобод громадян тощо.

Водночас постійно надходить значна кількість звернень з питань, що не належать до компетенції Державного комітету телебачення і радіомовлення України. Такі звернення надсилаються до відповідних органів державної влади, органів місцевого самоврядування з проханням сприяти у вирішенні порушених в них питань.

Щодо структури звернень, отриманих Комітетом, то їх можна розподілити за видами:

- ◆ заяви (клопотання) — 1189;
- ◆ скарги — 101;
- ◆ пропозиції — 64;
- ◆ інформаційні запити — 10.

Аналіз кількісного складу звернень за регіонами свідчить, що найбільше їх надійшло з м. Києва — 360 (26,4 % від загальної кількості), у 2004 р. м. Київ по кількості респондентів займав теж перше місце — 205 звернень.

На другому місці Львівська область — 105 (7,7 %), у 2004 р. — 63 звернення.

На третьому місці Дніпропетровська область — 81 (5,9 %), у 2004р. за кількістю отриманих звернень Дніпропетровська область була теж на третьому місці — 58 звернень.

На четвертому місці Полтавська область — 71 (5,2 %), у 2004 р. — 55 звернень.

Далі йдуть: Харківська область — 62 (4,5 %), у 2004 р. Харківська область по кількості респондентів займала друге місце — 59 звернень; Черкаська — 50 (3,7 %), у 2004 р. — 24 звернення; Вінницька і Київська — 44 (3,2 %), у 2004 р. від них отримано відповідно — 21 та 42 звернення; Донецька — 42 (3,1 %), у 2004 р. — 54 звернення; Тернопільська — 36 (2,6 %), у 2004 р. — 14; Івано-Франківська та Одеська — 35 (2,5 %), у 2004 р. — відповідно 17 та 25 звернень. Із Чернігівської області надійшло 31 (2,3 %), у 2004 р. — 20; з АР Крим, Запорізької, Кіровоградської та Сумської областей — 29 (2,2 %), у 2004 р. від них отримано, відповідно, 30, 13, 23 та 24 звернення; з Луганської та Хмельницької областей — 28(2,1 %), у 2004 р. — 16 та 24; з Житомирської — 22 (1,6 %), у 2004 р. — 14 звернень; з Чернівецької — 20 (1,5 %), у 2004 р. — 12; з Миколаївської та Херсонської областей — 16 (1,2 %), у 2004 р. — відповідно, 20 і 6; з Волинської — 10 (0,7 %), у 2004 р. — 6; з Рівненської — 7 (0,5 %), у 2004 р. — 12; із Закарпатської — 4 (0,3 %), у 2004 р. — 10 звернень.

З Росії та інших республік СНД надійшло 13 звернень (1,0 %), у минулому році надійшло 12 звернень; з країн дальнього зарубіжжя отримано 7 звернень (0,5 %).

Звернення за соціальним статусом громадян можна розподілити на такі групи:

- від ветеранів праці та пенсіонерів — 352 (25,8 %);
- від інвалідів та ветеранів війни — 118 (8,7 %);
- від учасників війни, бойових дій та прирівняних до них — 19 (1,4 %);
- від осіб, які постраждали від аварії на ЧАЕС — 3 (0,2 %).

Решта звернень надійшли від громадян, соціальне становище яких у зверненнях не зазначалося — 872 (63,9 %).

Від ветеранів та інвалідів війни, пенсіонерів надійшли скарги, в яких, в основному, висловлюються невдоволення засиллям реклами на телебаченні, особливо реклами алкоголю, інформаційним наповненням теле- та радіопередач, пропагуванням насильства, жорстокості, неповаги до особистості.

Особистий прийом громадян здійснюється керівництвом Комітету за таким графіком:

Голова Комітету Чиж Іван Сергійович: кожен вівторок останнього тижня місяць з 10.00 до 13.00 за адресою: м. Київ, вул. Хрещатик, 26, (другий поверх — к. 206);

Перший заступник Голови Мураховський Анатолій Леонідович: кожен понеділок першого та останнього тижня місяця з 14.00 до 17.00 за адресою: м. Київ, вул. Прорізна, 2, (восьмий поверх — к. 807);

Заступник Голови Шевченко Василь Григорович: кожна середу першого та останнього тижня місяця з 10.00 до 13.00 за адресою: м. Київ, вул. Прорізна, 2, (восьмий поверх — к. 805);

Заступник Голови Комітету Горобцов Володимир Олексійович: кожна п'ятницю першого та останнього тижня місяця з 10.00 до 13.00 за адресою: м. Київ, вул. Прорізна, 2 (сьомий поверх — к. 712);

Заступник Голови Комітету Петренко Віктор Михайлович: кожду п'ятницю першого і останнього тижня місяця з 10.00 до 13.00 за адресою: м. Київ, вул. Хрещатик, 26, (другий поверх — к. 202).

На особистому прийомі у 2005 році до Голови Комітету звернувся 41 громадянин, з них 11 ветеранів Великої Вітчизняної війни, ветеранів праці, інвалідів, багатодітних сімей та інших громадян, які потребують соціального захисту і підтримки.

Питання, порушені під час особистого прийому, стосувалися переважно можливості видання власних творів, їх розповсюдження, реєстрації друкованих ЗМІ, увічнення пам'яті заслужених журналістів, створення прес-центру, тощо та вирішувалися в цілому позитивно. Так, зокрема, Тимофійко Володимир Іванович звернувся з пропозицією видання словника української архітектури. Після вивчення питання видання було включено до проекту Програми «Українська книга» на 2006 рік.

Протягом 2005 року щотижня на оперативних апаратних нарадах з поточних проблем інформаційної галузі, які проводяться Головою Комітету, розглядалося питання про роботу із зверненнями громадян. Крім цього, впродовж 2005 року зазначене питання тричі (у березні, червні, вересні) розглядалося на засіданнях Колегії Державного комітету телебачення і радіомовлення України.

Усі звернення громадян, що надійшли до Комітету, розглядалися Головою Комітету та його заступниками, згідно з дорученнями порушені питання опрацьовувалися структурними підрозділами Комітету відповідно до повноважень, вживалися необхідні заходи та у встановлені діючим законодавством терміни дописувачам надавалися ґрунтовні відповіді.

Джерело:

http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=63439&cat_id=63417

УДК 371.321: 004.942

СУХОВЕЦЬКИЙ І.О.,
викладач,
Міжнародний економіко-
гуманітарний університет імені ака-
деміка Степана Дем'янука, Рівне,
Україна

ПРО СУЧАСНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ СОЦІОЛОГІЇ
(АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД)

Суховецкий И.О. Про сучасне визначення поняття соціології (аналітичний огляд).

Розглядається питання визначення поняття «соціологія» на сучасному етапі розвитку суспільства.

Суховецкий И.О. Современное определение понятия «социология» (аналитический обзор).

Рассматривается вопрос определения понятия «социология» на современном этапе развития общества.

Suchovetsky I.O. The modern definition of the concept «sociology» (analytic review)

The problem of the concept definition «sociology» on the modern stage of society development is considered in the article.

Соціологія — досить молода гуманітарна наука, тому далеко не всі її методологічні проблеми вирішено. Як зазначив класик світової соціології П.Сорокін, «не існує більш-менш повної і очевидної системи соціології: скільки соціологів — стільки і соціологій». Тому надзвичайно важливо встановити те, що об'єднує різні методологічні орієнтації у теоретичних та емпіричних дослідженнях суспільства, утворюючи самостійну наукову дисципліну — соціологію, яка стає дедалі впливовішою в суспільствознавстві, важливішою для суспільства, актуальною для прийняття як політичних так і економічних рішень.

Визначення терміну «соціологія» змінювалось разом зі змінами у розвитку суспільства, ідеології і соціально-політичного устрою і т.і. [1]. Відомо до 100 визначень соціології, запропонованих найвідомішими спеціалістами у цій галузі. Деякі із них:

Л.Брум, Ф.Селзнік: «Мета соціології — відкриття структур суспільства, які зміцнюють чи ослаблюють сили, що згуртовують групи. Соціологія вивчає умови, що трансформують соціальне життя».

Г.Ходжес: «Соціологія — концепція соціальної організації у межах соціальних систем».

Н.Смелзер: «Соціологія — це наукове дослідження суспільства та соціальних відносин, що спирається на дані чи факти реального життя», «... це один зі способів вивчення людей... Якщо коротко, соціологію можна визначити як наукове вивчення суспільства і соціальних відносин».

В.О.Ядов: «Соціологія — наука про становлення, розвиток і функціонування соціальних спільнот і соціальних процесів, наука про соціальні відносини як механізм взаємодії між цими спільнотами та особистістю».

Міжнародна енциклопедія соціальних наук: «Предмет соціології — це вивчення соціальних груп у їх інституційній організації, а також причин і наслідків змін інститутів та соціальних організацій».

Вебстерівський соціологічний словник: «Соціологія — це вчення розвитку, організації та проблем спільного життя людей як представників соціальних груп».

Е. Дюркгейм: «...Можна назвати інститутом усі вірування, усі поведження, установлені групою. Соціологію тоді можна визначити як науку про інститути, у їхньому генезисі і функціонуванні» [2].

Ф.Г. Гіддінгс: соціологія, «будучи в самому широкому змісті слова обширною наукою про суспільство... може бути визначена як наука соціальних елементів і перших принципів» [3].

Г. Зиммель: «Предмет соціології вміщає в собі безліч рухів... відношення індивідуума до суспільства, причини і форми утворення груп, протилежності класів і переходи від одного до іншого, розвиток відносин між пануючими і підлеглими і нескінченне число інших питань» [4].

П.Л. Лавров: «Соціологія є наука, що досліджує форми правління, посилення й ослаблення солідарності між свідомими органічними особами» [5].

Е.В. Де-Робертс: «Сама соціологія справедливо і дуже точно визначається як наука про культуру, або, вірніше, про фактори культури в широкому змісті слова» [6].

Н.И. Кареев: Соціологія повинна бути навчанням про суспільство, подібно тому як існує загальне вчення про життя» [7].

М.М. Ковалевський: Соціологія — «наука про порядок і прогрес людських суспільств» [8].

П.А. Сорокін: «Соціологія вивчає явища взаємодії людей один з одним, з одного боку, і явища, що виникають з цього процесу взаємодії, — з інший» [9].

Відповідно до визначення р. Парка і Е. Берджесса, соціологію можна вважати наукою, що вивчає колективне поведження. А. Інкелес у свою чергу відзначає, що соціологія вивчає системи соціальних дій і їхні взаємини і її об'єкти є суспільства, інститути і соціальні відносини.

Соціологія намагається осягти поведження людини, що детермінується насамперед культурою, побутом, соціальною організацією і іншими подібними факторами. При цьому, природно, у поле зору дослідника попадають різні причинні зв'язки, відносини і залежності, тобто соціальне поведження вивчається в динаміку.

Я. Робертсон називає соціологію наукою, що вивчає людське суспільство і соціальне поведження. По Д. Дугласу, соціологія є наукою, що вивчає людину і спільноти і прагне визначити їхні характерні риси, особливо на прикладі сучасних цивілізацій.

Хоча соціологія звертає увагу і на індивіда, однак центральними об'єктами її дослідження є соціальні групи й угруповання, а також соціальні процеси. Соціологія описує і розглядає серед іншого моделі соціальних цінностей, соціальних змін, девіантної поведінки, релігійні поведінки і сімейного життя. Соціологія досліджує розходження, що існують між соціальними класами, політичними і професійними

групами й іншими соціальними об'єднаннями. При цьому вона не цікавиться власне міжособистісними розходженнями, хоча іноді повинна розглядати і них.

Дж. Ноббс, Б. Хайн і М. Флеммінг висунули визначення, що характеризує соціологію як наукове і систематичне дослідження поведінки людей, що живуть у групах (маються на увазі організовані спільності). Найменшою групою є, як правило, родина, а найбільший — нація або держава. Існують такі групи, як шкільний колектив, робочий колектив, сусідство, село або місто.

«Соціологія, — пише **В.А. Отрут**, — це наука про становлення, розвиток і функціонування соціальних общин і форм їхньої самоорганізації: соціальних систем, соціальних структур і інститутів. Це наука про соціальні зміни, викликуваних активністю соціального суб'єкта — общин; наука про соціальні відносини як механізмах взаємозв'язку і взаємодії між різноманітними соціальними общинами, між особистістю й общинами; наука про закономірності соціальних дій і масової поведінки поведіння».

Г.В. Осіпов визначає соціологію як науку, що досліджує соціальну структуру суспільства, розвиток систем і організацій, а також взаємодії усередині суспільства. Під соціальною структурою Осіпов має на увазі між- і внутрішньокласові відносини і систему соціальних інститутів або установ, що регулює ці відносини.

Е. Гіденс розуміє соціологію як «науку про соціальне життя людини, груп і суспільств».

В усіх приведених визначеннях підкреслюється соціальна структура, з одного боку, і соціальне поведіння (дія) — з іншої, як предмети соціологічного дослідження. Демографічна, економічна і класова структура суспільства, територіальні фактори, що панують, етичні, моральні і духовні цінності визначають соціальну поведінку. Соціологія прагне розуміти і пояснювати поведінку людини саме за допомогою цих факторів.

Вивчення будь-якої науки має спиратись на чітке і однозначне уявлення про її предмет. Термін «соціологія» походить від латинського слова «societas» (суспільство) та грецького «*λογοζ*» (слово, вчення).

Зазначимо, що суспільство, як і живий організм, весь час перебуває в розвитку і тому доцільно розглянути категорію «суспільство» в найбільш наближених до сучасності його визначеннях.

Очевидно, що дослідження суспільства тільки з погляду змін суспільного ладу є досить обмеженим і не дає повної картини розвитку.

Нові ефективні технології відіграють основну роль в розвитку не тільки науково-технічного прогресу, але й в наукових, виховних, економічних, управлінських, політичних і багатьох інших процесах. Впровадження нових технологій в обчислювальній техніці (винахід персонального комп'ютера) надав можливість задіяти інформаційні технології в майже усі сфери людського життя. Застосування нових технологій в будівництві, побутовій техніці, засобах комунікації і т.д. суттєво змінило не тільки рівень життя, але й сприяло демократизації суспільства.

В основному соціологія тлумачиться як наука про *соціальні спільноти*, становлення, функціонування та розвиток яких відбувається у певних *соціальних системах* з притаманними їм *соціальною структурою* та характером *суспільних відносин* [10].

Такі структурні фактори, як, наприклад, демографічний і економічний склад суспільства, досить конкретні. Інші — є не настільки очевидними. До

них відносяться, зокрема, соціальні відносини, що, як і соціальна структура, регулюють взаємодію індивідів.

Термін «*суспільство*» виник в XXVIII ст., і з того часу інтерпретувався по-різному:

- як гранично широка спільність людей, форма найбільш загального соціального зв'язку;
- як система відносин між індивідами, групами та спільностями людей, що об'єднує їх у певну цілісність;
- як раціонально організована форма спільної діяльності, що ґрунтується на взаємній домовленості або близькості інтересів, тощо.

Класичний марксизм визначає наступні етапи розвитку суспільства: *первіснообщинний, рабовласницький, феодалний, капіталістичний, імперіалістичний, соціалістичний, комуністичний*.

Погляд на суспільство із технологічної точки зору дає можливість визначити де-що інші етапи розвитку: *суспільство штучного виробництва, технічне суспільства, технологічне суспільства, економічне суспільства та інформаційне суспільства*.

Розробка та впровадження новітніх технологій потребує значних матеріальних ресурсів і кожний наступний етап збільшує втрати чи не в геометричній прогресії. Для прикладу: в 70-х рр. минулого століття витрати фірми ІВМ на розробку супер-ЕОМ склали близько 10 млрд. доларів, що приблизно дорівнює вартості будівництва Байкало-Амурської магістралі в СРСР — 12 млрд. дол. Людство неминуче стає перед проблемою економічного забезпечення впровадження нових технологій, і як результат — переходу до *економічного суспільства* в якому найголовнішу, першу роль будуть відігравати економічні закони. Наступним, більш високим етапом розвитку, очевидно, буде *інформаційне суспільство*.

В цьому контексті тезу про капіталістичне та посткапіталістичне, індустріальне і постіндустріальне суспільство можна розглядати як опис *технічного* (капіталістичного) та *технологічного* (посткапіталістичного) суспільств.

Враховуючи вищесказане, визначимо що *суспільство* — *система відносин між індивідами, групами та спільностями людей, що об'єднані у певну цілісність, раціональна організована форма спільної діяльності яких ґрунтується на взаємній домовленості або близькості інтересів*.

Висновок: на наш погляд найбільш прийнятним, ґрунтовним і зваженим на даному етапі розвитку є поняття «соціології» наближене до запропонованого професором В.О. Ядовим:

«*Соціологія* — наука про становлення, розвиток і функціонування соціальних груп, спільнот і соціальних процесів, наука про соціальні відносини як механізм взаємодії між цими спільнотами, групами та особистістю, що співіснують в умовах технологічного суспільства».

Література

1. Социология в России // под ред. В.А.Ядова. — М.: Изд-во Института социологии РАН. — 1998.
2. Дюркгейм Э. Социология. Ее предмет, метод, предназначение. — М., 1995.
3. Гиддингс Ф.Г. Основания социологии. — М., 1898.

...

**Національний центр
з питань євроатлантичної інтеграції України**

Бібліографічний дайджест № 1 (фрагмент)

2006-01-01

Перший номер містить основні офіційні та деякі інші важливі документи, які стали правовим підґрунтям для інтеграційних процесів в Україні.

ЗАКОНИ УКРАЇНИ

1. Про ратифікацію Подальшого додаткового протоколу до Угоди між державами — учасницями Північноатлантичного Договору та іншими державами, які беруть участь у програмі «Партнерство заради миру», щодо статусу їхніх збройних сил: Закон України від 20 квітня 2000 року № 1687-ІІІ// Відомості Верховної Ради. — 2000. — № 31. — С.242.

Ратифікований Подальший додатковий протокол до Угоди між державами — учасницями Північноатлантичного Договору та іншими державами, які беруть участь у програмі «Партнерство заради миру», складається з шести статей.

Перша стаття дає визначення термінології, яка використовується в тексті Протоколу про статус міжнародних військових штабів, створених згідно з Північноатлантичним Договором, названим в Документі «Паризьким Протоколом», укладеним 28 серпня 1952 року в Парижі.

Статті з другої по шосту Подальшого додаткового протоколу визначають права держав, які є членами НАТО, але не є Сторонами Протоколу, сфери територіальної дії Протоколу, порядок вирішення спорів між Сторонами, процедури підписання, ратифікації, прийняття або затвердження та денонсування цього Протоколу.

2. Про ратифікацію Угоди між державами — учасницями Північноатлантичного Договору та іншими державами, які беруть участь у програмі «Партнерство заради миру», щодо статусу їхніх збройних сил та Додаткового протоколу до цієї угоди: Закон України від 2 березня 2000 року № 1510-ІІІ// Відомості Верховної Ради. — 2000. — № 18. — С.134.

Угода визначає стосунки між державами — учасницями Північноатлантичного Договору та державами, які приймають запрошення до участі у програмі «Партнерство заради миру», запропонованої та підписаної главами держав та урядів держав — членів Організації Північноатлантичного Договору в Брюсселі 10 січня 1994 року, і приєднуються до Рамкового документа «Партнерство заради миру».

Угода складається з шести статей, в яких визначено територіальну сферу дії Угоди, процедури подання запитів, спірних питань, підписання, ратифікації чи затвердження Угоди, а також денонсації Угоди будь-якою із Сторін.

В Додатковому протоколі до Угоди між державами — учасницями Північноатлантичного Договору та іншими державами, які беруть участь у програмі «Партнерство заради миру», щодо статусу їхніх збройних сил порушується питання смертної кари. Оскільки смертна кара не передбачена внутрішнім законодавством деяких Сторін Угоди, кожна Держава — учасниця цього Додаткового протоколу не повинна виконувати смертних вироків щодо будь-якого військово-службовця або цивільної особи, та до осіб, що знаходяться на їх утриманні з будь-якої іншої Держави — учасниці цього Додаткового протоколу.

3. Угода про безпеку між Урядом України і Організацією Північноатлантичного Договору: Угоду ратифіковано Законом № 160-IV від 12 вересня 2002 року

В підписаній Урядом України та Організацією Північноатлантичного Договору Угоді досягнуто згоди проводити консультації з політичних питань та питань, пов'язаних з безпекою, а також розширювати та інтенсифікувати політичне та військове співробітництво в Європі.

Угода складається з п'яти статей.

Перша та п'ята статті містять взаємні зобов'язання Сторін щодо захисту інформації та матеріалів іншої сторони.

Стаття третя визначає сферу діяльності Управління безпеки НАТО (УБН), яке є відповідальним за домовленості у галузі безпеки з метою захисту таємної інформації, обмін якою відбувався в рамках співробітництва Ради Північноатлантичного Співробітництва (РПАС) та програми «Партнерство заради миру» (ПЗМ).

Статті друга та четверта визначають зобов'язання України стосовно процедури доступу до інформації громадян, які потребують її для виконання своїх службових обов'язків та стосовно інформування УБН про національний орган безпеки з подібною відповідальністю.

4. Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 року N1932-ХІІ// Відомості Верховної Ради. — 1992. — X» 9. — С.106.

Закон встановлює засади оборони України, а також повноваження органів державної влади, основні функції та завдання органів військового управління, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, обов'язки підприємств, установ, організацій, посадових осіб, права та обов'язки громадян України у сфері оборони.

В статті третій Закону висвітлюються питання розвитку військово-технічного співробітництва з іншими державами та захисту інформаційного простору України та її входження в світовий інформаційний простір. Про здійснення міжнародного військового співробітництва зі збройними силами інших держав, участь у міжнародному співробітництві за воєнно-політичним, військово-технічним та іншими напрямками, забезпечення підготовки і участі у міжнародних миротворчих операціях йдеться у десятих та одинадцятій статтях Закону. Розроблення та виконання програм із створення нових і модернізації наявних зразків озброєння та військової техніки, набуття досвіду у сфері науки, техніки і технологій — див. статтю тринадцяту Закону.

5. Про Збройні Сили України: Закон України від 6 грудня 1991 року N1934-ХІІ // Відомості Верховної Ради. — 1992. — N 9. — С.108.

Закон визначає функції, склад Збройних Сил України, правові засади їх організації, діяльності, дислокації, керівництва та управління ними.

Надання військової допомоги іншим державам, а також участь у міжнародному військовому співробітництві та міжнародних миротворчих операціях на підставі міжнародних договорів України — див. частину третю статті першої Закону; порядок застосування зброї і бойової техніки військовими частинами Збройних Сил України при здійсненні миротворчих операцій — див. частину п'яту статті дев'ятої Закону; здійснення Міністерством оборони України в межах своєї компетенції міжнародного співробітництва за воєнно-політичним, військове — технічним та іншими напрямками — див. частину сьому статті десятої; соціальний та правовий захист військовослужбовців, які постраждали під час участі в міжнародних миротворчих операціях, та членів їх сімей — див. частини першу та третю статті шістнадцятої цього Закону.

Джерело: <http://www.nceai.gov.ua/125.337.0.0.1.0.phtml>

Професійна освіта
(Інформаційно-реферативний огляд видань за 1996–2009 рр.)
(фрагмент огляду)

Укладач: ст. науковий співробітник відділу науково-аналітичної обробки і поширення інформації у сфері освіти Несин Н. Г.

Реферативний огляд містить узагальнену інформацію про питання без критичної оцінки матеріалів Основне призначення огляду — орієнтування користувачів в розробці теми. Для підготовки огляду було використано матеріали за 2002–2009 рр. з реферативної бази даних та електронного ресурсу Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського і Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського

Бабин, І. І. Стратегія й сучасні тенденції розвитку вищої освіти в контексті Європейського простору вищої освіти / І. І. Бабин // Педагогіка і психологія: Вісник АПН України. — 2009. — № 2. — С. 60–71.— *Бібліогр.*: 18 назв.

Висвітлено етапність формування ЄПВО. Схарактеризовано трициклову структуру підготовки спеціалістів й розглянуто проблеми запровадження Європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС) та додатка до диплома європейського зразка. Простежено досягнення в системі вищої освіти України з запровадженням положень Болонського процесу. Наголошено на врахуванні національних підходів до організації навчання, змісту освіти, традицій у підготовці майбутніх фахівців. Перелічено основні виклики, що очікують вищу освіту України в запровадженні стандартів і рекомендацій Болонського процесу. Визначено переваги залучення системи вищої освіти України в ЄПВО.

Бех, І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу в педагогіці / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія: Вісник АПН України. — 2009. — № 2. — С. 27–33. — *Бібліогр.*: 4 назви.

Розкрито психологічну структуру феномена досвідченості, на якій, на думку автора, треба робити змістовий наголос, розглядаючи поняття компетентності. Зроблено порівняльний аналіз діяльнісного й компетентнісного підходів. Розглянуто особистісно орієнтований підхід як такий, що повністю асимілюється компетентнісним підходом, і який, ґрунтуючись на механізмах свідомості й самосвідомості, приводить до виховання в людини вищих сенсів життя, на які орієнтована її життєдіяльність.

Буренко, В. М. Андрагогічний підхід до професійної перепідготовки вчителя гуманітарного профілю: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 [Електронний ресурс] / В. М. Буренко; Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. — К., 2005. — 22 с.: табл. // <http://www.nbu.gov.ua/ard/2005/05bvmvgrp.zip>

Проаналізовано стан проблеми професійної перепідготовки вчителя гуманітарного профілю в системі післядипломної педагогічної освіти в її історич-

ному розвитку. Розкрито суть понять «післядипломна освіта», «освіта дорослих», «неперервна професійна освіта», «перепідготовка», «андрагогічний підхід». Установлено особливості організації навчального процесу на факультетах післядипломної освіти, проаналізовано процес формування мотиваційної готовності вчителя гуманітарного профілю до професійної перепідготовки. Обґрунтовано методику вдосконалення навчального процесу на факультетах післядипломної освіти, визначено пріоритетні напрями співпраці та взаємодії викладачів і студентів. Досліджено та експериментально перевірено вплив найефективніших методів і форм роботи в розвитку професійних умінь даних учителів. Розроблено та науково обґрунтовано методичні рекомендації для викладачів вищих навчальних закладів з удосконалення форм навчання вчителів даного профілю в процесі професійної перепідготовки.

Професійна освіта

(Бібліографічний огляд видань за 1996–2009 рр.) (фрагмент огляду)

Бібліографічний огляд видань з питання, основне призначення якого — орієнтування користувачів у розробці теми. Для підготовки огляду було використано матеріали за 1996–2004 рр. з бібліографічної бази даних Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського

Абашкіна, Н. В. Професійна освіта в зарубіжних країнах: порівняльний аналіз / Н. В. Абашкіна, О. І. Авксентьева, р. І. Антонюк, Т. М. Десятов, Н. О. Корсунська; АПН України; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. — 2-ге вид. — К. : Вибір, 2002. — 322 с. — Бібліогр.: с. 389–390. — ISBN 966–95572–7–5.

Індекс рубрикатора НБУВ: Ч454(0).

Шифр зберігання книги в НБУВ: ВА619800.

Андрющенко, В. П. Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз / В. П. Андрющенко, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, С. Д. Максименко, Н. Г. Нічкало; АПН України; Ін-т педагогіки і психології професійної освіти АПН України; В. Г. Кремень (ред.). — К. : Наук. думка, 2003. — 854 с. — Бібліогр.: с. 797–812. — ISBN 966–7587–00–2.

Індекс рубрикатора НБУВ: Ч30 в2:Ю2 + Ч34(4УКР)4 + Ю940.3 + Ю941.19.

Шифр зберігання книги в НБУВ: СО27262

«КЛЮЧІ» ДО ТЕСТІВ

Тест № 1

Тема: Інформаційно-аналітична діяльність: основи теорії

№	Питання	Відповідь
1	Які визначені два підходи до розгляду інформаційно-аналітичної діяльності?	Інформаційний та аналітичний
2	Теоретичною базою інформаційної складової інформаційно-аналітичної діяльності є головні положення ...	науково-інформаційної діяльності та наукової інформатики
3	Визначення науково-інформаційної діяльності містить перелік таких головних інформаційних процесів...	збір, аналітико-синтетична переробка, зберігання, пошук, розповсюдження
4	Кого вважають фундатором науки про семантичну інформацію?	бельгійського соціолога й документаліста Поля Отлє
5	Які види діяльності включає наука як соціальний інститут?	науково-дослідну (експериментальну і теоретичну); науково-організаційну; науково-інформаційну; науково-допоміжну; науково-педагогічну
6	Які два напрями інформатики сформувалися в ХХ ст...?	«семантична» інформатика і «обчислювальна» інформатика
7	Об'єктом дослідження в науковій інформатиці є...	наукова інформація
8	Чи є два напрями інформатики: «семантична» інформатика і «обчислювальна» інформатика синонімами?	Ні. Це є два різних напрями і на це вказують їх назви,
9	Яка концепція інформатики обумовила та вплинула на розвиток науково-інформаційної діяльності?	Наукова інформатика
10	Наукове тлумачення терміна «інформація» пов'язана з виникненням двох дисциплін (<i>продовжити</i>)...	теорії інформації та кібернетики.
11	Хто є автором кількісного визначення інформації в повідомленні ?	Клод Шенон
12	Який вчений був автором кібернетико-семантичної концепції, яка зв'язала воедино інформацію і відображення з поняттям управління?	Норберт Вінер
13	У поняття науково-інформаційної діяльності входять наступні взаємопов'язані і взаємообумовлені інформаційні процеси (<i>перелічити</i>):....	збір інформації; аналітико-синтетична переробка; зберігання; пошук; розповсюдження

Закінчення табл.

№	Питання	Відповідь
14	Схема інформаційного процесу у сучасному суспільстві охоплює 4 складові ...	отримання інформації; переробка (узагальнення) інформації; накопичення (зберігання) інформації; передача інформації
15	Основоположником аналітики вважають ...	Аристотеля
16	В якості суб'єктів аналітики визначають аналітичні центри, відділи аналітики в організаціях... (назвати ще 2 суб'єкти)...	1) аналітики-консультанти 2) менеджери-аналітики
17	Триланкова модель аналітики передбачає наявність трьох блоків (аспектів)...	Проблемний аспект Методологічний аспект Ціннісно-нормативний аспект
18	В класифікації аналітичної діяльності за типом організації розрізняють 4 типи, які?	1) Аналітика державних організацій 2) Аналітика органів місцевого самоврядування 3) Аналітика організацій третього сектору 4) Персональна аналітика
19	Інформаційна аналітика як процес складається з таких компонентів: організаційний, методичний, інформаційний, (продовжити, вказавши ще 2 компоненти)...	комунікаційний, формування висновків і пропозицій
20	В алгоритмі процесу інформаційно-аналітичної діяльності початковою процедурою є...	Визначення об'єкту, предмету та проблеми аналізу
21	В алгоритмі процесу інформаційно-аналітичної діяльності завершальною процедурою є...	Достовірний і ясний виклад результатів дослідження
22	У процесі аналітико-синтетичної переробки відбувається поширення чи згортання інформації?	згортання інформації
23	Інформаційно-аналітична діяльність як процес охоплює в свою чергу процеси аналітичної чи інформаційної діяльності?	Процеси і інформаційної, і аналітичної діяльності.
24	Аналітичний та оглядовий реферат це є синоніми?	Ні
25	Надзвичайно важливими процедурами інформаційно-аналітичної роботи є первинний аналіз (експрес-аналіз) та ... (продовжити)	відбір релевантної інформації

Тест № 2

Тема: Інформаційно-аналітична діяльність:
практичні аспекти реалізації у сфері управління

№	Питання	Відповідь
1	Сформулювати узагальнене визначення поняття «інформаційно-аналітична діяльність» в управлінській сфері	<i>Інформаційно-аналітична діяльність</i> — це сукупність інформаційних процесів (збір, пошук, переробка інформації), не обхідних для якісного та ефективного процесу управління
2	Назвати два рівні інформаційно-аналітичної роботи	1) інформаційний рівень 2) аналітичний рівень
3	Основними формами інформаційно-аналітичної роботи є ...	1) моніторинг, 2) аналіз ефективності прийняття рішень; 3) дослідження актуальних проблем
4	Інформаційну складову управлінської праці становить ...	збирання, зберігання, опрацювання і передача інформації
5	Яка мета здійснення інформаційного забезпечення управління?	аналіз одержаних результатів для підготовки, обґрунтування і прийняття управлінських рішень органами управління
6	На які 3 категорії можна поділити управлінську інформацію?	1) інформація <i>стратегічного планування</i> ; 2) <i>контрольна</i> управлінська інформація 3) <i>оперативна</i> інформація
7	З яких базових підсистем має складатися інформаційно-аналітична служба (центр) в регіоні на рівні її функцій?	1) Функції інформаційного пошуку 2) Аналітико-методичні функції 3) Функції технічного забезпечення та захисту інформації
8	Поняття «інформаційно-аналітичні технології» та «інформаційні технології» є синонімами? Так чи ні?	Ні
9	В класифікації інформаційно-аналітичних технологій визначають типи технологій за методом збору інформації. Що включає фактографічний тип технологій?	Контент-аналіз матеріалів

Продовження табл.

№	Питання	Відповідь
10	Моніторингові аналітичні дослідження, як правило регламентуються...	етапами обробки інформації, обраною тематикою і фіксованим набором джерел
11	Інформаційно-аналітичний моніторинг застосує такі методи: ...	моделювання, експертного оцінювання, діагностики і прогнозування
12	Які засоби поширені в здійсненні інформаційно-аналітичних технологій? Назвіть 3 основні	моніторингові, ініційовані і кумулятивні
13	Інформаційно-аналітичні системи визначаються як особливий клас інформаційних систем, призначених для...	аналітичної обробки даних
14	У якому році в Україні прийнято перший проєкт створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи органів?	У 2001 році
15	Проєкт інтегрованої інформаційно-аналітичної системи визначив інфраструктуру, стандарти та ...	нормативно-методичне забезпечення цієї системи
16	Назвіть 2 головні функціональні складові інтегрованої інформаційно-аналітичної системи	— інформаційно-аналітичні центри — інформаційно-аналітичні системи
17	Які головні етапи включає Концептуальна модель інформаційно-аналітичної та прогнозованої підтримки прийняття рішень системного геополітичного й економічного моніторингу?	1) проєктування 2) інформаційно-аналітичне моделювання та створення прогнозних оцінок 3) генерування підсумкових документів і пропозицій
18	Для забезпечення інформаційних потреб фізичних та юридичних осіб у структурі РІАС місцевої державної адміністрації доречним є створення ... (назва служби)	Центру інформаційної підтримки
19	Для вивчення, узагальнення, прогнозування ситуації в регіоні, формулювання альтернативно-конкурентних проєктів управлінських рішень і надання необхідної аналітично-прогнозованої, методичної інформації у структурі РІАС доцільно створити...	Науково-аналітичний центр
20	Першим етапом моніторингового дослідження є...	збір інформації

Закінчення табл.

№	Питання	Відповідь
21	Обласними держадміністраціями результати моніторингу щорічно узагальнюються у такому виданні як...	«Соціально-політичного паспорта ... області»
22	Вид інформаційної діяльності, пов'язаний з процесами аналізу, синтезу інформації із застосуванням методів моделювання, експертного оцінювання, діагностики і прогнозування, що реалізуються у режимах постійного збирання інформації з традиційних і нетрадиційних джерел з метою регулярного інформаційного забезпечення користувачів, це: а) експрес-аналіз; б) аналітико-синтетична переробка інформації; в) інформаційно-аналітичний моніторинг <i>(обрати 1 вірну відповідь)</i>	в)
23	Моніторинг суспільно-політичних процесів в області передбачає певні етапи, серед котрих початковим є	збір інформації
24	У часовому вимірі можна вирізнити такі рівні інформаційно-аналітичної роботи:	— ретроспективний; — оперативний; — перспективний
25	Інформаційно-аналітичні матеріали мають містити основний текст і висновки. Зміст і структура матеріалів повинні розкривати: — аналіз і оцінку даних; — тенденції розвитку питання; <i>(додати останній пункт).....</i>	— пропозиції щодо варіантів вирішення виявлення проблемних питань

Тест № 3
Тема: Інформаційно-аналітична діяльність:
практичні аспекти реалізації
в системі науково-технічної інформації

№	Питання	Відповідь
1	Яка організація в Україні виконує інформаційне забезпечення науково-технічною інформацією на загальнодержавному рівні ?	Український інститут науково-технічної і економічної інформації (УкрІНТЕІ)
2	Які установи в Україні виконують інформаційне забезпечення науково-технічною інформацією на регіональному рівні?	Регіональні Центри НТІ
3	Які завдання виконують центри аналізу інформації?	збір інформації, відбір, аналіз, оцінка й класифікація даних у відповідності до проблеми, забезпечення цими даними зацікавлених користувачів
4	Які інформаційні послуги надає УкрІНТЕІ?	— інформаційні послуги з питань науки, техніки, економіки, інвестицій, інновацій та інше; — результати пошуку в різних базах даних за замовленням; інформацією з питань законодавства, з питань науки, техніки, економіки і т. д.; — інформацію по ухваленню важливих рішень у сфері науково-технічної та економічній діяльності; науковими і інформаційними виданнями; — видавничі та поліграфічні послуги; — послуги з організації і проведення науково-технічних і інших заходів; участі в конференціях, семінарах, а також виставках, які проводить УкрІНТЕІ
5	Якими є результати інформаційно-аналітичної діяльності?	вторинні документи, інформаційна модель проблеми, огляди, оглядові довідки, інформаційні звіти тощо

Продовження табл.

№	Питання	Відповідь
6	Створення системи інформаційно-аналітичного забезпечення науково-технологічного і інноваційного розвитку України є основним напрямом наукової діяльності (назвати організацію)...	УкрІНТЕІ
7	Що розуміють під ГСНТІ?	сукупність служб науково-технічної інформації (або інших підрозділів чи установ, що виконують їхні функції), діяльність яких спрямована на інформаційне забезпечення виконання завдань певної галузі чи сфери діяльності
8	Який структурний підрозділ ГСНТІ архівної справи та документознавства (ГСНТІ АСД) комплектує та веде довідково-інформаційний фонд (ДФ)?	Галузевий центр НТІ (ГЦ НТІ АСД)
9	В яких формах абонент ГСНТІ формулює зміст власної інформаційної потреби?	В усній чи письмовій
10	Де зосереджуються інформаційні ресурси ГСНТІ АСД?	В ДІФі ГЦНТІ, фондах науково-довідкової бібліотеки архівів, ДІФах служб НТІ архівних установ
11	З яких двох частин складається ДІФ?	1) фонду первинних джерел інформації; 2) довідково-пошукового апарату (ДПА)
12	Чи входять архівні довідники до складу ДПА?	так
13	Які картотеки можуть бути у складі ДПА?	Тематичні, фактографічні, видові
14	Хто може бути індивідуальними абонентами ГСНТІ АСД?	Працівники Держкомархіву України, державних та галузевих архівів, УНДІАСД, інших архівних установ
15	Що передбачає вибіркове розповсюдження інформації (ВРІ) в ГСНТІ АСД?	Періодичне (за графіком) забезпечення абонентів інформацією про поточні надходження видань та неопублікованих документів до ДІФів чи бібліотечних фондів ГСНТІ АСД відповідно до сформульованих запитів абонентів

Продовження табл.

№	Питання	Відповідь
16	Який склад має ДФ ЦНТЕІ?	ДФ зазвичай представлений: — книгами, брошурами; — патентною документацією; — нормативно-технічною документацією; — періодичними виданнями та іншими документами
17	Діяльність ЦНТЕІ в області трансферу технологій спрямована на реалізацію... <i>(доповнити)</i> ...	оперативного забезпечення необхідною науково-технічною інформацією й актуальними технічними рішеннями розробників, виробників, споживачів наукомістких технологій
18	У розпорядженні ЦНТЕІ є корпоративні БД, які включають:.... <i>(доповнити)</i> ...	зведений електронний каталог видань НТІ; Підприємства України: адреси і номенклатура; науково-технічні досягнення і розробки України
19	Основні функціональні блоки ЦНТЕІ, як інтелектуального ядра консорціуму, включають 4 блоки: 1) блок охорони і комерціалізації інтелектуальної власності та інформаційно-аналітичного забезпечення інноваційної діяльності; 2) блок ділової інформації і моніторингу соціально-економічних процесів у регіоні; — <i>(додати ще 2 блоки)</i> ...	3) блок освітньо-консультативної діяльності, 4) блок видавничо-поліграфічної, рекламно-виставкової діяльності
20	Основними напрямками інформаційно-аналітичної діяльності ГСНТІ АСД визначаються наступні 3: <i>(продовжити)</i> ...	1 — виявлення та аналізування інформаційних потреб абонентів системи 2 — формування інформаційних ресурсів системи 3 — інформаційне обслуговування
21	Чи входять в структуру системи ГСНТІ АСД бібліотеки?	Так, одна — Науково-довідкова бібліотека центральних державних архівів України (НДБ ЦДА)
22	На яку діяльність спрямована будь-яка Галузева система науково-технічної інформації ?	на інформаційне забезпечення виконання завдань певної галузі

Закінчення табл.

№	Питання	Відповідь
23	В концепції Національної системи науково-технічної інформації (НСНТІ) України закладено підвалини якого суверенітету?	інформаційного
24	На сьогоднішній день в Україні налагоджено механізм опрацювання результатів НДДКР на базі якої організації?	УкрІНТЕІ
25	Інформаційне забезпечення науково-технічної інформації в Україні на загальнодержавному рівні здійснюється УкрІНТЕІ, а на регіональному рівні — 13 ЦНТІ, які є самостійними установами чи ні?	Частина з них — самостійні, а частина (5) є підрозділами ВНЗ.

Тест № 4**Тема: Інформаційні продукти
як результат інформаційно-аналітичної діяльності**

№	Питання	Відповідь
	Інформація, об'єктом якої є документ (документи) — ... інформація	документографічна
	Інформація, що характеризує певний факт, подію чи їхню сукупність — ... інформація	фактографічна
	Інформація, що характеризує певні ідеї, думки, концепції, погляди, уявлення — ... інформація	концептографічна
	Інформація, що містить відомості про документ (про його частину чи документний потік, масив, ресурс, фонд) — ... інформація	бібліографічна
	Матеріалізований результат інформаційної діяльності, призначений для задоволення інформаційних потреб громадян, державних органів, підприємств, установ і організацій — ...	інформаційний продукт (продукція)
	Чи можна віднести до інформаційної продукції документи, інформаційні масиви, бази даних і інформаційні послуги, які є результатом функціонування інформаційних систем?	так
	До складу інформаційної продукції входять...	інформаційні продукти та інформаційні послуги
	У тому випадку, коли результати інформаційно-бібліотечної діяльності набувають матеріальну, речовинну форму, вживається термін...	інформаційний продукт
	Чи може інформаційна продукція існувати в нематеріальній формі?	так
	Якщо інформаційна продукція представлена у матеріальній, речовинній формі, для її позначення вживається термін...	інформаційний продукт або інформаційний товар
	НБУВ, УкрІНТЕІ, ДНТБ за профілем основної діяльності на інформаційному ринку відносяться до...	центрів — накопичувачів інформаційних ресурсів
	До центрів — держателів (зберігачів) інформаційних ресурсів можна віднести наступні установи...	бібліотеки, архіви, музеї

Продовження табл.

№	Питання	Відповідь
	За класифікацією асортименту інформаційних продуктів та послуг статистична, біржова, фінансова, комерційна інформація про підприємства відноситься до сектору ... інформації	ділової
	За класифікацією асортименту інформаційних продуктів та послуг науково-технічна інформація, професійна інформація в відноситься до сектору ... інформації	для спеціалістів
	Українське національне інформаційне агентство пропонує ... інформацію	новинну
	«Постачальником» спеціалізованої, наукової інформації в Україні є...	НБУВ
	Всеукраїнські (центральні) галузеві інформаційні центри, бібліотеки, інформаційно-аналітичні агентства, телефонні довідкові служби, агентства новин та ін. реалізують наступний напрям інформаційної діяльності...	формування інформаційних ресурсів, генерування баз даних
	За характером взаємодії поодинокі контакти з користувачем свідчать про надання йому ... інформаційної продукції	одноразову
	Для створення багатоаспектних класифікацій інформаційних продуктів та послуг (ІПП) можливо застосувати ...метод	фасетний
	Назвати інформаційні продукти і послуги, що надаються в результаті документного обслуговування	Адресні довідки Надавання в тимчасове користування (на абонементі або в читальному залі) документів з фонду Надавання в постійне користування (скачування) документів з повнотекстових БД Електронна доставка документів (ЕДД) МБА
	Бібліографічні і реферативні огляди за типологією ІПП відносяться до...	інформаційних продуктів і послуг, що надаються в результаті бібліографічного обслуговування

Продовження табл.

№	Питання	Відповідь
	Тематичні аналітичні огляди, звіти про результати бібліографічних досліджень, звіти про маркетингові дослідження, звіти про патентні дослідження, тексти виступів і доповіді для керівників за типологією ІПП відносяться до...	інформаційних продуктів і послуг, що надаються в результаті проведення інформаційних досліджень
	Виставки, презентації, ярмарки, бізнес-семінари, конференції, круглі столи, Дні інформації, Дні спеціаліста за типологією ІПП відносяться до...	комплексної інформаційної продукції
	Документ систематизованих або узагальнених відомостей про опубліковані чи неопубліковані дані з першоджерел, виготовлений організаціями, які здійснюють науково-інформаційну діяльність — це... документ	інформаційний
	Відмінною рисою інформаційного документа є ...	компактність передачі змісту первинного документа
	Інформаційний документ упорядкованої сукупності бібліографічних записів називається...	бібліографічний документ
	Інформаційний документ сукупності бібліографічних записів, включно з рефератами називається...	реферативний документ
	Інформаційний документ, що є результатом аналізу, синтезу й оцінювання змісту значної кількості первинних документів з певної теми (проблеми) за певний проміжок часу називається...	аналітичний (оглядово-аналітичний) документ
	Будь-які відомості, які після вилучення їх із контексту зберігають самостійне значення, смисл, позначають як...	факт
	Сукупність фактів (фактографічних відомостей, фактографічних даних, фактографічних записів) відносять до ... інформації	фактографічної
	Відповідь на запит, що містить фактичні дані, фіксується у ... довідці	фактографічній
	Друкована фактографічна інформаційна продукція представлена у вигляді...	довідкових видань
	Довідник, який містить біографічні дані про будь-яких осіб, списки їх праць і літератури, що висвітлює їх життя і діяльність визначають як ... довідник	біобібліографічний

Закінчення табл.

№	Питання	Відповідь
	Довідкове видання, яке містить упорядкований перелік мовних одиниць (слів, словосполучень, фраз, термінів, імен, знаків), упорядкованих супровідними довідковими даними. — це...	словник
	База, представлена пошуковим образом документа і текстом в його повному або частковому обсягах, тобто повнотекстова чи фрагментарна база, називається...	фактографічною базою даних
	Структуровану інформацію про фірму — потенційного ділового партнера, інвестора, клієнта, конкурента і призначена для перевірки надійності фірми місить...	бізнес-довідка
	Прес-кліпінг інакше класифікується як...	моніторинг преси
	Фрагменти текстів багатьох документів (цитати, витримки, конспекти, рідше реферати), підібрані за певною темою, не забезпеченою узагальненими публікаціями, і які знаходяться у сфері інтересів реальних або потенційних читачів включають у такий вид інформаційного продукту як...	дайджест
	Стисла характеристика твору друку (їх сукупності або частин) з точки зору змісту, призначення, виду, форми та інших особливостей міститься у такому вторинному документі як...	анотація
	«Модель оригіналу, що пропорційно відображає його складові частини»; «інтегральна модель первинного документа, в якій інформацію подано в узагальненому вигляді»; «стисле точне викладення змісту документа, яке включає основні фактичні відомості та висновки, без додаткової інтерпретації або критичних зауважень» — усі ці визначення відносяться до поняття...	реферат

Тест № 5

Тема: Інформаційні послуги як результат інформаційно-аналітичної діяльності

№	Питання	Відповідь
1	Дія, що приносить користь іншому, або як робота, яка виконується для задоволення чийось потреб, це ...	послуга
2	Громадяни, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, організації різної форми власності, суспільні об'єднання, що мають рівні права на доступ до інформаційних ресурсів і не зобов'язані обґрунтовувати перед власниками цих ресурсів необхідність одержання інформації, яку вони запитують — ...	користувачі інформаційних послуг
3	До якого виду діяльності відноситься інформаційне обслуговування?	до сервісної
4	Надання інформації певного виду користувачу за його запитом; корисний кінцевий результат інформаційної діяльності, представлений в нематеріальній формі, спрямований на задоволення інформаційних потреб користувачів, досить часто також і шляхом надання інформаційних продуктів — ...	інформаційна послуга
5	За формою надання послуга, коли об'єктом виробництва є комунікаційні процеси, класифікується як ...	нематеріальна
6	Доступ до видань, архівних документів, музейних предметів тощо забезпечують ... послуги	документні
7	Надання аналітичної довідки, аналітичного огляду, маркетингового дослідження, матеріалів рекламного аналізу, рейтингової інформації, прогнозного дослідження та ін.) доводять до користувачів аналіз ситуації в цікавлячій сфері забезпечують... послуги	дослідницькі
8	Задоволення інформаційних потреб шляхом надавання первинних документів, необхідні відомості з яких користувач видобуває самостійно; надання користувачу повного тексту документа незалежно від виду матеріального носія, на якому зафіксована інформація — це ...	документальне обслуговування
9.	При документальному обслуговуванні має забезпечуватися відповідність змісту документа інформаційній потребі конкретного спеціаліста називається...	пертинентність
10	При ... обслуговуванні споживачу надається деяка сукупність релевантних його запиту вторинних документів, які є результатом аналітико-синтетичного перероблення одного чи декількох первинних документів,	бібліографічному
11	Формування сукупностей документів (наприклад, періодичні видання) або бібліотечних колекцій по ряду ознак (зміст документів, форма існування і представлення, автор, регіон і т.п.) називається...	портуванням

Продовження табл.

№	Питання	Відповідь
12	Представлення частин документа і/або ряду документів, підібраних за певною ознакою (тематикою, читацьким призначенням, формальними ознаками і т.п.) називається...	фрагментуванням документів
13	Основним форматом електронних текстів при організації доступу до повнотекстових електронних документів, розташованих в мережі Інтернет в режимі on-line є...	HTML (Hyper Text Markup Language — мова маркірування гіпертекстів)
14	Документи, котрі потребують при відтворенні в електронній формі повного збереження абеткового й графічного оформлення (наприклад, рукописи), слід подавати в форматі...	PDF (Portable Document Format — формат документів, що переноситься)
15	Видом довідково-бібліографічного обслуговування, коли у відповідь на разовий запит даються поради щодо самостійного використання шляхів і засобів бібліографічного пошуку	бібліографічна консультація
16	Систематичне забезпечення бібліографічною інформацією абонента —	бібліографічне інформування
17	Забезпечення спеціалістів можливістю постійного стеження за новою літературою з мінімальними витратами часу, надаючи їм відомості про всі потрібні джерела інформації з необхідним ступенем повноти відноситься до ... бібліографічного інформування	диференційованого
18	«Цифрова довідка», «електронна довідка», «жива довідка», «довідка у реальному часі» — це синоніми поняття...	віртуальна довідка
19	Задоволення інформаційних потреб шляхом безпосереднього надавання відомостей без звертання користувачів до первинних документів здійснюється під час ... обслуговування	фактографічного
20	При ... обслуговуванні документи і відомості підлягають інтерпретації, оцінці, узагальненню з боку інформаційного працівника	концептографічному
21	Назвіть основні види вторинних документів, що створюються для забезпечення документального обслуговування	бібліографічне описання, анотація, огляди

Закінчення табл.

№	Питання	Відповідь
22	Назвіть основні види вторинних документів, характерні для концептографічного обслуговування	рекомендовані анотації, критичні огляди, розгорнуті і критичні реферати, рецензії, аналітичні огляди
23	Забезпечення користувачів необхідною інформацією, здійснюване інформаційними органами і службами шляхом надання інформаційних послуг — це ... обслуговування	інформаційне
24	«Надання інформації певного виду користувачу за його запитом» за ГОСТ 7.0-99 — це визначення...	інформаційної послуги
25	Поширення і прокат баз даних; організація пунктів обслуговування, у т.ч. бібліотечних, комп'ютерних, передача факсу; приймання запитів по телефону, електронній пошті; записування інформації на дискети користувачів; палітурні роботи та інше — відносяться до типу ... послуг	організаційно-допоміжних

Тест № 6

**Тема: Оглядово-аналітичний документ:
поняття, класифікація, структура, методика складання**

№	Питання	Відповідь
1	Інформаційно-аналітичні дослідження потребують пошуку й опрацювання не окремих документів, а ...	вихідної інформації, що відповідає потребам користувача
2	Результатом інформаційно-аналітичних досліджень є...	формування інформаційної моделі проблеми (теми запиту користувача)
3	Синтезований текст, в якому подано зведену характеристику певного питання чи проблеми на основі інформації, отриманої з ряду першоджерел — це...	огляд
4	Огляд, що вміщує впорядковану сукупність бібліографічних описів джерел інформації, анотації, що розкривають їх зміст; текст, який пов'язує між собою описи окремих джерел — це...	бібліографічний огляд
5	Оглядова діяльність є найбільш поширеною формою ... обслуговування	концептографічного
6	Інформаційне видання публікації одного чи декількох оглядів, які відображають підсумки аналізу та узагальнення відомостей з різних джерел — це ... видання	оглядове
7	Стислий і послідовний письмовий (на будь-якому носії) виклад найбільш важливих відомостей на певну тему, виконаний на основі узагальнення і оцінки всієї (або більшої частини) інформації за певний період — це...	огляд
8	Текст, що містить синтезовану інформацію зведеного характеру з будь-якого питання або ряду питань, вилучену з певної множини спеціально відібраних з цією метою первинних документів, що вийшли за певний час — це...	огляд
9	Науково-технічний документ, що містить одержану на підставі аналізу, систематизації й узагальнення відомостей з першоджерел концентровану інформацію щодо попереднього і нинішнього стану або тенденції розвитку проблеми — це...	огляд
10	Інформаційний твір (документ, видання), що створюється шляхом аналітико-синтетичної (логічної) переробки документальної інформації з метою отримання необхідного вивідного знання відносно стану, розвитку і можливих (оптимальних) шляхів вирішення даної проблеми — це ...	огляд

Продовження табл.

№	Питання	Відповідь
11	Огляд — це: а) документ первинний; б) документ вторинний?	б)
12	Чи містить огляд інформаційну модель стану, тенденцій розвитку та шляхів вирішення певної проблеми?	так
13	Функції огляду з формування активного фонду науки (суми знань) відносяться до ... функцій	кумулятивних
14	Процедурою, протилежною аналізу у ході складання огляду є...	синтез
15	Чи можна оглядово-аналітичні документи вважати документами змішаного характеру (первинні і вторинні)?	так
16	Предметом аналізу оглядового документа є ...	зміст документів
17	Предметом аналізу аналітичного документа є ...	стан теоретичної розробки проблеми науки, економіки, техніки, виробництва, управління
18	За формою огляди класифікуються на...	оглядова довідка; щорічний огляд; оглядова стаття; огляд монографічного типу
19	Функція орієнтації користувачів у документальних потоках властива ...огляду	бібліографічному
20	До оглядів стану питання відносяться...	реферативні і аналітичні огляди
21	Стислий виклад зведеної характеристики основних аспектів змісту сукупностей джерел з певної теми чи проблеми містить ... огляд	реферативний
22	Бібліографічні і реферативні огляди відносяться до сфери ... обслуговування	фактографічного
23	Критична оцінка змісту сукупності джерел з теми/проблеми, обґрунтовані рекомендації і висновки містяться у ... огляді	аналітичному
24	Чи є аналітичний огляд результатом не лише фактографічного, а й концептографічного аналізу первинних документів?	так
25	Перспективні шляхи розвитку науково-технічного напрямку, прогнози надаються в ... оглядах	прогностичних

Закінчення табл.

№	Питання	Відповідь
26	Власне огляд/кілька оглядів включається до складу такого елемента оглядового видання, як ...	основна частина
27	Обґрунтування вибору теми огляду, часові межі аналізованого періоду, види використаних документів містяться в такій частині огляду: а) аналітична частина; б) вступна частина	б)
28	Чи включаються в ДПА інформаційних видань система посилань?	так
29	В аналітичній частині огляду містяться...	відомості про фактичний зміст проблеми, основні характеристики, аналіз і оцінки проблеми
30	У якій частині огляду містяться відомості про виявлені нові напрямки, тенденції і перспективи розвитку?	у висновках
31	Аспекти теми огляду, за Д.І. Блюменау, формуються на такому етапі підготовки огляду ...	підготовка тематичного плану (змісту) огляду
32	Складання картотеки релевантних документів на основі переглянутих вторинних і первинних джерел (за Д.І. Блюменау) відбувається на ... етапі підготовки огляду	аналітичному
33	Власне написання і оформлення огляду, за Д.І. Блюменау, відбувається на ... етапі	синтетичному
34	В які стадії Н.І. Колкова включає розгорнуту поетапну методику складання огляду?	1. підготовча; 2. основна; 3) заключна
35	Що таке «рубрикатор» огляду?	систематизована сукупність ключових слів, які характеризують зміст огляду із зазначенням класифікаційних індексів і найменувань тематичних рубрик, до яких вони відносяться

Тест № 7
Тема: Методика підготовки
інформаційно-аналітичних продуктів

№	Питання	Відповідь
1	Які специфічні ознаки утворюють пошуковий образ документа (ПОД)?	назва, цільове призначення й адресність, автор, рік видання, місце виходу в світ та інші характеристики
2	Які елементи включаються в пошуковий образ запиту (ПОЗ)?	чітке словесне (вербальне) формулювання змісту інформаційної потреби, її межі (тобто діапазон тематичних характеристик, формальних аспектів), глибину запиту (історія та (або) сучасний стан розвитку теми, проблеми, науковий і (або) науково-популярний рівень її викладу в первинних документах тощо
3	Смислова відповідність між інформаційним запитом і отриманим повідомленням називається...	релевантністю
4	Що входить до обов'язкової частини інформаційного документа?	основна частина і вихідні дані
5	Довідково-бібліографічний апарат і додаткові відомості в інформаційному документі включаються до ... частини	факультативної
6	Чому з погляду бібліографічної технології, довідка — поняття складне?	вона включає такі складові як: разовий запит + пошук + відповідь користувачу
7	Довідка, виконана в режимі on-line, називається...	віртуальною
8	Які бувають види бібліографічних довідок?	тематичні; уточнюючі; адресні
9	Бібліографічна довідка, яка встановлює наявність або місцезнаходження документа (чи його частини) в конкретному фонді — це ... довідка	адресна
10	Довідка, яка є результатом пошуку множини бібліографічних записів за об'єднуючою їх ознакою змісту, походження, належності документа та ін. — це ... довідка	тематична

Продовження табл.

№	Питання	Відповідь
11	Чи містить фактографічна довідка, як і бібліографічна, також містить бібліографічну (вторинну) інформацію у вигляді посилань на джерело?	так
12	Які етапи, на думку І.Г. Моргенштерна, включає технологія підготовки довідки?	1. Приймання і аналіз запитів. 2. Підбір і аналіз джерел. 3. Пошук у джерелах. 4. Оформлення, видача і реєстрація довідки
13	У якому документі викладається докладний зміст майбутнього дайджесту?	у плані-проспекті
14	Що є одиницею групування у структурі тексту дайджесту?	фрагменти текстів (цитати) першоджерел
15	Що включають у передмову дайджесту?	дається характеристика цільового і читацького призначення дайджесту, наводяться дані про відображену у ньому літературу, роз'яснюється загальний принцип побудови дайджесту, перераховуються допоміжні показники. Оцінюється актуальність, сучасність тематики дайджесту. Визначається новизна, яку укладачі привнесли у досліджувану тему
16	Чи можуть включатися до ілюстративного матеріалу дайджесту: фотографії, фотокопії обкладинок або титульних аркушів видань, портрети діячів науки, культури, мистецтв, таблиці, графіки, карти та ін.?	так
17	Які допоміжні показники можуть включатися у дайджест?	Іменний; предметний; географічних назв; умовних скорочень
18	Чи включає заголовок реферату включає бібліографічний опис джерела, яке реферується?	так
19	Що включають додаткові відомості інформативного реферату?	адреса організації автора в круглих дужках; відомості про кількість ілюстрацій, таблиць і бібліографій; перша літера імені і повне прізвище референта — особи, що складала реферат

Закінчення табл.

№	Питання	Відповідь
20	Яким має бути середній обсяг інформативного реферату?	приблизно 1000 знаків
21	Що таке «аспект змісту» тексту документа, який реферується?	аспект змісту — відносно самостійна частина тексту, якій властива смислова єдність
22	Характеристичні слова або словосполучення, які однозначно визначають той чи інший аспект змісту тексту документа, який реферується, називаються...	маркерами
23	Стійкі словесні звороти, які характеризують послідовність викладення змісту, акцентують увагу читача на окремих фрагментах тексту документа, який реферується, називаються...	індикаторами
24	Вторинний документ, отриманий шляхом вилучення з тексту первинного документа найбільш важливих у смислового відношенні речень, які мають формальні текстові ознаки, називаються...	реферат-екстракт
25	Часткове змінювання (скорочення, об'єднання, заміну, групування і т.п. процедури) окремих фрагментів тексту первинного документа при збереженні основного смислу, яке застосовується при складанні реферату, називається...	перифразовування

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

І. В. Захарова, Л. Я. Філіпова

ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНО- АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Оригінал-макет підготовлено
ТОВ «Видавництво «Центр учбової літератури»

Підписано до друку 04.01.2013 р. Формат 60x84 1/16.
Друк лазерний. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 18,9.

ТОВ «Видавництво «Центр учбової літератури»
вул. Електриків, 23 м. Київ 04176
тел./факс 044-425-01-34
тел.: 044-425-20-63; 425-04-47; 451-65-95
800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4162 від 21.09.2011 р.